

ขบวนการนักศึกษาไทย: วิเคราะห์ความเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองช่วง
ระหว่าง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึงปี พ.ศ.2531

นายภาคินัย ชมสินทรัพย์มัน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการปกครอง ภาควิชาการปกครอง
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2554
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

Student Movements in Thailand: The Analysis of Urban Student Movements from 6
October 1976 to 1988

Mr. Pakinai Chomsinsubmun

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Government
Department of Government
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Academic Year 2011
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ขบวนการนักศึกษาไทย: วิเคราะห์ความเคลื่อนไหวของ
ขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองช่วงระหว่าง 6 ตุลาคม พ.ศ.
2519 ถึงปี พ.ศ.2531

โดย

นายภาคิไนย์ ชมสินทรัพย์มัน

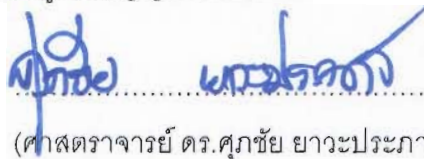
สาขาวิชา

การปกครอง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ดร.พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้แนบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

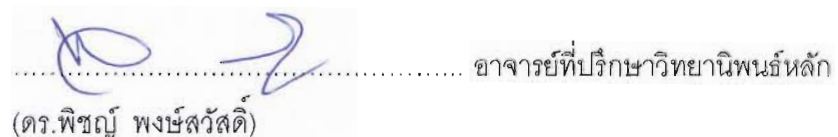
คณบดีคณะรัฐศาสตร์

(ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภาส)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

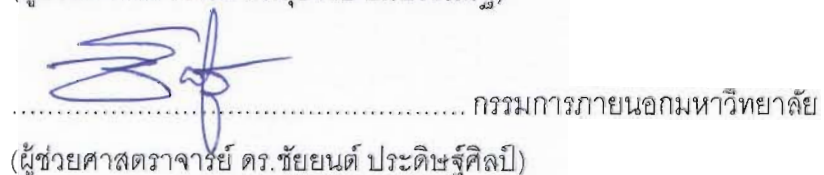
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง)

(ดร.พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์)

ภาคินัย ชมสินทรัพย์มัน : ขบวนการนักศึกษาไทย:วิเคราะห์ความเคลื่อนไหวของ
ขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองช่วงระหว่าง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึงปี พ.ศ.2531.
(Student Movements in Thailand: The Analysis of Urban Student Movements
from 6 October 1976 to 1988) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ดร.พิชญ์
พงษ์สวัสดิ์, 274 หน้า.

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ขบวนการนักศึกษาไทย:วิเคราะห์ความเคลื่อนไหวของขบวนการ
นักศึกษาไทยในเมืองช่วงระหว่าง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึงปี พ.ศ.2531” มุ่งตอบคำถามหลัก
คือ ขบวนการนักศึกษาในเมืองมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไรภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม
พ.ศ.2519 จนถึง ปี พ.ศ.2531 มีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนั้น

จากการศึกษาพบว่าโครงสร้างโอกาสทางการเมืองช่วงปี พ.ศ.2519 ถึง พ.ศ.2520
โดยนโยบายควบคุมทางการเมืองแบบเข้มงวด ส่งผลให้นักศึกษามีข้อจำกัดในการรวมตัว
จัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคม ต่อมาในปี พ.ศ.2521 ถึง พ.ศ.2523 รัฐดำเนินนโยบายผ่อน
คลายทางการเมือง ทำให้นักศึกษามีโอกาสในการระดมทรัพยากรเพื่อจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหว
ทางสังคมจนประสบความสำเร็จ แต่การระดมทรัพยากรเพื่อจัดตั้งองค์กรของนักศึกษาตกอยู่
ภายใต้อิทธิพลเชิงอุดมการณ์จากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างลึกซึ้งจนกระทั่งถึง
ประมาณปี พ.ศ.2526 ขบวนการนักศึกษาถดถอยลงเนื่องจากเกิดวิกฤติศรัทธาต่ออุดมการณ์
แบบปฏิวัติ เนื่องจากปัจจัย 3 ประการคือ ความขัดแย้งในโลกสังคมนิยมระดับสากล, ความ
เสื่อมถอยเชิงอุดมการณ์ปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และนโยบายรูกทาง
การเมืองของรัฐ 66/2523 จากนั้น ช่วงปี พ.ศ.2526 ถึง พ.ศ.2531 นักศึกษาทำการระดม
ทรัพยากรเพื่อจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองครั้งใหม่แต่ไม่ได้รับอิทธิพลเชิง
อุดมการณ์จากภายนอกขบวนการเหมือนช่วงปี พ.ศ.2521-2526 แต่อย่างไร ขบวนการ
นักศึกษาเคลื่อนไหวในประเด็นที่หลากหลายมากขึ้นและมีองค์กรจัดตั้งของตนเองในการ
เคลื่อนไหวแต่ละประเด็นปัญหาที่แตกต่างกันไป และเคลื่อนไหวเป็นแนวร่วมกับองค์กร
เคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ

ภาควิชา.....การปกครอง.....

สาขาวิชา.....การปกครอง.....

ปีการศึกษา.....2554.....

ลายมือชื่อนิติ *ภคินัย ชมสินทรัพย์มัน*

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก *ดร.พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์*

518 07352 24 : MAJOR GOVERNMENT

KEYWORDS : Student Movement / Communist Party of Thailand / Civil Society / Political Ideology

Pakinai Chomsinsubmun : Student Movements in Thailand: The Analysis of Urban Student Movements from 6 October 1976 to 1988. Advisor : Pitch Pongsawat, Ph.D., 274 pp.

Thai Student Movement: The Analysis of Thai Student Movement from the 6th October 1976 Incident to 1988. This thesis examines the changes of the movement of Thai students inurbanarea from the 6th October 1976 massacre to the year 1988. Also it looks at the ways in which such changes are constituted. The finding suggests that the structure of the political opportunity from 1976 to 1977 was enormously affected by the policy to control political spheres. The policy as a result hindered the ways in which students at that time mobilized people to establish civil movement organization that it was not successful. The student movement mobilization was profoundly under the communist ideology influence until 1983. The student movement became weaker because the faith in communist revolution at the global arena was in decline. The faith crisis occurred because of three reasons: (1) The conflicts among communist states at international level (2) The decline of the ideological revolution of the Communist Party of Thailand (3) The proactive policy of the government such as the 66/2523 Act. Afterwards, between 1983 and 1988, students mobilized people to found social movement organization anew. However, it was not constituted by external ideology like it had been between 1978 and 1983. The student movements dealt with more issues. Also, they established their own organization to cope with different problems. They became the front with other social movement as well.

Department:.....Government..... Student's Signature
Field of Study :.....Government..... Advisor's Signature
Academic Year : ...2011.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะสำเร็จมิได้หากขาดการสนับสนุนจากหลายภาคส่วน สำหรับครอบครัวของข้าพเจ้าได้แก่ บิดา นายอุดมศักดิ์ ชมสินทรัพย์มัน มารดา นางพิสมัย ชมสินทรัพย์มัน และภรรยาของข้าพเจ้า นางสาวพีพร ชมสินทรัพย์มัน ให้การสนับสนุนทั้งเรื่องเวลาและเรื่องทุนสำหรับการวิจัย

ขอขอบพระคุณ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หน่วยงานสำคัญที่สนับสนุนข้าพเจ้าเรื่องข้อมูลเอกสารชั้นต้นอันล้ำค่าซึ่งหาไม่ได้แล้วในหน่วยงานอื่นๆ ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ฝ่ายดูแลเอกสาร คุณดาวเรือง แนวทอง ที่คอยให้คำปรึกษาและเป็นธุระจัดหาเอกสารให้แก่ข้าพเจ้าตลอดหนึ่งปีครึ่งที่ข้าพเจ้าค้นหาข้อมูลชั้นต้นสำหรับงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณนักวิชาการที่อบรมบ่มเพาะความคิดทางวิชาการให้แก่ข้าพเจ้าตลอดเวลาขณะที่กำลังศึกษาในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ อาจารย์ผู้ให้แรงบันดาลใจทางด้านประวัติศาสตร์และให้โอกาสในการเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ชั้นนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง ผู้อบรมข้าพเจ้าตอนสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์เพื่อให้เตรียมตัวได้อย่างถูกต้อง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ ผู้ให้คำแนะนำทางด้านประวัติศาสตร์และให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ทางวิชาการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ อาจารย์รัฐศาสตร์คนแรกของข้าพเจ้า ศาสตราจารย์อนุสรณ์ ลิมมณี ผู้บ่มเพาะวิชาการทางด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองให้แก่ข้าพเจ้าและคอยตอบคำถามที่ข้าพเจ้าสงสัยทุกครั้ง รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยยันต์ ไชยพร อาจารย์ผู้ให้ความรู้ทางด้านปรัชญาการเมืองแก่ข้าพเจ้าอย่างลึกซึ้ง รองศาสตราจารย์สุชาย ตรีรัตน์ ผู้ให้คำปรึกษาในการเขียนโครงร่างวิทยานิพนธ์และผู้ให้แง่คิดการเขียนประเด็นในทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์และแนวคิดทางด้านมาร์กซิสต์ รองศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์ เสงี่ยมพงษ์ อาจารย์ผู้ให้คำแนะนำการทำวิจัย การเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลในวิทยานิพนธ์ อาจารย์ประจักษ์ ก้องกีรติ ผู้ให้คำแนะนำประเด็นศึกษาขบวนการนักศึกษาและชี้แนะประเด็นอันมีค่าให้แก่ข้าพเจ้าอีกหลายประเด็นที่ตกหล่นไป นอกจากนี้ขอขอบพระคุณผู้เขียนหนังสือและตำราอันมีค่าที่ข้าพเจ้าใช้ศึกษาค้นคว้าและอ้างอิงหากขาดทุกท่านเหล่านี้ไปข้าพเจ้าคงประสบความยากลำบากในทางวิชาการอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณมิตรสหายที่คอยให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ ให้คำปรึกษาแก่ข้าพเจ้าตลอดมา ขอขอบคุณ อาจารย์ภูวรินทร์ วาดเขียน สหายผู้สนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ทั้งเรื่องข้อมูลและการเขียนวิจัย นายตุลย์ จิรโภคโสภณ นักศึกษาปริญญาเอกผู้คอยให้คำปรึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ อาจารย์ธเนชชัฐ วิสัยจร สหายผู้ให้คำปรึกษาด้านภาษาอังกฤษ และมิตรสหาย YPD ทุกคน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามงานวิจัย.....	8
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
1.4 สมมุติฐาน.....	8
1.5 ขอบเขตของการวิจัย.....	9
1.6 ทฤษฎีการวิจัย.....	10
1.7 ระเบียบวิธีวิจัย.....	10
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	12
2.1 พรหมแดนแห่งความรู้: ว่าด้วยงานศึกษาขบวนการนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519.....	12
2.2 บริบทของขบวนการนักศึกษาทั่วโลกตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 ถึงปลายทศวรรษ 1980 (พ.ศ.2510 – 2530) และบริบททางทฤษฎี.....	19
2.2.1 บริบทขบวนการนักศึกษาในสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้า (สังคมตะวันตก).....	21
2.2.2 ความถดถอยของขบวนการนักศึกษาในสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้า.....	24

	หน้า
2.3 กรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษา.....	29
2.3.1 ทฤษฎีสังคมจิตวิทยา (Psychosocial) และทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหว ทางสังคมดั้งเดิม (New Social Movement).....	29
2.3.2 ทฤษฎีระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory).....	33
2.3.3 ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory).....	37
2.3.4 ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (New Social Movement Theory).....	41
2.3.5 ทฤษฎีมาร์กซิส (Marxist Theory).....	45
2.4 สรุปปัญหาการใช้ทฤษฎีอธิบายขบวนการนักศึกษา.....	50
2.5 Student Movement Conceptual Framework: Student Movement in the Third World ว่าด้วยมโนทัศน์ทฤษฎีขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สาม	53
2.6 กรอบทฤษฎีขบวนการนักศึกษาไทยหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 (Thai Student Movement After 6 October 1976 Framework Theory).....	56
2.6.1 Political Structure (โครงสร้างทางการเมือง).....	57
2.6.2 Political Process (กระบวนการทางการเมือง).....	58
2.6.3 Political Actor (ตัวแสดงทางการเมือง).....	60
 บทที่ 3 ความเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายการเมืองในประเทศไทย ความเปลี่ยนแปลงของ บริบทโลก และความขัดแย้งในขบวนการปฏิวัติไทย.....	 63
3.1 บริบทการเมืองในสมัยรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 – 20 ตุลาคม พ.ศ.2520 : การดำเนินนโยบายทางการเมืองแบบเด็ดขาด.....	64
3.2 บริบทการเมืองไทยภายใต้รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ พ.ศ.2520 ถึง พ.ศ.2523 : การผ่อนคลายทางการเมือง.....	69
3.3 การดำเนินนโยบาย 66/2523 โดยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ : การรุก ทางการเมืองต่อขบวนการปฏิวัติ.....	74

3.4 ความเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกในทศวรรษที่ 2520 : ความขัดแย้งระหว่าง คอมมิวนิสต์จีนกับสหภาพโซเวียตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ส่งผลต่อ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและส่งผลต่อความสัมพันธ์กับขบวนการปฏิวัติ ในประเทศไทย.....	83
3.4.1 ความสับสนในอุดมการณ์การปฏิวัติ (Ideology Confusion) ความ ขัดแย้งทางความคิดและการถดถอยในทางการเมืองของขบวนการ ปฏิวัติในประเทศไทย (Ideology Conflict and Decline) ระหว่างปี พ.ศ. 2521 ถึง พ.ศ.2525.....	86
บทที่ 4 ความเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึง พ.ศ.2531.....	95
4.1 มหาวิทยาลัย: ความเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพและปริมาณจาก พ.ศ.2475 ถึง กลางทศวรรษที่ 2530.....	96
4.1.1 มหาวิทยาลัยไทย พ.ศ.2475-2516.....	96
4.1.2 มหาวิทยาลัยไทย พ.ศ.2520-กลางทศวรรษ 2530.....	98
4.2 ขบวนการนักศึกษาไทยก่อน 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 โดยสังเขป.....	111
4.3 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519: กระบวนการการเป็นซ้ายของ นักศึกษาและการตอบโต้จากฝ่ายอุดมการณ์อนุรักษนิยมขวาจัด.....	114
4.3.1 การกวาดล้างขบวนการนักศึกษาในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519.....	119
4.4 โครงสร้างทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลง: บริบท 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 และการตอบโต้จากฝ่ายอุดมการณ์อนุรักษนิยม ขวาจัด.....	122
4.4.1 การกวาดล้างขบวนการนักศึกษาในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519.....	119
4.4 สภาพการณ์หลัง 6 ตุลาคม 2519: ความคาดหวังต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่ง ประเทศไทยของขบวนการนักศึกษา.....	122
4.5 ขบวนการนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519: การถูกกดทับด้วยนโยบาย รัฐบาลพลเรือนฝ่ายขวาและถูกกดทับโดยบรรยากาศขวาพิฆาตซ้าย.....	123

4.6 การรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาในเมืองครั้งแรก พ.ศ.2520 ถึง พ.ศ.2525: ภายใต้อิทธิพลทางความคิดและการจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.....	131
4.6.1 ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับขบวนการ นักศึกษาก่อน 6 ตุลาคม พ.ศ.2519.....	131
4.6.2 ยุทธศาสตร์การปฏิวัติในเมือง: การเคลื่อนไหวขึ้นนำทางการเมืองและ จัดตั้งขบวนการนักศึกษาในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 โดยพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.....	143
4.6.3 ขบวนการนักศึกษาในเมือง พ.ศ.2521 ถึง พ.ศ.2525: ปัญหาทฤษฎีกอง หน้าสะพานเชื่อม.....	154
4.6.4 กรณีเคลื่อนไหวเรียกร้องการปกครองตนเองของนักศึกษา พ.ศ.2521- 2523.....	167
4.6.5 เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบัน.....	182
4.6.5.1 การเคลื่อนไหวกรณีสงครามอินโดจีนและปัญหาผู้อพยพ.....	185
4.6.5.2 การเคลื่อนไหวกรณีปัญหาค่าครองชีพและปัญหาเศรษฐกิจ.....	188
4.7 ความถดถอยของขบวนการนักศึกษาในเมือง (Urban Student Movement Decline).....	197
4.7.1 ความเปลี่ยนแปลงในมหาวิทยาลัยรามคำแหงพ.ศ.2527 ถึง พ.ศ.2531: จากขบวนการนักศึกษาสู่แนวโน้มขบวนการแบบมาเฟีย และการช่วงชิงมวลชนนักศึกษาโดยรัฐ.....	208
4.8 การรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาในเมืองครั้งใหม่ พ.ศ.2526 ถึง พ.ศ.2531: ความพยายามรื้อฟื้นขบวนการท่ามกลางกระแสต่ำของขบวนการนักศึกษา	214
4.8.1 สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.).....	220
4.8.2 คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่าง สถาบัน (คอทส.).....	224

	หน้า
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	231
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	231
5.1.1 Political Structure (โครงสร้างทางการเมือง).....	231
5.1.1.1 International Context.....	231
5.1.1.2 Political Institutions.....	233
5.1.2 Political Process and Political Opportunity Structure (กระบวนการทางการเมืองและโครงสร้างโอกาสทางการเมือง).....	233
5.1.2.1 โครงสร้างโอกาสทางการเมือง(Political Opportunity Structure) ระหว่างปี พ.ศ.2519 จนถึง พ.ศ.2520.....	233
5.1.2.2 โครงสร้างโอกาสทางการเมือง(Political Opportunity Structure) ระหว่างปี พ.ศ.2520 ถึงปี พ.ศ.2523.....	234
5.1.2.3 โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure) ระหว่างปี พ.ศ.2523 ถึงปี พ.ศ.2531.....	234
5.1.3 Political Actor (ตัวแสดงทางการเมือง).....	235
5.2 ข้อเสนอแนะ (Contribution).....	244
รายการอ้างอิง.....	246
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	274

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	ตัวเลขจำนวนนักศึกษาในปี พ.ศ.2515.....	97
ตารางที่ 2	เปรียบเทียบงบประมาณอุดมศึกษากับ GDP งบประมาณประเทศและ งบประมาณการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524).....	99
ตารางที่ 3	เปรียบเทียบงบประมาณอุดมศึกษากับ GDP งบประมาณประเทศและ งบประมาณการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529).....	100
ตารางที่ 4	แนวโน้มประชากร ประชากรในกลุ่มอายุ 19-24 ปี และจำนวนนักศึกษาใน สถาบันอุดมศึกษาระหว่างปีการศึกษา พ.ศ.2523-2526.....	105
ตารางที่ 5	อัตราส่วนจำนวนนักศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อประชากรในกลุ่มอายุ 19-24 ปี ของประเทศในกลุ่มทวีปเอเชีย กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา และพัฒนาแล้ว...	106
ตารางที่ 6	แนวโน้มจำนวนผู้สมัครสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ และจำนวนผู้สอบคัดเลือกได้ ระหว่างปีการศึกษา พ.ศ.2520-2528.....	107
ตารางที่ 7	จำนวนนักศึกษาระดับปริญญาตรีและต่ำกว่า ปีการศึกษา พ.ศ.2522 และ พ.ศ.2527 จำแนกสาขาวิชาและประเภทของสถาบันอุดมศึกษา.....	108

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1	ตัวแบบขบวนการทางสังคมดั้งเดิม..... 32
ภาพที่ 2	ตัวแบบทฤษฎีระดมทรัพยากร..... 34
ภาพที่ 3	ตัวแบบทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง..... 39
ภาพที่ 4	ตัวแบบทฤษฎีขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึง พ.ศ.2531..... 57
ภาพที่ 5	แผนผังนโยบายการป้องกันและปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ของกองทัพภาคที่ 2 ส่วนหน้า และ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน ภาค 2..... 78
ภาพที่ 6	แผนที่ที่ตั้งมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร..... 112

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์การเมืองไทยสำคัญเหตุการณ์หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษาคือเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ซึ่งเกิดเหตุการณ์อันน่าสลดใจต่อนักศึกษาผู้ประท้วงอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพราะถูกเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนบางส่วน รวมไปถึงสื่อสารมวลชนบางสำนักจู่โจมด้วยถ้อยคำด่าทอและถูกโจมตีด้วยกำลังอาวุธจนทำให้นักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ล้มตายเป็นจำนวนมาก ศพบางศพถูกนำไปแขวนใต้ต้นมะขามในฝั่งสนามหลวงเพื่อประจานและให้ผู้คนเอาของแข็งตีซ้ำ บางส่วนถูกเผาด้วยยางรถยนต์กลางถนนโดยมีภาพของผู้คนยื่นมือช่วยด้วยความดีใจ¹ สิ่งที่เกิดขึ้นภายในวันนั้นเป็นความรุนแรงในการเมืองไทยที่ไม่มีใครสามารถปฏิเสธข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นได้

จนถึงปัจจุบันนี้ เหตุการณ์ดังกล่าวมีความพยายามในการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้น นักวิชาการบางท่านได้กล่าวไว้ว่าเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถูกทำให้ “เงียบ”² ด้วยจุดประสงค์บางประการและไม่มีมีการชำระประวัติศาสตร์อย่างจริงจัง การถูกทำให้เงียบของเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จึงเกิดความคลุมเครือของเหตุการณ์ ความไม่เข้าใจต่อประวัติศาสตร์ และไม่สามารถสร้างชุดอธิบายได้อย่างใกล้เคียงความเป็นจริง

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจนี้ต้องการอธิบายก็คือสภาพของขบวนการนักศึกษาไทยที่เคยมีบทบาทอย่างสูงในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมไทยเมื่อ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 นั้นมีสภาพเช่นไรตอนช่วงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึงปี พ.ศ.2531

¹ สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, คือตำนานวีรชนคนกล้าสมุทภาพเดือนตุลา ประมวลภาพเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2513 (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ทางไท, 2533)

² Thongchai Winichakul, “Remembering/Silencing the Traumatic Past,” in Cultural Crisis and Social Memory: Modernity and Identity in Thailand and Laos, eds. Shigeharu tanabe and Charles F. Keyes (London: Routledge, 2002), pp. 243-283.

เนื่องจากเหตุการณ์ล้นมือปราบนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันนั้นดูเหมือนว่า “ขบวนการนักศึกษา” ถูกปราบไปด้วย เราจะเห็นสภาพของขบวนการนักศึกษาที่ถดถอยในทางการเมือง ไม่สามารถชี้นำทางการเมืองได้อย่างเข้มข้นได้มากเท่าก่อน 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาในเมืองลดน้อยลง และความพยายามรื้อฟื้นบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษา

สภาพขบวนการนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ส่วนหนึ่งยังคงสภาพการทำงานภายในเมืองเพราะกลุ่มนี้ยังมีบทบาทที่เด่นชัดในการทำกิจกรรมสังคมนิยมอย่างต่อเนื่อง เช่น การเคลื่อนไหวเรียกร้องการปกครองตัวเอง การเคลื่อนไหวกรณีผู้อพยพอินโดจีน การวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลในประเด็นด้านเศรษฐกิจและปัญหาค่าครองชีพ การเคลื่อนไหวคัดค้านการต่ออายุราชการของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ การเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมกรณีเขื่อนน้ำโจน เป็นต้น สิ่งที่นักศึกษาค้นคว้าก็คือทำไมหลังจากเหตุการณ์ล้นมือปราบเมื่อ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ขบวนการนักศึกษาในเมืองยังสามารถจัดตั้งและยังสามารถคงสภาพการทำงานได้บางส่วน เพราะว่าขบวนการฝ่ายขวาได้เข้าครอบครองอำนาจรัฐอย่างเบ็ดเสร็จ คือ รัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งถือได้ว่าเป็นรัฐบาลขวาจัดและไม่ต้องการให้กลุ่มพลังอื่นๆที่ไม่ใช่ฝ่ายขวาก้าวขึ้นมามีบทบาทในการชี้นำประเทศไทย

การทำกิจกรรมของนักศึกษาในช่วงรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ต้องกระทำกันอย่างปิดลับเพื่อมิให้เจ้าหน้าที่รัฐทราบได้โดยง่ายและเป็นการจัดตั้งการทำงานกันเองในหมู่นักศึกษาที่ยังเหลืออยู่ในเมือง นอกจากนี้ ยังมีองค์กรการเมืองอื่นๆที่ทำงานอย่างปิดลับเช่นเดียวกัน เช่น องค์กรศาสนาคริสต์ ที่มี โกศล ศรีธรรม เป็นผู้นำ หรือองค์กรเอกชนซึ่งมี ส.ศิริลักษณ์ และคนอื่นๆ ยังทำงานอยู่อย่างต่อเนื่อง³

เมื่อถึงยุครัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ซึ่งบรรยากาศโดยทั่วไปผ่อนคลายขึ้นมากกว่ายุคธานินทร์ กรัยวิเชียร ยุคนี้นักศึกษาได้เปิดพื้นที่การเมืองบางส่วนแก่กลุ่มการเมืองต่างๆ ให้สามารถทำกิจกรรมได้ เช่น การชุมนุมเรียกร้องของกลุ่มแรงงาน , การประท้วงของกลุ่มเกษตรกร รวมไปถึงการฟื้นกิจกรรมนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆขึ้นมาหลังจากที่ซบเซาลงไปในระยะสั้นๆหลังรัฐประหาร 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึงการสิ้นสุดลงของรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ในปี พ.ศ.2521

³ สัมภาษณ์ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, อดีตร. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์

นโยบายผ่อนปรนทางการเมืองของรัฐบาล พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ทำให้องค์กรนักศึกษาทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการฟื้นตัวการทำกิจกรรมขึ้นมาอีกครั้งอย่างคึกคักในมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น เกิดพรรคการเมืองของนักศึกษาเพื่อเข้าเลือกตั้งองค์การนักศึกษา เกิดการรวมตัวของกลุ่มนักศึกษาอิสระในหลายมหาวิทยาลัย ในระดับประเทศก็มีการรวมตัวกันระหว่างนักศึกษาจากสถาบันต่างๆ เพื่อเคลื่อนไหวประเด็นทางสังคมร่วมกัน เป็นต้น แต่ที่น่าสังเกตก็คือกิจกรรมต่างๆ ภายในมหาวิทยาลัยจะมีอาจารย์ที่ปรึกษา (โดยมากเป็นอาจารย์ฝ่ายกิจการนักศึกษา) คอยควบคุมรูปแบบและเนื้อหาของการทำงานอยู่ตลอดเวลา

ช่วงปี พ.ศ.2521 – 2523 ขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายที่อยู่ในสภาพขององค์กรหรือพรรคการเมืองภายในมหาวิทยาลัยยังสามารถกุมสภาพการนำอยู่ได้ เช่น การเลือกตั้งองค์การนักศึกษาในมหาวิทยาลัยใหญ่ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒน์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น นักศึกษาฝ่ายซ้ายยังคงได้รับการเลือกตั้งหรือไม่ก็ยังคงได้รับการสนับสนุนจากเพื่อนนักศึกษาด้วยกันในการทำงาน หรือกลุ่มนักศึกษาอิสระที่มีแนวทางแบบฝ่ายซ้ายก็ยังคงมีบทบาทในการชี้นำประเด็นทางสังคมอย่างสูงมากกว่านักศึกษาในแนวทางอื่นๆ แนวทางนอกเหนือจากฝ่ายซ้าย เช่นกลุ่มกิจกรรมอาสาออกค่ายพัฒนาชนบท (ค่ายสร้าง) กลุ่มหรือพรรคนักศึกษาแนวอุดมการณ์ที่ไม่ใช่ฝ่ายซ้ายอื่นๆ หรือกลุ่มกิจกรรมแบบสายลมแสงแดด เป็นต้น⁴

ถึงแม้ว่าขบวนการนักศึกษาในช่วงปี พ.ศ.2521 – 2523 ยังคงมีบทบาทอย่างสูงในการกำหนดและชี้นำประเด็นทางสังคม แต่เราก็สามารถพิจารณาปัจจัยความขัดแย้งภายในขบวนการและปัจจัยภายนอกได้ว่าส่งผลอย่างไรต่อการเคลื่อนไหวร่วมกันในหลายๆ ประเด็น

กล่าวคือ ปัจจัยความขัดแย้งภายในนั้นเกิดจาก แนวทางการทำงานของกลุ่มนักศึกษา แต่ละกลุ่มนั้นไม่เหมือนกัน บ่อยครั้งที่มีความขัดแย้งเรื่องแนวคิด ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการทำงานแต่ละประเด็น การทำงานร่วมกันของนักศึกษาจากต่างสถาบันและต่างกลุ่มการเมืองมีความหลากหลายทางความคิด เนื่องจากมีการเปลี่ยนกลุ่มคนทำงานทุกปีเพราะมหาวิทยาลัยมีระบบรุ่นพี่รุ่นน้อง การจัดตั้งที่ไม่ได้ผลต่อนักศึกษารุ่นน้องที่เข้ามาทำกิจกรรม มหาวิทยาลัยบาง

⁴ สัมภาษณ์ บุญแทน ต้นสุเทพวีระวงศ์, อดีตเลขาธิการสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ.2527 และเลขาธิการคณะกรรมการณรงค์เพื่อสิทธิมนุษยชน, 27 เมษายน 2553.

แห่งมีการจัดตั้งกลุ่มนักศึกษาจากฝ่ายผู้มีอำนาจในมหาวิทยาลัยเข้ามาแข่งขันและเข้าร่วมชี้นำความคิด⁵

ส่วนปัจจัยภายนอกนั้นเกิดจากสถานการณ์สากลโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ช่วงเดือน มกราคม พ.ศ.2522 กองทัพสังคมนิยมเวียดนามได้ยกพลเข้าบุกยึดพนมเปญ จากรัฐบาล พอล พต ซึ่งเป็นรัฐบาลฝ่ายซ้ายเช่นเดียวกัน เหตุการณ์ต่อเนื่องที่ตามมาคือกองทัพสังคมนิยมประชาชนจีนได้ทำสงคราม “สังฮอน” เวียดนาม เนื่องจากเวียดนามไปบุกยึดกัมพูชา⁶

หลังจากที่กองทัพสังคมนิยมเวียดนามได้ยกพลเข้ายึดพนมเปญจาก พอล พต แล้ว พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมิได้มีท่าทีใดๆต่อสถานการณ์ดังกล่าวถึง 3 เดือน⁷ ซึ่งความนิ่ง 3 เดือนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยนี้ได้ทำให้มวลชนนักศึกษาแนวร่วมในเมืองและนักศึกษาที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางการเมืองในเมืองเกิดคำถามต่างๆมากมายที่เกี่ยวข้องกับแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์และท่าทีต่อเหตุการณ์นี้

ความสับสนทางความคิดของขบวนการนักศึกษาที่มีต่อสถานการณ์สากลส่งผลให้หลายคนเกิดการตั้งคำถามต่อแนวทาง ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการทำงานของตนเองและต่อแนวร่วมที่ทำงานภายในป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเคลื่อนไหวที่อยู่ในป่าซึ่งมีท่าทีที่สับสน บางคนถึงกับเดินทางออกจากป่าเนื่องจากไม่เห็นว่าการคอมมิวนิสต์สามารถชี้การนำได้อีกต่อไปแล้ว⁸ รวมไปถึงการปิดตัวลงของวิทย์ สปท. (สถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นวิทยุคลื่นสั้นของพรรคคอมมิวนิสต์ที่ได้รับความนิยมโดยทั่วไปในหมู่นักศึกษาปัญญาชนยุคนั้น) ซึ่งทำให้การรับรู้แนวทางของพรรคฯ คับแคบลงไปอีก

ในช่วงระยะปี พ.ศ.2524 – 2525 เป็นช่วงที่ขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายและกลุ่มที่ทำกิจกรรมเข้มข้นเริ่มก้าวเข้าสู่สภาพความซบเซา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากสมัชชาครั้งที่ 4 ของ

⁵ เรื่องเดียวกัน

⁶ เรื่องเดียวกัน

⁷ ยุทธียง ลัมเลิศวาที, กัมพูเจีย : ประวัติศาสตร์การเมืองแห่งความบอบช้ำ, (กรุงเทพมหานคร: นาบอนอิงค์, 2546). หน้า 35.

⁸ นภาพร อติวานิชยพงศ์, ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2552). หน้า 134.

พรรคคอมมิวนิสต์ที่ได้ส่งผลอย่างยิ่งต่อขบวนการนักศึกษาทั้งในป่าและในเมือง⁹ เนื่องจากการประชุมสมัชชาครั้งที่ 4 นั้นมีการถกเถียงกันอย่างเคร่งเครียดเกี่ยวกับเรื่องการใช้ชุดวิเคราะห์สังคมไทยว่าเป็นอย่างไรกันแน่ระหว่าง “สังคมกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” หรือ “สังคมทุนนิยมบริวาร” จนในที่สุดสมาชิกพรรคและแนวร่วมบางส่วนต้องออกจากพรรคไป และทำให้การชี้นำทางความคิดเกิดความสับสนวุ่นวายว่าจะก้าวต่อไปอย่างไร ขบวนการนักศึกษาทั้งในเมืองและในป่าเกิดวิกฤติศรัทธาต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างกว้างขวาง

ประการต่อมา การที่นโยบายของรัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เปิดกว้างในทางการเมือง ทำให้การเคลื่อนไหวของนักศึกษาในลักษณะใต้ดินไม่ค่อยมีความจำเป็นอีก รวมไปถึงกลุ่มนักศึกษาสายลมนแสงแดดหรือกลุ่มกิจกรรมเชิงสนุกสนานก็เริ่มเข้ากุมสภาพการทำการกิจกรรมภายในมหาวิทยาลัย รูปแบบกิจกรรมที่มุ่งเน้นในช่วงนี้คือรูปแบบเชิงสันตนาการ ไม่นำประเด็นทางสังคมการเมืองมาใช้ในกิจกรรมมากนัก จึงทำให้นักศึกษากลุ่มทำการกิจกรรมเข้มข้นต้องกลายสภาพเป็นคณกลุ่มน้อยในมหาวิทยาลัยไปในที่สุด

ในแง่อุดมการณ์ หลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ความศีกคักทางความคิดในแนวทางมาร์กซิสแบบ “พคท.” มีบทบาทลดลงไปเพราะถูกปราบปรามจากรัฐ นอกจากนี้ วิกฤติศรัทธาของการวิเคราะห์สภาพสังคมไทยและการชี้้นำการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยังถูกท้าทายทั้งจากนักศึกษาและปัญญาชน รวมไปถึงกลุ่มนักวิชาการ 3 ปีหลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม ก็มีการตั้งกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองขึ้นมาภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพื่อหาทางออกในเชิงวิชาการ เพื่อค้นหาคำอธิบายสังคมไทยใหม่ ๆ นอกเหนือไปจากความคิดของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย¹⁰

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าความเสื่อมของทฤษฎีกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาในการวิเคราะห์สังคมไทยเป็นกระแสที่เกิดขึ้นพร้อมกับความเสื่อมศรัทธาต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในหมู่ขบวนการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสังคม นอกจากนี้กระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศจีนที่เน้นความทันสมัยและรวมไปถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในคาบสมุทรอินโดจีนได้

⁹ สหายภูมิ, จีนเป็นสังคมนิยมหรือทุนนิยม[ออนไลน์], ม.ป.ป., แหล่งที่มา

http://www.firelamtung.com/index.php?option=com_content&view=article&id=118:-&catid=28&Itemid=19

¹⁰ นภาพร อติวานิชยพงศ์, ประวัติศาสตร์เศรษฐศาสตร์การเมืองไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2. หน้า 105-106.

ก่อให้เกิดภาวะความสับสนทางความคิดในหมู่ผู้ที่นิยมอุดมการณ์สังคมนิยมแบบเหมาอิสต์ (Maoism) เราจะพบว่าความเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองจุฬาลงกรณ์ฯซึ่งได้เข้าร่วมกระแสของการแสวงหาแนวทางเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในช่วงนี้ ได้สะท้อนความ “เสื่อมความหลัง” ของทฤษฎีการวิเคราะห์สภาพสังคมไทยของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และสะท้อนความถดถอยทั้งเชิงอุดมการณ์และความถดถอยในทางการเมืองของขบวนการฝ่ายซ้ายในภาพรวมทั้งหมดในเวลาเดียวกัน

งานวิจัยฉบับนี้จะทำการศึกษาสภาพขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงระยะหลัง 6 ตุลาคม ปี พ.ศ.2519 จนถึงปี พ.ศ. 2531 ซึ่งสามารถแบ่งช่วงเวลาเป็นการศึกษาย่อยได้อีก 3 ช่วง คือ

1. ขบวนการนักศึกษาในยุครัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งเป็นช่วงรัฐบาลฝ่ายขวาขึ้นครองอำนาจหลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ในช่วงระหว่าง ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึง ตุลาคม พ.ศ.2520 ในยุคนี้ ขบวนการนักศึกษาที่ยังทำกิจกรรมทางการเมืองอยู่และมิได้เข้าป่ามีลักษณะการทำงานแบบใต้ดิน มีการจัดตั้ง มีการชี้้นำทางความคิด และมีความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และยังสามารถปฏิบัติการทางการเมืองได้

2. ขบวนการนักศึกษาในรัฐบาลยุครัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ในช่วงเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2520 – มีนาคม พ.ศ. 2523 ซึ่งเป็นรัฐบาลต่อมาหลังจากที่รัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ถูกโค่นจากคณะรัฐประหารที่มี พลเรือเอก สงัด ชลออยู่ เป็นหัวหน้าคณะ นโยบายรัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เริ่มผ่อนคลายมากขึ้น มีการเปิดกว้างทางการเมืองเพื่อให้กลุ่มทางการเมืองต่างๆสามารถแสดงออกได้ในสาธารณะ รวมไปถึงกลุ่มนักศึกษาที่ทำกิจกรรมในขณะนั้นด้วย ผลของการใช้นโยบายอันผ่อนคลายนี้ทำให้ขบวนการนักศึกษาที่เคยทำงานอยู่ใต้ดินในสมัยรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้ขึ้นมาทำงานบนดินอย่างเปิดเผยมากขึ้น ยุคนี้มีการจัดตั้งองค์กรของนักศึกษาทั้งที่เป็นทางการเมืองและกลุ่มการเมืองอิสระอย่างคึกคัก การทำกิจกรรมทางการเมืองยังคงถูกก่อกวนสภาพการนำโดยนักศึกษาฝ่ายซ้ายในหลายมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร

ในยุคนี้เห็นได้ชัดเจนว่า เป็นยุคสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สถานการณ์สากลในขณะนั้นมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วมาก ในปี พ.ศ. 2522 กองทัพเวียดนามได้เข้าบุกประเทศกัมพูชาซึ่งถือว่าเป็นประเทศสังคมนิยมเช่นเดียวกัน และจีนก็ได้ทำสงครามเพื่อส่งสอนเวียดนามในเวลาต่อมา ในบรรดาประเทศสังคมนิยมทั่วโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งสหภาพโซเวียตและจีนเริ่มมีแนวทางการดำเนินนโยบายที่แตกแยกกัน เรื่องนี้ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไม่สามารถตอบคำถามต่อแนวร่วมที่เป็นนักศึกษานักปัญญาชนในขณะนั้นได้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับท่าทีของพรรคและการชี้นำแนวทางที่ถูกต้องของพรรคต่อสถานการณ์สากล ความ

เคลือบแคลงใจดังกล่าวเป็นเหตุให้นำไปสู่วิกฤติศรัทธาต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและนำไปสู่ความซบเซาของขบวนการนักศึกษาในช่วงปี พ.ศ.2522-2525

3. ขบวนการนักศึกษาในยุครัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในช่วงวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2523 – 4 สิงหาคม พ.ศ.2531 ซึ่งเป็นรัฐบาลที่มีนโยบายเศรษฐกิจการเมืองอันเปิดกว้างมากขึ้นในแง่นโยบายทางการเมืองนั้น โดยนโยบาย 66/2523 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ผ่อนปรนต่อผู้ที่เข้าป่าจับอาวุธร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยให้ออกมาจากป่าเพื่อเข้าร่วมเป็นผู้พัฒนาชาติไทย ทำให้สถานการณ์ทางการเมืองผ่อนคลายมากยิ่งขึ้นและส่งผลกระทบต่อขบวนการนักศึกษาในเมือง เนื่องจากนโยบายมีลักษณะ “รุกทางการเมือง” โดยตรงต่อขบวนการปฏิวัติ

ยุคนี้ขบวนการนักศึกษาบางส่วนทยอยออกจากป่า ส่วนขบวนการนักศึกษาในเมืองได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเชิงขบวนการ เกิดการแสวงหาความเคลื่อนไหวกิจกรรมในรูปแบบใหม่ๆ รวมถึงอุดมการณ์ใหม่ๆ ด้วยเนื่องจากเกิดวิกฤติศรัทธาต่อแนวทางสังคมนิยมโดยทั่วไปในขณะนั้น จึงน่าจะแน่ใจว่าขบวนการนักศึกษาในเมืองช่วงนี้จนถึงปี พ.ศ.2531 มีท่าทีและปรับเปลี่ยนความเคลื่อนไหวของตนเองอย่างไร

กล่าวโดยสรุปความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา การศึกษาวิเคราะห์เชิงความเคลื่อนไหวขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองระหว่าง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึงปี พ.ศ.2531 ขึ้นนี้ต้องการตอบคำถามที่สำคัญว่าทำไมขบวนการนักศึกษาจึงยังมีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองทั้งที่โดยภาพใหญ่ของขบวนการนักศึกษาได้ถูกทำลายไปอย่างรุนแรงตั้งแต่วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

การตอบคำถามที่สำคัญนี้จึงต้องอาศัยการทำการวิเคราะห์แนวโน้ม ปัจจัย หรือตัวแปรต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึง พ.ศ.2531 เพื่อค้นหาแนวโน้มหรือตัวแปรทั้งระดับเชิงโครงสร้าง (Structure) และระดับเชิงตัวกระทำ (Actor) ต่อขบวนการนักศึกษาในแต่ละช่วงเวลาการศึกษาในงานศึกษาชิ้นนี้ รวมไปถึงแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงเชิงอุดมการณ์ของขบวนการนักศึกษาที่สะท้อนผ่านงานเขียน งานตีพิมพ์ และงานเอกสารอื่นๆ ที่ถ่ายทอดความคิดเชิงอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษา การศึกษาแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงเชิงอุดมการณ์นักศึกษาจึงมีความสำคัญในการทำความเข้าใจความเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึงปี พ.ศ.2531 เนื่องจากกระแสอุดมการณ์แบบฝ่ายซ้ายมีความเปลี่ยนแปลงอย่างสลับซับซ้อนและมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคทศวรรษที่ 2520 ท่ามกลางบริบทแวดล้อมต่างๆ มากมาย ส่งผลโดยตรงต่อการ

เคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา ซึ่งผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์และอธิบายในบทต่อไปอย่างละเอียด

1.2 คำถามงานวิจัย

ขบวนการนักศึกษาในเมืองมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไรภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึง ปี พ.ศ.2531 มีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนั้น

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงสภาพขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองช่วงหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึงปี พ.ศ.2531 เนื่องจากเกิดความถดถอยอย่างชัดเจนของขบวนการนักศึกษาในช่วงกลางทศวรรษที่ 2520 ถึงต้นทศวรรษที่ 2530

2. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงเชิงภูมิปัญญาว่าด้วยการวิเคราะห์สภาพสังคมไทย ท่าทีของขบวนการนักศึกษาในป่า ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระดับสากล ท่าทีของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายทางการเมืองของรัฐบาลที่มีผลต่ออุดมการณ์ความคิด วัฒนธรรมและการทำกิจกรรมทางสังคมของขบวนการนักศึกษาในเมืองในช่วงเวลาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึงปี พ.ศ.2531

1.4 สมมุติฐาน

ผู้วิจัยมีข้อสมมุติฐานว่าขบวนการนักศึกษาในเมืองยังคงทำกิจกรรมทางการเมืองอย่างต่อเนื่องท่ามกลางตัวแปร (Variable) ต่างๆที่ส่งผลต่อขบวนการนักศึกษาในเมืองเหล่านั้น คือ ตัวแปรระดับโครงสร้างทางการเมือง (Political Structure Variable) ได้แก่ ตัวแปรนโยบายด้านการเมือง (Political Institutions) ของรัฐบาลปี พ.ศ.2519-2531 โดยแบ่งออกเป็น 3 รัฐบาลด้วยกัน คือ รัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร, รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งนโยบายของแต่ละรัฐบาลมีความแตกต่างกันในฐานะโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities) ต่อการรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาของนักศึกษา และตัวแปรความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระดับสากลของโลกสังคมนิยม (International Context) ที่

ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในมิติต่างๆทั้งระดับรัฐบาลต่อรัฐบาล และระดับความเคลื่อนไหวของ ขบวนการฝ่ายซ้ายในไทย ตัวแปรระดับโครงสร้างทางการเมืองทั้ง 2 ประการนี้ส่งผลต่อ กระบวนการทางการเมือง (Political Process) ของขบวนการนักศึกษาแต่ละช่วงเวลาอย่างชัดเจน

ขบวนการนักศึกษาได้รับอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ (Ideology Relations) จากพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เมื่อโลกสังคมนิยมในระดับสากลเกิดความขัดแย้งกันเองจึงทำให้ ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิวัติในไทยมีแนวโน้มเกิดความขัดแย้งเชิงการเคลื่อนไหวและเกิด ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ ทำให้กระแสอุดมการณ์แบบปฏิวัติทางชนชั้นในประเทศไทยเสื่อม ถอยลงตามลำดับ ประกอบกับนโยบายการรุกรานทางการเมืองของรัฐบาลได้ทำให้ขบวนการปฏิวัติใน ประเทศไทยถดถอยในการทางการเมืองด้วยเช่นกัน เมื่อขบวนการปฏิวัติในประเทศไทยโดย ภาพรวมเกิดความถดถอยทั้งในทางการเมืองและในเชิงอุดมการณ์ ได้ทำให้ขบวนการนักศึกษาเกิด ความถดถอยตามไปด้วย แต่ไม่นานนักนักศึกษาก็สามารถระดมทรัพยากร (Student Resource Mobilization) เพื่อรื้อฟื้นจัดตั้งขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองได้อีกครั้งแต่ไม่ได้มี อุดมการณ์แบบปฏิวัติทางชนชั้นปรากฏให้เห็นอีกต่อไปแล้ว การรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาครั้งใหม่ นักศึกษามีแนวโน้มเชิงอุดมการณ์เคลื่อนไหวเพื่อสิ่งแวดล้อมปรากฏชัดเจนที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาเพื่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในปลายทศวรรษ ที่ 2520

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยจะเริ่มต้นจากหลัง 6 ตุลาคม 2519 จนถึงปี พ.ศ. 2531 เท่านั้น เหตุผล คือ เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนทั้งในแง่การรื้อฟื้นขบวนการและความถดถอยของ ขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายตลอดทศวรรษที่ 2520

2. การศึกษาวิจัยจะตีกรอบการศึกษาดังต่อไปนี้ คือ ศึกษาเฉพาะนโยบายด้านการเมือง ของรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และรัฐบาลพลเอกเปรม ติณ สูลานนท์ ที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาในเมือง ศึกษาบทบาทและท่าที ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ว่าส่งผลอย่างไรต่อขบวนการ นักศึกษาในเมือง ศึกษาความเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางการเมืองในระดับสากลว่าส่งผล อย่างไรต่อขบวนการนักศึกษาในเมือง ศึกษาความเปลี่ยนแปลงเชิงภูมิปัญญาเฉพาะด้าน คือ “ความเปลี่ยนแปลงในการวิเคราะห์สภาพสังคมไทย” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่เรียกว่า “วิกฤติ

ศรัทธา” ตั้งแต่หลัง 6 ตุลาคม 2519 จนถึงปี พ.ศ. 2531 ว่าส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงขบวนการนักศึกษาในเมืองอย่างไร

3. ศึกษาเฉพาะขบวนการนักศึกษาในเมือง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์ ประสานมิตร

1.6 ทฤษฎีงานวิจัย

เนื่องจากข้อสมมุติฐานของงานวิจัยชิ้นนี้มีความซับซ้อนทั้งเชิงตัวแปร (Multi Level Variable) ในการวิเคราะห์ และทั้งยังต้องค้นหาตัวแบบทฤษฎีที่สอดคล้องกับการวิเคราะห์ในเวลาเดียวกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจะทำการสำรวจและวิพากษ์ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาขบวนการนักศึกษาเพื่อค้นหากรอบหรือแง่มุมในทางทฤษฎีที่สามารถนำมาเป็นต้นแบบการวิเคราะห์ตัวแปรต่างๆ เหล่านั้น และสามารถนำมาต่อยอด Student Movement Framework : Student Movements in the Third World ของนักวิชาการตะวันตก Philip G. Albach เพื่อสร้างเป็นตัวแบบ (Model) ในการอธิบายงานวิจัยชิ้นนี้โดยเฉพาะ

1.7 ระเบียบวิธีวิจัย

1. เก็บข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น คือ งานเขียน, สิ่งพิมพ์ที่ผลิตขึ้นโดยนักศึกษาในเมืองและผลิตขึ้นโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยช่วง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึงปี พ.ศ.2531 ทั้งที่เป็น บทความ, เรียงความ, อนุทิน, บันทึกความทรงจำ, บันทึกการสัมภาษณ์/เสวนา, แถลงการณ์, ใบปลิว ฯลฯ ซึ่งปรากฏในรูปแบบ คือ จุลสาร, วารสาร, หนังสือพิมพ์เฉพาะกลุ่ม, หนังสือขนาดพกพา, หนังสือรุ่นมหาวิทยาลัยหรือกลุ่ม อันถือว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนทางความคิดของนักศึกษาในเมือง และเอกสารชั้นต้นอื่นๆ คือ หนังสือพิมพ์, เอกสารบันทึกความจำ, หนังสือเวียน, บันทึกข้อความ ที่เกี่ยวข้อง

เอกสารชั้นรอง ได้แก่ บทความ, หนังสือ, หนังสือพิมพ์รายวันและรายสัปดาห์, วิทยานิพนธ์, วารสาร, จุลสาร, รวมไปถึงเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษาในเมือง

การวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษาในเมือง จะใช้เอกสารดังต่อไปนี้ คือ วิทยานิพนธ์, หนังสือ, หนังสือพิมพ์รายวันและรายสัปดาห์, แหล่งข้อมูลในอินเทอร์เน็ต,

บทความทางวิชาการ, วารสารทางวิชาการ, เอกสารงานสัมมนาทางวิชาการ และเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

2. เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง (Key Informant) คือ นักเคลื่อนไหวทางการเมือง, นักกิจกรรม ซึ่งเป็นหรือไม่เป็นนักศึกษาในช่วงเวลานั้นแต่มีบทบาทในขบวนการนักศึกษาไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เพื่อเก็บข้อมูลที่ไม่ปรากฏในเอกสารหรือสิ่งตีพิมพ์อื่นๆและเพื่อตรวจสอบข้อมูลให้ถูกต้องแม่นยำมากขึ้น

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สร้างความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึงปี พ.ศ.2531 ว่าขบวนการมีการฟื้นฟูและผ่อนคลายลงอย่างไรท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วในสังคมการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย และความเปลี่ยนแปลงในบริบทโลก และอาจจะทำให้เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาที่คลี่คลายออกไปหลังจากปี พ.ศ.2531

2. เข้าใจถึงกระบวนการการเคลื่อนไหว, รูปแบบ, เนื้อหาอุดมการณ์ความคิด รวมไปถึงกระบวนการรื้อฟื้นการจัดตั้งของขบวนการนักศึกษาในเมืองภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จนถึง ปี พ.ศ.2531

3. สร้างความเข้าใจต่อความสัมพันธ์ของขบวนการนักศึกษาในเมืองกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย กับนโยบายของรัฐบาลทางการเมือง และกับความเปลี่ยนแปลงเชิงอุดมการณ์ในช่วง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึงปี พ.ศ.2531

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 พรหมแดนแห่งความรู้: ว่าด้วยงานศึกษาขบวนการนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

เหตุการณ์ทางการเมืองของไทยเหตุการณ์หนึ่งซึ่งเรียกว่า “เหตุการณ์ 6 ตุลาฯ” ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2519 เป็นเหตุการณ์ที่เรียกได้ว่าเป็นความรุนแรงในเชิงโครงสร้างการเมืองของไทยมากที่สุดเหตุการณ์หนึ่งและผู้คนไม่อยากจะจำเหตุการณ์นี้เนื่องจากเหตุผลต่าง ๆ นานา¹ แต่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในที่นี้คือนักศึกษาและนักกิจกรรมต่างได้รับผลกระทบที่แตกต่างกันออกไป หลังจากสถานการณ์ล้อมปราบที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อช่วงเช้ามีผู้คนไปถึงช่วงสายของวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

ในฐานะเฉพาะตัวเหตุการณ์เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 นั้นต่างมีผู้บันทึกและทำการศึกษาไว้จำนวนหนึ่ง อาทิเช่น งานรวบรวมความเห็นทางวิชาการของนักวิชาการท่านต่างๆ ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ในแง่มุมที่แตกต่างกันออกไป* หรือตัวเหตุการณ์ที่ปรากฏในทัศนะของคนต่างชาติซึ่งมองว่าเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอันสลับซับซ้อนใน

¹ Thongchai Winichakul, “Remembering/Silencing the Traumatic Past,” in *Cultural Crisis and Social Memory: Modernity and Identity in Thailand and Laos*, eds. Shigeharu tanabe and Charles F. Keyes (London: Routledge, 2002). pp. 243-283.

* เช่นในงานชิ้นนี้ของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ คือการรวบรวมความคิดเห็นและมุมมองต่างๆ ต่อตัวเหตุการณ์ตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 จนถึง 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งมีความเห็นของ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ปวิญ อึ้งภากรณ์, เสน่ห์ จามริก, ธงชัย วินิจกุล, เบเนดิก แอนเดอร์สัน รวมไปถึง อังคารศักดิ์ เพชรเลิศอนันท์ โปรดดูในฉบับเต็ม, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, จาก 14 ถึง 6 ตุลา (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551) พิมพ์ครั้งที่ 4 และมีงานที่น่าสนใจอีกก็คือ “Cleansing democracy of socialism: Crushing the Thai Left on the 6th Oct 1976 and the consequences for present day politics” ของ ใจ อึ้งภากรณ์ ในงานเอกสารนำเสนอในเวทีวิชาการของ School of Oriental and African Studies มหาวิทยาลัยลอนดอนเมื่อเดือนกันยายน 2544

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคสงครามเย็นโดยเฉพาะในส่วนที่มีบทวิเคราะห์เกี่ยวกับชนชั้นกลางไทยซึ่งกำลัง “ลงแดง” อยู่ในขณะนั้น* หรืองานประเภทที่รวบรวมบันทึกสถานการณ์และข้อเท็จจริงต่างๆที่เกิดขึ้นภายในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 หรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับวันนั้นโดยทั่วไป** แม้ว่าตัวเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จะยังไม่ได้รับการชำระอย่างเป็นระบบ การ

* ในเอกสารแปลชิ้นนี้มีการหยิบยกบทความของ เบเนดิก แอนเดอร์สัน ที่มีชื่อว่า Withdrawal symptoms : social and cultural aspects of the October 6 coup Benedict Anderson มาวิเคราะห์ได้อย่างน่าสนใจ โปรดดู, วิลเลียม แบริดลีย์ และคณะ, เหตุการณ์ 6 ตุลา ในทัศนะนักวิชาการอเมริกัน = Thailand : domino by default? The 1976 coup and implicaitons for U.S. policy, แปลโดย เอกรงค์ รั้งคระทีป (กรุงเทพมหานคร: ลานนา, 2522).

** งานในลักษณะบันทึกความทรงจำและการสืบหาข้อเท็จจริงมีอยู่หลายชิ้น เช่น ชลธิรา สัตยาวัฒนา, กรีดแผล ถัดหนอง กรองความจริง โดยผู้หญิง 6 ตุลาฯ (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการรับข้อมูลและสืบพยานเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519, 2544)., ใจ อึ้งภากรณ์, สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ และคณะ, อาชญากรรมรัฐ ในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการรับข้อมูลและสืบพยานเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519, 2544)., พระไพศาล วิสาโล, ส.ศิวัรักษ์ และ มธก.189, 6 ตุลา จารึก ความทรงจำ ความหวัง และบทเรียน. (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลดคิมทอง, 2539)., วัฒนชัย วินิจจะกูล (บก.), สมุดภาพเดือนตุลา (กรุงเทพมหานคร: สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, พรรคแสงธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531)., สุธรรม แสงประทุม, ผมผ่านเหตุการณ์ 6 ตุลาคม มาได้อย่างไร? (กรุงเทพมหานคร: ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์, 2522)., สมยศ เชื้อไทย (บก.), คดีประวัติศาสตร์ 6 ตุลา ใครคือฆาตกร (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สามีคเคีส์สัน จำกัด, 2531)., สัมพันธ์ ญาติวีรชน, แกระอวย พล.ต.จำลอง ศรีเมือง กรณี 6 ตุลาฯ (กรุงเทพมหานคร: เสรีภาพ, 2532)., อรุณ เวชสุวรรณ, เบื้องหลังเหตุการณ์ 6 ตุลา (กรุงเทพมหานคร: อรุณวิทยา, 2544)., ธงชัย วินิจจะกูล, “ความทรงจำกับประวัติศาสตร์บาดแผล: กรณีการปราบปรามนองเลือด 6ตุลา19,” รัฐศาสตร์สาร 19:3(2539)., หน้า 43-44., คณะกรรมการประสานงาน 20 ปี 6 ตุลา, ตุลากาล, (ตุลาคม 2539)., กุลวดี ศาสตร์ศรี และ สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ (บ.ก.), เราไม่ลืมจารุพงษ์ (กรุงเทพมหานคร: โครงการกลุ่มเพื่อนจารุพงษ์, ตุลาคม 2539)., นิตยสารสารคดี12:140(ตุลาคม, 2539)., ธวัชชัย สุจริตวรกุล, คดีประวัติศาสตร์ คดี 6 ตุลา เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2522)., ตุลาชน ตุลาชัย 1:2(ตุลาคม, 2543). เป็นต้น

ถกเถียงเรื่องราวของเหตุการณ์ยังคงดำรงอยู่ภายในสังคมแต่เราก็ไม่สามารถปฏิเสธผลกระทบ ภายหลังจากเหตุการณ์ได้เลย สิ่งที่อยู่นอกเหนือไปจากความสูญเสียทางด้านร่างกาย จิตใจ ทรัพย์สินต่างๆของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด คือความเปลี่ยนแปลงคลี่คลายของสังคมการเมืองไทยอัน ลึกซึ้งในระยะต่อมา

ส่วนหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงหลังรัฐประหาร 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 คือ ขบวนการ นักศึกษาที่เคยมีบทบาทอย่างสูงในการเรียกร้องประชาธิปไตยและการเลือกตั้งภายใต้รัฐธรรมนูญ ฉบับใหม่ในห้วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 จนกระทั่ง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 มีบทบาท ลดลงอย่างรวดเร็วภายหลังถูกล้อมปราบที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต่างๆที่ก่อนหน้านี้ขบวนการ นักศึกษามีพลังมากมาวมหาศาลในการนำพาความเปลี่ยนแปลงในระดับรัฐ มีความพยายาม อธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นว่า ปัจจัยหลักของความถดถอยของขบวนการนักศึกษาในเมืองคือ กระ ขบวนการทางการเมืองของกลุ่มที่เรียกว่า “ฝ่ายขวา” ที่ก่อตัวตอบโต้ขบวนการนักศึกษาในระยะ ปลายปี พ.ศ.2517 จนกระทั่งถึงวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ช่วงระยะเวลา 3 ปีดังกล่าวคือสภาวะ ความอึมครึมทางการเมือง เกิดความรุนแรงทางการเมืองจนในที่สุดนักศึกษาที่ถูกล้อมปราบอย่าง โหดเหี้ยมภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ข้ออธิบายว่าสาเหตุที่ทำให้ขบวนการนักศึกษา ถดถอยเป็นเพราะว่าความเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ที่ไม่เอื้อให้เกิดความเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา หรือคำอธิบายว่าเกิดจากปัจจัยด้าน ความขัดแย้งทางความคิดภายในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงส่งผลต่อการเคลื่อนไหวของ ขบวนการนักศึกษาในเมือง รวมไปถึงปัจจัยด้านนโยบาย 66/2523 โดยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ซึ่งส่งผลสะท้อนต่องานเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษา อย่างไรก็ตามคำอธิบาย เหล่านี้สามารถนำมาประกอบการวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ได้หลายส่วน แต่ยังไม่ตรงกับข้อจำกัดบางประการซึ่งจะชี้ให้เห็นจากงานศึกษาต่างๆต่อไป

งานที่ศึกษาวิจัยขบวนการนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 มีผู้ทำการศึกษา เช่น ชัย อนันต์ สมุทวนิช ในงานที่ชื่อว่า “จากป่าสู่เมือง การศึกษาเปลี่ยนแปลงในอุดมการณ์ของ นักศึกษาไทยจากปี 2519”² งานชิ้นนี้ศึกษาขบวนการนักศึกษาไทยช่วงหลังปี พ.ศ.2519 ในแง่ ความเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ทางการเมืองของนักศึกษา โดยชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างเศรษฐกิจ

² ชัยอนันต์ สมุทวนิช และคณะ, จากป่าสู่เมือง การศึกษาเปลี่ยนแปลงในอุดมการณ์ของ นักศึกษาไทยจากปี 2519 (สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, 2529).

สังคม การเมือง และวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดบทบาทและอุดมการณ์ของนักศึกษา โดยเฉพาะหลังปี พ.ศ.2519 ที่นักศึกษาจำนวนหนึ่งได้เข้าป่าเพื่อเข้าร่วมการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่หลังจากนั้นช่วงปี พ.ศ.2522 นักศึกษาก็ได้ทยอยเดินทางออกจากป่าด้วยความผิดหวังที่พรรคคอมมิวนิสต์มิได้เป็นไปแบบที่ตนเองคิด เนื่องจากโครงสร้างของพรรคและแนวปฏิบัติของพรรคที่แข็งตัว ไม่โอนอ่อนตามความคิดเห็นๆ และสภาพสังคมเศรษฐกิจการเมืองของไทยที่มีพลวัตความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากจนทำให้กลุ่มการเมืองอื่นๆ ของสังคมไทยมีพื้นที่การเคลื่อนไหวต่อรองทรัพยากรมากขึ้น นอกเหนือไปจากขบวนการนักศึกษา ทำให้การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธอาจไม่จำเป็นอีกต่อไป และนักศึกษาที่ออกมาจากป่าแล้วก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมเดิมของตนเองก่อนหน้าที่จะเข้าป่า

งานศึกษาชิ้นนี้ ใช้มุมมองแบบกระบวนการหล่อหลอมทางการเมืองซึ่งถือว่าเป็นแนวศึกษาที่เรียกว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง” เพื่อใช้มองพลวัตความเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงปี พ.ศ.2510-2520 ซึ่งผู้ศึกษามองว่า สิ่งที่ทำให้อุดมการณ์ทางการเมืองของนักศึกษามีความเปลี่ยนแปลงมิได้มีเพียงกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมเพียงแค่นี้ปัจจัยเดียวซึ่งก็คือปัจจัยเชิงโครงสร้าง แต่มีอีกหนึ่งปัจจัยก็คือปัจจัยเชิงอุดมการณ์จากภายนอกขบวนการนักศึกษาที่นักศึกษารับเข้ามาเพื่อหล่อหลอมวัฒนธรรมทางการเมืองของตนเอง อุดมการณ์ดังกล่าวมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งมีฐานะตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ (Non-State Actor) ที่มีบทบาทอย่างสูงในการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐ

จุดอ่อนของงานชิ้นนี้ก็คือ ทำการศึกษาวิจัยและวิเคราะห์เฉพาะกลุ่มนักศึกษาที่เข้าป่าและหลังจากออกจากป่ามาแล้ว ซึ่งมิได้ครอบคลุมถึงขบวนการนักศึกษาส่วนอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่ปฏิบัติงานภายในเมืองและมิได้เข้าป่าเหมือนพวกแรก และกรอบมุมมองของงานวิจัยมิได้กล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมและความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษาในเมือง ขบวนการนักศึกษาในป่า นโยบายรัฐบาลแต่ละช่วงเวลา กลุ่มทางการเมืองอื่นๆ และพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มากนัก เนื่องจากมุ่งเน้นการศึกษาวิจัยไปที่ปัจจัยเชิงโครงสร้างและกระบวนการหล่อหลอมทางการเมืองเป็นหลักนั่นเอง

งานวิจัย “*ขบวนการนักศึกษาไทยกับการพัฒนาประชาธิปไตย*”³ ของ ฉันทนา รัญญะ เศรษฐฐี

งานวิจัยชิ้นนี้ได้อธิบายว่านักศึกษาเป็นผู้เปลี่ยนแปลงสังคมได้อย่างไร (Agent of Change) และเน้นการอธิบายให้เห็นภาพอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของนักศึกษา

ฉันทนา ได้ใช้กรอบการอธิบายแบบ “*การพัฒนาการเมือง*” (Political Development) ซึ่งมุ่งเน้นการอธิบายไปที่บทบาทของตัวแสดงต่างๆภายในสังคมการเมืองหนึ่งว่ามีบทบาทในการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งในงานชิ้นนี้ให้ภาพของ “*นักศึกษาอันเป็นปัญญาชน*” กลุ่มที่สำคัญในการชี้้นำความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในช่วงเวลาปี พ.ศ.2475-2523

ฉันทนาได้ข้อสรุปในงานชิ้นนี้ที่น่าสนใจว่า

1. ขบวนการนักศึกษาจะทำหน้าที่ในฐานะนักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริงเมื่อสภาพแวดล้อมทางการเมืองเปิดโอกาสให้ และขบวนการนักศึกษาจะต้องมีองค์กรเพื่อเคลื่อนไหวอย่างเป็นระบบ

2. เมื่อสภาพทางการเมืองเกิดภาวะเผด็จการสูง (Authoritarianism) นักศึกษาจะสามารถรวมตัวกันได้อย่างเข้มแข็ง และสามารถระดมการสนับสนุนจากประชาชนได้มาก แต่ถ้าสภาพสังคมมิได้เป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จ นักศึกษาจะปรับกระบวนการทำงานของตนใหม่ เช่น พุดถึงปัญหาทางเศรษฐกิจมากขึ้น เป็นต้น

3. ความเข้มแข็งของนักศึกษาขึ้นอยู่กับการเมืององค์กรที่เป็นเอกภาพทั้งด้านความคิดอุดมการณ์ และแนวทางการแก้ไขในหมู่ผู้นำนักศึกษา เมื่อใดที่ปัจจัยเหล่านี้เข้มแข็ง นักศึกษาจะสามารถต่อสู้เรียกร้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. นโยบายของรัฐส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาทั้งมุมนวกและมุมนอกต่อขบวนการ ในทางกลับกัน การต่อสู้ของนักศึกษาซึ่งถือว่าการต่อสู้นอกระบบราชการก็ส่งผลให้รัฐบาลต้องปรับเปลี่ยนนโยบายของตนเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น

5. การเคลื่อนไหวของนักศึกษามักมุ่งเน้นไปที่ปัญหาทางการเมือง แต่ก็เน้นไปที่ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจด้วย

³ ฉันทนา รัญญะ เศรษฐฐี, *ขบวนการนักศึกษาไทยกับการพัฒนาประชาธิปไตย* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530).

งานชิ้นนี้มีจุดแข็งหลายประการ เช่น อธิบายให้เรามองเห็นภาพการพัฒนาของขบวนการนักศึกษาในภาพรวมได้ชัดเจนและเป็นระบบ และรับทราบถึงปัจจัยที่สำคัญอันส่งผลต่อขบวนการนักศึกษาในแต่ละยุคสมัยโดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมือง และอธิบายว่าขบวนการนักศึกษาสามารถเคลื่อนไหวเอาชนะรัฐเผด็จการเบ็ดเสร็จได้อย่างไร

ส่วนจุดอ่อนของงานชิ้นนี้ก็คือการไม่อธิบายความสัมพันธ์เชิงอุดมการณ์และการจัดตั้งทางการเมืองระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับขบวนการนักศึกษาในเมืองในช่วงเวลาปี พ.ศ.2519-2523 ซึ่งในระยะเวลาดังกล่าวมีความเคลื่อนไหวอย่างชัดเจนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเมืองเพื่อชี้นำการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาในเมือง แต่เป็นที่เข้าใจได้ว่าในช่วงระยะเวลานั้น การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไม่เปิดเผย ที่สำคัญคือเอกสารสำคัญต่างๆของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และเอกสารสำคัญที่ถูกผลิตมาจากกลุ่มนักศึกษาที่ทำการเคลื่อนไหวยังไม่ได้ถูกจัดเก็บรวบรวมอย่างเป็นระบบเท่าใดนัก อาจทำให้การเก็บข้อมูลบกพร่องไป

งานวิจัยของ ธิกานต์ ศรีนารา ที่ชื่อว่า “หลัง 6 ตุลาฯ ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย”⁴ ส่วนหนึ่งของงานวิจัยชิ้นนี้ได้ให้ภาพของสภาพที่เรียกว่า “วิกฤติศรัทธา” หมายถึง ความคาดหวังอันสูงลิ่วของขบวนการนักศึกษาปัญญาชนที่มีต่อขบวนการปฏิวัติในเขตป่าเขาและมีความมั่นใจว่าการเข้าป่าเข้าร่วมต่อสู้ในแนวทางที่พวกเขาเชื่อว่าถูกต้องตามการชี้นำของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจะนำไปสู่ชัยชนะ แต่เมื่อพวกเขาได้เข้าไปสัมผัสผลความเป็นจริงภายในป่ากลับพบว่าสิ่งที่คาดหวังกลับไม่เป็นไปเช่นนั้น ตรงกันข้าม วัฒนธรรม วิถีคิด ภูมิปัญญา แนวทางการต่อสู้ต่างๆของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยถูกตั้งคำถามอย่างหนักหน่วงและแหลมคมจากเหล่านักศึกษาปัญญาชน จนในที่สุดตามเงื่อนไขทั้งภายในป่า เงื่อนไขสถานการณ์สากล และเงื่อนไขทางการเมืองของรัฐบาล (นโยบาย 66/2523) จึงทำให้ผู้ที่เข้าป่าเดินทางกลับออกมาสู่เมืองอีกครั้งด้วยอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดที่แตกต่างกันออกไป

งานชิ้นนี้มีได้กล่าวถึงสถานการณ์กิจกรรมและขบวนการนักศึกษาที่ยังคงทำงานในเมืองมากนัก มีการพูดถึงประเด็นนี้เพียงเล็กน้อยเนื่องจากต้องร้อยเรียงความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาที่เข้าป่ากับนักศึกษาที่อยู่เมืองเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ประเด็นหลักของตัวงานมากกว่า

⁴ ธิกานต์ ศรีนารา, หลัง 6 ตุลาฯ ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: 6 ตุลารำลึก, 2552).

งานประเพณีวิเคราะห์สถานการณ์หลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เช่น บทความของ วรศักดิ์ มัทธโนบล ที่ชื่อว่า “10 ปีให้หลังของ 6 ตุลา”⁵ ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือประกอบงานรำลึกเดือนของ สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ฉบับเดือนตุลาคม ปี พ.ศ.2529 ส่วนหนึ่งของชิ้นงานได้ วิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาว่ามีตั้งคำถามถึงการเคลื่อนไหวในแนวทางสันติวิธีในระยะเวลาช่วง ก่อน 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 จนถึงการล้อมปราบเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จากนั้นจึงได้มี ความคาดหวังของงานเคลื่อนไหวทางการเมืองร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยซึ่งมีแนว ทางการจับอาวุธขึ้นสู้ หลังจากนั้นไม่นาน เหล่านักศึกษาที่เข้าป่าได้เกิดการประทะทางความคิด อย่างหนักหน่วงกับศูนย์การนำของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเรื่องของการวิเคราะห์ สภาพสังคมไทยในช่วงนั้น ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยังคงยึดถือการวิเคราะห์ สังคมไทยตามแนวทางที่ปรากฏในสรณินพนธ์ 8 เล่ม ของ เหมา เจ๋อ ตุง มาอย่างเหนียวแน่น ยาวนานหลายสิบปี และกรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวถูกตั้งคำถามจากบรรดานักศึกษาที่เข้าป่าว่า ขาดความสูงงอมทางทฤษฎี ทางสถานการณ์ภายในป่าที่เกิดเป็นวิกฤติศรัทธาโดยทั่วไป มีการ เรียกร้องให้พรรคคอมมิวนิสต์ทบทวนภูมิปัญญา แนวทาง ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี ของตนเองเสียใหม่ อันปรากฏเป็นรูปธรรมในการสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ.2525 ผล ปรากฏว่าเกิดความแตกแยกขัดแย้งทางความคิดอย่างรุนแรงระหว่างกลุ่มฝ่ายนำของพรรคฯที่ ยังคงยืนยันแนวทางเดิมของตนต่อไปในขณะที่อีกฝ่ายต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเนื้อหา สาระเพื่องานปฏิวัติที่สมบูรณ์แบบ หลังจากนั้น กลุ่มนักปฏิวัติบางส่วนจึงได้เดินทางออกจากป่า เขาด้วยความผิดหวังและความเสียใจต่อสิ่งที่เกิดขึ้น บวกกับเงื่อนไขนโยบาย 66/2523 อัน สนับสนุนให้นักปฏิวัติเหล่านั้นเร่งออกจากป่าเร็วขึ้น

งานชิ้นนี้ยังคงกล่าวถึงขบวนการนักศึกษาที่แตกพ่ายจากงานในเมืองและหนีเข้าป่า ยังคง มีการกล่าวถึงอดีตนักศึกษาที่ออกจากป่าอยู่บ้างแต่เป็นการกล่าวถึงในลักษณะทั่วไปหลังจากที่ ผิดหวังจากขบวนการปฏิวัติ ซึ่งงานดังกล่าวไม่ได้กล่าวถึงขบวนการนักศึกษาที่ไม่ได้เข้าป่าและ ยังคงทำกิจกรรมในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ซึ่งละเอียดประเด็นนี้ไปเช่นเดียวกัน

กล่าวโดยสรุป จากงานศึกษาขบวนการนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ต่างๆที่ยกมา นั้นยังไม่เห็นภาพที่ชัดเจนของขบวนการนักศึกษาในเมืองในช่วงปี พ.ศ.2519 จนถึง ปี พ.ศ.2531

⁵ สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สัจจะทรยุค หนังสือประกอบงานรำลึกเดือนตุลา ปี 2529 (กรุงเทพมหานคร: ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์ , 2529). หน้า 159-169.

ในประเด็น คือ ความสัมพันธ์ทางอุดมการณ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับ ขบวนการนักศึกษาในเมืองซึ่งส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาในเมืองอย่าง ลึกซึ้ง และยังไม่เห็นภาพชัดเจนของการคลี่คลายตัวของขบวนการนักศึกษาในเมืองภายหลังจาก ความเสื่อมศรัทธาในอุดมการณ์สังคมนิยมแนวทางมาร์กซิส-เลนินนิสต์ จากประมาณปี พ.ศ.2526 จนถึง พ.ศ.2531 ดังนั้น การวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในเมืองในช่วงปี พ.ศ.2519 จนถึง ปี พ.ศ. 2531 จึงมีความจำเป็นที่จะต้องอธิบายให้ชัดเจนในประเด็นดังกล่าว เพื่อให้เห็นภาพความ เปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ จึงต้องมีการขยายกรอบทฤษฎี ขบวนการนักศึกษา (Student Movement Theory) ในการอธิบายตอบคำถามหลักของงานวิจัยขึ้น นี้

2.2 บริบทของขบวนการนักศึกษาทั่วโลกตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 ถึงปลายทศวรรษ 1980 (พ.ศ.2510 – 2530) และบริบททางทฤษฎี

ขบวนการนักศึกษาคือภาพลักษณ์ของขบวนการคนหนุ่มสาว เป็นหนึ่งในขบวนการ เคลื่อนไหว (radical movement) ทางสังคมนิยมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น มีความกระตือรือร้นสูง มี ลักษณะอุดมการณ์ และมีลักษณะทางชนชั้นที่เป็นเอกลักษณ์ ขบวนการศึกษามีบทบาทสูง ในช่วงที่สังคมนิยมกำลังเปลี่ยนผ่านโดยเฉพาะสังคมนิยมใหม่ Feuer นิยามขบวนการนักศึกษาเอาไว้ ว่า คือขบวนการที่ระดมนักศึกษาด้วยเป้าหมายในทางการเมืองเดียวกัน และเคลื่อนไหวโดยใช้ อารมณ์แบบขบถขึ้นมา ซึ่งต่อต้านค่านิยมทางสังคมนิยมคนรุ่นเก่าที่ยึดถือกันมาในสังคม⁶

ขบวนการนักศึกษา คือ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมกลุ่มหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นทั่วโลกทั้งใน ประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าและประเทศอุตสาหกรรมล่าหลัง ปรากฏทั้งในประเทศกลุ่มเสรีนิยม และประเทศกลุ่มสังคมนิยมโดยเฉพาะในยุคทศวรรษที่ 1950 ถึงปลายทศวรรษ 1970⁷ แม้กระทั่ง ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แอฟริกา และประเทศโลกที่สามอื่นๆ ก็มีขบวนการนักศึกษา ปรากฏตัวเช่นเดียวกัน ซึ่งพวกเขาเหล่านั้นล้วนเป็นเด็กนักเรียนระดับมัธยมและระดับมหาวิทยาลัย

⁶ Lewis S. Feuer, The Conflict of Generations: The Character and Significance of Student Movements (New York: Basic Books, 1969). Chapter 1.

⁷ Seymour Martin Lipset and Sheldon S. Wolin, The Berkley: Student Revolt Facts and Interpretations (New York: Doubleday and Company Inc., 1965), pp.1-9, and, Otto Klineberg. Students Values and Politics: A Crosscultural Comparison (New York: Free Press, 1979), pp. 1-3.

โดยทั่วไปแล้วหน้าที่ของนักศึกษาคือการเรียนหนังสือในสถาบันการศึกษาต่างๆ แต่เมื่อใดก็ตามที่นักศึกษาเหล่านั้นมองเห็นว่า “การเมือง” ภายนอกห้องเรียนส่งผลต่อชีวิตบางแง่บางมุมต่อพวกเขา เมื่อนั้นนักศึกษาก็อาจจะ “พักการเรียนชั่วคราว” เพื่อออกมาเรียกร้องทางการเมือง ในหลายกรณี ขบวนการนักศึกษาสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้⁸ โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวในประเทศโลกที่สามที่มีอัตราความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมต่ำ มีการกระจายรายได้สู่เขตนอกเมืองในระดับต่ำจนทำให้ความมั่นคงแทบทุกชนิดต้องกระจุกอยู่ในเมืองหลวง ระบบอบการเมืองมีลักษณะเผด็จการเบ็ดเสร็จไม่เปิดพื้นที่ต่อรองทางการเมืองใดๆ แก่ประชาชน ประเทศโลกที่สามนั้นอาจเป็นเมืองขึ้นหรือว่าเป็นกึ่งเมืองขึ้นประเทศมหาอำนาจซึ่งทำให้กระแส “สำนึกชาตินิยม” เกิดขึ้นในหมู่นักศึกษาจนนำไปสู่การสร้างขบวนการนักศึกษาเคลื่อนไหวต่อต้านเจ้าอาณานิคมขึ้นมา⁹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอัตราการเข้าถึงการศึกษาของประชาชนอยู่ในระดับต่ำจนทำให้นักศึกษากลายเป็น “ชนกลุ่มน้อยผู้ทรงอิทธิพล” ในทางการเมือง¹⁰ เนื่องจากพวกเขาเหล่านี้มักมีโอกาสความสามารถเข้าถึงวิทยาการใหม่ๆ วิชาการแขนงใหม่ เทคโนโลยีใหม่ เข้าถึงทรัพยากรต่างๆ รวมไปถึงการเข้าถึงศูนย์กลางอำนาจรัฐได้ง่ายกว่าเนื่องจากนักศึกษาในประเทศโลกที่สามคือกลุ่มคนที่มีฐานะทางสังคม-เศรษฐกิจดีกว่ากลุ่มคนอื่นๆ จึงสามารถเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยได้ รวมทั้งมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่ซึ่งเป็นแหล่งรวมนักศึกษาเหล่านั้นมักมีที่ตั้งอยู่ในเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่เป็นสำคัญ อันทำให้นักศึกษาสามารถจัดตั้งรวมตัวกันได้อย่างรวดเร็ว¹¹

⁸ Joseph Roueck, “The Political Role of Students in Undeveloped Countries,” in *Comparative Education* 3(March, 1967): 115-121.

⁹ S.M. Lipset, “University Students and Politics in Underdeveloped Countries,” in *Comparative Education Review* 10:2(June, 1966): 132-162., And, Joseph Fischer, “The University Student in South and Southeast Asia,” in *Minerva* 2:1(Autumn, 1963): 39-53.

¹⁰ ประจักษ์ ก้องกีรติ, และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ...:การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), หน้า 93-99.

¹¹ Philip G. Albach, *Student politics: Perspectives for the eighties* (New York: Scarecrow Press, 1981), pp. 6-7.

2.2.1 บริบทขบวนการนักศึกษาในสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้า (สังคมตะวันตก)

สำหรับขบวนการนักศึกษาในโลกตะวันตกนั้นเกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคมในยุคทศวรรษ 1960 คือ ในแง่วัฒนธรรม มันคือยุควัฒนธรรมฮิปปี้, ยุคเพลงร็อก, ยุคบริโภคนิยม ในแง่โครงสร้างคือยุคการกระจายตัวของการศึกษาในระดับสูง, ยุคการขยายตัวของระบบทุนนิยม, ยุคการต่อต้านระบอบอำนาจนิยม และยุคที่มีความแตกต่างระหว่างรุ่นสูงมากที่สุดหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ยุคนี้คือยุคของขบวนการนักศึกษาในฐานะขบวนการทางสังคมใหม่ (New Social Movement) และการเมืองยุคแสวงหา คือยุคที่เปลี่ยนแปลงความคิดจากโลกทัศน์แบบวัตถุนิยมชนชั้นนิยม มาสู่ “หลังวัตถุนิยม”¹² ทศวรรษที่ 1960 คือยุคปฏิวัติทางวัฒนธรรมของโลกตะวันตก

สำหรับบริบทในทางทฤษฎี ปรัชญาการณขบวนการนักศึกษามีพื้นที่สำคัญในการพัฒนาทฤษฎี “การเคลื่อนไหวทางสังคม” (Social movement) ในแวดวงวิชาการสังคมวิทยาการเมือง (political sociology) โลกตะวันตก เช่น สหรัฐอเมริกา ทฤษฎีเดิมอย่างเช่นทฤษฎีจิตวิทยาการเมือง (Psychosocial) หรือทฤษฎีอธิบายแบบลดทอนขบวนการ (Reductionist theory) ไม่สามารถอธิบายขบวนการนักศึกษาได้อย่างเพียงพอ¹³ ดังนั้นจึงกระตุ้นให้นักสังคมวิทยาการเมืองพยายามค้นหาทฤษฎีใหม่ๆ ในการอธิบายขบวนการนักศึกษาในรูปแบบของการเคลื่อนไหวทางการเมือง ในวงวิชาการฝั่งยุโรป ทฤษฎีสังคมวิทยาแนว “หลังอุตสาหกรรม” (Post-industrial) ถูกนำเสนอขึ้นมาเพื่อพยายามอธิบายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (New Social Movement) ซึ่งทฤษฎีแนวหลังอุตสาหกรรมพัฒนาโดยนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส คือ Alain Touraine*

¹² Ronald Inglehart, Culture Shift in Advanced Industrial Society (New Jersey: Princeton University Press, 1990).

¹³ Lewis S. Feuer, The Conflict of Generations: The Character and Significance of Student Movements (New York: Basic Books, 1969).

* Alain Touraine นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสผู้มีบทบาทในการคิดค้นทฤษฎีเพื่อใช้อธิบายสภาพสังคมแบบหลังอุตสาหกรรม (Post-industrial Society) ในทศวรรษที่ 1970 ทฤษฎีสังคมวิทยาของ Alain Touraine มีอิทธิพลในวงการการศึกษาทางด้านสังคมวิทยาเป็นอย่างยิ่ง งานชิ้นสำคัญของเขาก็คือ “The Post-Industrial Society. Tomorrow's Social History: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society” , โปรดดูฉบับเต็มใน, Alain Touraine , The Post-Industrial Society. Tomorrow's Social History: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society (New York: Random House, 1971).

นอกจากนี้ ขบวนการนักศึกษายังถูกอธิบายด้วยกรอบทฤษฎีแบบมาร์กซิสต์ (Marxist Theory) คือ การศึกษาที่มีสมมุติฐานว่าขบวนการนักศึกษาคือพลังทางสังคมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง นักศึกษาต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างถอนรากโคนเพื่อสร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่าเดิม ต้องการตอบโต้ค่านิยมกระแสหลักของสังคม(ทุนนิยม)ที่พวกเขาเห็นว่าไม่เป็นธรรม ขบวนการนักศึกษาคือกลุ่มพลังทางสังคมที่ก่อตัวต่อสู่ทางการเมืองก่อนที่แรงงานจะสามารถรวมพลังทางชนชั้นได้ ปรัชญาการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นในประเทศรัสเซีย จีน ลาตินอเมริกา และประเทศโลกที่สาม อื่นๆ¹⁴ (ทฤษฎี)

นักสังคมวิทยามีความสนใจขบวนการนักศึกษาโดยเฉพาะปรากฏการณ์ขบวนการนักศึกษาทั่วโลกในทศวรรษที่ 1960 แรงกระตุ้น (Stimulate) สำคัญที่ทำให้เกิดขบวนการนักศึกษาในยุคดังกล่าวคือนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาเรื่องสงครามเวียดนาม แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีสาเหตุอื่นๆด้วยเช่นเดียวกัน

ในสหรัฐอเมริกา ขบวนการนักศึกษาที่เกิดขึ้นในตอนต้นทศวรรษที่ 1960 ส่วนหนึ่งแยกตัวออกมาจากขบวนการเรียกร้องสิทธิพลเมือง และส่วนหนึ่งมาจากนักศึกษาขบวนการประชาธิปไตย (Student for a Democratic Society) หลังจากนั้นไม่นาน ขบวนการนักศึกษาได้ยกระดับการเคลื่อนไหวไปสู่ประเด็นใหม่ๆอย่างเช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การเคลื่อนไหวเกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยก่อน เช่นในมหาวิทยาลัย University of California Berkley ในปี ค.ศ.1964 การเดินขบวนของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย University of California Berkley และในมหาวิทยาลัยอื่นๆในเวลาต่อมา สร้างความสนใจให้แก่นักวิชาการสายสังคมวิทยาเป็นอย่างมาก จากนั้นขบวนการนักศึกษามีบทบาทในสาธารณะมากยิ่งขึ้นจากการเดินขบวนเคลื่อนไหวต่อต้านสงครามเวียดนามต่อต้านนโยบายการทำสงครามเวียดนามของรัฐบาลต่อต้านนโยบายเกณฑ์ทหารของรัฐบาล และมีบทบาทพุ่งถึงขีดสุดในปี ค.ศ.1970

ในยุโรปตะวันตก ขบวนการนักศึกษาค่อยๆก่อตัวขึ้นตลอดทศวรรษที่ 1960 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศฝรั่งเศสเกิดกรณี "May 1968" ขบวนการนักศึกษาฝรั่งเศสลุกฮือขึ้นทั่วประเทศเพื่อประท้วงรัฐบาลและเรียกร้องเสรีภาพในทางการเมือง การเคลื่อนไหวดังกล่าวต้องทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสเกิดความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายหลายประการ

¹⁴ Otto Klineberg, Students Values and Politics: A Crosscultural Comparison (New York: Free Press, 1979). pp.10-16.

ขบวนการนักศึกษาปรากฏตัวขึ้นในสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้าซึ่งมีสภาพการขยายตัวของการศึกษาในระดับสูง ผลลัพธ์ก็คือ กลุ่มนักศึกษามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของการศึกษาระดับสูงมาจากหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น อัตราจำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้นนับจากสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีผลทำให้ต้องขยายสถาบันการศึกษาเพื่อรองรับจำนวนประชากรใหม่เหล่านี้ เป็นต้น แต่ปัจจัยหลักที่กระตุ้นให้เกิดขบวนการนักศึกษาก็คือ “การเมืองเรื่องนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐ” ซึ่งรัฐอุตสาหกรรมก้าวหน้าดำเนินนโยบายกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการแข่งขันด้วยทรัพยากรมนุษย์ และการ “ลงทุนสร้างองค์ความรู้” (Knowledge economy) ในสาขาวิชาเชิงเศรษฐกิจ / เศรษฐศาสตร์ต่างๆอย่างมาก ทำให้นักศึกษาเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วและพวกเขาไม่ต้องกังวลต่ออนาคตของตนเองมากนักเนื่องจากเชื่อว่าเรียนจบแล้วจะได้อะไรดีๆทำอย่างแน่นอน ดังนั้น นักศึกษาซึ่งถือว่าเป็นคนรุ่นใหม่จึงเข้ามาทำงานแทนที่ตำแหน่งงานเดิมของคนรุ่นก่อนด้วยอัตราที่มากกว่าหลายเท่าตัว ประกอบกับคนรุ่นใหม่เหล่านี้มีทัศนคติต่อโลกและสังคมที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อนอย่างมาก¹⁵

จำนวนนักศึกษาที่เพิ่มมากขึ้นแปรผันไปตามอัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและการขยายตัวของเศรษฐกิจ (Socio-economic) ในยุค 1960 ได้หลอมรวมให้สถานะของนักศึกษาสูงเด่นมากขึ้น ในหลายประเทศ สถานะดังกล่าวจึงทำให้นักศึกษามีทั้งสถานะ “ชนชั้นนำ” (Elite) และสถานะ “อนุรักษ์นิยม” (Traditional) ในสังคมของตนเอง ขบวนการนักศึกษามักเกิดความขัดแย้งกับระบอบโครงสร้างเดิมๆที่เห็นว่าล้าหลังในสังคมของตนเอง พวกเขาเริ่มต้นขัดแย้งกับผู้บริหารในมหาวิทยาลัยและขยายความขัดแย้งออกไปสู่โลกภายนอกในที่สุด

ขบวนการนักศึกษาสามารถเกิดขึ้นได้ในสภาพสังคมแบบสมัยใหม่และสังคมที่กำลังพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ในฐานะตัวแสดงที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง (Agent of change) ภายในสังคมนั้นๆ บางครั้งขบวนการนักศึกษาเกิดขึ้นเพื่อต้องการท้าทายความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่มีหลายกรณีที่ขบวนการนักศึกษาเกิดขึ้นเพราะต้องการท้าทายระบอบโครงสร้างทางสังคมที่เผชิญกับปัญหาความชอบธรรม (Lack of legitimacy) และต้องการท้าทายผู้นำที่ขอลดไร้ความชอบธรรมในทางการเมือง (Lack of authority's moral) ขบวนการนักศึกษายังคงมีบทบาทอย่างสูงในประเทศที่มีระบอบการเมืองแบบอำนาจนิยม เช่น บางประเทศในยุโรปตะวันออกยุคสงครามเย็น เอเชีย ออฟริกา หรือในประเทศกลุ่มละตินอเมริกาต่อเนื่องไปจนถึงปลายทศวรรษที่

¹⁵ Lewis S. Feuer, The Conflict of Generations: The Character and Significance of Student Movements.

1980 ในขณะที่ขบวนการนักศึกษาในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าเริ่มถดถอยลงอย่างรวดเร็วในช่วงต้นทศวรรษที่ 1970

2.2.2 ความถดถอยของขบวนการนักศึกษาในสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้า

สำหรับความถดถอยของขบวนการนักศึกษาในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าช่วงกลางทศวรรษที่ 1970 เช่น สหรัฐอเมริกา, ประเทศยุโรปตะวันตก รวมไปถึงเอเชียอย่างประเทศญี่ปุ่น Altbach¹⁶ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าการก่อตัวอย่างรวดเร็วของขบวนการนักศึกษาจนกลายเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมขนาดใหญ่ในทศวรรษ 1960 เป็นภาพที่ขัดแย้งอย่างมากกับความถดถอยอย่างรวดเร็วในกลางทศวรรษ 1970 Altbach ได้พยายามหาคำอธิบายว่าทำไมขบวนการนักศึกษาในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าเหล่านั้นจึงได้มีสภาพถดถอยอย่างรวดเร็วทั้งที่เคยเป็นขบวนการทางสังคมระดับชาติ สามารถเคลื่อนไหวกดดันประเด็นทางสังคมต่างๆจนเกิดความเปลี่ยนแปลง

ประการที่หนึ่ง เป็นเรื่องที่ยากมากถ้าขบวนการนักศึกษาต้องการคงสภาพการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ในระยะยาว เนื่องจากหน้าที่หลักของนักศึกษาก็คือ “การเรียน” ไม่ใช่การทำกิจกรรมทางการเมืองแบบมืออาชีพ เช่น พรรคการเมือง หรือนักการเมืองอาชีพ อีกประการหนึ่งคือ ผู้นำนักศึกษามีพลังจำกัดที่จะปลุกระดมทางการเมืองในระยะยาว

ประการที่สอง ความเปลี่ยนแปลงของสื่อสารมวลชนในทศวรรษที่ 1960 คืออยู่ท่ามกลางกระแสสูงของขบวนการนักศึกษา สื่อสารมวลชนยอมให้ความสนใจทำข่าว เรื่องราว และประเด็นต่างๆที่นักศึกษาเรียกร้องออกสู่สาธารณะชน จึงทำให้ขบวนการนักศึกษามีภาพลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่เป็นผู้นำทางการเมือง เป็นกลุ่มคนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น แต่สื่อมวลชนก็ยอมต้องการเชื่อมโยงประเด็นที่นักศึกษาเรียกร้องกับสิ่งที่สาธารณะชนรับรู้กันอยู่แล้วเพื่อขายข่าว เช่น ประเด็นประท้วงสงครามเวียดนาม เป็นต้น แต่เมื่อใดที่สาธารณะชนสนใจในประเด็นอื่นๆมากกว่าที่นักศึกษาสนใจ สื่อมวลชนก็อาจไม่สนใจแล้วก็ได้

Gitlin¹⁷ ชี้ว่า แม้ว่าสื่อสารมวลชนมีบทบาทในการสร้าง “ภาพลักษณ์” ของขบวนการนักศึกษาก็จริงแต่ก็สามารถ “ทำลาย” ขบวนการนักศึกษาในเวลาเดียวกันด้วย กล่าวคือ

¹⁶ Philip G. Altbach, Student politics: Perspectives for the eighties, pp. 8-11.

¹⁷ Todd Gitlin, The Whole World is Watching: The Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left (Berkeley: University of California Press, 1981).

ขบวนการนักศึกษาสามารถถดถอยได้จากปัจจัยสื่อสารมวลชน สื่อสารมวลชนสามารถสร้างภาพลักษณ์ “ผู้นำนักศึกษา” ได้ในทางสาธารณะแต่ผู้นำเหล่านั้นมิได้มี “อำนาจหน้าที่” (Authority) ในทางการเมืองใดๆ บางครั้งสื่อสารมวลชนสร้างภาพลักษณ์ “ความรุนแรง” ที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา พยายามดึงจุดด้อยของนักศึกษาก็คือความอ่อนวัยและความหุนหันพลันแล่นแบบคนหนุ่มสาวมาเป็นจุดขายของสื่อที่พวกเขาส่งออกสู่สาธารณะ บทบาทของสื่อสารมวลชนในลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ขบวนการนักศึกษาเกิดความแปลกแยกในทางการเมือง (Political isolation) จากสังคมการเมือง นักกิจกรรมเกิดความแปลกแยกกับนักศึกษาทั่วไป ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในบางประเทศ เช่น อิตาลี, เยอรมัน นักศึกษากิจกรรมกลุ่มหนึ่งได้เปลี่ยนแปลงตัวเองกลายเป็นผู้ก่อการร้าย

ประการที่สาม ประเด็นที่ขบวนการนักศึกษาสนใจมีความเปลี่ยนแปลงไป เช่น กรณีของฝรั่งเศส ความสนใจของนักศึกษาคือประเด็นการบริหารจัดการภายในมหาวิทยาลัยของตนเอง มากกว่าสถานการณ์ภายนอก หรือขบวนการนักศึกษาในสหรัฐอเมริกาที่หันเหความสนใจจากประเด็นใหญ่ๆ อย่างสงครามเวียดนามไปสู่ประเด็นปัจเจกบุคคลมากยิ่งขึ้น จึงทำให้ไม่สามารถเคลื่อนไหวประเด็นใหญ่ร่วมกันได้มากนักเนื่องจากมีความหลากหลายของประเด็นย่อยมากขึ้นตามความสนใจของนักศึกษา

ประการที่สี่ ขบวนการนักศึกษาเกิด “ความแปลกแยก” จากสังคมที่ตนเองอยู่มากยิ่งขึ้น นักศึกษาไม่สามารถนำตนเองเข้าไปสู่สังคมได้เนื่องจากพวกเขามีความคิดอะไรบางอย่างที่นำตัวเองออกมาจากสังคมที่พวกเขาเห็นว่าไม่สามารถตอบสนอง “วิถีชีวิต” ตามที่พวกเขาต้องการ กรณีนี้เกิดจากการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนทำให้ตกผลึกความคิดบางอย่าง เช่น การใช้ยาเสพติดเพื่อหนีจากสังคมที่เลวร้าย, การฟังเพลงที่แตกต่างจากคนส่วนใหญ่, การหย่าร้าง (ทัศนคติแปลกแยกจากสังคมคริสเตียน), การเคลื่อนไหวทางสังคมด้วยวิธีการรุนแรงโดยเชื่อว่าเป็นการปฏิวัติในระดับถอนรากถอนโคนเพื่อสร้างสังคมใหม่ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในหมู่นักศึกษาประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า เช่นในฝรั่งเศส, อิตาลี, ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา

ประการที่ห้า วิถีชีวิตเศรษฐกิจในทศวรรษที่ 1970 ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา หากมองย้อนกลับไปดูสถานการณ์ทางเศรษฐกิจในทศวรรษ 1960 อันเป็นยุคทองของขบวนการนักศึกษา Albach ชี้ว่าเศรษฐกิจมีอัตราการเจริญเติบโตสูง หน่วยเศรษฐกิจต่างๆ ต้องการผู้เชี่ยวชาญในระบบเศรษฐกิจในอัตราก้าวกระโดดซึ่งมหาวิทยาลัยคือสถาบันที่ผลิตบุคลากรทางเศรษฐกิจเหล่านั้นออกสู่ตลาดแรงงาน มหาวิทยาลัยเปิดรับนักศึกษาเป็นจำนวนมากเพื่อให้ทันต่อความต้องการของตลาด นักศึกษาจึงมีเป็นจำนวนมากและพวกเขาไม่ต้องกังวลกับ

อนาคตของตนเองภายหลังเรียนจบมากนักเนื่องจากมีแนวโน้มว่าได้งานทำค่อนข้างแน่นอน รู้สึกว่ามีความมั่นคงในชีวิต พวกเขาจึงมีเวลาว่างเพียงพอที่จะเคลื่อนไหวประเด็นทางสังคม สนใจปัญหาทางการเมือง สนใจปัญหาสงคราม เมื่อเข้าสู่ทศวรรษที่ 1970 เศรษฐกิจเริ่มชะลอตัว หน่วยเศรษฐกิจต่างๆเปิดตำแหน่งงานค่อนข้างจำกัดและส่วนใหญ่รับเฉพาะคนจบเฉพาะทาง ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน นักเทคนิค เท่าที่จำเป็นเท่านั้น นักศึกษาที่เข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยจึงมักเลือกเรียนสาย “วิชาชีพ” มากกว่าจะหันเหไปเรียนทางด้านมนุษยศาสตร์หรือสังคมศาสตร์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีแนวโน้มทำให้นักศึกษาเกิดสำนึกทางสังคมได้มากกว่าสาขาวิชาชีพอื่นๆ

ประการที่หก ระบบการบริหารจัดการภายในมหาวิทยาลัยในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้ามีลักษณะ “liberalized” (มีความเป็นอิสระ) มากยิ่งขึ้น ในทศวรรษ 1970 นักศึกษาจำนวนมากสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในมหาวิทยาลัยของตนเองจนกระทั่งมีแนวโน้มหันเหความสนใจของตนเองออกไปจากประเด็นการเมืองภายนอกมหาวิทยาลัย

ประการที่เจ็ด จำนวนของมหาวิทยาลัยเกิดใหม่ในทศวรรษ 1970 มีแนวโน้มลดลงหากเปรียบเทียบกับอัตราการมหาวิทยาลัยจัดตั้งใหม่ในทศวรรษ 1960 กล่าวคือ ในยุค 1960 มหาวิทยาลัยเกิดใหม่ในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้ามีเป็นจำนวนมากตามความต้องการของระบบเศรษฐกิจที่กำลังขยายตัว เมื่อมหาวิทยาลัยเกิดใหม่มีเป็นจำนวนมากก็ย่อมมีนักศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว

ประการที่แปด ขบวนการนักศึกษาในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าค้นพบว่าตัวเอง “ประสบความล้มเหลว” ในการเรียกร้องอยู่บ่อยครั้งแม้ว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาจะกระตุ้นให้เกิดการแก้ไขปัญหาทางสังคมอื่นๆขึ้นมาแทน (เช่น ปัญหาสิทธิคนผิวดำ, สิทธิสตรี, การปฏิรูปมหาวิทยาลัย เป็นต้น) การประสบความล้มเหลวในการเรียกร้องประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระดับพื้นฐาน ไม่ได้รับการตอบสนองจากรัฐหรือจากระบบการเมือง เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1970 ขบวนการนักศึกษาเริ่มใช้มาตรการที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น เช่น กลุ่ม Weatherman ในสหรัฐอเมริกา, กลุ่ม Baader-Meinhof ในเยอรมันตะวันตก, กลุ่ม Red Army ในญี่ปุ่น หรือกลุ่มก่อการร้ายในอิตาลี เป็นต้น นักศึกษาใช้อาวุธต่อต้าน ใช้การก่อวินาศกรรม ลอบสังหารบุคคลระดับสูง ตามแนว “อุดมการณ์สุดขั้ว” การกระทำดังกล่าวทำให้ขนาดของกลุ่มเคลื่อนไหวหดตัวลง จำนวนนักศึกษาที่เข้าร่วมลดน้อยลง การสนับสนุนจากสังคมลดน้อยลง

ประการที่เก้า Albach ชี้ว่าคือประเด็นที่สำคัญที่สุด คือ “ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง” ภายในประเทศที่ขบวนการนักศึกษาเคลื่อนไหว เนื่องจากการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาถูกกระตุ้นจากเหตุผลทางการเมืองมากกว่าสิ่งอื่นใด ดังนั้นความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระดับโครงสร้างจึงส่งผลต่อน้ำหนักการเคลื่อนไหวของนักศึกษา เช่น ในสหรัฐอเมริกา ขบวนการ

นักศึกษาสามารถเคลื่อนไหวได้อย่างใหญ่โตเนื่องจากต้องการประท้วงต่อต้านนโยบายสงครามเวียดนามของรัฐบาล แต่เมื่อสงครามเวียดนามจบลง รัฐบาลสหรัฐฯสั่งถอนทหารออกจากเวียดนาม ขบวนการนักศึกษาในสหรัฐอเมริกาจึงไม่มีประเด็นทางการเมืองขนาดใหญ่เช่นสงครามเวียดนามอีกต่อไปและไม่ปรากฏว่ามีประเด็นทางการเมืองที่เป็นปัญหาสำคัญระดับชาติมาแทนที่ประเด็นสงครามเวียดนามได้ ขบวนการนักศึกษาในสหรัฐฯจึงค่อยๆลดบทบาทลง หรือในกรณี “ความล้มเหลวของระบบรัฐสภา” ในประเทศฝรั่งเศสและเยอรมันตะวันตกซึ่งเป็นประเด็นทางการเมืองที่สำคัญอันทำให้ขบวนการนักศึกษาในประเทศเหล่านั้นเคลื่อนไหวได้อย่างมีพลังในทศวรรษ 1960 ก็มีได้เป็นพลังทางการเมืองอีกต่อไปในทศวรรษต่อมา มากไปกว่านั้น “อุดมการณ์ฝ่ายซ้าย” ที่นักศึกษาบางกลุ่มยึดถือถูกตั้งข้อสงสัยจากสังคมมากกว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาสังคมได้จริงหรือไม่เช่นตัวอย่างความเสียหายที่เกิดขึ้นจากกลุ่มนักศึกษาฝ่ายซ้ายหัวรุนแรง

อย่างไรก็ตาม หากระบอบการเมืองแบบอำนาจนิยมของประเทศนั้นมีความเปลี่ยนแปลงเปิดกว้างมากขึ้น มักจะส่งผลให้ขบวนการนักศึกษาลดความสำคัญในทางการเมือง¹⁸ เช่น ขบวนการนักศึกษาไทยอาจมีความสำคัญในฐานะ “ผู้นำการเรียกร้องประชาธิปไตย” ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 แต่ภายหลัง 14 ตุลาคมเมื่อ “การเมืองแบบมวลชน” เติบโตมากยิ่งขึ้นจากผลแห่งความเปลี่ยนแปลงนั้น¹⁹ ขบวนการนักศึกษาอาจมีความสำคัญลดลงมาเนื่องจากนักศึกษาไม่ได้เป็น “สำนักทางสังคม” และ “กระบอกเสียง” เรียกร้องทางการเมืองแทนคนกลุ่มอื่นอีกต่อไปแล้ว²⁰ เหตุผลด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมก็ส่งผลต่อขบวนการนักศึกษาด้วย กล่าวคือ เมื่อระดับการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมเติบโตมากขึ้น ทำให้ชนชั้นกลางก่อตัวเติบโตขึ้นมาตามระดับการเติบโตทางเศรษฐกิจนั้น “วัฒนธรรมการประท้วง” ของนักศึกษาอาจไม่ใช่สิ่งที่น่าพิสมัยอีกต่อไป ในทางตรงกันข้าม นักศึกษาอาจถูกชนชั้นกลางเหล่านั้นต่อต้านเสียเองเนื่องจากถูกมองว่าเป็นผู้ก่อความวุ่นวายไม่จบสิ้น คือตัวขัดขวางการพัฒนาประเทศ

¹⁸ Philip G. Altbach, Student politics: Perspectives for the eighties, p. 11.

¹⁹ เฉลิมเกียรติ ผิวนวล, ประชาธิปไตยแบบไทย: ความคิดทางการเมืองของทหารไทย 2519-2529 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), หน้า 52.

²⁰ Philip G. Altbach, Student politics: Perspectives for the eighties, p. 7.

หรือเป็นตัวขัดขวางความเจริญทางเศรษฐกิจที่ชนชั้นกลางต้องการ²¹ ในหลายกรณี ขบวนการนักศึกษาพัฒนาจนกลายเป็น “กลุ่มคนหัวรุนแรง” และ “ผู้ก่อการร้าย” เช่น ขบวนการนักศึกษาในประเทศอิตาลี ในทศวรรษที่ 1960 ขบวนการนักศึกษาอิตาลีลุกขึ้นมาต่อต้านสังคมที่พวกเขา มองว่ากดดันในด้านต่างๆ จนกระทั่งกลางทศวรรษที่ 1970 ขบวนการนักศึกษาอิตาลีได้กลายสภาพไปเป็นกลุ่มก่อการร้ายและแปลกแยกจากสังคมในที่สุด²²

แม้ว่าในช่วงต้นทศวรรษที่ 1970 ขบวนการนักศึกษาในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้ามีบทบาทลดลงไปอย่างมาก แต่ขบวนการนักศึกษายังคงมีบทบาทอย่างสูงในประเทศอุตสาหกรรม ล้าหลังและประเทศที่มีระบอบการเมืองแบบอำนาจนิยม (authoritarianism) ในปี ค.ศ.1970 ขบวนการนักศึกษามีบทบาททางการเมืองที่สำคัญในประเทศกำลังพัฒนาประชาธิปไตย เช่น ประเทศสเปน หรือว่าประเทศกรีซ ซึ่งยังคงมีระบอบการเมืองแบบเผด็จการทหารดำรงอยู่ ส่วนในประเทศโปแลนด์ เชโกสโลวาเกีย และฮังการี ขบวนการนักศึกษาเคลื่อนไหวทางการเมืองทำทนายระบอบคอมมิวนิสต์ที่ครอบงำมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 หลายครั้งที่การเคลื่อนไหวของพวกเขา ต้องจบลงด้วยความรุนแรง อย่างไรก็ตาม ขบวนการนักศึกษาในประเทศเหล่านี้ได้สร้างแรงบันดาลใจในทางการเมืองให้แก่กลุ่มอื่นๆต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย และต่อสู้กับระบอบการปกครองแบบอำนาจนิยมนั่นเอง

การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในเอเชียมีความชัดเจนอย่างยิ่งและยังคงเคลื่อนไหวต่อเนื่องไปจนถึงปลายทศวรรษที่ 1980 กล่าวคือ ขบวนการนักศึกษาไม่ว่าจะในประเทศไทย ประเทศเกาหลีใต้ ประเทศอินโดนีเซีย ประเทศจีน ประเทศพม่า หรือประเทศไต้หวัน ล้วนแล้วแต่เคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านระบอบการเมืองแบบอำนาจนิยม และเรียกร้องสิทธิเสรีภาพในทางการเมืองแทบทั้งสิ้น แต่ขบวนการนักศึกษาในประเทศเหล่านี้ต่างต้องพบเจอผลลัพธ์ด้วยความรุนแรงในที่สุด

²¹ โปรดดู, Benedic Anderson, “Withdrawal Symptoms: Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup,” in *Bulletin of Concerned Asian Scholars* 9:3(July – September, 1977).

²² Gianni Statera, “Student Politics in Italy: From Utopia to Terrorism,” In Philip G.Altbach, *Student politics: Perspectives for the eighties* (New York, Scarecrow Press, 1981), pp.91-102.

2.3 กรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษา

โดยผู้วิจัยจะสำรวจแนวการวิเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษา คือ 1. กรอบทฤษฎีแบบจิตวิทยาทางสังคม (Psychosocial Theory) และกรอบทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมดั้งเดิม (Classical Social Movement Theory) 2. กรอบทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) 3. กรอบทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองและโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Process Theory) 4. กรอบทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (New Social Movement) 5. กรอบทฤษฎีมาร์กซิสต์ (Marxist Theory) และ 6. กรอบวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สาม (Student Movement in the Third World Framework) และทำการวิจารณ์ทั้งในเชิงทฤษฎีและเพิ่มตัวแปรที่ค้นพบจากงานศึกษาเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาในประเทศไทย ในส่วนสุดท้ายผู้วิจัยได้สร้างกรอบการวิเคราะห์สำหรับขบวนการนักศึกษาในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 – พ.ศ.2531 โดยการนำองค์ประกอบและตัวแปรต่างๆ ที่ได้จากการสำรวจมาทำการสร้างเป็นตัวแบบ (Model) เพื่อนำมาอธิบายเท่านั้น อนึ่ง ในการสำรวจทฤษฎีเหล่านี้ผู้วิจัยไม่ได้ต้องการทดสอบความถูกต้องของทฤษฎี หรือต้องการหักล้างในทางทฤษฎี แต่มุ่งค้นหาองค์ประกอบและตัวแปรต่างๆ เพื่อให้ในสร้างตัวแบบในทางทฤษฎีเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองช่วงระหว่าง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึงปี พ.ศ.2531 เท่านั้น

2.3.1 ทฤษฎีสังคมจิตวิทยา (Psychosocial) และทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมดั้งเดิม (New Social Movement)

ทฤษฎี Psychosocial คือทฤษฎีสังคมวิทยาที่ได้รับอิทธิพลการศึกษาจากจิตวิทยา (Psychology) ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ ทฤษฎีสังคมจิตวิทยาถูกนำเสนอครั้งแรกราวต้นศตวรรษที่ 20 โดยนักสังคมวิทยา Edward Ross “*Social Psychology : An Outline and Source Book*” ในปี ค.ศ.1908 และโดยนักจิตวิทยา William McDougall “*An Introduction to Social Psychology*” ในปี ค.ศ.1908 ทฤษฎีสังคมจิตวิทยาพยายามลดช่องว่างระหว่างทฤษฎีสังคมวิทยากับสาขาจิตวิทยาของวิทยาศาสตร์

ทั้งสองสาขาวิชามีกรอบการศึกษาและเป้าหมายการศึกษาที่แตกต่างกัน การศึกษาสังคมจิตวิทยาถูกพัฒนาก้าวหน้าอย่างมากโดยนักสังคมวิทยาอเมริกันในทศวรรษที่ 1950 และทศวรรษที่ 1960 พวกเขา นำการศึกษาแบบ “พฤติกรรมนิยม” (Behaviorism) มาผสมผสานลงไปในทฤษฎีสังคมจิตวิทยาด้วย การใช้ทฤษฎีสังคมจิตวิทยาของนักสังคมจิตวิทยาอเมริกันนั้นใช้

เครื่องมือชี้วัดหลายชนิดทำการศึกษา เช่น ตัวชี้วัดทัศนคติ (Attitude Scale) เพื่อวัดหาค่าโน้มเอียงทางสังคมต่างๆของผู้ถูกศึกษา (Subject Test) และค้นหาพฤติกรรมทางสังคม (Social Behavior) ของผู้ถูกศึกษา การศึกษาใช้วิธีวิทยาแบบสำรวจ (Survey Method) ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work) และทำการสรุปผลข้อมูลเพื่ออธิบายความเปลี่ยนแปลงทางสังคม²³

นักสังคมวิทยาบางส่วนยังคงใช้ทฤษฎีสังคมจิตวิทยาผสมผสานกับทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อใช้อธิบายขบวนการนักศึกษาที่เกิดขึ้นในสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้ายุค 1960* งานศึกษาในกรอบนี้มักทำการศึกษาภูมิหลังของนักศึกษาในประเด็นต่างๆ เช่น สภาพ

²³ Bryan S. Turner, The Cambridge Dictionary of Sociology (New York: Cambridge University Press, 2006), p. 583.

* กรอบการศึกษาแนวนี้มักตั้งสมมุติฐานว่านักศึกษามีภูมิหลังทางสังคม (Socio-Economic) ที่ดีกว่าคนกลุ่มอื่น มีทัศนคติทางการเมืองและสังคมที่แตกต่างจากคนรุ่นเก่าเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมทุนนิยม (Culturally Alienated) อาทิเช่นงานของ เช่นงานของ Glen Lyons, "The police car demonstration: A survey of participants," In Seymour Martin Lipset and Sheldon S. Wolin, The Berkley: Student Revolt Facts and Interpretations (New York: Doubleday and Company Inc, 1965). pp. 519-529., Robert H. Somers, "The mainspring of the Rebellion: A survey of Berkeley students in November 1964," in Seymour Martin Lipset and Sheldon S. Wolin, The Berkley: Student Revolt Facts and Interpretations (New York: Doubleday and Company Inc, 1965). pp. 549-550., Westby, D. L. and Braungart, R. G., "Class and politics in the family backgrounds of student political activists," in American Sociological Review (October 1966): 690-692., Trent, J. W. and Craise, J. L., "Commitment and conformity in the American college," in Journal of Social Issues 23 (1967): 34-51. , Flakes, R., "The Liberated Generation: An Exploration of the roots of student protest," in Journal of Social Issues 23:3 (1967): 52-75. , and, Flakes, R., "Social and Cultural meaning of student revolt: Some informal comparative observation," in Social Problem (Winter, 1970): 340-357. , Lipset, S. M. and Schaflander, G. M., Passion and Politics: Student Activism in America (Boston: Brown, 1971). , Hook, S., Academic freedom and academic anarchy (New York: Coeles Book Co., 1970). , Farnsworth D., "University Psychiatrist looks at

ครอบครัว, ชนชั้น, เศรษฐกิจ, ศาสนา และความโน้มเอียงทางการเมือง เป็นต้น เพื่ออธิบายสาเหตุ (cause) ของการเกิดขบวนการเคลื่อนไหว นอกจากนี้ยังมีข้อสมมุติฐานว่าโครงสร้างสังคมและการเมืองคือตัวกำหนดพฤติกรรมขบวนการทางสังคม²⁴

ทฤษฎีขบวนการทางสังคมดั้งเดิม (Classical Social Movement) ในยุคทศวรรษที่ 1960 มองขบวนการทางสังคมว่าเกิดขึ้นเพราะความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม ไม่ใช่เกิดจากการเมืองแบบชนชั้นนำหรือเกิดจากกระบวนการทางการเมืองเชิงสถาบัน ทฤษฎีขบวนการทางสังคมอธิบายความตึงเครียดทางสังคม (Tension) และกรอบระเบียบทางสังคม (Social-Strain) ที่เกิดขึ้นภายในโครงสร้างสังคมหนึ่งๆ²⁵ ดังนั้น ทฤษฎีขบวนการทางสังคมมุ่งเน้นการศึกษาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดขบวนการทางสังคม และหลีกเลี่ยงที่จะศึกษาถึงการระดมทรัพยากรและเป้าหมายของขบวนการ นักสังคมวิทยาบางส่วนนำเอาทฤษฎีขบวนการทางสังคมดั้งเดิมมาผสมผสานเข้ากับทฤษฎีจิตวิทยาสังคมด้วย

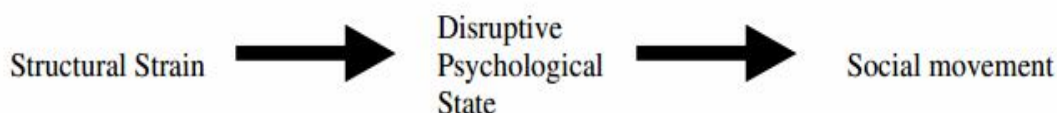
ทฤษฎีขบวนการทางสังคมดั้งเดิมมีตัวแบบ (Model) อธิบาย คือ ความอึดอัดในทางสังคม หรือโครงสร้างทางสังคม (a strain or social grievance หรือ Structural Strain) เป็นสาเหตุของความรู้สึกกดดัน (Disruptive Psychological State) ของประชากรบางส่วน จากปัจจัยดังกล่าวจึงทำให้เกิดขบวนการทางสังคม (Social movement) ดังนั้น นักทฤษฎีขบวนการทางสังคมจึงมองเห็นว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดขบวนการทางสังคมนั้นเกิดจากสภาวะความรู้สึกกดดันของคนในสังคม ขบวนการทางสังคมจึงสะท้อนโครงสร้างสังคมไม่พึงปรารถนานั่นเอง

campus protest,” in Psychiatric Opinion 6(1969): 6-11., Lewis S. Feuer, The Conflict of Generations: The Character and Significance of Student Movements (New York: Basic Books, 1969).

²⁴ Simone I. Flynn, “Structure-Strain Theory,” in Sociology Reference Guide : Theories of Social Movements (New Jersey: Salem Press, 2011), pp.125-127.

²⁵ Craig J. Jenkins, The Politics of Insurgency: the farm worker movement in the 1960s (New York: Columbia University Press, 1985), xii.

แผนภาพที่ 1 ตัวแบบขบวนการทางสังคมดั้งเดิม

ที่มา : Doug McAdam, Political Process and the Development of Black Insurgency 1930-1970 (Chicago: University of Chicago Press, 1982), p.7.

ทฤษฎีขบวนการทางสังคมค้นหาว่ามีลักษณะโครงสร้างทางสังคมอันไม่พึงปรารถนาใดบ้างที่ทำให้เกิดสภาวะความกดดันของคนในโครงสร้างสังคม กล่าวคือ ในสังคมอุตสาหกรรมและในสังคมเมือง มีอัตราการว่างงานเพิ่มสูงขึ้น สถานภาพของคนในสังคมไม่มั่นคง สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความตึงเครียดภายในสังคม และทำให้เกิดความแปลกแยกจากสังคมตนเอง ทฤษฎีขบวนการทางสังคมจึงมุ่งเน้นอธิบายสภาวะความรู้สึกทางสังคมของตัวแสดงที่ไม่ใช่รัฐ (Non-State Actor) ในด้านสังคมจิตวิทยามากกว่าอธิบายว่าเป้าหมายของขบวนการทางสังคมคืออะไร

ทฤษฎีขบวนการทางสังคมไม่ได้มองว่าขบวนการทางสังคมคือตัวแสดงที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง (agent of change) เนื่องจากพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคมยังคงอยู่ในมือของชนชั้นนำ แต่มองว่าขบวนการทางสังคมคือการรวมหมู่ของคนบางส่วนในสังคมเพื่อแสดงออกทางสังคมต่อต้านกฎระเบียบบางอย่าง Meyer และ Robinson ซึ่งว่าบางกลุ่มมีลักษณะทำลายล้างแฝงอยู่²⁶

ทฤษฎีขบวนการทางสังคมถูกนำมาใช้อธิบายขบวนการนักศึกษาโดยเฉพาะในยุคทศวรรษที่ 1960 และ 1970 งานศึกษาบางชิ้นมองว่าขบวนการนักศึกษาคือขบวนการมีลักษณะ “ไร้เหตุผล” (irrational), “มีสภาวะความคิดไม่แน่นอน” (Psychologically unstable actors)^{*} ทฤษฎีขบวนการทางสังคมมีสมมุติฐานว่านักศึกษาผู้เข้าร่วมขบวนการนักศึกษาคือกลุ่มนักศึกษาที่มีความแตกต่างจากนักศึกษาทั่วไป เช่น ความแตกต่างทางด้านความคิด ทางด้านศาสนา

²⁶ ไปรอดดู, John W. Meyer and Richard Rubinson, “Structural Determinants of Student Political Activity: A Comparative Interpretation,” 45,1(Winter, 1972). 23-46

^{*} งานที่ได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบดั้งเดิม เช่นงานของ Steven Kelman, Push Comes to Shove: The Escalation of Student Protest (Boston:Houghton Mifflin Co., 1970).

ความแตกต่างด้านพื้นฐานครอบครัว เป็นต้น²⁷ และมีสมมุติฐานว่าโครงสร้างทางสังคมคือตัวแปรต้น (Independent Variable) ทำให้เกิดขบวนการนักศึกษา (Dependent Variable) โครงสร้างสังคมดังกล่าวได้แก่รูปแบบที่ทำให้นักศึกษาเกิดความรู้สึกแปลกแยกจากชีวิตสมัยใหม่ (Forms of alienation with modern life) เกิดความขัดแย้งระหว่างรุ่น (Conflict of Generation) และเกิดความรู้สึกไม่พอใจต่อชีวิตมหาวิทยาลัย (Dissatisfaction with university life)²⁸

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีขบวนการทางสังคมและทฤษฎีสังคมจิตวิทยาไม่ได้มองว่าขบวนการนักศึกษาคือตัวแสดงที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง (Agent of change) เนื่องจากมุ่งเน้นศึกษาสาเหตุทางโครงสร้างสังคมที่ทำให้เกิดขบวนการนักศึกษา และศึกษาเฉพาะตัวนักศึกษา (Subject test) ในแง่สังคมจิตวิทยาเท่านั้น อาจเพียงพอในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในฐานะตัวแปรต้น (Independent Variable) และอธิบายความเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาในฐานะตัวแปรตาม (Dependent Variable) แต่ไม่เพียงพอในการอธิบายขบวนการนักศึกษาว่ามีความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่นที่ไม่ใช่โครงสร้าง (Non-Structure Variable) ได้อย่างไร

2.3.2 ทฤษฎีระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory)

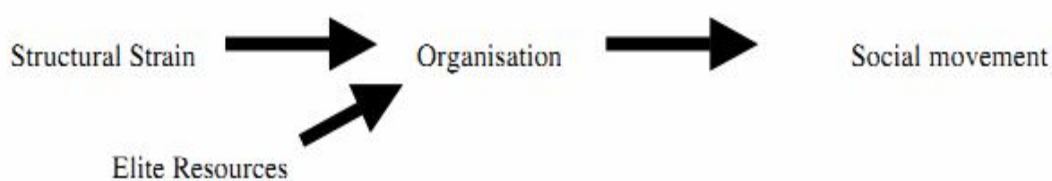
ทฤษฎีระดมทรัพยากรคือทฤษฎีที่ออกมาเพื่ออธิบายในสิ่งที่ทฤษฎีขบวนการสังคมดั้งเดิมไม่อธิบายเอาไว้ในบางตัวแปร คือตัวแปรการระดมทรัพยากรภายในขบวนการ ทฤษฎีระดมทรัพยากรมีสมมุติฐานว่าปัจเจกชนที่อยู่ภายใต้สังคมมีความกดดันอยู่ตลอด ดังนั้น ขบวนการทางสังคมจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงสังคมดังกล่าว ทฤษฎีระดมทรัพยากรอธิบายว่าปัจเจกชนที่เข้าร่วมขบวนการทางสังคมคือตัวแสดงที่มีเหตุผล (Rational actors) มีเป้าหมาย

²⁷ Molly Levin and John Spiegel, "Point and Counterpoint in the Literature on Student Unrest," In *The Dynamics of University Protest*, Donald Light, Jr. and John Spiegel (Chicago: Nelson-Hall Publishers, 1977), see also, Bakke, E. Wight, "Roots and Soil of Student Activism," In *Student Politics*, Seymour Martin Lipset (New York: Basic Books, 1967).

²⁸ โปรดดู, Seymour Martin Lipset and Philip G. Altbach, *Students in Revolt* (Boston: Beacon Press, 1970).

ชัดเจน²⁹ และวิพากษ์ทฤษฎีขบวนการทางสังคมดั้งเดิมเอาไว้ว่าตัวแปรเชิงโครงสร้างเพียงอย่างเดียว (Structural-Strain Variable) ไม่เพียงพอในการอธิบายสาเหตุในการเกิดขบวนการทางสังคม จำเป็นต้องขยายกรอบการอธิบายให้เห็นปัจจัยทรัพยากรจากภายนอก (external resources) ว่ามีส่วนทำให้เกิดการระดมทรัพยากรเข้าร่วมการเคลื่อนไหวขบวนการทางสังคม³⁰

แผนภาพที่ 2 ตัวแบบทฤษฎีระดมทรัพยากร มีดังนี้

ที่มา : Melvin G. Hall, Poor People's Social Movement Organizations: the goal is to win (Westport: Praeger, 1995), p. 7.

ทฤษฎีขบวนการทางสังคมดั้งเดิมมองว่าผู้เข้าร่วมขบวนการทางสังคมคือกลุ่มคนที่แปลกแยกแตกต่างจากส่วนอื่นๆของสังคม แต่ทฤษฎีระดมทรัพยากรมองว่าผู้เข้าร่วมขบวนการทางสังคมคือ “ตัวแสดงที่มีเหตุผลทางการเมือง” (Rational Political Actors) ตัวแสดงเหล่านี้มีการตั้งเป้าหมาย (Goal) และอาจจะได้รับการสนับสนุนจากสาธารณะ³¹ นอกจากนี้ ทฤษฎีระดมทรัพยากรยังมองขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมว่าอาจมีลักษณะที่สามารถเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ ดังนั้น นักทฤษฎีระดมทรัพยากรจึงมักศึกษากระบวนการในการระดมทรัพยากรเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวและศึกษาความเป็นไปได้ว่าขบวนการทางสังคมอาจจะประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหว ขณะที่ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมดั้งเดิมไม่สนใจศึกษา

²⁹ See, Olson Mancur, The Logic of Collective Action (Harvard University Press, 1965).

³⁰ Melvin G. Hall, Poor People's Social Movement Organizations: the goal is to win (Westport: Praeger, 1995), p. 6.

³¹ Ibid.

Gamson³² เชื่อว่าทฤษฎีระดมทรัพยากรได้สร้างชุดตัวแปรใหม่ (Set of Variables) ในการอธิบาย ประการแรก ทฤษฎีระดมทรัพยากรศึกษากลุ่มทรัพยากรที่เป็นตัวแปรต้นทำให้เกิดการระดมขบวนการ ประการที่สอง มีสมมุติฐานว่ากลุ่มทรัพยากรต้องการรูปแบบบางอย่างในการจัดตั้งเป็นองค์กรขึ้นมา ดังนั้น ทฤษฎีระดมทรัพยากรจึงมักศึกษาโครงสร้างและองค์กรเคลื่อนไหวโดยตรง ประการที่สาม ชนชั้นนำภายนอก (Outside Elites) มีบทบาทในการสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้วยทรัพยากรบางอย่างที่มี ประการที่สี่ มีการวิเคราะห์ อุปสงค์ (Demand) และ อุปทาน (Supply) ของขบวนการทางสังคมตั้งแต่เริ่มต้นก่อตัวเป็นขบวนการจนถึงความถดถอยของขบวนการ ประการสุดท้าย ทฤษฎีระดมทรัพยากรมีการวิเคราะห์คำนวณประโยชน์เชิงเปรียบเทียบกับต้นทุน (Cost-benefit) ของปัจเจกบุคคลที่จะเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อค้นหาแรงจูงใจในการเข้าร่วม ต้นทุนที่ปัจเจกคำนึงถึง อาทิเช่น โครงสร้างทางสังคมและขอบข่ายอำนาจของผู้มีอำนาจรัฐ เป็นต้น

ทฤษฎีระดมทรัพยากรอธิบายขบวนการนักศึกษาว่าเกิดจากการผลลัพธ์ของการระดมทรัพยากรของนักศึกษา วิเคราะห์ว่านักศึกษาคือกลุ่มคนที่มีทุนอยู่บางส่วน (ทั้งจากครอบครัวและจากการหารายได้พิเศษ) มีเวลาว่างมาก และมีทรัพยากรทางความคิด หากอธิบายตามกรอบทฤษฎี Meyer และ Rubinson เชื่อว่าการระดมทรัพยากรของนักศึกษาคือการระดมทักษะส่วนตัวระดมเพื่อนนักศึกษาด้วยเป้าหมายเดียวกันเพื่อเพิ่มจำนวนสมาชิกของขบวนการ และนำไปสู่การจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวในที่สุด³³

นักสังคมวิทยาคนอื่นๆ เช่น Oberschall, Califano และ Van Dyke วิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาโดยใช้ทฤษฎีระดมทรัพยากร นักสังคมวิทยากลุ่มนี้อธิบายว่าการเข้าร่วมขบวนการนักศึกษาเกิดจากการคำนวณความเสี่ยงและสิ่งที่จะได้รับ (risk/reward perspective) ขบวนการนักศึกษาเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวมากมายมหาศาลจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์อันน่าสลดที่มหาวิทยาลัย University of Kent State ขบวนการนักศึกษาจะเข้าร่วมขบวนการก็ต่อเมื่อถูกระเบียบข้อบังคับในมหาวิทยาลัยไม่เข้มงวดมาก นักศึกษาจะทำการคำนวณว่าการเข้าร่วมของ

³² William A. Gamson, "Introduction," In Social Movements in an Organizational Society: collected essays, Mayer N. Zald and John D. McCarthy (New Brunswick: Transaction Books, 1987), pp. 18-20.

³³ John W. Meyer and Richard Rubinson, "Structural Determinants of Student Political Activity: A Comparative Interpretation," pp.23-46.

ตนเองจะได้รางวัลเชิงเป้าหมาย (Goal reward) มากน้อยเพียงใดหากเทียบกับความเสี่ยงที่ตนเองจะได้รับ อย่างไรก็ตาม ขบวนการนักศึกษาในสหรัฐอเมริกาเริ่มถดถอยลงในยุคต้นทศวรรษที่ 1970 เนื่องจากตัวแปรความเสี่ยงทางด้านเศรษฐกิจและการหางานทำ³⁴ Califano วิเคราะห์ว่าขบวนการนักศึกษาที่เข้าร่วมขบวนการส่วนใหญ่คือคนกลุ่มชนชั้นกลางระดับบนที่ไม่ต้องเป็นห่วงเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองมากนักเนื่องจากสามารถดูแลตัวเองได้ในเรื่องการดำรงชีวิต ในขณะที่กลุ่มคนรอลงมากก็คือกลุ่มนักศึกษาที่ใกล้เรียนจบ เนื่องจากมีเวลามากมายในการเคลื่อนไหวทางสังคม และคนกลุ่มนี้เริ่มเข้าใจโครงสร้างทางสังคมต่างๆมากขึ้นแล้ว³⁵ ขณะที่ Van dyke อธิบายว่าขบวนการนักศึกษาเกิดขึ้นในระดับใหญ่โตภายในมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่ เนื่องจากมีกำลังทรัพยากรจำนวนนักศึกษาอยู่มากมายจึงสามารถระดมการเคลื่อนไหวได้ง่ายและรวดเร็ว³⁶

จุดอ่อนของกรอบทฤษฎีระดมทรัพยากรก็คือการอธิบายขบวนการนักศึกษาละเลยการวิเคราะห์ตัวแปรภายนอกในฐานะตัวแปรต้นที่ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา (External determinants of movement success) การศึกษามักโฟกัสไปที่ชุดตัวแปรเชิงการระดมทรัพยากรและเชิงการจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวมากกว่าตัวแปรภายนอกอื่นๆ เช่น บริบททางการเมือง บริบทโครงสร้างเชิงสถาบัน และความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายของรัฐ เป็นต้น Piven และ Cloward³⁷ ชี้ว่าตัวแปรบริบททางการเมืองก็ส่งผลสำคัญต่อขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เช่นเดียวกับกับตัวแปรภายในขบวนการ ดังนั้น จึงทำให้ทฤษฎีระดมทรัพยากรจึงไม่เพียงพอในการอธิบายตัวแปรภายนอกขบวนการนักศึกษา อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีระดมทรัพยากรยังคงให้การวิเคราะห์พลวัตภายในของขบวนการนักศึกษาได้ เนื่องจากขบวนการนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ในเมืองมีพลวัตภายในขบวนการ เช่น การพยายามระดมทรัพยากรนักศึกษาเพื่อรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาขึ้นมาใหม่ในรูปแบบขององค์กรเคลื่อนไหว ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปในบทที่ 4

³⁴ Donald E. Phillips, Student Protest 1960-1970: an analysis of the issues and speeches (Lanham: University Press of America, Inc., 1985), p.34.

³⁵ Joseph A. Califano, The Student Revolution: a global confrontation (New York: Norton, 1969), p.47.

³⁶ Nella Van Dyke, "Hotbeds of Activism: Locations of Student Protest," in Social Problems. 45,2(May, 1998): 90.

³⁷ Frances Fox and Richard A. Cloward, Poor People's Movements: why they succeed, how they fail (New York: Pantheon Books, 1977).

2.3.3 ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory)

ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory) คือกรอบที่ใช้อธิบาย ขบวนการทางสังคมว่ามีสาเหตุเกิดจากปัจจัยภายนอกขบวนการ (External factor) และปัจจัย ภายในขบวนการ (Internal factor) ในทางทฤษฎี มีปัจจัยหลักอยู่ 3 ประการ คือ การขยายตัวของ โอกาสทางการเมือง (Expanding Political opportunities), การจัดตั้งองค์กรฐาน (Indigenous organization) และการปลดปล่อยแบบรวมหมู่ (Collective liberation)³⁸

Hall อธิบายว่าการขยายตัวโอกาสทางการเมืองมีความคล้ายคลึงในสิ่งที่ทฤษฎีจิตวิทยา ทางสังคมและทฤษฎีขบวนการทางสังคมกล่าวถึง คือ โครงสร้างกำหนด (Structural strains) สภาพความรู้สึก (Psychological factor) ของผู้ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างสังคมนั้น แต่สำหรับทฤษฎี กระบวนการทางการเมืองนั้น Hall อธิบายว่าโครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่ขยายตัวนำไปสู่การ จัดตั้งองค์กรฐาน (Indigenous organization) ที่มีลักษณะเป็นกลุ่มปลดปล่อยแบบรวมหมู่ (Collective liberation)³⁹ โอกาสทางการเมืองหมายถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันทางการเมือง (Institutionalization) การเปลี่ยนแปลงของระบบทางการเมืองปกติ (Normal Political Process) และความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอำนาจในบริบททางการเมือง (Power in Political context change) ซึ่งส่งอิทธิพลต่อขบวนการทางสังคม⁴⁰

หากวิเคราะห์ปัจจัยด้านโอกาสทางการเมืองเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอที่จะอธิบาย ขบวนการทางสังคม จะต้องอธิบายปัจจัยในการจัดตั้งองค์กรฐานในรูปแบบการปลดปล่อยด้วย Piven และ Cloward อธิบายว่าสำนึกการปลดปล่อยแบบรวมหมู่ (Collective cognitive liberation) เกิดจากการตระหนักถึงความเป็นจริงทางสังคมโดยกลุ่มคนที่ถูกกดขี่ภายใต้

³⁸ Doug. McAdam, Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970 (Chicago: University of Chicago Press, 1982).

³⁹ Melvin G Hall, Poor People's Social Movement Organizations: the goal is to win, p.11.

⁴⁰ Hanspeter Kriesi, Ruud Koopmans, Jan Duyvendak and Marco Guigni. "New Social Movements and Political Opportunities in Western Europe," In Social Movements: Readings on Their Emergence, Mobilization, and Dynamics, Doug McAdam and David Snow (Los Angeles: Roxbury Publishing Company, 1997), p.52.

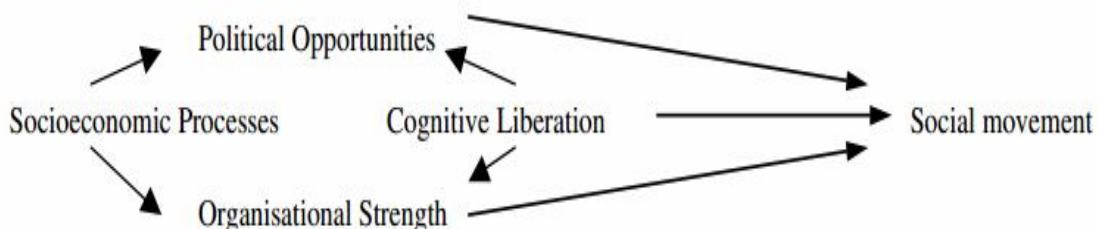
โครงสร้างสังคมที่พวกเขาอยู่ พวกเขาเรียนรู้ว่าระบบอำนาจที่พวกเขาดำรงอยู่มีความไม่เป็นธรรม⁴¹ อย่างไรก็ตามสำนึกการปลดปล่อยจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีโอกาสทางการเมือง และมีการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเคลื่อนไหวมวลชน นอกจากนี้ ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองยังมีปัจจัยการวิเคราะห์ทางด้านสังคมจิตวิทยา (Socio-psychological) และ ทางด้านปรากฏการณ์ทางการเมือง (Political phenomena) ด้วย

McAdam กล่าวว่าถึงแม้ปัจจัยหลักทางทฤษฎีทั้ง 3 ประการปรากฏครบถ้วนแต่ก็มีได้หมายความว่าขบวนการทางสังคมจะสามารถเคลื่อนไหวได้ สิ่งที่จะเกิดขึ้นก่อนปัจจัยทั้ง 3 ปรากฏตัว McAdam เรียกสิ่งนี้ว่า “กระบวนการเศรษฐกิจสังคมทั่วไป” (Broad socioeconomic processes) กล่าวคือ ปรากฏการณ์ขบวนการทางสังคมส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านอารมณ์ (Psychological factors) ซึ่งคาดเดาได้ยาก เช่นเดียวกับปรากฏการณ์ทางการเมืองที่จะต้องมีการบริบทอย่างใดอย่างหนึ่งกำกับอยู่เสมอ⁴² ดังนั้น ขบวนการทางสังคมจึงไม่สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีที่ตายตัวอย่างหนึ่งอย่างใดเนื่องจากขบวนการทางสังคมเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กับความสลับซับซ้อนของนโยบายทางการเมือง โครงสร้างทางการเมือง และสภาพความรู้สึกของคนในสังคมแต่ละช่วงเวลา

⁴¹ Frances F. Piven and Richard A. Cloward. Poor People's Movements: why they succeed, how they fail (New York: Pantheon Books, 1977), pp.3-4.

⁴² Melvin G. Hall, Poor People's Social Movement Organizations: the goal is to win, p.10.

แผนภาพที่ 3 ตัวแบบทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง มีดังนี้

ที่มา : Doug McAdam, Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970 (Chicago: University of Chicago Press, 1982), p.51.

ปัจจัยสำนึกแบบปลดปล่อย และปัจจัยโอกาสทางการเมือง ถูกนำมาใช้อธิบายขบวนการนักศึกษาในประเทศลาตินอเมริกาโดย Meyer และ Rubinson ในงานศึกษา “*Structural Determinants of Student Political Activity*” ซึ่งว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาในลาตินอเมริกาคือการเคลื่อนไหวของขบวนการที่มีสถานะ “พิเศษ” (Unique Political group) ภายในระบบโครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างทางการเมือง มากไปกว่านั้น ขบวนการนักศึกษาในลาตินอเมริกายังเป็น “สัญลักษณ์” (Symbolic) บางอย่างในทางการเมือง จึงทำให้ขบวนการนักศึกษามีอำนาจทางการเมืองขึ้นมา⁴³

Levy เพิ่มเติมการอธิบายขบวนการนักศึกษาในลาตินอเมริกาโดยใช้กรอบทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง ในงานศึกษาเรื่อง “*Student Politics in Contemporary Latin America*” ซึ่งว่านักศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐสามารถระดมทรัพยากรในการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้มากกว่านักศึกษามหาวิทยาลัยเอกชน เนื่องจากโครงสร้างโอกาสทางการเมืองในมหาวิทยาลัยทั้งสองประเภทนี้ไม่เท่ากัน นักศึกษาในมหาวิทยาลัยเอกชนต้องอยู่ภายใต้โครงสร้างการบริหารมหาวิทยาลัยแบบลำดับชั้น (Organisational hierarchy) และมีสำนึกแบบอเมริกันมากกว่า พวกเขาจึงปฏิเสธวัฒนธรรมการเข้าร่วมทางการเมืองแบบลาติน และปฏิเสธการมีส่วนร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองภายนอก Levy สรุปว่าตัวแปรภายนอกคือตัวแปรที่สำคัญที่สุดที่ส่งผล

⁴³ John W. Meyer and Richard Rubinson, “Structural Determinants of Student Political Activity: A Comparative Interpretation,” pp. 23-46.

ต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในลาตินอเมริกา ตัวแปรภายนอกดังกล่าวก็คือ “นโยบายของรัฐ”⁴⁴ (National policies) นั่นเอง

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองให้กรอบการวิเคราะห์เอาไว้ว่า โครงสร้างโอกาสทางการเมืองถูกชี้นำด้วยสองปัจจัย 1. ปัจจัยภายนอกขบวนการทางสังคม ได้แก่ แนวร่วมสนับสนุนให้ความเคลื่อนไหวประสบผลสำเร็จ และ แนวต้านที่ไม่สนับสนุนการเคลื่อนไหว และ 2. โครงสร้างของรัฐ⁴⁵ Guigni อธิบายว่าแนวร่วมที่เข้มแข็งจะสามารถทำให้เคลื่อนไหวได้ในระยะยาว จากมุมมองนี้อธิบายได้ว่าเป็นความสามารถขบวนการทางสังคมที่จะเจรจาต่อรองและจัดการทั้งแนวร่วมและแนวต้านเพื่อให้เป็นผลดีต่อการเคลื่อนไหว⁴⁶ ประการต่อมา หลายกรณีศึกษาชี้ว่า โครงสร้างของรัฐส่งผลต่อการเคลื่อนไหว เช่นงานศึกษาการเคลื่อนไหวของแรงงานภาคเกษตรกรรมชาวอเมริกันของ Jenkins ชี้ว่าความสำเร็จของการต่อสู้เกิดจากแรงสนับสนุนจากสาธารณะ และความไม่เป็นเอกภาพภายในขบวนการเมืองในรัฐบาลภายใต้ช่วงเวลาที่พรรคกลางซ้ายมีอำนาจทางการเมือง⁴⁷ Piven และ Cloward ชี้ว่า ระบบการเมืองแบบตัวแทนในขณะที่สถาบันทางการเมืองกำลังไม่ลงตัว คือปัจจัยที่ทำให้เกิดทั้งแรงสะท้อนและข้อจำกัดต่อขบวนการทางสังคม⁴⁸ สุดท้าย Meyer และ Rubinson แสดงให้เห็นว่าขบวนการนักศึกษาสามารถเคลื่อนไหวประท้วงได้สำเร็จเนื่องจากปัจจัยทางด้านโครงสร้างสถาบันทางการเมือง (Institutional structure) เปิดโอกาสให้ และปัจจัยโครงสร้างระบบการศึกษาในระดับรัฐ (Education policy)

ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองให้คำอธิบายถึงปัจจัยทางด้านความเปลี่ยนแปลงของสถาบันทางการเมืองและนโยบายทางการเมืองและปัจจัยแนวร่วมสนับสนุนและแนวต้านไม่สนับสนุนให้ขบวนการเคลื่อนไหวประสบผลสำเร็จ แต่ไม่ได้ครอบคลุมถึงการอธิบายปัจจัยทางด้าน

⁴⁴ Daniel Levy, “Student Politics in Contemporary Latin America,” In Canadian Journal of Political Science.14, 2(Jun, 1981): conclusion

⁴⁵ Marco G. Guigni, “Was It Worth the Effort? The Outcomes and Consequences of Social Movements,” in Annual Review of Sociology 24(1998): 381

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁷ Craig. J. Jenkins, The Politics of Insurgency: the farm worker movement in the 1960s, p.xiv.

⁴⁸ โปรดดู, Frances F. Piven and Richard A. Cloward, Poor People's Movements: why they succeed, how they fail.

ความเปลี่ยนแปลงทางอุดมการณ์ของขบวนการนักศึกษา กล่าวถึงเพียงปัจจัยทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกแบบปลดปล่อย (Cognitive liberation) ที่เกิดขึ้นเพราะโครงสร้างทางสังคมที่กดทับ นักศึกษาจนนำไปสู่การจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวเท่านั้น ดังนั้น ทฤษฎีขบวนการทางการเมืองจึงไม่เพียงพอในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงเชิงอุดมการณ์ทางการเมืองของขบวนการนักศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเชิงขบวนการ แต่อาจให้การวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางการเมืองและนโยบายทางการเมืองที่มีผลต่อขบวนการนักศึกษาได้

2.3.4 ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (New Social Movement Theory)

ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (New Social Movement Theory) คือ ทฤษฎีที่พยายามสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้าที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนหน้านั้น และเพิ่มเติมมุมมองการวิเคราะห์ของทฤษฎีขบวนการทางสังคมดั้งเดิม (Classical Social Movement Theory) ที่บกพร่องไป เช่น ขบวนการเรียกร้องสิทธิพลเมือง ขบวนการสตรีนิยม (สิทธิสตรี) ขบวนการสิ่งแวดล้อม ขบวนการต่อต้านพลังงานนิวเคลียร์ ขบวนการเรียกร้องสิทธิคนรักร่วมเพศ และขบวนการนักศึกษา ขบวนการเหล่านี้ถูกเรียกโดยรวมๆ ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ หรือ New Social Movement เนื่องจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่เกิดจากประเด็นทางสังคมใหม่ๆที่มีความซับซ้อนมากขึ้นจึงมีความแตกต่างจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเดิม

Giddens⁴⁹ สรุปทฤษฎี New Social Movement ว่ามีกรอบวิเคราะห์แตกต่างจากทฤษฎี Classical Social Movement อยู่ 4 ประการด้วยกัน คือ

1. การนำเสนอประเด็นเคลื่อนไหวทางสังคมชนิดใหม่ ทฤษฎี New Social Movement นำเสนอประเด็นปัญหาใหม่เข้าสู่ขบวนการทางการเมือง ซึ่งในหลายๆประเด็นเชื่อมโยงกับสิ่งที่เรียกว่า “คุณภาพชีวิต” เช่น สภาวะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิทธิสตรี การต่อต้านพลังงานนิวเคลียร์ ขบวนการสิทธิคนรักร่วมเพศ และสิทธิคนชายขอบ ซึ่งประเด็นเหล่านี้สอดคล้องกับสภาพสังคมอุตสาหกรรมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแบบหลังอุตสาหกรรม (Post-industrial)⁵⁰

⁴⁹ Anthony Giddens, Sociology (Cambridge : Polity Press, 2009), p. 1016.

⁵⁰ ไปรอดดู, Ronald Inglehart, Culture shift in advanced industrial society, (New Jersey:Princeton University Press, 1990).

2. การจัดกลุ่มองค์กรใหม่ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่มีรูปแบบการจัดการองค์กรที่แตกต่างไปจากสิ่งที่นักทฤษฎี Social Movement เดิมที่เชื่อว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมจะต้องมีการสร้างรูปแบบขององค์กรและมีโครงสร้างองค์กรที่แน่นอนในการเคลื่อนไหวต่อสู้ และเชื่อว่าการสร้างองค์กรที่เข้มแข็งคือปัจจัยที่สำคัญอันนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ นักทฤษฎี New Social Movement มองว่าไม่จำเป็นต้องมีองค์กรที่เข้มแข็งตายตัวเสมอไป ขบวนการทางสังคมใหม่มักเคลื่อนไหวแบบรวมตัวกันหลวมๆ เป็นเครือข่ายมากกว่า และไม่มีลักษณะองค์กร “รวมศูนย์” ในการเคลื่อนไหว การสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมใหม่เน้นการร่วมมือระหว่างกันในประเด็นเดียวกัน การร่วมมือในลักษณะดังกล่าวสามารถแก้ปัญหาได้บางประการ เช่น ถ้าหากเครือข่ายบางส่วนเคลื่อนไหวแล้วถูกจับกุม เครือข่ายที่เหลือก็ยังสามารถทำงานต่อไปได้ แต่รูปแบบการเคลื่อนไหวเช่นนี้ต้องการสมาชิกกลุ่มที่มีแนวโน้มทางอารมณ์ร่วมสูง (Emotional needs of Activists) ซึ่งกลุ่มคนดังกล่าวก็คือกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีแนวโน้มค่านิยมแบบสังคมหลังอุตสาหกรรม

3. ปฏิบัติการเคลื่อนไหวแบบใหม่ การเคลื่อนไหวของ New Social Movement มีหลายๆ ปฏิบัติการที่เหมือนการเคลื่อนไหวในแนวเดิม เช่น การลือขบปี หรือการจัดเวทีสาธารณะ เป็นต้น แต่มีปฏิบัติการบางอย่างที่เป็นเอกลักษณ์ของ New Social Movement คือ สันติวิธี และการใช้สัญลักษณ์ในการต่อต้าน การใช้สันติวิธีของนักเคลื่อนไหว New Social Movement คือความพยายามที่จะยกระดับ “คุณค่าเชิงคุณธรรม” (Moral) เพื่อที่จะจะต่อกรกับการใช้อำนาจของรัฐ เช่น ตำรวจ หรือ ทหาร เป็นต้น Giddens ชี้ว่าบางครั้ง New Social Movement ก็คือรูปแบบของการสื่อสารกลุ่มหนึ่งที่ต้องการ “ส่งสาร” (messages) สู่อำนาจซึ่งนำเสนอ “สัญลักษณ์” (Symbolic) บางอย่างเพื่อท้าทายในทางการเมืองต่อระบบการเมืองที่เป็นอยู่ขณะนั้น

4. ชนชั้นทางสังคมใหม่ กลุ่มคนที่เคลื่อนไหวคือกลุ่มคนรุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือกลุ่มคนที่เรียกว่า “ชนชั้นกลางใหม่” (New middle-class) กลุ่มนี้รวมไปถึงนักศึกษาด้วย การเคลื่อนไหว New Social Movement ก็คือการเคลื่อนไหวของชนชั้นกลางใหม่ (Middle-class radicalism) การเดินขบวนครั้งใหญ่ๆ เช่น ประเด็นสิ่งแวดล้อม ประเด็นสิทธิของกลุ่มคน (Identity politics) สิทธิสตรี ต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ ต่อต้านนโยบายบางอย่างของรัฐบาล มักประกอบไปด้วยกลุ่มคนต่างๆ คือ ผู้เกษียณอายุ, นักศึกษา, นักประท้วงหน้าใหม่, นักสตรีนิยม, นักสังคมนิยม, นักอนุรักษ์นิยม, ปัญญาชน นักวิชาการ และกลุ่มคนอื่นๆ อย่างไรก็ตาม Giddens กล่าวว่าไม่ค่อยมีกลุ่มชนชั้นแรงงาน (Working Class) เข้าร่วม New Social Movement มากนัก สิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าการเคลื่อนไหวแบบ “พื้นฐานของชนชั้นแรงงาน” (Working-class-based

Movement) ที่เคยเป็นกระแสการเมืองหลักของการเคลื่อนไหวมวลชนในสังคมอุตสาหกรรมได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ New Social Movement คือ ผลผลิตที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมสมัยใหม่ตอนปลาย (Post-industrial society) และมีความแตกต่างในการเคลื่อนไหวทางสังคมจากแนวเดิม คือ แรงบันดาลใจของสมาชิก และรูปแบบการระดมทรัพยากรในการเคลื่อนไหว เราอาจมองได้ว่า New Social Movement คือ “ความลึกลับย้อนแย้งของประชาธิปไตย” (Paradox of democracy) หมายถึง ในขณะที่ความเชื่อมั่นและความศรัทธาต่อระบบการเมืองแบบดั้งเดิมกำลังถดถอยลงไปในั้น ความเติบโตของ New Social Movement คือหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าพลเมืองในสังคมสมัยใหม่ตอนปลายไม่ให้ความสำคัญหรือไม่ให้ความสนใจต่อการเมืองในระบบดั้งเดิมเท่าใดนัก New Social Movement เชื่อว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายโดยตรงได้ผลมากกว่าการพึ่งพาระบบการเมืองแบบตัวแทนและมากกว่าการพึ่งพาระบบการเมืองแบบปกติ มากกว่านั้น ผู้คนที่สนับสนุน New Social Movement มีความหลากหลายซับซ้อนทั้งเชิงประเด็นและเชิงศีลธรรมมากขึ้น พวกเขาหลายคนเอาประเด็นที่เคลื่อนไหวมาเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันด้วย อาจกล่าวได้ว่า New Social Movement คือขบวนการทางสังคมที่ทำให้ประชาธิปไตยในหลายๆประเทศดูมีชีวิตชีวาขึ้น พื้นที่สาธารณะ (Public sphere) ระหว่างรัฐและตลาดถูกเข้าครอบครองโดย “ครอบครัว” (Family), “ชุมชน” (Community), “สมาคม” (Association), และสถาบันที่ไม่ใช่สถาบันทางเศรษฐกิจอื่นๆ

เก่งกิจ กิตติเรียงลาภ วิทยากรทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่เอาไว้ว่าละเลยการทำความเข้าใจมิติเชิงอุดมการณ์ มิติเชิงความอ่อนแอ เข้มแข็ง ของการต่อสู้/ช่วงชิงอุดมการณ์ของขบวนการทางสังคมหนึ่ง ท่ามกลางการไหลเวียนของอุดมการณ์อื่นๆอีกมากมายทั้งที่สนับสนุนและต่อต้านประชาธิปไตย ทำให้ไม่สามารถเข้าใจได้ว่าทำไมห้วงขณะหนึ่งขบวนการทางสังคมหนึ่งๆจึงสู้เพื่อประชาธิปไตย แต่ในบางห้วงขณะหนึ่งๆกลับสนับสนุนเผด็จการ ทำให้แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ละเลยมิติเรื่องการต่อสู้เพื่อครองอำนาจนำในระดับอุดมการณ์ (Hegemonic war) ที่มีเป้าหมาย/โครงการทางการเมือง ชัดเจน มากกว่า การต่อสู้แบบแยกย่อย

* โปรดดู เก่งกิจ กิตติเรียงลาภ และ เควิน เฮวิสตัน, บทวิทยากร “การเมืองภาคประชาชน” ในประเทศไทย: ข้อจ กัดของแนววิเคราะห์และยุทธศาสตร์การเมืองแบบ “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่,” ใน วารสารฟ้าเดียวกัน, 7:2(เมษายน-มิถุนายน 2552): 120-155.

และเพื่อผลประโยชน์เฉพาะหน้า ปัญหาที่ชัดอีกอันคือการเข้าร่วมกับฝ่ายอนุรักษ์นิยมของ ขบวนการทางสังคม

นอกจากนี้ แนวทางการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมใหม่ ยังมีลักษณะเน้นต่อสู้ ผ่านอัตลักษณ์ โดยเฉพาะการรับกับวาทกรรมชุมชน ชาตินิยม ทำให้มีลักษณะข้ามชนชั้นเข้าร่วมกับนายทุนและกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์กับประชาธิปไตย และยังปฏิเสธการจัดตั้งองค์กรถาวรทาง ชนชั้นที่มีโครงการทางการเมืองเป็นของตนเอง แนวทางขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่จึง มักจะจบลงด้วยการทำแนวร่วม/พื้พิง/ประนีประนอม กับกลุ่มพลังอนุรักษ์นิยมที่มีอิทธิพลเหนือรัฐ

ผาสุก พงษ์ไพจิตร⁵² ตั้งข้อสังเกตว่าการใช้ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่นั้น เกิดขึ้นภายใต้บริบทสังคมแบบอุตสาหกรรมก้าวหน้า มุ่งเน้นการอธิบายกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคม แบบใหม่ที่ปรากฏตัวภายใต้สภาพสังคมตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ แต่การนำทฤษฎีมาอธิบายสังคม อุตสาหกรรมล่าหลังโดยเฉพาะประเทศโลกที่สามอย่างเช่นลาตินอเมริกา ทฤษฎีจึงมีปัญหาในการ อธิบายเนื่องจาก

1 ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่สังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้าคือขบวนการที่ตั้ง คำถามต่อ “คุณภาพชีวิตที่ตกต่ำ” ของตนเองภายใต้แรงกดดันทางสังคม และตั้งคำถามต่อสิทธิ ทางการเมืองต่างๆที่กลุ่มตนควรจะได้รับ (Identity politics) ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้มักมีสถานะเป็นชน ชั้นกลาง ผิดกับประเทศโลกที่สามซึ่งมักเกี่ยวข้องกับปัญหาปากท้องและความอยู่รอดของคนระดับ ล่างในสังคม ส่วนใหญ่ผู้เข้าร่วมขบวนการทางสังคมในประเทศโลกที่สามมักจะเป็นคนตัวเล็กตัว น้อย เป็นชนชั้นล่าง เช่น คนจน ชาวไร่ชาวนา คนขายขอบ ผู้ด้อยโอกาส ไม่ใช่ชนชั้นกลางเช่นใน สังคมตะวันตก

2 การเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศโลกที่สามมีพื้นฐานอยู่ที่ “ชุมชน” ไม่ใช่ “ชนชั้น” เช่น ขบวนการทางเลือกการพัฒนา ขบวนการคนชนกลุ่มน้อย

3 ปัญหาในประเทศโลกที่สามมีความสลับซับซ้อนเนื่องจากถูกกดทับอยู่ 2 ระดับ คือ 1 ถูก กดทับจากรัฐ และถูกกดทับจากอิทธิพลภายนอก (เช่น จักรวรรดินิยม และอิทธิพลจากตะวันตก เป็นต้น) 2 ถูกกดทับจากระบบตลาดซึ่งมีลักษณะปัญหาในสังคมโลก

หากสรุปจากข้อวิพากษ์ของ เก่งกิจ กิจติเรียงลาภ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร จะพบว่าการใช้ ทฤษฎีขบวนการทางสังคมใหม่วิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในประเทศไทยหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.

⁵² พัชรินทร์ ลาภานันท์และคณะ, อ้างใน ชลธิรา สัตยาวัฒนา, พลวัตวิถีสหุชน กระบวน ทิศน์ทางมานุษยวิทยา (กรุงเทพมหานคร:ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546), หน้า 138.

2519 อาจคาดเคลื่อนไป ถึงแม้ว่าขบวนการนักศึกษาถือว่าเป็นขบวนการที่สร้างแรงบันดาลใจให้แก่กลุ่มอื่นๆ ในสังคมลุกขึ้นเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่ออัตลักษณ์และสิทธิทางการเมืองของตนเองในสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้ายุคทศวรรษที่ 1960 แต่ขบวนการนักศึกษาไทยหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งถือว่าเป็นขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สาม (ประเทศอุตสาหกรรมล่าหลัง) ไม่ได้เป็นขบวนการต่อสู้เพื่ออัตลักษณ์ (Identity politic) และได้ต้องการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการนโยบายของรัฐ แต่เป็นขบวนการต่อสู้ทางการเมืองที่มีอุดมการณ์แบบสังคมนิยมที่รับมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ผาสุก ชี้ว่าปัญหาหนึ่งในประเทศโลกที่สามก็คือปัญหาจักรวรรดินิยมและปัญหาของคนชนชั้นล่าง จึงทำให้ขบวนการนักศึกษาไทยมีลักษณะต่อสู้ทางการเมืองแบบข้ามชนชั้น⁵⁴ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีขบวนการทางสังคมละเลยไม่อธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงเชิงอุดมการณ์ของขบวนการนักศึกษาซึ่งขบวนการนักศึกษาไทยหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 รับมาจากภายนอก คือ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของขบวนการศึกษามากที่สุด

2.3.5 ทฤษฎีมาร์กซิส (Marxist Theory)

นักปรัชญาสังคมและนักสังคมวิทยา Herbert Marcuse ชี้ว่าขบวนการนักศึกษาคือ “ขบวนการตัวแทนชนชั้นแรงงาน” (Surrogate Proletarians) ที่จะสามารถเคลื่อนไหวปฏิวัติสังคมนิยมในสภาพสังคมทุนนิยมก้าวหน้าได้ ขบวนการนักศึกษาสามารถมีโอกาสในการปฏิวัติถ้าหากขบวนการกรรมกร หรือชนชั้นแรงงานอยู่ในสภาพไร้แรงบันดาลใจต่อการปฏิวัติสังคม⁵⁴ ขณะที่ Touriane มองว่ากิจกรรมของขบวนการนักศึกษาคือการตั้งคำถามต่อโครงสร้างสังคมและอุดมคติ

* เช่น การเคลื่อนไหวทางการเมืองแนว “3 ประสาน” คือ นักศึกษา กรรมกร และชาวนา หมายถึงการเคลื่อนไหวเชิงแนวร่วมเพื่อต่อสู้เรียกร้องสิทธิต่างๆไม่ว่าจะเป็น ประเด็นเพิ่มค่าแรง ประเด็นราคาผลผลิตสินค้าการเกษตร ประเด็นที่ดินทำกิน ประเด็นปัญหาประชาธิปไตย เป็นต้น

⁵⁴ Herbert Marcuse, One Dimensional Man (Great Britain:Sphere Book Ltd., 1964) cited in Maricris Valte, “Philippine Student Movement: Prospects for a Dynamic Student Politics,” in Philippine Journal of Third World Studies, 2:3(1987): 49.

แบบสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้า⁵⁵ ซึ่งหมายถึงการเคลื่อนไหวต่อต้าน “โครงสร้างส่วนบน” ในสังคมแบบทุนนิยมนั่นเอง

Mandel⁵⁶ ชี้ว่าขบวนการนักศึกษาคือ “ขบวนการสำนึกปฏิวัติ” (Conscious Revolutionary Movement) ที่ทำความเข้าใจต่อการปฏิวัติทางสังคมและทำความเข้าใจสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่เพื่อค้นหาสภาพความเป็นจริงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจที่เป็นพลังเบื้องหลังการปฏิวัติ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ขบวนการนักศึกษาคือขบวนการที่ค้นหาปัจจัยเชิงวิวัฒนาการทางสังคม (Evolution) เพื่อต้องการนำไปสู่การปฏิวัติ (Revolution) ทั้งหมดนี้คือมโนทัศน์หลักของทฤษฎีมาร์กซิสในการมองขบวนการนักศึกษาในสภาพสังคมแบบหลังอุตสาหกรรม (Post-industrial Society)

อย่างไรก็ตาม นักศึกษาในประเทศโลกตะวันตกส่วนใหญ่ก็มีพื้นฐานครอบครัวแบบชนชั้นกลางทั้งชนชั้นกลางระดับล่าง (Petty Bourgeois) และชนชั้นกลางระดับกลาง (Middle Bourgeois) หรือมาจากครอบครัวที่มีรายได้สูง เมื่อนักศึกษาเหล่านี้เข้าไปเรียนในมหาวิทยาลัยในปีแรกๆพวกเขายังไม่เข้าใจเหตุผลลึกๆของการปฏิวัติสังคม ในขั้นแรก พวกเขาเรียนรู้สิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยที่พวกเขาเรียนก่อน กล่าวคือ โครงสร้างภายในมหาวิทยาลัยที่นักศึกษาต้องเผชิญหน้าก็คือการบริหารจัดการที่ล้มเหลว ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพเพียงพอต่อนักศึกษาที่มีจำนวนมากในมหาวิทยาลัย ซ้ำยังเต็มไปด้วยค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กรแบบเดิม ในสายตาคนรุ่นใหม่ (หมายถึงนักศึกษารุ่นใหม่ในยุค 1960's) จึงมองว่ามหาวิทยาลัยล้มเหลว ผู้บริหารมหาวิทยาลัยตกยุคไม่เข้าใจสภาพความเป็นจริง และตั้งคำถามต่อการใช้อำนาจของผู้บริหารมหาวิทยาลัย

โครงสร้างของมหาวิทยาลัยในสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้าก็คือภาพสะท้อนของโครงสร้างแบบลำดับชั้น (Hierarchical) ของสังคมชนชั้นกลางนั่นเอง นักศึกษาในฐานะคนรุ่นใหม่จึงไม่ยอมรับทั้งมหาวิทยาลัยและสภาพสังคมแบบชนชั้นกลางแม้ว่านักศึกษาเหล่านั้นจะมีสำนึกทาง

⁵⁵ โปรดดู, Alain Touraine , cited in , Alexander Cockburn and Robin Blackburn, eds, Student Power, (Middlesex:Penguin Books Ltd., 1969). อ้างใน Maricris Valte, “Philippine Student Movement: Prospects for a Dynamic Student Politics,” in Philippine Journal of Third World Studies : 49.

⁵⁶ โปรดดู, Ernest Mandel, The revolutionary student movement: theory and practice (University of California: Pathfinder Press, 1971).

สังคมเพียงระดับเริ่มต้นก็ตาม บริบทดังกล่าวคือสิ่งที่หล่อหลอมความคิด “แบบปฏิวัติ” (Revolt) ของนักศึกษาในสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้า หากเรากลับไปพิจารณาสังคมตะวันตก เช่น สังคมอเมริกา หรือ สังคมยุโรปตะวันตก สภาพสังคมแบบชนชั้นกลางในยุค 1960's ได้ก่อรูปร่างมาตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1930's ซึ่งคือความเปลี่ยนแปลงคลี่คลายมาจากสภาพสังคมแบบ “ครอบครัวชนชั้นกลางดั้งเดิม” (Classic bourgeois family) สำหรับคนรุ่นใหม่ พวกเขาเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านประสบการณ์จริง พวกเขาตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจเดิมทั้งในระดับรัฐและในระดับครอบครัวของตนเอง

นักศึกษาต้องเผชิญหน้ากับค่านิยมกฎเกณฑ์ทางสังคมแบบทุนนิยม กล่าวคือ ชีวิตการเรียนในมหาวิทยาลัยของพวกเขาต้องพบกับการถูกบีบบังคับจากโครงสร้างอำนาจในมหาวิทยาลัย นักศึกษาไม่สามารถเลือกวิชาเรียนได้อย่างอิสระ ไม่ได้รับอนุญาตให้ค้นหาวิธีการเรียนรู้แบบใหม่ที่สอดคล้องกับความสนใจหรือทักษะส่วนตัวนอกเหนือไปจากหลักสูตรที่กำหนดมา พวกเขาถูกบังคับโดยโครงสร้างให้ต้องยอมรับอาชีพตามค่านิยมไม่ใช่ตามความถนัดและความสนใจ สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ Mandel กล่าวว่ามันคือ “ความแปลกแยก” (Alienation) ของนักศึกษาต่อสังคมตนเอง

ดังนั้น トラบใดที่สังคมทุนนิยมยังดำรงอยู่ ก็จะต้องมีแรงงานที่แปลกแยก (Alienated labor) ทั้งแรงงานเชิงกายภาพและแรงงานแบบ “ปัญญาชน” (Intellectual labor) ฉะนั้น นักศึกษาในฐานะปัญญาชนจึงแปลกแยกจากสังคม

ในภาพรวม นักศึกษาจึงเคลื่อนไหวทางสังคมด้วยการยกประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยขึ้นมาก่อนประเด็นปัญหาอื่นๆภายนอกมหาวิทยาลัย เนื่องจาก “ประสบการณ์การปฏิวัติ” เกิดขึ้นมาจากภายในมหาวิทยาลัย หลังจากนั้น ขบวนการนักศึกษาจึงยกระดับเชิงประเด็นไปสู่โลกภายนอก พวกเขายกปัญหาสังคม ปัญหาทางการเมืองต่างๆเป็นแรงขับเคลื่อนในการเคลื่อนไหวปฏิวัติ (Revolt) ทางสังคม ในท้ายที่สุด นักศึกษาเกิดการตั้งคำถามต่อการกดขี่ขูดรีดของสังคมทุนนิยม และตั้งคำถามต่อโครงสร้างทางการเมืองในระบบทุนนิยม เพื่อแสวงหาทางออกด้วยการปฏิวัติ

Mandel กล่าวว่าสำนักการปฏิวัติของขบวนการนักศึกษามีลักษณะร่วมกันเป็นสากล เนื่องจากการต่อสู้ทางชนชั้นเกิดขึ้นทั่วโลก สำนักการปฏิวัติของขบวนการนักศึกษาสามารถเกิดขึ้นได้ในประเทศโลกที่สาม เช่น คิวบา เวียดนาม และประเทศโลกที่สามอื่นๆ สำนักการปฏิวัติในประเทศโลกที่สามเหล่านั้นได้รับอิทธิพลมาจากการ “ต่อต้านจักรวรรดินิยมตะวันตก” อิทธิพลดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็นตัวแปรต้นทางการเมือง (Independent Variable) ของขบวนการ

นักศึกษาฝ่ายซ้ายในประเทศโลกที่สามที่ทำให้ลุกขึ้นสู้ในลักษณะปฏิวัติ ซึ่งตัวแปรนี้แตกต่างจากประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า ขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายในประเทศโลกที่สามคือขบวนการ “ปกป้อง ” และรู้สึก “เห็นอกเห็นใจ” ต่อขบวนการปฏิวัติ และต่อขบวนการการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมในประเทศของตนเอง โดยเฉพาะการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมอเมริกา

อย่างไรก็ตาม การใช้ทฤษฎีมาร์กซิส (Marxist Theory) ในการอธิบายขบวนการนักศึกษาประสบปัญหาบางประการ Bottomore⁵⁷ ชี้ว่าขบวนการนักศึกษาไม่ได้เป็นขบวนการแบบขบวนการปฏิวัติ เนื่องจาก

1 นักศึกษามีได้เป็นกลุ่มที่ถูก “กดขี่” (Oppressed) และถูก “ขูดรีด” (Exploited) โดยตรงในสังคมทุนนิยม

2 นักศึกษามีได้ดำรงชีวิตแบบการต่อสู้ทางชนชั้น (Class Struggle) จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมนักศึกษาในฐานะแนวร่วมกับชนชั้นแรงงานจึงไม่ประสบความสำเร็จในการปฏิวัติทางชนชั้น

3 สมาชิกในขบวนการนักศึกษามีความเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพสูง หมายถึงทั้งจำนวนและคุณภาพขึ้นๆลงๆตามบริบทแวดล้อม ไม่มั่นคงเสมอต้นเสมอปลาย

จากการวิพากษ์ของ Bottomore สามารถพิจารณาได้ว่าหากมองขบวนการนักศึกษาในฐานะการเคลื่อนไหวปฏิวัติทางชนชั้น ขบวนการนักศึกษาจะถูกลดทอนลงเหลือเพียงแนวร่วมทางชนชั้นกับชนชั้นแรงงานเท่านั้น เนื่องจากนักศึกษามีใช้กลุ่มคนที่ถูกกดขี่ขูดรีดโดยตรง ไม่ได้มีลักษณะการต่อสู้ทางชนชั้น และสถานภาพของขบวนการก็ไม่มีควมมั่นคงทำให้การต่อสู้ทางการเมืองในระยะยาวต้องประสบความยากลำบากและไม่สามารถเป็นผู้เปลี่ยนแปลงสังคม (Agent of Change) ในสังคมการเมืองได้

Valte กล่าวว่าโดยแท้จริงแล้วขบวนการนักศึกษามีลักษณะเป็นกลุ่ม “ชนชั้นนำเชิงอนุรักษ์” (Traditional elite) และเป็นกลุ่ม “ชนชั้นกลาง” (Bourgeois) มากกว่าขบวนการปฏิวัติทางชนชั้น หากมองจากมุมมองของขบวนการปฏิวัติดั้งเดิม ขบวนการนักศึกษาคือขบวนการที่มีได้มีพลังต่อการปฏิวัติ (Non-appreciation of the student potential for revolutionary actions) เนื่องจากนักศึกษาไม่ได้อยู่ในฐานะการต่อสู้ทางชนชั้นโดยตรงเหมือนชนชั้นแรงงานที่อยู่ในโรงงานอุตสาหกรรม หรือว่าอยู่ตามเขตชนบท ดังนั้น สิ่งที่ขบวนการนักศึกษาสามารถทำได้ดีที่สุดก็คือการเคลื่อนไหวเชิงปัญญาชน หรือการเคลื่อนไหวสนับสนุนทางความคิดให้แก่การต่อสู้ทางชนชั้น

⁵⁷ ไปรอดดู, Thomas B. Bottomore, Sociology as Social Criticism (New York: Basic Book Inc., 1975).

(Intellectual Movement) ไม่ใช่การเป็นขบวนการปฏิวัติด้วยตนเอง นอกจากนี้ สมาชิกในขบวนการนักศึกษาก็ได้มีความปรารถนาในการปฏิวัติสังคมในแนวทางการต่อสู้ทางชนชั้นเหมือนกันทุกคน นักศึกษาที่ต้องการปฏิวัติทางชนชั้นก็มักจะไม่มีส่วนสภาพเป็นนักศึกษาแล้ว เนื่องจากพวกเขาต้องกลายเป็นนักปฏิวัติโดยตรง⁵⁸

นักศึกษาคือส่วนหนึ่งของชนชั้นกลางในสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้าทั่วไป นักศึกษาไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของพลังการผลิตในสังคมโดยตรง แต่นักศึกษามีสถานภาพพิเศษในมหาวิทยาลัย สถานที่ที่พวกเขาสามารถศึกษาประสบการณ์การต่อสู้ทางชนชั้นและรู้ดีว่ามีอารมณ์ร่วมในการต่อสู้ทางสังคมด้วย การศึกษาประสบการณ์การต่อสู้ทางชนชั้นในมหาวิทยาลัยทำให้มุมมองบางอย่างของนักศึกษาเปลี่ยนแปลงไป หากเราพิจารณาในหมู่มนุษย์ “ก้าวหน้า” ด้วยกันจะพบว่า นักศึกษาคือกลุ่มคนก้าวหน้าที่กระตือรือร้นที่สุด ศึกษามากที่สุด เข้าใจปัญหาสังคมและปัญหาการกดขี่ขูดรีดในสังคมทุนนิยมมากที่สุด ดังนั้นนักศึกษาจึงอยู่ในฐานะให้ “การศึกษาทางการเมือง” (Political education) ให้ “การวิพากษ์” (Criticism) และให้ “การโฆษณาทางการเมือง” (Propaganda) เพื่อต่อต้านชนชั้นปกครอง (Ruling class(es)) ต่อด้านรัฐ (State) และต่อต้านระเบียบสังคมเดิม (Social Order) มากกว่า⁵⁹

กล่าวโดยสรุป กรอบทฤษฎีมาร์กซิสต์ (Marxist Theory) จึงไม่เพียงพอในการอธิบายขบวนการไทยในเมืองนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึงแม้ว่าขบวนการนักศึกษาจะมีความเกี่ยวข้องกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และทางพรรคฯเองก็มีทฤษฎีแนวมาร์กซิสต์ที่พยายามใช้อธิบายขบวนการนักศึกษาในเมืองว่าเป็น “กองหน้าสะพานเชื่อม”⁶⁰ ในการปฏิวัติทางชนชั้น แต่ก็ยังเป็นเพียงการใช้ทฤษฎีเพื่อเป้าหมายในการปฏิวัติเท่านั้น การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทยไม่ได้เป็นขบวนการปฏิวัติมาตั้งแต่ต้น⁶¹ เพียงแต่เป็นขบวนการที่มีสำนักปฏิวัติ

⁵⁸ Maricris Valte, “Philippine Student Movement: Prospects for a Dynamic Student Politics,” in *Philippine Journal of Third World Studies* : 50.

⁵⁹ Ibid., p.51.

⁶⁰ โปรดดูรายละเอียดในหัวข้อ “ขบวนการนักศึกษา: ปัญหาทฤษฎีกองหน้าสะพานเชื่อม” ในบทที่ 4

⁶¹ ประจักษ์ ก้องกีรติ ชี้ว่าขบวนการนักศึกษาก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ มีลักษณะทางความคิด 3 ประการ คือ ความคิดแนวอนุรักษนิยม (หรือชาตินิยมของรัฐ) ความคิดแบบสังคมนิยมก่อนปี พ.ศ.2500 และความคิดแบบเสรีนิยม แต่ไม่มีความคิดแบบปฏิวัติทางชนชั้น, โปรดดู

เช่นเดียวกันกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจนกระทั่งเกิดวิกฤติความเชื่อมั่นศรัทธาต่อแนว
 แนวทางปฏิบัติ การใช้ทฤษฎีมาร์กซิสอธิบายขบวนการนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 อาจทำ
 ให้เห็นภาพความเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาคลาดเคลื่อนไป เนื่องจากขบวนการ
 นักศึกษาเปลี่ยนแปลงไปหลังจากเกิดวิกฤติศรัทธามีได้มีสำนึกการปฏิบัติแบบเดียวกันกับพรรค
 คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอีกต่อไปแล้ว ดังนั้น ทฤษฎีมาร์กซิสที่ใช้อธิบายขบวนการนักศึกษาใน
 เมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จึงประสบปัญหาในการอธิบาย (ประเด็นนี้จะปรากฏในบทที่ 4
 หัวข้อ “ขบวนการนักศึกษา: ปัญหาทฤษฎีของหน้าสะพานเชื่อม”)

2.4 สรุปปัญหาการใช้ทฤษฎีอธิบายขบวนการนักศึกษา

ถึงแม้ว่าทฤษฎีต่างๆที่ผู้วิจัยทำการสำรวจและได้ชี้ให้เห็นจุดเด่นและจุดด้อยมาทั้งหมด
 ข้างต้นนั้นจะสามารถนำมาใช้อธิบายขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึง
 ปี พ.ศ.2531 ได้บ้างในบางตัวแปร แต่ปัญหาที่ใหญ่ที่สุดของทฤษฎีเหล่านี้ก็คือทฤษฎีแทบ
 ทั้งหมด⁶²ถูกผลิตเพื่อใช้อธิบายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในสังคมแบบอุตสาหกรรมก้าวหน้า
 ดังนั้น ทฤษฎีจึงมีปัญหาในระดับมโนทัศน์ (Conceptual) เป็นอย่างยิ่งถ้าหากนำมาใช้อธิบาย
 ขบวนการนักศึกษาในประเทศไทยที่สามซึ่งมีปัจจัยแตกต่างจากประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า
 หลายประการด้วยกัน

ผาสุก พงษ์ไพจิตร⁶³ ชี้ว่า การใช้ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทยที่
 สามนั้นจะต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายประการดังนี้

ประจักษ์ ก้องกีรติ, และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ...: การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและ
 ปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548)

⁶² ยกเว้นทฤษฎีมาร์กซิสต์ ซึ่งสามารถขยายกรอบการวิเคราะห์ให้ครอบคลุมถึงสังคม
 อุตสาหกรรมล่าหลังได้ เช่น งานของ วี ไอ เลนิน, จักรวรรดินิยมขั้นสูงสุดของทุนนิยม, แปล
 โดย ประสาท ลีลาเธียร (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2519). ซึ่งงานชิ้นนี้ได้ขยายการอธิบาย
 ทฤษฎีให้ครอบคลุมถึงสังคมแบบอุตสาหกรรมล่าหลัง เช่น สังคมรัสเซียก่อนการปฏิวัติสังคมนิยม
 คอมมิวนิสต์ เป็นต้น

⁶³ โปรดดูรายละเอียดการตีเบตทฤษฎีขบวนการทางสังคมได้ใน, Pasuk Phongpaichit, Theories of Social Movements and their Relevance for Thailand, Position paper for
 project on Social Movements in Thailand, a project supported under the Thailand

1. งานอธิบายขบวนการเคลื่อนไหวก้าวหน้าทางสังคมของ Touraine (และนักทฤษฎีชาวยุโรปอื่นๆ) มีความชัดเจนมากกว่านักทฤษฎีเหล่านี้สร้างคำอธิบายมาจากสังคมแบบหลังอุตสาหกรรม (Post-industrial) กล่าวคือ ในความเป็นจริงทางสังคมชนิดนี้ ผู้คนที่อยู่ภายใต้โครงสร้างสังคมส่วนใหญ่คือผู้ที่มีการศึกษา มีทักษะเฉพาะตัว และทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคการบริการทั่วไป อย่างไรก็ตามการครอบงำโดยโครงสร้างของรัฐ โครงสร้างตลาด และการสื่อสาร ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวก้าวหน้าทางสังคมเกิดขึ้นเพื่อต้องการต่อต้านสิ่งเหล่านี้ แน่ใจว่าการครอบงำที่เกิดขึ้นในโลกอุตสาหกรรมก้าวหน้ามันกระจายตัวเป็นปัญหาทั่วโลกด้วย

2. ปัญหาสังคมในประเทศโลกที่สามมีความซับซ้อนโดยเฉพาะปัญหาการถูกครอบงำโดยประเทศตะวันตกต่อประเทศโลกที่สาม Touraine ชี้ว่าขบวนการทางสังคมเกิดขึ้นเพื่อต้องการต่อต้านโดยตรงต่อบริษัทและรัฐ แต่ขบวนการเคลื่อนไหวก้าวหน้าทางสังคมในประเทศโลกที่สามยกระดับการเคลื่อนไหวไปสู่การต่อต้านโครงสร้างมหาอำนาจโลก (Global Super Structure) ที่เกิดจากการครอบงำของตะวันตก ไม่ว่าจะจริงหรือไม่ก็ตามแต่เราเห็นแนวโน้มไปในทิศทางนั้น ถ้าหาก Touraine สรุปวิเคราะห์การเคลื่อนไหวก้าวหน้าทางสังคมในสังคมแบบหลังอุตสาหกรรมก็อาจจะต้องเพิ่มเติมปัจจัยการต่อสู้กับมหาอำนาจภายนอกประเทศโลกที่สามเข้าไปด้วย

3. ทฤษฎีขบวนการทางสังคมถูกผลิตขึ้นในโลกตะวันตกซึ่งมุ่งเน้นอธิบายการเคลื่อนไหวเพื่อ “คุณภาพชีวิต” ซึ่งเชื่อมโยงกับความก้าวหน้าทางการผลิตของสังคม ตัวแสดงในทฤษฎีจึงมักเป็นชนชั้นกลาง (Middle Class) ในประเทศโลกที่สามซึ่งมีพลังการผลิตต่ำกว่า ขบวนการเคลื่อนไหวจึงมักเน้นเรื่องปากท้องของผู้คน โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวเพื่อต่อรองเอาทรัพยากรต่างๆ ตัวแสดงเหล่านี้มักเป็นคนชายขอบ คนยากคนจน คนไร้โอกาส ชนชั้นแรงงาน เป็นต้น ดังนั้นการใช้ Concept แบบ New Social Movement เพื่อใช้อธิบายความเคลื่อนไหวจึงประสบปัญหาในทางทฤษฎี คือ ใช้อธิบายให้ลงตัวไม่ได้ นี่จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมทฤษฎีขบวนการทางสังคมที่มีต้นตอมาจากสังคมตะวันตกจึงใช้อธิบายประเทศโลกที่สามได้ยากลำบาก ดังนั้น ในประเทศโลกที่สามจึงมีประสบการณ์การเคลื่อนไหว 2 ระดับ คือ ระดับเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในโลกตะวันตก หมายถึงปัญหาการถูกครอบงำโดยโครงสร้างอำนาจภายในรัฐของตนเอง และ 2 ระดับปัญหาเฉพาะตัวของประเทศโลกที่สามเอง

4. การเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศโลกที่สามยุคทศวรรษที่ 1980 เชื่อว่าโครงสร้างแบบประชาธิปไตยจะสามารถลดแรงกดดันในทางสังคมได้ เช่น การเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบชนชั้นกลางในประเทศไทยเชื่อว่าโครงสร้างแบบประชาธิปไตยจะเปิดพื้นที่ทางการเมืองและเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วม สามารถส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคม และสามารถลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจการเมืองลงไปได้ และเชื่อว่าโครงสร้างแบบประชาธิปไตยจะสร้างการพัฒนาทางการเมืองและลดระบอบอำนาจนิยมที่มีอุปสรรคต่อการพัฒนาต่อไป

5. การผลิตทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของนักสังคมวิทยาตะวันตก เช่น Touraine การคิดค้นทฤษฎีมีรากฐานการคิดแบบเสรีนิยม (Liberal Tradition) ของโลกตะวันตก ฉะนั้น Touraine จึงให้ความสำคัญกับปัญหาการลดทอนเสรีภาพของปัจเจกชน (Individual Reduction) และพยายามค้นหาว่าการเคลื่อนไหวของปัจเจกชนที่รวมหมู่กันจนเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดปัญหาเชิงเสรีภาพในแง่มุมใดบ้าง ในขณะที่โลกภายนอกตะวันตกมีประสบการณ์ปัญหาที่แตกต่างออกไป เช่น การพัฒนาทุนนิยมในระดับต่ำ ปัญหาของปัจเจกชนไม่เด่นชัดเท่าปัญหาพื้นฐานในสังคม (เช่น ปัญหาชุมชน ปัญหาชนกลุ่มน้อย ปัญหาศาสนา เป็นต้น) ประเด็นปัญหาของประเทศโลกที่สามมีพื้นฐานในระดับชุมชน ท้องถิ่น ไม่ใช่ระดับปัจเจกชน ฉะนั้นถ้าหากจะใช้ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ผลิตขึ้นในโลกตะวันตกอาจจะต้องคำนึงปัญหาในทางทฤษฎีด้วย อาจจะต้องปรับการอธิบายให้สอดคล้องหรืออาจจำเป็นต้องเพิ่มตัวแปรอื่นๆของประเทศโลกที่สามเข้าไปด้วย เช่น การเพิ่มตัวแปรชุมชน ตัวแปรท้องถิ่น เป็นต้น

6. ทฤษฎีขบวนการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) และทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (Political Process Theory) ที่ถูกผลิตโดยนักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ไม่มีเครื่องมือใดๆที่ใช้อธิบายขบวนการมวลชน (Popular Movement) ในประเทศโลกที่สาม อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีเหล่านั้นอาจให้การวิเคราะห์ตัวแปรต่างๆที่สำคัญ เช่น ตัวแปรเชิงองค์กร ตัวแปรเชิงกลยุทธ์การเคลื่อนไหว ตัวแปรเชิงเหตุผลของปัจเจกชนที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหว และตัวแปรเชิงความสำเร็จของขบวนการ ทฤษฎีระดมทรัพยากรมีการอธิบายว่าทำไมปัจเจกชนจึงตัดสินใจเชิงเหตุผลที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และอธิบายว่าการระดมทรัพยากรต่างๆจะสามารถสร้างเครือข่ายแนวร่วมในลักษณะองค์กรเพื่อเคลื่อนไหวในประสบความสำเร็จได้อย่างไร ขณะที่ทฤษฎีกระบวนการทางการเมืองมีการอธิบายว่าการเชื่อมโยงระหว่างขบวนการทางสังคมกับโครงสร้างโอกาสทางการเมืองส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของขบวนการได้อย่างไร ซึ่งกรอบการอธิบายดังกล่าวทำให้ผู้ศึกษาสามารถทำความเข้าใจ

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมภายใต้บริบททางการเมืองหนึ่งๆ และการเคลื่อนไหวส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างทางการเมือง (Political Development)

กล่าวโดยสรุป การใช้ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สาม จำเป็นจะต้องทำการสำรวจตัวแปรอื่นๆ เพิ่มเติมที่นอกเหนือไปจากทฤษฎีที่ได้ศึกษามา เราอาจหยิบยืมตัวแปรบางตัวแปรในทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษาในโลกตะวันตกเพื่อนำมาใช้อธิบายขบวนการนักศึกษาในประเทศไทยหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึง พ.ศ.2531 ได้แก่ ตัวแปรการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างทางการเมือง (Political Structure) ทั้งเชิงสถาบันทางการเมืองและเชิงบริบทสากล เพื่อนำมาวิเคราะห์ตัวแสดงทางการเมือง (Political Actor) คือขบวนการนักศึกษาและพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และตัวแปรเชิงกระบวนการทางการเมือง (Political Process) ซึ่งในกระบวนการทางการเมืองมีแง่มุมการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities) ที่ส่งผลต่อขบวนการนักศึกษา (Student Resource Mobilization) แต่ละช่วงเวลา และจะทำการเพิ่มเติมตัวแปรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องคือตัวแปรเชิงความสัมพันธ์เชิงอุดมการณ์ระหว่างขบวนการปฏิวัติกับขบวนการนักศึกษา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้หยิบยกแง่มุมการวิเคราะห์มาจากกรอบทฤษฎีของ Philip G. Albach เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์งานชิ้นนี้ต่อไป

2.5 Student Movement Conceptual Framework: Student Movement in the Third World ว่าด้วยมโนทัศน์ทฤษฎีขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สาม

ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าและค้นพบทฤษฎีบางประการที่ปรากฏในหนังสือของ Philip G. Albach ซึ่งในหนังสือเล่มนี้นอกจากเป็นงานรวบรวมกรอบทฤษฎีและบทความต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษาเข้าไว้ด้วยกันแล้ว ยังปรากฏว่าผู้แต่งยังได้นำเสนอบทสนทนาในทัศนะใหม่ในการวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สามอันสอดคล้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ เพื่อเป็นการพัฒนากรอบทฤษฎีใหม่ในการวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในประเทศไทย⁶⁴

Albach ชี้ว่ากรอบทฤษฎีที่จะใช้ศึกษาขบวนการนักศึกษาในแต่ละประเทศนั้นไม่สามารถใช้ทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งแล้วอธิบายทั้งหมดได้ เนื่องจากประสบการณ์การเคลื่อนไหวของนักศึกษาและปัจจัยภายในของแต่ละประเทศนั้นแตกต่างกันเป็นอันมาก ทั้งนี้ Albach ได้ทำการแยกแยะทฤษฎีขบวนการนักศึกษาเอาไว้ 2 ประเภทใหญ่ด้วยกัน คือ 1.ทฤษฎีขบวนการนักศึกษาในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า และ 2.ขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สาม การแยกแยะกรอบ

⁶⁴ Philip G. Albach, *Student politics: Perspectives for the eighties*, pp. 1-14.

การอธิบายขบวนการนักศึกษาในลักษณะนี้มีจุดเด่นประการหนึ่งก็คือสามารถพิจารณาตัวแปรต่างๆร่วมกันได้ในกลุ่มประเทศเดียวกัน

เมื่อเรามาพิจารณากรอบทฤษฎีขบวนการนักศึกษาในประเทศต่างๆตามที่ Altbach ได้แยกแยะเอาไว้ พบว่าเราสามารถแบ่งกรอบทฤษฎีที่ใช้วิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ คือ

1. กรอบทฤษฎีการเคลื่อนไหวของนักศึกษาในประเทศที่เจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม อีกนัยหนึ่งก็คือประเทศทุนนิยมก้าวหน้าโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่อยู่ในแถบยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ การผลิตคำอธิบายขบวนการนักศึกษาในประเทศที่มีบริบทเช่นนี้จะคำนึงถึงปัจจัยต่างๆคือ สถาบันทางการเมืองที่ลงหลักปักฐานแบบประชาธิปไตย โครงสร้างและบทบาทของมหาวิทยาลัย บทบาทของจิตวิทยาครอบครัวที่ส่งผลต่อทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษา (ครอบครัวที่มีอุดมการณ์ต่างๆ เช่น คริสเตียน, เสรีนิยม เป็นต้น)

ข้อจำกัดของการวิเคราะห์นี้ คือ เราไม่สามารถผลิตกรอบทฤษฎีการอธิบายที่ชัดเจนได้ง่ายนักเนื่องจากปัจจัยแต่ละประเทศนั้นแตกต่างกันไม่มากนัก จึงทำให้การจัดประเภทในการอธิบายทำได้ยากบนพื้นฐานที่มีปัจจัยอันมากมาย ซึ่ง Altbach ได้ชี้ว่าการอธิบายขบวนการนักศึกษาในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าสามารถอธิบายได้แต่มีข้อจำกัดด้านทฤษฎีที่ชัดเจน

2. กรอบทฤษฎีการเคลื่อนไหวของนักศึกษาในประเทศโลกที่สาม (Student Movement in the Third World Country Theory) มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นไปอีกเพราะประเทศเหล่านี้มักจะมีปัจจัยที่แตกต่างกันสูงมาก ในขณะที่ขบวนการนักศึกษาในซีกประเทศที่ก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมมีอิทธิพลค่อนข้างน้อยในการขับไล่รัฐบาลที่พวกเขาไม่เห็นด้วยให้ออกไปจากอำนาจรัฐ แต่ขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สามหลายแห่งมีพลังอำนาจสามารถขับไล่รัฐบาลออกไปจากอำนาจรัฐได้ ขบวนการนักศึกษาถือว่าเป็นตัวแสดงหลักในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศเหล่านั้นและถือได้ว่าเป็นขั้วอำนาจหนึ่งที่สามารถชี้นำการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น ประเทศในแถบละตินอเมริกา หรือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บางประเทศ เกาหลีใต้ หรือ ไทย เป็นต้น

Altbach ได้ชี้ให้เห็นปัจจัยต่างๆที่เกิดขึ้นในประเทศโลกที่สามไว่น่าสนใจยิ่ง คือ

1. ประเทศโลกที่สามมักจะไม่ค่อยมีสถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็งเหมือนประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มของตัวบุคคลคนได้ง่ายมากและกลุ่มก้อนทางการเมืองที่เกิดขึ้นก็จะส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

2. ในหลายกรณี ขบวนการนักศึกษา มักจะเข้าร่วมกับขบวนการอิสระอื่นๆ ที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองและถูกคาดหวังว่าต้องเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งแตกต่างไปจากประเทศก้าวหน้าอุตสาหกรรมที่ขบวนการนักศึกษาเป็นเพียงกลุ่มผู้ประท้วงกลุ่มหนึ่งเท่านั้น และไม่สามารถเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองปกติได้

3. สถาบันการศึกษาระดับสูงในประเทศโลกที่สามเป็นสถาบันที่ที่ “พิเศษ” สำหรับกลุ่มคนที่ “พิเศษ” ในการที่จะเข้าไปศึกษาเล่าเรียน คนที่ได้เข้าเรียนมหาวิทยาลัยจะเป็นกลุ่มคนที่มีอภิสิทธิ์ในระดับหนึ่ง คนที่สามารถเข้าไปเรียนในมหาวิทยาลัยได้จะต้องเป็นกลุ่มคนที่มีฐานะทางสังคม-เศรษฐกิจค่อนข้างดีและเป็นคนกลุ่มน้อยภายในสังคม อีกประการหนึ่งก็คือการศึกษาภายในมหาวิทยาลัยมักจะมีช่องทางทางการเมืองและอยู่ใกล้ชิดกับอำนาจอยู่เสมอ

4. ในแง่ภูมิรัฐศาสตร์ สถานที่ตั้งของมหาวิทยาลัยชั้นนำในประเทศโลกที่สามมักจะอยู่ในสถานที่ที่สามารถเคลื่อนไหวทางการเมืองได้โดยง่ายและมักอยู่ใกล้กับศูนย์กลางอำนาจของประเทศ เวลาที่นักศึกษาเหล่านั้นเคลื่อนไหวทางการเมืองก็สามารถทำได้อย่างรวดเร็วและได้ผลอยู่เสมอ

5. ประเทศโลกที่สามน้อยประเทศที่จะมีระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย หลายประเทศมีระบบโทรคมนาคมที่ไม่ครอบคลุมและปัญหาเรื่องการศึกษาของคนส่วนใหญ่ นักศึกษาจะเป็นผู้ที่ทำตัวเป็นปากเสียงให้แก่กลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม ถึงแม้ว่าถ้าเทียบขนาดของขบวนการนักศึกษาซึ่งเล็กมากเมื่อเทียบกับขนาดของกลุ่มคนที่มีปัญหาต่างๆ ในสังคมแล้ว แต่ด้วยปัญหาที่กล่าวมาก็ทำให้ขบวนการนักศึกษาที่มีขนาดเล็กกว่าสามารถเคลื่อนไหวประเด็นทางสังคมอันใหญ่โตได้เพราะมีกลุ่มคนอื่นๆ เข้าร่วมอย่างมากมาย Altbach กล่าวว่าใน.ny.เช่นนี้ นักศึกษาถือว่าเป็น “สำนึกทางสังคม” ของประเทศนั้นๆ

6. นักศึกษาในประเทศโลกที่สามมักจะมีฐานะทางเศรษฐกิจ-สังคมที่ดีกว่าคนกลุ่มอื่นๆ ในประเทศเดียวกัน หมายถึง นักศึกษาในประเทศโลกที่สามมักมีพื้นฐานแบบ “ชนชั้นนำเมือง” ในขณะที่นักศึกษาในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้ามักมีพื้นฐานอันหลากหลายมากกว่า กลุ่มนักศึกษาจากชนชั้นนำเมืองในประเทศโลกที่สามเหล่านี้ก็มักจะเข้าถึงแหล่งอำนาจได้มากกว่ากลุ่มคนอื่นๆ ในสังคมเดียวกัน

ตัวแปรเหล่านี้ Altbach ได้ชี้ให้เห็นว่ามันได้ถูกนำมาใช้อธิบายขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สามในช่วงยุคทศวรรษที่ 1970 -1980 แต่อย่างไรก็ตาม แรงต่อต้านต่อขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สามมีมากกว่าในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า เช่น เกาหลีใต้ และ ไทย ซึ่งขบวนการนักศึกษาถูกรวบปรามจนสูญเสียดื้อไปมากกว่า

ถ้ามองโดยเปรียบเทียบระหว่างขบวนการนักศึกษาในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าและประเทศโลกที่สาม ขบวนการนักศึกษาในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าก็สามารถเปลี่ยนแปลงสังคมบางมิติได้บ้าง เช่น การเปลี่ยนแปลงในเชิงวัฒนธรรม ทศนคติความเชื่อ ขบวนการนักศึกษาเป็นตัวจุดประกายให้เกิดการปฏิรูปความยุติธรรมทางสังคม ทำให้เกิดขบวนการสิทธิมนุษยชนทั้งสิทธิสตรี สิทธิคนผิวดำ สิทธิคนต่างเชื้อชาติ รวมไปถึงสิทธิทางเศรษฐกิจอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม Altbach ชี้ว่าความถดถอยในขบวนการนักศึกษาประเทศโลกที่สามเกิดจากตัวแปรที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและความเปลี่ยนแปลงของระบอบการเมืองภายในประเทศที่ขบวนการนักศึกษาทำการเคลื่อนไหวอยู่ ปัจจัยทางด้านการเมืองส่งผลต่อขบวนการศึกษามากกว่าปัจจัยอื่นๆ เช่น ความเปลี่ยนแปลงภายในมหาวิทยาลัยของตนเอง เป็นต้น

2. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านนโยบายและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่างๆ ในโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเปลี่ยนแปลงของนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสงครามเย็นและความเปลี่ยนแปลงเชิงยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจทั้งโลกทุนนิยมเสรีและโลกสังคมนิยม เช่น ความเปลี่ยนแปลงของนโยบายในโลกสังคมนิยมที่มีทั้งความสับสนและมีทิศทางทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ปัจจัยดังกล่าวจึงส่งผลให้เกิดความสับสนภายในขบวนการนักศึกษาด้วย โดยเฉพาะ “ขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้าย” ที่ประสบความล้มเหลวในหลายๆ ประเทศโลกที่สาม

2.6 กรอบทฤษฎีขบวนการนักศึกษาไทยหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 (Thai Student Movement After 6 October 1976 Framework Theory)

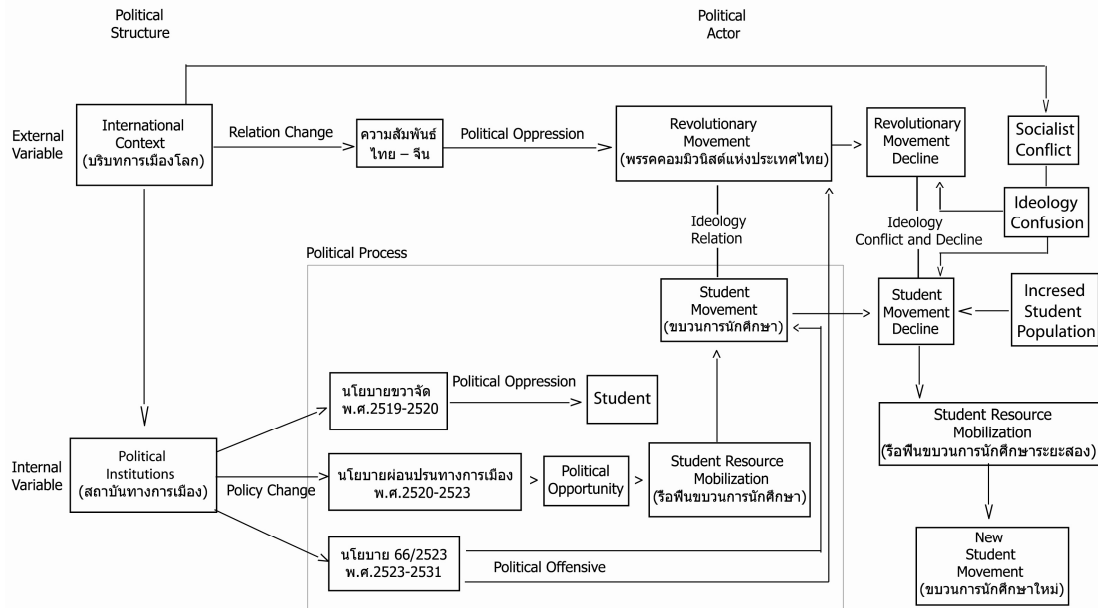
หลังจากทำการสำรวจทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษาและชี้ให้เห็นจุดอ่อนและจุดเด่นของแต่ละทฤษฎีแล้ว ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะทำการนำเสนอตัวแบบ (Model) ที่จะใช้อธิบายขบวนการนักศึกษาในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึงปี พ.ศ.2531 ตัวแบบนี้ได้หยิบยืมองค์ประกอบและตัวแปรบางอย่างมาจากทฤษฎีที่สำรวจมาข้างต้นและได้ทำการเพิ่มตัวแปรบางตัวแปรเข้าไปให้เพียงพอต่อการวิเคราะห์

การวิเคราะห์จะใช้วิธีการเชื่อมโยงโครงสร้างทางการเมือง (Political Structure) เข้ากันกับตัวแสดงทางการเมือง (Political Actor) โดยผ่านการเชื่อมโยงโดยใช้กรอบวิเคราะห์แบบกระบวนการทางการเมือง (Political Process)

หากดูในตัวแบบแล้วจะพบว่ามีความสลับซับซ้อนไม่น้อย เนื่องจากมีตัวแปรหลายระดับ (Multi Level Variable) ผู้วิจัยจะอธิบายทีละตัวแปรเพื่อให้เกิดภาพอย่างชัดเจน

แผนภาพที่ 4 : ตัวแบบทฤษฎีขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึง พ.ศ.2531

ตัวแบบทฤษฎีขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึง พ.ศ.2531

2.6.1 Political Structure (โครงสร้างทางการเมือง)

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ Political Structure สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยคือ คือ

1. International Context และ 2. Political Institutions

1. International Context หมายถึง บริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หากอธิบายเฉพาะเจาะจงลงไปหมายถึงความเปลี่ยนแปลงนโยบายของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างคอมมิวนิสต์จีนกับสหภาพโซเวียต Weaterby⁶⁵ ซึ่งว่าความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจโลกส่งผลกระทบต่อประเทศโลกที่สาม เนื่องจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประเทศโลกที่สามและมหาอำนาจคือรูปแบบความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน การดำเนินนโยบายภายในของประเทศโลกที่สามจึงได้รับอิทธิพลจากตัวแปรภายนอก (External Variable) ซึ่งหมายถึงอิทธิพลจากมหาอำนาจที่ประเทศโลกที่สามนั้นเป็นพันธมิตรอยู่หรือมีแนวโน้มว่าจะยอมรับมหาอำนาจนั้น

⁶⁵ Josept Weatherby, The Other world : Issue and Politics in the Third World (New York: Mcmillan, 1987), pp.82-93.

ทำให้นโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโลกที่สามและมหาอำนาจเกิดความเปลี่ยนแปลง (Relation Change) จนนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ใหม่ๆภายในประเทศโลกที่สามนั่นเอง

2. Political Institutions หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันทางการเมืองภายใน (Internal Variable) ประเทศโลกที่สามซึ่งมีแนวโน้มได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอก ในที่นี้คือ ความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายทางการเมืองภายในประเทศโลกที่สามที่จะต้องปรับเปลี่ยนไปตามอิทธิพลของมหาอำนาจที่ประเทศโลกที่สามนั้นยอมรับ ความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายภายในถือว่าเป็นตัวแปรตาม (Dependent Variable) จากตัวแปรต้นภายนอก คือ ตัวแปรความขัดแย้งระหว่างคอมมิวนิสต์จีนกับสหภาพโซเวียต Levy⁶⁶ ให้คำอธิบายว่านโยบายของรัฐคือตัวแปรที่สำคัญในการกำหนดโครงสร้างโอกาสทางการเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวทางภายในสังคมนั้นๆ

2.6.2 Political Process (กระบวนการทางการเมือง)

โดยปกติ ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (รวมไปถึงโครงสร้างโอกาสทางการเมือง) มีคำอธิบายว่าโครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่ขยายตัวนำไปสู่การจัดตั้งองค์กรฐาน (Indigenous organization) ที่มีลักษณะเป็นกลุ่มปลดปล่อยแบบรวมหมู่ (Collective liberation)⁶⁷ โอกาสทางการเมืองหมายถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันทางการเมือง (Institutionalization) การเปลี่ยนแปลงของระบบทางการเมืองปกติ (Normal Political Process) และความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอำนาจในบริบททางการเมือง (Power in Political context change) ซึ่งส่งอิทธิพลต่อขบวนการทางสังคม⁶⁸ ขณะที่ McAdam เพิ่มเติมว่า ปรากฏการณ์ขบวนการทางสังคมส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านอารมณ์ (Psychological factors) ซึ่งคาดเดาได้ยาก เช่นเดียวกับปรากฏการณ์ทางการเมืองที่จะต้องมีการปรับตัวอย่างใดอย่างหนึ่งกำกับอยู่

⁶⁶ Daniel Levy, "Student Politics in Contemporary Latin America," in Canadian Journal of Political Science, conclusion.

⁶⁷ Melvin G. Hall, Poor People's Social Movement Organizations: the goal is to win, p.11.

⁶⁸ Hanspeter Kriesi, Ruud Koopmans, Jan Duyvendak and Marco Guigni, "New Social Movements and Political Opportunities in Western Europe," In Social Movements: Readings on Their Emergence, Mobilization, and Dynamics, Doug McAdam and David Snow, p. 52.

เสมอ⁶⁹ ดังนั้น ขบวนการทางสังคมจึงไม่สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีที่ตายตัวอย่างหนึ่งอย่างใด เนื่องจากขบวนการทางสังคมเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับความสลับซับซ้อนของนโยบายทางการเมือง โครงสร้างทางการเมือง และสภาพความรู้สึกของคนในสังคมแต่ละช่วงเวลา

สำหรับในประเทศไทยช่วงเวลาจากปี พ.ศ.2519 ถึงปี พ.ศ.2531 โครงสร้างโอกาสทางการเมืองในฐานะตัวแปรต้น (Independent Variable) ส่งผลต่อขบวนการเคลื่อนไหวของนักศึกษาในเมืองในฐานะตัวแปรตาม (Dependent Variable) แต่ละช่วงเวลามีลักษณะที่แตกต่าง ดังนี้

1. โครงสร้างโอกาสทางการเมืองระหว่างปี พ.ศ.2519 จนถึง พ.ศ.2520 รัฐดำเนินนโยบายแบบเข้มงวด ส่งผลเชิงกดดันทางการเมือง (Political Oppression) ต่อขบวนการนักศึกษาโดยตรง มีผลทำให้ขบวนการนักศึกษาถูกกดทับจากนโยบายทางการเมืองของรัฐ มีโอกาสน้อยในการระดมทรัพยากรนักศึกษาให้เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหว

2. โครงสร้างโอกาสทางการเมืองระหว่างปี พ.ศ.2520 ถึงปี พ.ศ.2523 รัฐดำเนินนโยบายผ่อนคลายทางการเมือง จึงทำให้เกิดโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity) ส่งผลให้นักศึกษาสามารถระดมทรัพยากร (Student Resource Mobilization) จนนำไปสู่การจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคม (Student Movement) ขึ้นมาได้

3. โครงสร้างโอกาสทางการเมืองระหว่างปี พ.ศ.2523 ถึงปี พ.ศ.2531 รัฐดำเนินนโยบาย "รุกทางการเมือง" (Political Offensive) ต่อขบวนการปฏิวัติ และต่อขบวนการนักศึกษา ส่งผลให้เกิดแรงกดดันทางการเมืองต่อขบวนการนักศึกษาโดยตรง

โครงสร้างโอกาสทางการเมืองเชิงนโยบายทั้งสามช่วงเวลาดังกล่าวสรุปได้ว่า ระยะเวลาที่ 1 โครงสร้างโอกาสทางการเมืองไม่ขยายตัวเนื่องจากรัฐใช้นโยบายเข้มงวดในการควบคุมทางสังคม (Social Control) ระยะเวลาที่ 2 โครงสร้างโอกาสทางการเมืองขยายตัวมากขึ้นโดยการใช้นโยบายผ่อนคลายทางการเมือง จึงทำให้นักศึกษาสามารถระดมทรัพยากรเพื่อจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคมได้มากขึ้น และ ระยะเวลาที่ 3 โครงสร้างโอกาสทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไปสู่การออกนโยบายรุกทางการเมืองโดยรัฐเพื่อหาทางตอบโต้ความเคลื่อนไหวทางสังคมของขบวนการปฏิวัติ (รวมไปถึงขบวนการนักศึกษาในเมืองด้วย)

⁶⁹ Doug McAdam, Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970, p.50.

2.6.3 Political Actor (ตัวแสดงทางการเมือง)

ตัวแสดงทางการเมืองในฐานะตัวแปรตาม (Dependent Variable) ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐและผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของรัฐ ในการวิเคราะห์นี้มี 2 ตัวแสดง คือ 1. พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในฐานะขบวนการปฏิวัติ (Revolutionary Movement) และ 2. ขบวนการนักศึกษา (Student Movement)

1. Altbach⁷⁰ ชี้ว่าขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สามบางประเทศมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับขบวนการปฏิวัติ ถ้าหากขบวนการปฏิวัติถดถอยก็มักจะส่งผลต่อขบวนการนักศึกษาด้วย สำหรับในประเทศไทยยุคทศวรรษที่ 2520 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยคือขบวนการปฏิวัติที่สำคัญที่สุดและมีความสัมพันธ์เชิงอุดมการณ์ (Ideology Relations) กับขบวนการนักศึกษาในเมืองอย่างชัดเจน

ขบวนการปฏิวัติในประเทศไทยได้รับผลสะท้อนทางการเมือง (Political Oppression) จากนโยบายของรัฐในช่วงปี พ.ศ.2523 ถึงปี พ.ศ.2531 โดยตรง เนื่องจากนโยบายของรัฐในระยเวลาดังกล่าวต้องการรุกรานทางการเมืองต่อขบวนการปฏิวัติด้วยการจัดตั้งองค์กรต่างๆในทางการเมืองของรัฐขึ้นทั้งในเมืองและในชนบทเพื่อหาทางตอบโต้การปฏิวัติด้วยกำลังอาวุธและตอบโต้ทางความคิด

ความขัดแย้งในโลกสังคมนิยมระดับสากล ทำให้เกิดความถดถอยทางการเมืองของขบวนการปฏิวัติในประเทศไทยด้วย ประเด็นสำคัญที่สุดคือส่งผลให้เกิดความ “เสื่อมศรัทธาต่ออุดมการณ์การปฏิวัติ” (Ideology Decline) ต่อขบวนการปฏิวัติในประเทศไทย

2. ขบวนการนักศึกษา นอกจากขบวนการนักศึกษาในเมืองได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐแต่ละช่วงเวลาแล้ว ขบวนการนักศึกษาในเมืองยังมีความสัมพันธ์เชิงอุดมการณ์ทางการเมือง (Ideology Relations) ในรูปแบบความสัมพันธ์เชิงปัญญาชน (Intellectual Allies) กับขบวนการปฏิวัติอย่างชัดเจนโดยเฉพาะช่วงปี พ.ศ.2519 ถึงประมาณปี พ.ศ.2525

อย่างไรก็ตามยังมีตัวแปรแทรกอิสระ (Independent Variable) ปรากฏขึ้นอีก 2 ตัวแปร คือ “ความขัดแย้งระหว่างสังคมนิยม” (Socialist Conflict Variable) ที่ส่งผลเชิงอุดมการณ์ต่อขบวนการนักศึกษา และ ตัวแปรเชิงประชากรนักศึกษา (Student Populations Variable) ที่ส่งผลต่อสถานภาพบางประการของขบวนการนักศึกษา

⁷⁰ Philip G. Altbach, Student politics: Perspectives for the eighties, p.11.

“ความขัดแย้งระหว่างสังคมนิยม” (Socialist Conflict) ทำให้เกิดความสับสนทางอุดมการณ์ นำไปสู่ความถดถอยทางอุดมการณ์ของขบวนการนักศึกษาในเมืองซึ่งอุดมการณ์ดังกล่าว นักศึกษาได้รับอิทธิพลมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์ต้องเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงของสังคมนิยมในระดับสากลและไม่สามารถปรับตัวเชิงอุดมการณ์ได้ นักศึกษาจึงถอยออกจากอุดมการณ์ดังกล่าว (Ideology Conflict and Decline) พร้อมกับความถดถอยทั้งขบวนการ (Student Movement Decline)

สำหรับตัวแปรเชิงประชากรนักศึกษา (Student Populations) Altbach⁷¹ ชี้ว่าสถาบันการศึกษาระดับสูงในประเทศโลกที่สามเป็นสถาบันที่ “พิเศษ” สำหรับกลุ่มคนที่ “พิเศษ” ในการที่จะเข้าไปศึกษาเล่าเรียน คนที่ได้เข้าเรียนมหาวิทยาลัยจะเป็นกลุ่มคนที่มีอภิสิทธิ์ในระดับหนึ่ง คนที่สามารถเข้าไปเรียนในมหาวิทยาลัยได้จะต้องเป็นกลุ่มคนที่มีฐานะทางสังคม-เศรษฐกิจค่อนข้างดีและเป็นคนกลุ่มน้อยภายในสังคม อีกประการหนึ่งก็คือการศึกษาภายในมหาวิทยาลัยมักจะมีช่องทางทางการเมืองและอยู่ใกล้ชิดกับอำนาจอยู่เสมอ แต่ความเปลี่ยนแปลงเชิงจำนวนประชากรนักศึกษาในประเทศไทยในยุคทศวรรษที่ 2520 มีแนวโน้มสูงขึ้น ดังนั้น สถานภาพความเป็น “คนกลุ่มพิเศษ” จึงแปรผกผันกับจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากนักศึกษาไม่ได้มีแนวโน้มเป็นคนกลุ่มเล็กที่พิเศษในสังคมขึ้นเรื่อยๆ ปัจจัยที่ทำให้จำนวนประชากรนักศึกษาเพิ่มขึ้นก็คือการขยายตัวในระดับอุดมศึกษานั้นเอง

หลังจากขบวนการนักศึกษาถดถอยลงไปเนื่องจากตัวแปรต่างๆที่กล่าวมา ขบวนการนักศึกษาในระยะที่สองจึงมีลักษณะคลี่คลายตัวไปสู่ “ขบวนการนักศึกษาครั้งใหม่” (New Student Movement) หมายถึง นักศึกษาทำการระดมทรัพยากรอีกครั้งหนึ่งเพื่อจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหว การระดมทรัพยากรนักศึกษาครั้งนี้เห็นความเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษา คือ เกิดขบวนการต่อสู้ทางสังคมในประเด็นใหม่ เช่น ขบวนการนักศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Movement) และได้เข้าร่วมการต่อสู้ทางการเมืองในลักษณะเป็นแนวร่วมกับชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีขบวนการนักศึกษาที่ยังเคลื่อนไหวประเด็นทางการเมืองเช่นเดิมแต่ค่อนข้างคลี่คลายลงไปมากหลังจากความถดถอยเชิงอุดมการณ์แบบมาร์กซิสต์ (Marxist Ideology) การเคลื่อนไหวในช่วงนี้ไม่ได้เป็นแนวร่วมกับขบวนการปฏิวัติอีกต่อไป

กล่าวโดยสรุปจากการอธิบายตัวแบบทฤษฎีขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึง พ.ศ.2531 ผู้วิจัยได้นำแง่มุมการวิเคราะห์มาจากทฤษฎีต่างๆที่ได้ทำการ

⁷¹ Ibid., p.10

สำรวจและวิพากษ์ กล่าวคือ การวิเคราะห์โครงสร้างทางการเมือง (Political Structure) การวิเคราะห์ในระดับสถาบันทางการเมือง (Political Institution) คือการวิเคราะห์นโยบายของรัฐในฐานะโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities) แก่ขบวนการนักศึกษา ผู้วิจัยหยิบยกมาจากทฤษฎีกลุ่มกระบวนการทางการเมือง (Political Process) ซึ่งต้องการนำมาวิเคราะห์กระบวนการทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาในแต่ละช่วงเวลา ส่วนตัวแปรระดับบริบทสากลนั้นผู้วิจัยนำมาจากกรอบทฤษฎีขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สามของ Phillip G. Albach เนื่องจากบริบทของสังคมนิยมในระดับสากลส่งผลต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิวัติในประเทศโลกที่สามที่ขบวนการนักศึกษาได้เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย คือแง่มุมความเกี่ยวข้องเชิงอุดมการณ์ (Ideology Relation) ระหว่างขบวนการปฏิวัติและขบวนการนักศึกษา ซึ่งทฤษฎีอื่นๆ ไม่ได้กล่าวถึงแง่มุมการวิเคราะห์เหล่านี้เอาไว้

บทที่ 3

ความเปลี่ยนแปลงด้านนโยบายการเมืองในประเทศไทย ความเปลี่ยนแปลงของ บริบทโลก และความขัดแย้งในขบวนการปฏิวัติไทย

ในบทนี้ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์หรืออธิบายในรายละเอียดตัวแปรโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunities) ทั้งนี้คือการวิเคราะห์อธิบายนโยบายการเมืองของรัฐบาลใน 3 ช่วงเวลาดังกล่าว คือ ช่วงที่หนึ่ง รัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร พ.ศ.2519 ถึง พ.ศ.2520 จะอธิบายถึงโครงสร้างโอกาสทางการเมืองแบบปิด ทำให้ขบวนการนักศึกษาถูกกดทับในทางการเมือง (Political Oppression) ไม่มีโอกาสในการระดมทรัพยากรเพื่อจัดตั้งขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมือง ช่วงที่สอง รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ พ.ศ.2520 ถึง พ.ศ.2523 จะอธิบายโครงสร้างโอกาสทางการเมืองแบบเปิด ทำให้ขบวนการนักศึกษาสามารถระดมทรัพยากรเพื่อจัดตั้งขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองได้ (Student Resource Mobilization) และช่วงที่สาม รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ พ.ศ.2523 ถึง พ.ศ.2531 จะอธิบายวิเคราะห์นโยบายรุกทางการเมือง 66/2523 ว่าส่งผลเชิงรุกทางการเมือง (Political Offensive) ต่อขบวนการปฏิวัติและขบวนการนักศึกษาในเมืองอย่างไร

ประการถัดมา ผู้วิจัยจะทำการอธิบายวิเคราะห์ให้เห็นรายละเอียดความเปลี่ยนแปลงของบริบทโลก (International Context) ที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ (Relation Change) ระหว่างไทย-จีน ในเชิงบวก แต่ส่งผลในเชิงกดดัน (Political Oppression) ต่อขบวนการปฏิวัติในประเทศไทย ซึ่งเป็นตัวแปรที่ก่อให้เกิดความสับสนเชิงอุดมการณ์ (Ideology Confusion) นำไปสู่ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ปฏิวัติทางชนชั้น (Ideology Conflict) และความถดถอย (Decline) ในทางการเมืองของขบวนการปฏิวัติที่มีความสัมพันธ์เชิงอุดมการณ์ (Ideology Relation) กับขบวนการนักศึกษาในเมือง (รายละเอียดประเด็นนี้จะปรากฏในบทที่ 4)

จากที่กล่าวมาข้างต้น บทนี้จะอยู่ในส่วนการวิเคราะห์โครงสร้างทางการเมือง (Political Structure) ในโครงสร้างทางการเมืองแบ่งออกเป็น 2 ตัวแปรย่อย คือวิเคราะห์ตัวแปรบริบทการเมืองโลก (International Context Variable) และวิเคราะห์ตัวแปรเชิงสถาบันทางการเมืองภายในประเทศไทย (Political Institutions) การวิเคราะห์โครงสร้างทางการเมืองในฐานะตัวแปรต้นเพื่อต้องการเชื่อมโยงไปสู่การวิเคราะห์ระดับตัวแสดงทางการเมือง (Political Actor) ได้แก่ ขบวนการปฏิวัติ (Revolutionary Movement) และขบวนการนักศึกษาในเมือง (Student Movement) ในฐานะตัวแปรตาม อนึ่ง บทนี้จะเน้นวิเคราะห์อธิบายความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย

ทางการเมืองของรัฐบาล 3 ช่วงเวลา และเน้นวิเคราะห์อธิบายขบวนการปฏิวัติเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในเมืองซึ่งอยู่ในบทที่ 4

3.1 บริบทการเมืองในสมัยรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 – 20 ตุลาคม พ.ศ.2520 : การดำเนินนโยบายทางการเมืองแบบเด็ดขาด

หลังกรณี 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 คณะรัฐประหารนำโดยพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ ได้เข้าทำการยึดอำนาจรัฐและได้แต่งตั้งนักวิชาการด้านกฎหมายและนักต่อต้านคอมมิวนิสต์ตัวจริง นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 14 ของประเทศไทยต่อจาก ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมทย์ ซึ่งถูกคณะรัฐประหารยึดอำนาจไป ตามคำบอกเล่าของนายธานินทร์ เขามีส่วนร่วมในการเตรียมการยึดอำนาจรัฐมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 โดยรับเป็นผู้ร่าง “แผนแม่บท” สำหรับนำมาใช้หลังรัฐประหาร แม้แต่ถ้อยคำอย่าง “การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน” เขาก็เป็นผู้ร่วมคิดขึ้นมา¹

แถลงการณ์ของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ได้แสดงผลในการเข้ายึดอำนาจที่สำคัญ คือ ประการแรก มีกลุ่มบุคคลซึ่งประกอบด้วยนิสิต นักศึกษา บางกลุ่มได้กระทำการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ อันแสดงถึงเจตจำนงที่จะทำลายสถาบันพระมหากษัตริย์ ประการที่สอง เป็นข้ออ้างเรื่องภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ และประการสุดท้าย คือความแตกแยกเหลวไหลของนักการเมืองที่ไม่ยึดถืออุดมคติของพรรค และไม่ได้ปฏิบัติตามสัญญาที่ได้ให้ไว้กับประชาชน สาเหตุเหล่านี้ทำให้รัฐบาลไม่สามารถรักษาสถานการณ์บ้านเมืองและระบอบประชาธิปไตยตามวิถีแห่งรัฐธรรมนูญได้ คณะปฏิรูปฯได้ระบุดึงการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ และยืนยันที่จะสร้าง “ระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ให้ประสบผลสำเร็จ

คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน มีการกำหนดมาตรการหลายประการที่เป็นแนวทางเผด็จการ เมื่อเราพิจารณาจากประกาศคำสั่งของคณะปฏิรูปฯหลายฉบับเพื่อให้ดำเนินการอย่าง “เด็ดขาดและฉับพลัน” ในรูปแบบ “คำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน” ที่ประกาศออกมาถึง 47 ฉบับตั้งแต่วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึง 21 ตุลาคม พ.ศ.2519* ซึ่งประกาศคำสั่งส่วนใหญ่

¹ ธิกานต์ ศรีนารา, หลัง 6 ตุลาฯ ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: 6 ตุลาฯรำลึก, 2552), หน้า 24.

* ดูประกาศฉบับต่างๆใน, พันตำรวจเอกอรุณ เนตรบุตร, คำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิชย์, 2519).

เป็นการ “ควบคุมสิทธิเสรีภาพ” โดยทั่วไปในประเทศไทย อาทิเช่น ประกาศฉบับที่ 3,35,36,42 ว่าด้วยการห้ามพิมพ์จำหน่ายหนังสือพิมพ์รายวันและสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ ที่มีการแสดงความคิดเห็นและการควบคุมสิ่งพิมพ์ต่างๆ และการห้ามมิให้ครอบครองสิ่งตีพิมพ์อันหมิ่นแหม่มต่อความมั่นคงโดยรัฐบาลเฉพาะกาล ประกาศฉบับที่ 36 และ 29 ว่าด้วยการยกเลิก พรบ.พรรคการเมือง อันทำให้สิทธิในการตั้งพรรคการเมืองของประชาชนต้องถูกควบคุม หรือประกาศฉบับที่ 6 ว่าด้วยคดีความต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงหรือการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ต้องไปพิจารณาคดีที่ศาลทหารแทนที่ศาลพลเรือนโดยปกติ หรือประกาศฉบับที่ 8 ว่าด้วยการประกาศเคอร์ฟิวประชาชนมิให้ออกจากเคหะสถานตั้งแต่เวลา 24.00-4.30 น. ฉบับที่ 17 ว่าด้วยคดีที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ให้ศาลมีอำนาจสั่งผู้ถูกจับกุมและต่อเนื่องฉบับที่ 28 ให้ถือว่าเป็นคดีห้ามอุทธรณ์หรือฎีกา เป็นต้น

การดำเนินนโยบายต่างๆ ของรัฐบาลชุดธานินทร์ กรัยวิเชียร ในระยะเวลาเพียง 12 เดือนนั้น รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายต่างๆ อันมีลักษณะ “สุดขั้ว” โดยเฉพาะทางด้านการเมืองนั้น รัฐบาลใช้มาตรการหลายอย่างเป็นไปในลักษณะ “เด็ดขาด” เขาได้ประกาศนโยบายทางการเมืองในรัฐสภาว่า “จะป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างจริงจังและเด็ดขาด”² จากนั้นรัฐบาลธานินทร์จึงได้ดำเนินนโยบายทางการเมืองอย่างเข้มงวดโดยสั่งปิดหนังสือพิมพ์สิ่งพิมพ์ต่างๆ ตามคำสั่งของคณะปฏิรูปฯ มีการยกเลิกการเลือกตั้งทั่วไป ห้ามชุมนุมทางการเมืองและจัดตั้งองค์กรทางการเมืองเด็ดขาด ห้ามแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ห้ามเขียนวิพากษ์วิจารณ์การเมือง ห้ามแสดงออกต่างๆ ที่สื่อไปในแนวทางคอมมิวนิสต์หรือฝ่ายซ้าย หรือการจับกุมผู้เข้าร่วมชุมนุมทางการเมืองเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 โดยการตั้งข้อหาการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ผู้ที่ถูกจับกุม เช่น สมศักดิ์ เจียมธีระสกุล ไชแสง สุกใส สุธรรม แสงประทุม และผู้อื่นอีกจำนวนหนึ่ง ผู้ถูกกล่าวหาเหล่านี้ต่างถูกนำคดีขึ้นสู่ศาลทหารแทนศาลพลเรือนอันเป็นไปตามคำสั่งของคณะปฏิรูปฯ นอกจากนี้ รัฐบาลยังมีการตั้งข้อหาประเภท “ภัยสังคม” แก่ผู้ที่ต้องสงสัยว่าเป็นคอมมิวนิสต์ รัฐบาลใช้มาตรการทางทหารมากกว่ามาตรการโดยปฏิบัติทั่วไปภายในประเทศ³ มีการใช้นโยบายกวาดล้างปราบปรามอย่างหนัก โดยจับกุมประชาชนจำนวนมากไปคุมขัง ในข้อหา

² นนทพันธ์ ภัคดิศดุจแดน, คำแถลงนโยบายของรัฐบาลต่อรัฐสภา พ.ศ. 2474-2543 (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊ค, 2543), หน้า 205.

³ กฤษติน สุขศิริ, “ความขัดแย้งทางการเมืองในสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), หน้า 179-180.

ภัยสังคมหรือผู้ต้องหาคอมมิวนิสต์ หลายกรณีมีการจับกุมโดยไม่มี การไต่สวนในกระบวนการ ยุติธรรมปกติ นอกจากนี้แล้ว รัฐบาลธานินทร์ก็ยังคงเลิกรัฐธรรมนูญฉบับก่อนหน้ารัฐประหาร ยกเลิก การเลือกตั้ง ยกเลิกพรรคการเมือง ปิดหนังสือพิมพ์ ยุบองค์การนักศึกษาทุกสถาบัน ยุบสหภาพ แรงงานทุกแห่ง และเข้าควบคุมมหาวิทยาลัยต่างๆอย่างเข้มงวด สิ่งต่างๆเหล่านี้ถือว่าการ ลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นอย่างมาก บรรยากาศเช่นนี้สะท้อนออกในทัศนะของ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ว่า “ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปเกิดความสยดสยอง ไม่กล้าแสดงออกความจริงหรือออก ความเห็นเป็นอย่างอื่น นอกจากจะเป็นเชิงสนับสนุนฝ่ายปกครอง”⁴

รัฐบาลนี้จัดได้ว่าเป็น “รัฐบาลเผด็จการพลเรือน” ที่มีผลมาจากกระบวนการทางการเมือง ของฝ่ายขวาที่เกิดขึ้นในระยะปี พ.ศ.2517-2519 รัฐบาลธานินทร์ไม่ได้กล่าวว่ารัฐบาลเป็นเผด็จ การแต่อ้างว่าเป็น “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ซึ่งคำอ้างดังกล่าวเป็น การปกปิดเนื้อหาสาระระบบการปกครองที่แท้จริงของตนเองเอาไว้⁵

รัฐบาลธานินทร์ใช้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นหลักอ้างอิงความชอบธรรมด้วยความคิดว่า สถาบันนี้ตกต่ำลงในช่วง “การเมืองของมวลชน” เนื่องจากมีคนบางกลุ่มที่ “ไม่เป็นไทย” ประสงค์ ทำลายสถาบันนี้ และกระทำการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ รัฐบาลจึงดำเนินนโยบายเบ็ดเตล็ด และ ปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเต็มที่ และนี่คือหนึ่งในเหตุผลว่าเหตุผลที่คณะปฏิรูปฯ ใช้ คำกล่าวอ้างด้วย สถาบันพระมหากษัตริย์ได้รับการยกย่องเชิดชูในฐานะประมุขของชาติอันเป็น “สัญลักษณ์ของความเป็นไทย” และทรงหวังดีต่อประเทศชาติและต่อประชาชนอย่างแท้จริงเสมอ ดังนั้นรัฐบาลซึ่งพระองค์ทรงยอมรับจึงเปรียบเสมือนผู้แทนของพระองค์ในการบริหารราชการ แผ่นดิน และเป็นรัฐบาลของชาติ ไม่ใช่ของพรรคการเมืองหรือกลุ่มบุคคลใด คำว่า “ระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันสันนิษฐานได้ว่ามี จุดเริ่มต้นจากรัฐบาลธานินทร์นี่เอง⁶

รัฐบาลธานินทร์วางตัวเป็นปฏิปักษ์โดยตรงต่อแนวอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายอย่างชัดเจน รัฐบาล ถือว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยคือศัตรูหมายเลขหนึ่งของชาติ เป็นศัตรูต่อระบอบ

⁴ ป๋วย อึ๊งภากรณ์, อันเนื่องมาแต่ 6 ตุลาคม 2519 (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2523), หน้า 13.

⁵ สุชาติ ยิ้มประเสริฐ, บรรณาธิการ, หนังสือ 60 ปี ประชาธิปไตยไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศรีเอทีพี พับลิชชิ่ง, 2536), หน้า 42.

⁶ เฉลิมเกียรติ ฝิวนวล, ประชาธิปไตยแบบไทย: ความคิดทางการเมืองของทหารไทย 2519-2529, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533), หน้า 56.

ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เมื่อคอมมิวนิสต์ต้องการล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ยึดถือกันโดยทั่วไปว่าดำรงในฐานะสถาบันหลักของประเทศไทย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขสูงสุดของไทย เพราะฉะนั้นคอมมิวนิสต์จึงไม่ถือว่า “เป็นไทย” หรือไม่เหมาะสมกับประเทศไทยอย่างสิ้นเชิง และผู้ที่ฝักใฝ่อุดมการณ์นี้ไม่ใช่คนไทย เช่นเดียวกับกับในยุคจอมพลสฤษดิ์ซึ่งใช้เหตุผลในลักษณะเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดของรัฐบาลธานินทร์มีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้คนจำนวนหนึ่งหันไปหาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเนื่องจากรัฐบาลใช้วิธีปราบปรามอย่างรุนแรง รัฐบาลได้สร้างโลกทัศน์ศัตรูของชาติแบบ “ขาว-ดำ” ขึ้นซึ่งนำไปสู่ความแตกแยกอย่างเด่นชัด⁷

สำหรับการทำกิจกรรมของนักศึกษาตลอดปีการศึกษา พ.ศ.2520 มีการทำกิจกรรมที่ลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัดเนื่องจากกรณี 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 รัฐทำการ “บดขยี้” ฝ่ายนักศึกษาจนแทบหมดบทบาทในทางการเมืองไป นักศึกษาที่ต้องการทำกิจกรรมทางการเมืองในช่วงนี้ส่วนใหญ่มักจะดำเนินกิจกรรมอย่าง “ปิดลับ” ภายในสถาบันของตนเองมากกว่าการเคลื่อนไหวแบบเปิดเผยดังสมัยก่อน มีความขัดแย้งระหว่างนักศึกษาและผู้บริหารมหาวิทยาลัยในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ “กฎระเบียบ” อันเข้มงวดของผู้บริหารมหาวิทยาลัยซึ่งได้รับการ “ดูแลเป็นพิเศษ” จากรัฐบาลธานินทร์ ภัยวิเชียร นักศึกษาบางส่วนก็หลบหนีสถานการณ์ทางการเมืองอันรุนแรงจากในเมืองเข้าสู่เขตป่าเขาเพื่อเข้าร่วมต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ผลสำคัญประการหนึ่งจากนโยบาย “ขวาจัด” ของรัฐบาลธานินทร์ก็คือเป็นการบีบบังคับทางอ้อมแก่ขบวนการนักศึกษาที่แตกพ่ายจากการถูกล้อมปราบเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ต้องตัดสินใจลาจากเมืองเดินทางไปยังเขตชนบทเพื่อร่วมกันกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยทำการต่อสู้ในแนวทางปฏิวัติ ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่เคยปรากฏขึ้นมาก่อนที่นักศึกษาปัญญาชนส่วนมากตัดสินใจใช้วิธีต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธอันเป็นสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าเป็นวิธีการที่จะได้มาซึ่งประชาธิปไตยของประชาชน ดังนั้น ผลพวงจากบริบททางการเมืองอันกดดันในระยะดังกล่าวจึงเป็นตัวเร่ง “สงครามปฏิวัติประชาชน” ลูกกลมขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางในเขตชนบททั่วประเทศ

การบริหารราชการแผ่นดินในแบบ “เผด็จการพลเรือน” ปรากฏกลุ่มผู้ต่อต้านรัฐบาลอยู่ทั่วไปทั้งรูปแบบการใช้ความรุนแรงและไม่ใช้ความรุนแรง เช่น กลุ่มนักศึกษาในเมือง, กลุ่มนักคิดนักเขียน นักหนังสือพิมพ์, กลุ่มกรรมกร และกลุ่มพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

กลุ่มนักคิด นักเขียน นักหนังสือพิมพ์เป็นกลุ่มที่ต่อต้านรัฐบาลอย่างหนักหน่วงในรูปแบบที่ไม่ใช้ความรุนแรง กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้ทำการต่อสู้รัฐบาลด้วยการสื่อสารผ่านข้อเขียนต่างๆของ

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

ตนเอง แม้ว่ารัฐบาลจะออกคำสั่งปิดสิ่งตีพิมพ์ที่เขียนโจมตีต่อต้านรัฐบาล แต่สมาคมหนังสือพิมพ์ 5 สมาคมได้ร่วมกันอุทธรณ์ร้องขอสิทธิและเสรีภาพในการเขียนบทวิจารณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐ จนกระทั่งได้มีการประชุมและสัมมนาร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับนักหนังสือพิมพ์เพื่อปรับความเข้าใจกัน คณะรัฐมนตรีมีมติแต่งตั้งนักหนังสือพิมพ์อาวุโส 2 คนเข้าไปดำรงตำแหน่งร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐใน “คณะกรรมการตรวจสอบสิ่งตีพิมพ์” ซึ่งมีหน้าที่ตรวจตราการเผยแพร่ข่าวสารต่างๆที่อาจเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับนักหนังสือพิมพ์เป็นไปอย่างไม่ราบรื่นนัก ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2520 คณะกรรมการตรวจสอบสิ่งตีพิมพ์ได้มีคำสั่งปิดหนังสือพิมพ์รายวัน “เสียงประชาชน” ในข้อหา “วิจารณ์รัฐบาลโดยบิดเบือนข้อเท็จจริง”⁸

กลุ่มต่อต้านรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ที่ใช้แนวทางความรุนแรงที่สำคัญก็คือกลุ่มพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและฝ่าย พคท. ในเขตชนบทอยู่เสมอ กลุ่ม พคท. มักบุกเข้าโจมตีหน่วยราชการและหมู่บ้านขนาดเล็กในเขตภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2520 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ได้ถูกกลุ่ม พคท. แอบซุ่มโจมตีในขณะที่ทรงไปเยือนหน่วยทหารในชนบทของภาคเหนือ แต่พระองค์และกลุ่มทหารผู้ติดตามก็สามารถหนีได้จนกระทั่งฝ่าย พคท. ถอยร่นกลับไป หลังจากนั้นไม่นานพระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิตนางสนองพระโอษฐ์ของสมเด็จพระบรมราชินีฯ ได้ถูกลอบทำร้ายยิงเครื่องบินเฮลิคอปเตอร์ในขณะที่เดินทางไปเยี่ยมตำรวจชายแดนในภาคใต้ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่รัฐยังมีการถูกลอบโจมตีโดยทั่วไปทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วยอาวุธต่างๆ ในขณะที่นั้นมีรายงานตัวเลขผู้ปฏิบัติงานของ พคท. จากสายตาชาวต่างชาติมีอยู่ 9,000 คน ส่วนรายงานจากภายในไทยมีอยู่จำนวน 6,750 คน เมื่อเทียบกับสัดส่วนจำนวนประชากรทั้งหมด 43 ล้านคนในขณะนั้นก็นับว่าน้อย แต่ยังคงสามารถปฏิบัติการทางทหารอยู่ตลอดเวลาได้⁹

กล่าวโดยสรุป สภาพทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มต่างๆในเมืองซังกันแทบทั้งหมด เนื่องจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่เข้มงวด มีกฎระเบียบต่างๆที่ใช้ควบคุมสิทธิเสรีภาพของประชาชนออกมาอย่างมากมายภายใต้คำสั่งคณะรัฐประหารพลเรือเอกสัจด์ ชะลออยู่ ห้ามมิให้ประชาชนทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองใดๆแทบทั้งสิ้น ห้ามแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ห้ามจับกลุ่มทางการเมือง ห้ามมิให้ประชาชนเข้าถึงหนังสือหรือสิ่งตีพิมพ์แนวฝ่ายซ้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ

⁸ สุกิจ เจริญรัตนกุล, วัฏจักรการเมืองไทย: เลือกลงตั้ง-รัฐประหาร, หน้า 43.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

ควบคุมมหาวิทยาลัยอย่างเข้มงวดโดยการออกคำสั่งให้มหาวิทยาลัยต่างๆของคณาธิการนักศึกษา สถาบันศึกษา องค์กร ชมรม หรือชุมนุมต่างๆในมหาวิทยาลัยทั้งหมด การทำกิจกรรมของนักศึกษา จะต้องเป็นไปตามกฎระเบียบของมหาวิทยาลัยเท่านั้น และห้ามมิให้นักศึกษาเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยเด็ดขาด สภาพความเข้มงวดทางการเมืองดังกล่าวถูกผ่อนคลายลงภายหลังการรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร

3.2 บริบทการเมืองไทยภายใต้รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ พ.ศ.2520 ถึงพ.ศ.2523 : การผ่อนคลายทางการเมือง

หลังจากคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินรัฐประหารโค่นรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ออกไปได้ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ผู้ “ประสานประโยชน์คนสำคัญ” ระหว่างกองทัพกับกลุ่มทุน นักธุรกิจ และนักการเมือง¹⁰ ได้เข้ามามีบทบาทในฐานะเลขาธิการคณะปฏิรูปฯ และหลังจากนั้นอีก 2 สัปดาห์ต่อมา พลเอกเกรียงศักดิ์ได้เสนอเค้าโครงในการจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่โดยให้คำชี้แจงว่าจะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองฉบับชั่วคราวในเร็ววันและจะมีการแต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติขึ้นเพื่อทำการร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับถาวร การยึดอำนาจจากรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร คณะปฏิวัติได้มีการแต่งตั้ง พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อมา ในปี พ.ศ.2521 พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นายกรัฐมนตรีไทยได้เน้นนโยบายฟื้นฟูความสัมพันธ์กับประเทศคอมมิวนิสต์เพื่อนบ้าน เสริมสร้างความมั่นคงและผ่อนคลายทางการเมือง* ภายในประเทศเพื่อเตรียมการเลือกตั้งในปี พ.ศ.2522 และส่งเสริมเศรษฐกิจ

¹⁰ Karl D. Jackson, “Bureaucratic Polity: A Theoretical Framework for the analysis of Power and Communications in Indonesia,” in Karl D. Jackson and Lucian W. Pye, Political Power and Communications in Indonesia (Berkeley: University of California Press, 1980), p.14.

* เหตุผลส่วนหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ต้องยินยอมผ่อนปรนทางการเมืองและดำเนินนโยบายเป็นมิตรกับเพื่อนบ้านที่เป็นคอมมิวนิสต์ มาจากแรงกดดันของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อันเปลี่ยนแปลงไป คือประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ ซึ่งได้รับเลือกตั้งในปี พ.ศ.2520 ประกาศนโยบายมุ่งเน้นการส่งเสริมด้านสิทธิมนุษยชน และด้านศีลธรรมโดยทั่วไป และประกาศการสร้างสันติภาพ จากนโยบายดังกล่าวของรัฐบาลสหรัฐฯส่งแรงกดดันให้รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ต้องปรับนโยบายต่างๆในประเทศเสียใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายทางด้านการเมืองและความสัมพันธ์

และบรรยากาศการลงทุนในประเทศไทย จากความสำเร็จในการดำเนินนโยบายดังกล่าวทำให้ บารมีของพลเอกเกรียงศักดิ์โดดเด่นขึ้นในฐานะ ผู้ประสานผลประโยชน์คนสำคัญระหว่างกองทัพ กับกลุ่มทุน นักธุรกิจและฝ่ายการเมืองต่างๆ ที่ให้การสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลชุดนี้ นอกเหนือจากผลสำเร็จในการดำเนินนโยบายเหล่านี้แล้วรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ยังคงต้องเผชิญ กับปัญหาสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ปัญหา “การร่างรัฐธรรมนูญ” เพื่อให้ตอบสนององเสถียรภาพของ รัฐบาล กับปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ¹¹

รัฐบาลหลังรัฐประหารมีการยกเลิกนโยบายขวจำกัดโดยยอม “ผ่อนปรน” ให้ประชาชน สามารถแสดงออกทางการเมืองได้มากขึ้น จากนโยบายผ่อนปรนทางการเมือง รัฐบาลมีการปล่อย ตัวผู้ต้องหาคดีการเมืองรวมทั้งนักศึกษาออกจากคุก รวมทั้งรัฐบาลได้อนุญาตให้นักศึกษาสามารถ ทำกิจกรรมได้ ดังนั้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2522 เป็นต้นมา ขบวนการนิสิตนักศึกษาในเมืองจึงได้รับการ ฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ อันนำมาซึ่งการก่อตั้งองค์กรประสานงานเครือข่ายกิจกรรมในนาม “เครือข่าย สโมสรนักศึกษาระหว่างสถาบัน” นอกจากนี้ ขบวนการกรรมกรก็เริ่มฟื้นตัวด้วยเช่นกัน โดยสหภาพ แรงงานทั้งหลายเริ่มเข้ามามีบทบาท แต่อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่ารัฐบาลกลับเข้ามาแทรกแซง กิจการต่างๆของกรรมกรมากขึ้นเพื่อต้องการควบคุมกรรมกรอย่างใกล้ชิด ในขณะเดียวกัน รัฐบาล ยังมีการปรับนโยบายต่างประเทศโดยผ่อนคลายการเผชิญหน้ากับประเทศในแถบอินโดจีนที่เป็น สังคมนิยมและเปิดการเจรจาเชิงมิตรไมตรีในประเทศสังคมนิยมชั้นนำซึ่งคือประเทศจีนและ สหภาพโซเวียต โดยเฉพาะกรณีในจีน พลเอกเกรียงศักดิ์สามารถเจรจากับจีนให้ลดความช่วยเหลือ ต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จึงทำให้สถานการณ์ความตึงเครียดในประเทศลดลง บางส่วน

ความพยายามทางการเมืองประการหนึ่งของรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ คือ การ ประกาศตนว่าต้องการสร้างความเป็นเอกภาพขึ้นมาในชาติ ตลอดจนต้องการสร้างความเข้าใจอัน ดีกับหนังสือพิมพ์และผู้ลี้ภัยทางการเมืองต่างๆอีกด้วย พลเอกเกรียงศักดิ์ “ให้เสรีภาพ” กับ สื่อมวลชนละยอมให้มีการวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐโดยทั่วไป แต่ถึงกระนั้น ก็ยังมีการสั่งปิด วารสารและหนังสือพิมพ์หลายครั้งที่ดีพิมพ์บทความทางการเมืองที่เห็นว่า “มีภัยต่อความมั่นคง”

ระหว่างประเทศคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค รายละเอียดโปรดดูใน, วิลเลียม แอล แบริดลีย์ และ จุลชีพ ชินวรวรโณ, วรียา ศ. ชินวรวรโณ, แพล, เส้นทางมหาอำนาจ:เอกสารด้านนโยบายต่างประเทศ อเมริกาต่อเอเชีย (กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, 2535), หน้า 278-279.

¹¹ Ansil Ramsay, “Thailand 1978: Kriensak – the Thai Who Binds,” in Asian Survey19:2(February 1979): 105.

ของชาติ นอกจากนี้แล้ว พลเอกเกรียงศักดิ์ยังคงใช้อำนาจเด็ดขาดตามธรรมนูญการปกครองสั่ง กักขังและยิงเป้าผู้กระทำผิดฐานค้ายาเสพติดร้ายแรง หรือคดีข่มขืนกระทำชำเราโดยไม่ต้องมีการ ขึ้นศาลโดยปกติ¹²

พลเอกเกรียงศักดิ์เสนอร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติ พิจารณา ทั้งนี้เพื่อจะได้ปล่อยตัวผู้ต้องหาจำนวน 10 คน ซึ่งถูกกล่าวหาว่าหมิ่นพระบรมเดชานุ ภาพและความผิดฐานกบฏเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 การพิจารณาคดีผู้ต้องหา 18 คน เริ่มใน ศาลทหารเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2521¹³ และหลังจากมีการสืบพยานกันเป็นเวลาหลายเดือนก็ยังมี พยานหลักฐานมากขึ้น ซึ่งหลักฐานเหล่านี้มีแต่จะทำให้ภาพลักษณ์ของรัฐบาลตกต่ำลงเพราะคดี นี้ได้รับความสนใจจากต่างประเทศเป็นอันมาก พยานหลักฐานจากคดีนี้ล้วนแต่สร้างข้อกังขากับ เจ้าหน้าที่ตำรวจและกลุ่มพลังฝ่ายขวาที่กระทำต่อนักศึกษาและประชาชนที่ชุมนุมประท้วงว่าเป็น การกระทำที่ “เกินกว่าเหตุ” กฎหมายดังกล่าวได้นิรโทษกรรมรวมไปถึงนักศึกษาที่หนีไปอยู่ ต่างประเทศหรือเข้าไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยด้วย กฎหมายนิรโทษกรรมนี้ ได้รับการเห็นชอบจากสภานิติบัญญัติแห่งชาติด้วยคะแนนเสียง 180 ต่อ 1¹⁴

รัฐบาลสัญญาว่าจะให้มีรัฐธรรมนูญและจะจัดให้มีการเลือกตั้งครั้งใหม่ในเวลาราว 1 ปี ปรากฏว่ารัฐบาลเกรียงศักดิ์สามารถร่างรัฐธรรมนูญได้เสร็จในปี พ.ศ.2521 หลังจากนั้นจึงมี กำหนดการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2522 ในการเลือกตั้งครั้งนี้ พรรคกิจสังคมได้ เสียงมากที่สุดคือ 88 เสียง พรรคชาติไทยได้ 47 เสียง พรรคประชาธิปัตย์ได้ 35 เสียง และพรรค ประชากรไทยได้ 32 เสียง พรรคเสรีธรรมซึ่งสนับสนุนพลเอกเกรียงศักดิ์กลับได้มาเพียง 26 เสียง แต่อย่างไรก็ตามพรรคเสรีธรรมก็ได้เป็นรัฐบาลจากการสนับสนุนจากพรรคเล็ก วุฒิสภา และกลุ่ม อิสระชนได้เสียงข้างมาก ส่วนพรรคกิจสังคม พรรคชาติไทย และ พรรคประชาธิปัตย์กลายเป็นฝ่าย ค้าน การที่พรรคเสรีธรรมอันมีคะแนนน้อยกว่าพรรคการเมืองอื่นๆแต่กลับได้เป็นรัฐบาลเป็น เพราะ “เครือข่ายทหาร” ที่อยู่ในอำนาจทางการเมือง เช่น วุฒิสภา และพรรคการเมืองอื่นๆ สนับสนุนนั่นเอง¹⁵ จากโครงสร้างดังกล่าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นของ “ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ” คือ

¹² “Thailand Update,” in Union of Democratic Thais (14 August 1978): 2-4.

¹³ โคทม อาริยา, สิทธิราษฎร์ไทย คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชนใน ประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2527), หน้า 12.

¹⁴ Richard Nations, “Paving the Way to the Polls,” in Far Eastern Economic Review (29 September 1978): 10.

¹⁵ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, บรรณาธิการ, หนังสือ 60 ปี ประชาธิปไตยไทย, หน้า 43.

รัฐบาลมาจากการเลือกตั้งก็จริงแต่อีกครั้งหนึ่งยังมี “อำนาจทหาร” คอยถ่วงดุลเอาไว้ นายกรัฐมนตรีก็ไม่จำเป็นต้องสังกัดพรรคการเมืองและไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้ง การเมืองในขณะนี้จึงเป็นการเมืองว่าด้วยความขัดแย้งระหว่าง “กลุ่มทุนกึ่งผูกขาด” ผ่านกลไก “พรรคการเมือง” และกลไก “การเลือกตั้ง” กับ “กลุ่มอำนาจเผด็จการทหาร” ผ่าน “การจัดตั้ง” ทางการเมืองภายในระบบรัฐสภา¹⁶

การดำเนินนโยบายความมั่นคงของรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์มีความแตกต่างจากรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร รัฐบาลธานินทร์อาศัยปัญหาเรื่องการคุกคามของคอมมิวนิสต์ในการสร้างทัศนคติเรื่องชาตินิยมโดยการแบ่งแยกศัตรูของชาติแบบ ขาว กับ ดำ อย่างชัดเจน และโจมตีผู้ที่เห็นต่างจากรัฐบาลว่าไม่ใช่คนไทย เป็นคนต่างชาติที่ต้องการล้มล้างการปกครองที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ในขณะที่รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ใช้ท่าทีที่ผ่อนปรน ใช้เหตุผลมากกว่า และมีความเป็นเสรีนิยมในสภาพสังคมตึงเครียดทางอุดมการณ์ในขณะนั้นมากกว่า รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ดำเนินนโยบายฟื้นฟูความสัมพันธ์กับประเทศคอมมิวนิสต์เพื่อนบ้านซึ่งแตกต่างจากแนวนโยบายของรัฐบาลธานินทร์อย่างมาก รัฐบาลเริ่มใช้แนวทางจิตวิทยามวลชนในการแก้ไขปัญหาคอมมิวนิสต์ภายใน โดยมีได้เริ่มจากสมมุติฐานว่าฝ่ายตรงข้ามคือผู้บ่อนทำลายชาติ หรือไม่ใช่คนไทย¹⁷ นอกจากนี้ รัฐบาลนี้พยายามที่จะเจริญความสัมพันธ์ทางการค้ากับประเทศคอมมิวนิสต์มากขึ้น เช่น จีน ลาว เกาหลีเหนือ โรมานี และเวียตนาม อีกด้วย โดยในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2523 กระทรวงพาณิชย์ได้กล่าวว่าจะทางเกาหลีเหนือยินดีที่จะซื้อสินค้าจากไทยในปริมาณที่เท่ากันกับที่ประเทศไทยจะซื้อจากเกาหลีเหนือ¹⁸

พลเอกเกรียงศักดิ์เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่จนถึงต้นปี พ.ศ.2523 เกิดวิกฤติการณ์ขึ้นราคาน้ำมันครั้งที่ 2 * เนื่องจากความผันผวนในตลาดน้ำมันโลก ราคาน้ำมันที่พุ่งสูงขึ้นส่งผลให้อัตราเงิน

¹⁶ Anek Laothamatas, “Business and Politic in Thailand,” in Asian Survey 28:4(1988): 451-470.

¹⁷ เฉลิมเกียรติ วัฒนกุล, ประชาธิปไตยแบบไทย: ความคิดทางการเมืองของทหารไทย 2519-2529, หน้า 89.

¹⁸ Asian Wall Street Journal (18 August 1978): 1-10.

* วิกฤติการณ์ราคาน้ำมันครั้งที่ 1 เกิดขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ.2516 เมื่อกลุ่มประเทศโอเปคใช้สถานการณ์สงครามระหว่างประเทศอาหรับและอิสราเอล ลดปริมาณการผลิตและหยุดจำหน่ายน้ำมันดิบให้แก่บางประเทศ ทำให้ราคาน้ำมันโลกพุ่งสูงขึ้นถึง 4 เท่าตัว จากปี พ.ศ.2515 ถึง

เพื่อภายในประเทศสูงเกือบร้อยละ 20 ต่อปี¹⁹ ราคาสินค้าสำหรับผู้บริโภคเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 20 ในปี พ.ศ.2523 และสูงกว่าเป้าหมายที่รัฐบาลคาดคะเนเอาไว้ คือร้อยละ 11.4 เป็นอย่างมาก การขาดดุลการค้าในปี พ.ศ.2523 พุ่งสูงมากขึ้นจากความจำเป็นที่ไทยต้องนำเข้าน้ำมันจากต่างประเทศ เกิดภาวะขาดแคลนสินค้า เช่น น้ำตาล ปูนซีเมนต์ เนื้อสัตว์สำหรับผู้บริโภค ราคาอาหารอื่นๆ เป็นต้น²⁰ กรณีนี้นำมาซึ่งการประท้วงอย่างกว้างขวางของนักศึกษาและประชาชน โดยโจมตีว่ารัฐบาลได้ผลลัพท์การบริษัชน้ำมันมาให้ประชาชนแบกรับ ในขบวนนักศึกษา 19 สถาบันได้มีการจัดชุมนุมขึ้นหลายครั้งโดยเฉพาะในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2523 ซึ่งนัดชุมนุมใหญ่ที่สนามหลวง อันเป็นครั้งแรกหลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ที่มีการชุมนุมโดยนักศึกษา ปรากฏว่าการชุมนุมดังกล่าวมีประชาชนเข้าร่วมจำนวนมากนอกจากนี้ พรรคการเมืองฝ่ายค้าน คือ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม และพรรคประชากรไทย ได้ร่วมลงชื่อเปิดสภามัยวิสามัญเพื่อซักฟอกนโยบายของรัฐบาลและเตรียมลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล ดังนั้น พลเอกเกรียงศักดิ์ จึงต้องถูกบีบให้ลาออกเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2523 ในโอกาสที่เปิดประชุมสภามัยวิสามัญวันแรกนั่นเอง และ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบก (ตำแหน่งในขณะนั้น) ก็ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมาโดยมีพรรคการเมืองต่างๆ สนับสนุน ที่สำคัญคือ พรรคกิจสังคม พรรคชาติไทย และพรรคประชาธิปัตย์²¹

สถานการณ์ทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญแห่งความไร้เสถียรภาพของรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ เช่น เงินเฟ้อที่สูงขึ้นในปี พ.ศ.2522 ได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของภาคธุรกิจและภาคแรงงานในกรุงเทพฯ เมื่อรัฐบาลประกาศขึ้นราคาน้ำมันในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2523 ทำให้กลุ่มกรรมกรแรงงาน พ่อค้านักธุรกิจ นักการเมือง นักศึกษา ได้เข้าร่วมวิพากษ์วิจารณ์ไปทั่ว พรรคการเมืองฝ่ายค้านที่สำคัญ 4 พรรค คือ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคกิจสังคม พรรคชาติไทย และพรรคประชากรไทย ได้ยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลจากนโยบายขึ้นราคาสินค้าดังกล่าว จนกระทั่งพลเอกเกรียงศักดิ์ ชะนะนันท์ประกาศลาออกจาก

ปลายปี พ.ศ.2516 รายละเอียดโปรดดู, ชูศักดิ์ จุฑาสวัสดิ์, ระบบเศรษฐกิจและพัฒนาการเศรษฐกิจไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: เสริมมิตรการพิมพ์, 2548), หน้า 116.

¹⁹ ชูศักดิ์ จุฑาสวัสดิ์, ระบบเศรษฐกิจและพัฒนาการเศรษฐกิจไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: เสริมมิตรการพิมพ์, 2548), หน้า 119.

²⁰ Larry A. Niksh, "Thailand in 1980: Confrontation with Vietnam and the Fall of Kriangsak," in Asian Survey 21:2(February). 228

²¹ สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, บรรณาธิการ, หนังสือ 60 ปี ประชาธิปไตยไทย, หน้า 43-44.

ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2523 นักวิเคราะห์การเมืองไทยหลายคนให้ความเห็นว่าส่วนหนึ่งของการประกาศลาออกครั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า “ฐานการสนับสนุนจากกองทัพ” ที่มีต่อพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้เสื่อมคลายลงอย่างมาก²²

กล่าวโดยภาพรวม ช่วงปี พ.ศ.2520 ถึง พ.ศ.2523 รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำเนินนโยบายทางการเมืองที่แตกต่างไปจากรัฐบาลก่อนหน้านี้ คือการเร่งส่งเสริมสิทธิเสรีภาพในทางการเมืองด้วยการผ่อนคลายมาตรการต่างๆ เช่น อนุญาตให้นักศึกษาสามารถทำกิจกรรมทั้งในและนอกมหาวิทยาลัยได้ ส่งเสริมสิทธิของแรงงานและเกษตรกรในการรวมตัวต่อรองผลประโยชน์ ให้เสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์มากขึ้น ในช่วงนี้มีการใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2521 ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง เปิดพื้นที่ทางการเมืองให้แก่กลุ่มการเมืองต่างๆ โดยเฉพาะพรรคการเมือง นักการเมือง ส่วนนักธุรกิจการเมืองก็เริ่มมีบทบาททางการเมืองมากยิ่งขึ้นผ่านโครงสร้างดังกล่าว อย่างไรก็ตามนายกรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้ง และสามารถแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาได้ด้วยตนเอง สำหรับสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจนั้น ปัญหาสำคัญที่รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ต้องเผชิญหน้าก็คือเรื่องราคาน้ำมันและราคาค่าครองชีพที่เป็นผลมาจากราคาน้ำมัน กรณีทางด้านเศรษฐกิจดังกล่าวได้จุดประกายให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะขบวนการนักศึกษา (ระยะนี้มีการจัดตั้งเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันขึ้นมาแล้ว) และขบวนการแรงงาน ส่วนสถานการณ์ในระดับสากล รัฐบาลดำเนินนโยบายเป็นมิตรต่อประเทศกลุ่มสังคมนิยมมากขึ้นโดยเฉพาะประเทศกลุ่มอินโดจีนที่ตั้งอยู่รอบประเทศไทยเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างรัฐไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

3.3 การดำเนินนโยบาย 66/2523 โดยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ : การรุกทางการเมืองต่อขบวนการปฏิวัติ

บริบทความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วงเวลา พ.ศ.2523 ถึง พ.ศ.2531 นโยบายที่โดดเด่นและส่งผลกระทบต่อขบวนการฝ่ายซ้ายในประเทศไทยมากที่สุดคือนโยบาย 66/2523 นโยบายดังกล่าวถูกนำมาใช้แทบทันทีที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลักการที่สำคัญของนโยบาย 66/2523 ก็คือการรุกทางการเมืองต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยด้วยวิธีการ “การเมืองนำการทหาร” เช่น การจัดตั้งองค์กรของรัฐเพื่อเคลื่อนไหวพัฒนาในชนบทและในเมือง (เรียกรวมๆว่า งานกิจการพลเรือน) แยกมวลชนที่สนับสนุนพรรคฯในพื้นที่ต่างๆ

²² Larry A. Niksh, “Thailand in 1980: Confrontation with Vietnam and the Fall of Kriangsak,” in *Asian Survey* 21:2(February 1981): 229-230.

ทั่วประเทศออกจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ขยายงานโฆษณาทางการเมืองเพื่อสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกแก่รัฐ เข้าสู่ช่วงชิงมวลชนในพื้นที่ต่างๆมาอยู่ฝ่ายรัฐ โดยเฉพาะการเข้าไปเคลื่อนไหวในมหาวิทยาลัยพยายามเข้าแทรกซึมมวลชนนักศึกษาเพื่อแยกออกจากอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

สำหรับการเคลื่อนไหวงานกิจการพลเรือนของรัฐบาล สุจิตร์ บุญบงการ และกนลา สุขพานิช-ชันทปราบชี้ว่า คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 และ 65/2525 ที่มุ่งเน้นนโยบายการเมืองนำการทหารเพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ ได้มีส่วนเพิ่มความชอบธรรมต่องานกิจการพลเรือนเป็นอย่างมาก อันที่จริง คำสั่งทั้งสองนี้ได้ยึดถือหลักการของการเมืองนำการทหารในการต่อสู้เอาชนะคอมมิวนิสต์ ซึ่งหมายความว่า การต่อสู้เอาชนะนั้นหมายความว่าต้องเอาชนะด้านการเมืองเป็นหลักโดยมีการทหารเป็นส่วนประกอบ จุดมุ่งหมายของนโยบายคือจะต้องร่วมมือกำจัดความยากจนและการกดขี่ขูดรีด ขจัดความอยุติธรรมในสังคมเพื่อลดความทุกข์ยากของและความคับแค้นใจของประชาชน อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยขยายตัวมาโดยตลอด ในกรณีนี้ ข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือน และประชาชน จะต้องร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นคำสั่งนี้จึงเป็นการให้ทหารเข้าไปดำเนินการต่างๆในเรื่องของการพัฒนาและเรื่องการเมือง รวมทั้งเรื่องการสร้างระบอบประชาธิปไตยเพื่อต่อสู้เอาชนะคอมมิวนิสต์ และเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศ ดังที่ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ได้กล่าวเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม พ.ศ.2527 ที่โรงเรียนนายร้อย จ.ป.ร. ว่า

“อะไรคือเงื่อนไขของพรรคคอมมิวนิสต์ สำหรับเป็นฝ่ายรุกทางยุทธศาสตร์การเมือง เงื่อนไขพื้นฐานมีเพียงประการเดียว คือ ระบอบเผด็จการ ประเทศนั้นจะต้องมีระบอบเผด็จการเสียก่อนพรรคคอมมิวนิสต์จึงจะอาศัยระบอบเผด็จการนั้นทำให้การปฏิวัติของตนเป็นฝ่ายรุกทางยุทธศาสตร์การเมืองได้ ถ้าประเทศมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย พรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศนั้นจะไม่สามารถทำให้การปฏิวัติของตนเป็นฝ่ายรุกทางยุทธศาสตร์การเมืองได้เลย” พลเอกชวลิตยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า “นโยบายนี้ (หมายถึงคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523) มิได้เป็นการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์เท่านั้น แต่เป็นนโยบายที่ต่อสู้กับความไม่ถูกต้องทั้งปวงในประเทศ เพื่อสร้างสรรคประเทศได้พัฒนาและนำไปสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข”²³

²³ สุจิต บุญบงการ และกนลา สุขพานิช-ชันทปราบ “งานกิจการพลเรือนของกองทัพไทย,” และ “งานกิจการพลเรือนของกองทัพภาคที่ 1,” ใน ระบบทหารไทย บทศึกษากองทัพในบริบททาง

รัฐบาลดำเนินนโยบาย 66/2523 เป็นไปเพื่อ “สร้างประชาธิปไตย” และ “ต่อสู้กับความไม่ถูกต้องทั้งปวง” ทั้งนี้เพื่อขจัดเงื่อนไทม์ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติการของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นอย่างมาก เช่น การเอาัดเอาเปรียบประชาชนของข้าราชการ อิทธิพลมืด อำนาจมืด รวมไปถึงความไม่เท่าเทียมกันทางด้านเศรษฐกิจของประชาชนในประเทศ* กองทัพเน้นในเรื่องของการเข้าหามวลชน จัดตั้งกลุ่มมวลชนฝ่ายรัฐ การพัฒนาและการส่งเสริมสถาบันและกระบวนการประชาธิปไตยในท้องถิ่นรวมทั้งการเสริมสร้างอุดมการณ์ประชาธิปไตยเพื่อเอาชนะอุดมการณ์ทางการเมืองฝ่ายคอมมิวนิสต์ กิจกรรมทั้งหลายเหล่านี้อยู่ในส่วนที่เรียกว่า “งานกิจการพลเรือน” ของกองทัพ ดังนั้น งานกิจการพลเรือนของรัฐบาลและกองทัพก็คืองานเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างชัดเจน

ก่อนจะมียุทธศาสตร์ 66/2523 ออกมาขับเคลื่อนเพื่อการต่อต้านคอมมิวนิสต์ กองทัพและรัฐบาลต่างประสบปัญหาในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ด้วยยุทธศาสตร์การทหารเพียงอย่างเดียวมาโดยตลอด ผิดกับการต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่ใช้ทั้งแนวทางทางการเมือง (การเข้าครอบครองทางความคิดในระดับมวลชน) และแนวทางการทหาร (กองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทย) ควบคู่กันตลอดเวลา การดำเนินการต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงอยู่ในฐานะได้เปรียบหากต่อสู้ในระยะยาว เนื่องจากการขยายงานมวลชนที่แข็งแกร่งคือการสร้างฐานการต่อสู้ทางการทหาร สำหรับฝ่ายรัฐบาล พันเอกจรรยา นิมดิษฐ์ (ยศในขณะนั้น) อดีตหัวหน้ากองกิจการพลเรือน กองทัพภาคที่ 2 ส่วนหน้า ได้เขียนรายงานต่อพลโทเปรม ติณสูลานนท์ (ยศในขณะนั้น) ในฐานะแม่ทัพภาคที่ 2 ในกรณีการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเอาไว้ว่า

“นับตั้งแต่วันเสียงปืนแตก 7 สิงหาคม 2508 ... ยิ่งยิ่งต่อสู้กันยืดเยื้อยาวนานออกไป กำลังของ ผกค. ที่ถืออาวุธอยู่ในป่าก็ยิ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้น จากยอด ผกค. ถืออาวุธประมาณ 1,200 คนเมื่อเริ่มการต่อสู้ก็ใหม่ๆในปี 2508 ได้เพิ่มยอดจำนวนขึ้นถึง 4,000 คนเศษในปี พ.ศ. 2516 ... สาเหตุที่จำนวนของ ผกค. ที่ถืออาวุธอยู่ในป่าในภาคอีสานได้เพิ่มทวีจำนวนมากขึ้นจนเข้าทำนองที่ว่ายิ่งปราบยิ่งมาก ยิ่งตีก็ยิ่งโต ก็เพราะว่า การป้องกันและปราบปราม ผกค. ของ ทภ. 2 สน. และ กอ.รมน. ภาค 2 ในห้วงเวลาที่ผ่านมานั้น ฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐบาลได้ทุ่มเทการปฏิบัติ

สังคม-การเมือง, สุรชาติ บำรุงสุข, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, 2530), หน้า 34-35.

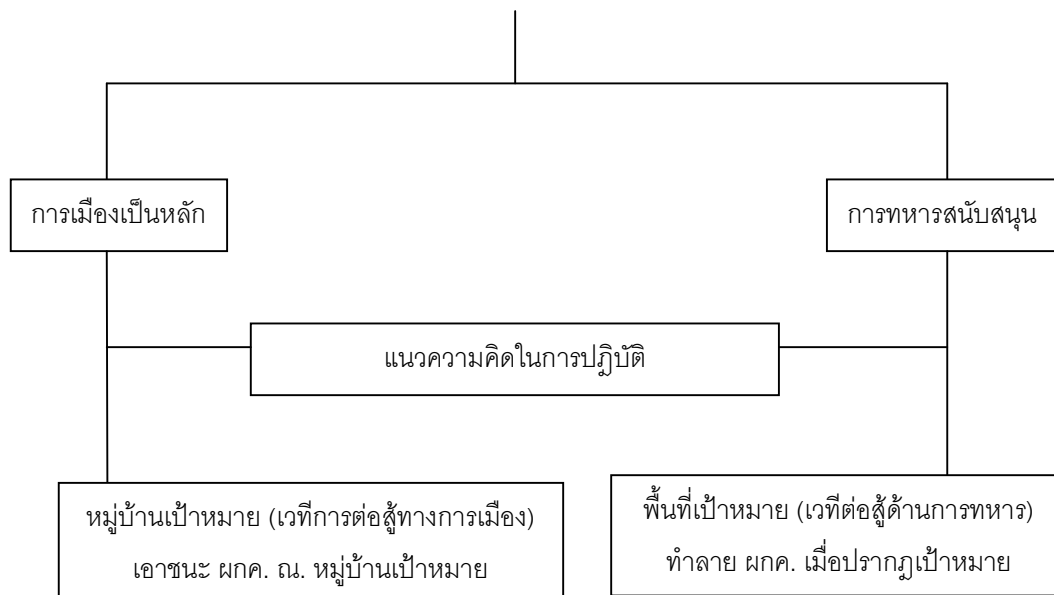
* หรือที่ฝ่ายซ้ายมักกล่าวอยู่เสมอๆว่า “คับแคบทางจิตใจ ยากไร้ทางวัตถุ” อันสะท้อนให้เห็นเงื่อนไทม์ทางเศรษฐกิจและการเมืองที่สำคัญในการเคลื่อนไหวงานปฏิวัติ

ส่วนใหญ่ด้วยการใช้มาตรการการปฏิบัติทางทหารเกือบทั้งสิ้น แต่การปฏิบัติการทางด้านการเมืองนั้นส่วนใหญ่ไม่มีการกระทำหรือกระทำก็แต่เพียงเล็กน้อยมาก ตรงกันข้ามกับฝ่าย ผกค. ซึ่งใช้ทั้งงานการเมืองและงานการทหารควบคู่กันไป... ถ้าจะเปรียบเทียบให้มองเห็นอย่างง่าย ๆ แล้ว กองทัพภาคที่ 2 และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 2 ได้เข้าชกหรือต่อสู้กับ ผกค. ด้วยการใช้มือซ้ายเพียงมือเดียว ส่วนมือขวาได้ถูกผูกติดไว้กับลำตัวไม่ได้เอาออกมาใช้ ขณะเดียวกันกับที่ฝ่าย ผกค. ใช้มือทั้งสองข้างชกต่อยกับฝ่ายเราได้อย่างเต็มที่... การที่ฝ่ายเจ้าหน้าที่เอางานทางด้านการทหารเข้าไปปฏิบัติการในหมู่บ้านนั้นย่อมจะเกิดผลเสียหายมากกว่าผลดี เพราะนอกจากจะเป็นผลให้ราษฎรที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านเกิดบาดเจ็บล้มตายเนื่องจากโดนกระสุนลูกหลงเพราะการปะทะต่อสู้กันระหว่างเจ้าหน้าที่กับ ผกค. แล้ว ยังทำให้ราษฎรเกิดตกอกตกใจ สร้างความพยายาบาทเคียดแค้นแก่ผู้ที่สูญเสียบิดามารดา บุตรหลาน ญาติพี่น้องของตนไปอีกด้วย”²⁴

จุดเริ่มต้นของนโยบาย 66/2523 จริงๆมาจากประสบการณ์การต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยระดับภาคสนามของนายทหารระดับปฏิบัติการ พวกเขาตระหนักรู้ปัญหาในระดับนโยบายจากการเรียนรู้ของจริงในพื้นที่ทางทหารว่าจะต้องปรับเปลี่ยนนโยบายให้สอดคล้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงจากปรากฏการณ์ของการต่อสู้ซึ่งสะท้อนผ่านรายงานฉบับต่างๆแก่ผู้บังคับบัญชาของตน ระยะเวลาปี พ.ศ.2517-2520 กองทัพภาคที่ 2 ภายใต้การนำของพลโทเปรมติณสูลานนท์ ได้นำประสบการณ์จากการสู้รบมาประมวลในเชิงนโยบายเสียใหม่จนกระทั่งออกมาเป็นนโยบาย “ใช้การเมืองเป็นหลักการและการทหารสนับสนุน” สามารถเขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

²⁴ เสถียร จันทิมาธร และ ชรรค์ชัย บุนปาน, กองทัพพบกับประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2526), หน้า 141-142.

ภาพที่ 5 แผนผังนโยบายการป้องกันและปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์
ของกองทัพภาคที่ 2 ส่วนหน้า และ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 2

ที่มา: “เอกสารประกอบคำบรรยายหลักสูตรความมั่นคงของชาติ กองทัพภาคที่ 2 ส่วนหน้า พ.ศ.2524,” ใน เสถียร จันทิมาธร และ ชรรค์ชัย บุนปาน, กองทัพพบกับประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2526), หน้า 142.

พันเอกจรวัย นิมดิษฐ์ ขยายความแนวนโยบายนี้เอาไว้ว่า²⁵

เป้าหมายทางการเมือง

“1. ฝ่ายเราจะต้องเอาชนะ ผกค. ที่ระดับหมู่บ้านให้ได้ (การต่อสู้ในหมู่บ้านใช้งานการเมืองเป็นหลักซึ่งหมายถึงงานด้านการพัฒนาด้วย)

2. ฝ่ายเราจะต้องแยกประชาชนที่บริสุทธิ์ออกจาก ผกค. ให้เห็นอย่างแจ่มชัด บทเรียนจากความผิดพลาดจากอินโดจีนว่าเจ้าหน้าที่แยกเป้าหมายไม่ออกว่าใครเป็น ผกค. จริงๆ และใครเป็นราษฎรผู้บริสุทธิ์ ทำให้การปราบปรามและต่อสู้เป็นไปอย่างสะเปะสะปะ ผิดเป้าหมายผิดตัว และเกิดผลเสียหายทางการเมืองแก่ฝ่ายเจ้าหน้าที่อย่างมาก

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 142-143.

3. ฝ่ายเราจะต้องทำบ้านให้ล้อมป่า ด้วยการกำหนดหมู่บ้านเป้าหมายขึ้นและล้อม ผกค. ในป่าไว้ให้อยู่โดดเดี่ยว

ผลสำเร็จในการทำบ้านล้อมป่าของฝ่ายเราจะวัดผลออกมาได้จากการที่ ผกค. หนีออกมา มอบตัวและยอมจำนนต่อฝ่ายเราเพราะไม่สามารถที่จะทนต่อสู้อยู่ในป่าได้ต่อไปอีกเพราะ ประชาชนไม่ให้การสนับสนุนและมองไม่เห็นทางของชัยชนะ

การทำบ้านล้อมป่าเป็นงานการเมืองที่จะสอดคล้องและรับกับการ “กวนป่าล้อมบ้าน” ซึ่งเป็นงานทางด้านทหาร”

งานด้านทหาร

“หมายถึง การใช้หน่วยกำลังที่ถืออาวุธของฝ่ายเราซึ่งอาจจะเป็นกำลังทหาร ตำรวจ ตระเวนชายแดน ตำรวจภูธร อาสาสมัครรักษาดินแดนหรือราษฎรอาสาสมัครเข้ากวาดล้างทำลาย ผกค. และแหล่งซ่องสุมกำลังของ ผกค. ในพื้นที่ป่าเขา ห้วยหนองคลองบึงหรือพื้นที่ระหว่างบ้าน กับป่า...ให้ ผกค. หมดितिพลลงไป ไม่สามารถที่จะเข้ามาข่มขู่หรือบีบบังคับมวลชนในหมู่บ้านให้ ปฏิบัติตามความต้องการของ ผกค. ได้ ... เพื่อสร้างความสูญเสียทั้งในด้านกำลังอาวุธ ยุทธโศกกรรมแก่ ผกค. เพื่อบีบบังคับให้กองกำลังติดอาวุธของ ผกค. จำเป็นต้องเคลื่อนที่ไปเรื่อยๆ ไม่มีเวลาหยุดพักผ่อน ไม่มีเวลาที่จะมาให้การศึกษอบรมบ่มเพาะอุดมการณ์แก่สมาชิกในกลุ่ม หรือในทัพได้อย่างเพียงพอ... การปฏิบัติการทางทหารของฝ่ายเรายังมีจุดประสงค์สำคัญคือเพื่อ ทำลายขวัญและบั่นทอนกำลังใจในการต่อสู้ของ ผกค. และผู้ให้การสนับสนุนแก่ ผกค. ... การ ปฏิบัติการทางทหารของฝ่ายเราก็คือ การใช้กำลังเจ้าหน้าที่ถืออาวุธเข้าต่อสู้ปราบปรามกำลังติด อาวุธของ ผกค. ในพื้นที่ป่าเขานอกหมู่บ้านเพื่อลดหรือขจัดอิทธิพลของ ผกค. มิให้เข้ามาข่มขู่ คุกคามราษฎรในหมู่บ้านต่อไปอีกได้”

จากข้อมูลบางส่วนของ พันเอกจรรยา นิรมติษฐ์ ที่กล่าวว่า “เพื่อบีบบังคับให้กองกำลังติด อาวุธของ ผกค. จำเป็นต้องเคลื่อนที่ไปเรื่อยๆ ไม่มีเวลาหยุดพักผ่อน ไม่มีเวลาที่จะมาให้ การศึกษอบรมบ่มเพาะอุดมการณ์แก่สมาชิกในกลุ่มหรือในทัพได้อย่างเพียงพอ” วิเคราะห์ได้ว่า การกดดันจากฝ่ายรัฐทำให้การ “บ่มเพาะอุดมการณ์แก่สมาชิก” เกิดอุปสรรคขึ้นเนื่องจากไม่มี เวลาเพียงพอในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเพราะต้องคอยหลบหนีการกดดันทั้งจากเจ้าหน้าที่รัฐ และผลกระทบจากมวลชนที่กำลังลดการสนับสนุนแก่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยใน ขณะนั้น สอดคล้องกับข้อมูลของ ธง แจ่มศรี อดีตเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยว่า ในช่วงปี พ.ศ.2523-2526 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีความยากลำบากในการประสาน กรรมการกลางเพื่อพูดคุยถึงปัญหาหลายๆด้านรวมไปถึงด้านทฤษฎีและความคิด แม้ว่าจะมีการ สมัชชาพรรคฯครั้งที่ 4 เกิดขึ้นก็ตาม นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดเนื่องจากต้องติดพันอยู่กับ

สถานการณ์ผู้รับทางการทหารและต้องให้ความสำคัญในทางการทหารก่อนสิ่งอื่นใด ทางพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเองก็มอบหมายให้ทางหน่วยค้ำค้ำของพรรคฯและหน่วยสถานีวิทยุกระจายเสียงประชาชนแห่งประเทศไทยไปทำการศึกษาเพิ่มเติมก็แต่ไม่ประสบความสำเร็จในการผลิตทฤษฎีที่ถูกต้องออกมา²⁶ ดังนั้น การกอดตันจากฝ่ายรัฐประกอบกับความระส่ำระสายภายในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงทำให้การทำงานทางความคิดของพรรคฯต้องสะดุด

ภายหลังการประกาศใช้นโยบาย 66/2523 ของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ความตื่นตัวต่อนโยบายในหมู่เจ้าหน้าที่รัฐและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงเช่นกรมการปกครอง และหน่วยงานด้านกิจการพลเรือนอื่นๆ ทำให้เกิดการผลิตเอกสารแนะนำจัดตั้งต่างๆแก่ผู้ปฏิบัติงานฝ่ายรัฐและจัดตั้งหน่วยงานปฏิบัติงานโดยทั่วไป

ในเอกสารที่มีชื่อว่า “การเอาชนะศึก ผกค. ตามแนวความคิดในการจัดตั้งและใช้ประโยชน์ของมวลชนในเชิงปฏิบัติ” มีบรรณาธิการคือ พิศาล มูลศาสตร์สาทร ปลัดกระทรวงมหาดไทย (ตำแหน่งในขณะนั้น) ได้ทำการรวบรวมข้อเท็จจริงส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่ดำเนินการเคลื่อนไหวใน “เขตเมือง” ตามแนว “ยุทธศาสตร์ 3 เขต” ของพรรคฯที่ปรากฏในเอกสารชี้้นำ ซึ่งเอกสารยุทธศาสตร์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยชิ้นนี้ฝ่ายรัฐบาลสามารถยึดได้จากการปฏิบัติการโจมตีฐานมั่น ผคท. ตามแผน “ยุทธการชัยชนะ” ของกองทัพภาคที่ 2 ที่อำเภอคงหลวง จังหวัดนครพนม เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2523 เนื้อหาใจความหลักของ “ยุทธศาสตร์ 3 เขต” กล่าวว่า

“ 1. เขตป่า จะดำเนินการในลักษณะที่รักษาอิทธิพลเอาไว้ จะยังไม่ขยายงานในลักษณะจรรยาต้อไป ป่าจะเป็นเขตปลอดภัย เป็นแนวหลังสำหรับฝึกอบรมทั้งด้านอาวุธและการเมืองให้แก่ผู้ปฏิบัติงานของ ผคท. และอาจยังใช้เป็นที่พักพิงของผู้ปฏิบัติงานในระดับสูง ตลอดจนเป็นศูนย์บัญชางานทั้งในเขตพื้นที่ราบและเขตในเมือง

2. เขตพื้นราบ จะเป็นพื้นที่ซึ่งอยู่ในเขตชนบทที่ยังไม่มีการจัดตั้งกองกำลัง ทสปช. (ทสปช. คือ ไทยอาสาป้องกันชาติ หน่วยงานจัดตั้งต่อต้านคอมมิวนิสต์โดยฝ่ายรัฐบาล-ผู้วิจัย) กำลังกึ่งทหารหรือกำลังทหารของฝ่ายรัฐบาล หลักการขยายงานจะอาศัยการซุ่มลี้ภัยกุม และถ้ามีโอกาสที่เหมาะสมก็จะทำการช่องสุ่มกำลังอาวุธ

²⁶ สัมภาษณ์ ธง แจ่มศรี, 21 มีนาคม 2555.

3. เขตในเมือง พื้นที่ที่ใช้ดำเนินงานจะเป็นเมืองใหญ่ๆ งานในเมืองจะใช้รูปแบบการชุมนุมอภิปราย การแสดงนิทรรศการ และให้ผู้ปฏิบัติงานของ พคท. กู้มการเคลื่อนไหวในเมืองบางลักษณะ เช่น การเดินขบวนคัดค้านรัฐบาลในเรื่องต่างๆ”²⁷

“ยุทธศาสตร์ 3 เขต” ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยถูกนำมาใช้ชี้นำผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯโดยทั่วไปหลังจากที่สถานการณ์ความขัดแย้งภายในพรรคฯระหว่างศูนย์การนำของพรรคฯและกลุ่มนักศึกษาปัญญาชนที่เข้าร่วมกับ พคท. หลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 กับกลุ่มผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯส่วนหนึ่งประทุขึ้น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การดำเนินงานปฏิวัติและยุทธศาสตร์การวิเคราะห์สภาพสังคมไทยของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2522-2523 การปรับยุทธศาสตร์ดังกล่าวเพิ่มเติมการดำเนินงานปฏิวัติในเขตเมืองเข้ามาด้วย

เอกสารชิ้นนี้ยังชี้ให้เห็นความสอดคล้องระหว่าง “ยุทธศาสตร์ 3 เขต” กับสถานการณ์การสู้รบในภูมิภาคอินโดจีนอันมีเวียดนามซึ่งเป็นประเทศบริวารของสหภาพโซเวียตฝ่ายหนึ่งและกลุ่มประเทศบริวารของจีนฝ่ายหนึ่งทำการรบพุ่งกันเอง จากสถานการณ์สู้รบดังกล่าว พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ฉกฉวยสถานการณ์มาเป็นยุทธศาสตร์การต่อสู้ของตนโดยการยั่วยุให้เกิด “สงครามประชาชาติ” ระหว่างไทยกับกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์อินโดจีนเพราะเมื่อเกิดสงครามประชาชาติขึ้น กองกำลังทหารของรัฐบาลไทยจะต้องถูกแยกสลายออกจากพื้นที่อิทธิพลของกองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทยโดยการถูกส่งไปประจำการป้องกันตามแนวชายแดนไทยเพื่อต่อต้านกลุ่มกองกำลังคอมมิวนิสต์อินโดจีนซึ่งหมายถึงกองกำลังเวียดนาม²⁸

ประการต่อมา เมื่อเกิดสงครามประชาชาติภาวะเศรษฐกิจของไทยย่อมต้องตกต่ำ เพราะการดำเนินการทางธุรกิจทุกชนิดจะต้องสะดุดลง ดังนั้นประชาชนโดยทั่วไปจะได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาเศรษฐกิจที่มากับสงครามที่ชายแดน และปัญหานี้จะกลายเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่จะสั่งการลงไปให้ผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯใน “เขตเมือง” ชี้นำให้มีการนัดหยุดงานหรือก่อวินาศกรรมในเมืองเพื่อให้ประชาชนเกิดความระส่ำระสาย ขึ้นสุดทำยพรรคฯจะยึดเมืองต่างๆรอบกรุงเทพฯเพื่อตัดเส้นทางกำลังบำรุงเข้าและออกจากกรุงเทพฯ จากนั้น “กลุ่มนักศึกษาฝ่ายซ้ายจัดหัวรุนแรง” จะประสานงานกับ “กลุ่มกรรมกร” ที่เป็นแนวร่วมเพื่อสร้างความวุ่นวายในกรุงเทพฯ จากนั้นก็จะส่งกำลังจากกองทัพปลดแอกประชาชนแห่ง

²⁷ พิศาล มูลศาสตรสาทร, การเอาชนะศึก ผกค. ตามแนวความคิดในการจัดตั้งและใช้ประโยชน์ของมวลชนในเชิงปฏิบัติ เอกสารรักษาดินแดน เล่มที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: กรมการปกครอง, 2524), หน้า 4-5.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5-6.

ประเทศไทยแทรกซึมเข้าทำการรบในเขตกรุงเทพฯ เพื่อยึดกุมเมืองเอาไว้ให้ได้ จากนั้นก็จะ “ประกาศจัดตั้งรัฐบาลพร้อมทั้งขอให้ต่างประเทศรับรองรัฐบาลที่ตั้งขึ้น” เพื่อขอรับความช่วยเหลือด้านต่างๆ²⁹

นอกจากนี้รัฐบาลยังสามารถยึดเอกสารที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยชื่อว่า “บทเรียนงานมวลชนในเขตจรัญทรและเขตศัตรูของ พคท.” ไว้ได้อีก ที่ฐานที่มั่น พคท. กองร้อย 3 กองพัน 120 เขาลม จังหวัดอุดรดิติต์ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2524 เอกสารนี้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์งานมวลชนของพรรคฯ ส่วนหนึ่งมุ่งเน้นไปที่การขยายมวลชนในเขตเมืองคือกลุ่ม “เยาวชนชายหญิงอายุ 6-7 ปีขึ้นไป” เนื่องจากมีเหตุผลว่าฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐมักละเลยไม่สนใจกับการเคลื่อนไหวของเด็ก โดยยึดถือหลักการขยายมวลชนว่า “คนป่าขยายบ้าน คนบ้านขยายบ้าน และคนบ้านประสานคนป่ามาขยาย”³⁰ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่ม “นักศึกษาฝ่ายซ้าย” เพื่อจัดตั้งขยายเป็นผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯในเมือง³¹

ในระยปี พ.ศ.2522-2524 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยขยายงานมวลชนสู่เขตเมืองมากขึ้นตามลำดับ มีการใช้ยุทธวิธีการปลุกระดมประชาชนในเมืองเพื่อให้ลุกขึ้นแสดงความคิดเห็นด้านลบต่อนโยบายของรัฐบาลในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ โดยอาศัยรูปแบบการจัดนิตรศการ การอภิปรายและการเผยแพร่ข้อมูลแนวความคิดต่อต้านรัฐบาลในรูปแบบเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ พิศาล มูลศาสตรสาทร ยังรายงานโดยอ้างอิงจาก “ฐานข่าว” ของรัฐบาลว่า แกนนำแนวร่วมด้านนักศึกษาได้ไปประสานงานกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในป่าเขตงานภูหลวงซึ่งอยู่พื้นที่อีสานตอนเหนืออยู่เป็นประจำเพื่อ “รับทราบนโยบายมาปฏิบัติงานมวลชน” ในเมือง นอกจากนี้ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยังได้ประสานงานให้แนวร่วมในเมืองนำนักเรียนมัธยมและปัญญาชนไปทัศนศึกษาในเขตงาน 333 กลุ่มละ 5-20 คนเป็นระยะเวลาประมาณ 5-30 วันอยู่บ่อยครั้ง³²

การแทรกซึมจัดตั้งภายในสถาบันการศึกษาโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมุ่งเป้าหมายไปที่กลุ่ม “เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบัน” อาทิเช่น การเลือกตั้งกรรมการองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงในเดือนมีนาคม พ.ศ.2524 ปรากฏว่าพรรคนักศึกษา 7 คณะ

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-10.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

สามารถเอาชนะพรรคกระแสรวมซึ่งมีแนวนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ไปได้ 22 คะแนน³³ ในเอกสารยังรายงานว่าอาจารย์ที่ทำหน้าที่สอนหนังสือภายในมหาวิทยาลัยต่างๆก็อาจจะกระตุ้นให้นักศึกษารวมตัวเป็นกลุ่ม ส่งเสริมให้ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองและพยายามชักนำนักศึกษาเพื่อสร้างฐานอำนาจในการต่อรองกับฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยอีกด้วย จากสถานการณ์ดังกล่าวก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยสามารถเข้ามาจัดตั้งนักศึกษาได้ง่ายขึ้น หรือสามารถส่ง “นักศึกษาที่ได้รับการจัดตั้งแล้ว” เข้ามาแทรกซึมจัดตั้งเพื่อนๆคนอื่นในกลุ่มชมรมกิจกรรมต่างๆภายในมหาวิทยาลัยได้ หรืออาจารย์ที่ได้รับการจัดตั้งจากพรรคก็สามารถทำหน้าที่จัดตั้งมวลชนในห้องเรียนได้เป็นอย่างดี³⁴

นอกจากพรรคคอมมิวนิสต์ให้ความสำคัญกับงานแนวร่วมนักศึกษาในเมืองมากขึ้นแล้ว พรรคยังขยายงานมวลชนไปยังกลุ่มกรรมกรที่ทำงานในเมืองอีกด้วย ยุทธศาสตร์ที่สำคัญสำหรับการขยายงานมวลชนทั้งในกลุ่มนักศึกษาและกลุ่มกรรมกรคือการประสานงานเคลื่อนไหวมวลชนเข้าด้วยกันเพื่อปลุกกระดมให้ประชาชนลุกฮือขึ้นปฏิวัติในเมือง

จากเอกสารชี้ว่าการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยขยายงานเข้าในเมืองกว้างขวางมากยิ่งขึ้นด้วย “ยุทธศาสตร์ 3 เขต” โดยเฉพาะการขยายงานเข้ามาในมหาวิทยาลัยต่างๆเพื่อหาทางเข้าจัดตั้งทางความคิดแก่มวลชนนักศึกษาและสนับสนุนการเคลื่อนไหวของนักศึกษาเพื่อวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลด้วยรูปแบบต่างๆ เพื่อนำไปสู่ “การลุกฮือปฏิวัติในเมือง” อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายกิจการพลเรือนบางส่วนด้วย 66/2523 ของรัฐบาลก็ได้ตอบโต้ในทางการเมืองด้วยเช่นเดียวกัน ด้วยการจัดตั้งมวลชนฝ่ายรัฐบาลเพื่อตอบโต้ขบวนการนักศึกษา ส่งคนของรัฐเข้าทำการแทรกซึมสถานศึกษาต่างๆที่ถูกประเมินว่าตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีกรณีศึกษาคือมหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

3.4 ความเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกในทศวรรษที่ 2520 : ความขัดแย้งระหว่างคอมมิวนิสต์จีนกับสหภาพโซเวียตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและส่งผลต่อความสัมพันธ์กับขบวนการปฏิวัติในประเทศไทย

ความสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจโดยเฉพาะอย่างยิ่งคอมมิวนิสต์จีนกับสหภาพโซเวียตคือปัจจัยภายนอกที่สำคัญอันมีบทบาทต่อการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของรัฐไทย

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53 -54.

สะท้อนจากการเปลี่ยนแปลงทั้งยุทธศาสตร์ทางการทหารและยุทธศาสตร์ทางการเมืองเพื่อเอาชนะพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และขยายขอบเขตการสู้รบไปสู่ระดับภูมิภาคมากยิ่งขึ้น คือ สงครามอินโดจีน นอกจากนี้สถานการณ์ในระดับสากลยังได้ขยายความขัดแย้งระดับย่อยขึ้น ภายในพื้นที่ต่างๆของภูมิภาค ในที่นี้หมายถึงประเทศไทย คือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในขบวนการปฏิวัติไทยซึ่งได้ลุกลามไปยังแนวร่วมทั้งในป่า และในเมือง จนเกิดวิวาทะภายในทั้งขบวนการปฏิวัติ และขบวนการศึกษาอันส่งผลกระทบต่อการทำงานกิจกรรมนักศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แต่เดิมนั้นคอมมิวนิสต์จีนและสหภาพโซเวียตเป็นสหายร่วมอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ต่อมาได้มีความขัดแย้งทั้งในด้านอุดมการณ์ และผลประโยชน์ จึงได้แตกแยกกันในปี ค.ศ.1960 (พ.ศ.2503) ความขัดแย้งระหว่างทั้งสองฝ่ายได้ทวีความรุนแรงจนถึงขั้นปะทะกันด้วยกำลังทหารที่ชายแดนจีน-รัสเซีย แถบแม่น้ำอุสสุรี (Ussuri River) ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1969 (พ.ศ.2512) ประกอบกับที่โซเวียตมีกองกำลังทหารตามแนวชายแดนจีนมากกว่า 40 กองพล จึงทำให้จีนรู้สึกหวาดระแวงต่อแสนยานุภาพดังกล่าว และมองว่ามีความน่ากลัวกว่าการคุกคามของสหรัฐอเมริกา เนื่องจากมีพรมแดนติดกันเป็นแนวยาว และเนื่องจากสหรัฐฯได้ถอนทหารออกไปจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างสิ้นเชิงเมื่อปี ค.ศ.1976 (พ.ศ.2519) จึงหันเกรงว่าสหภาพโซเวียตจะขยายอิทธิพลของตนขึ้นเหนือเอเชียทั้งหมดตามยุทธศาสตร์ “ระบบความมั่นคงร่วมของเอเชีย” หรือยุทธศาสตร์ *Asian Collective Security*³⁵

คอมมิวนิสต์จีนได้แข่งขันขยายอิทธิพลกับสหภาพโซเวียตเหนือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังจะเห็นได้จากการที่จีนสนับสนุนอาเซียน (ASEAN) และเพิ่มระดับความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศต่างๆ เช่น ไทย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย สิงคโปร์ เป็นต้น ในขณะที่สหภาพโซเวียตสนับสนุนอินโดจีนทั้งหมด คือ เวียดนาม ลาว และกัมพูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสนับสนุนต่อเวียดนามในฐานะประเทศ “แนวหน้า” ที่จะขยายอิทธิพลของสหภาพโซเวียตออกไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งปรากฏการณ์ของทั้งสองฝ่ายได้สร้างภาวะความสับสน และความขัดแย้งภายในโลกสังคมนิยมขึ้นจนกระทั่งประทุออกมาในรูปแบบสงครามอินโดจีนโดยพื้นที่สู้รบส่วนใหญ่อยู่ตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา อันเป็นสงครามย่อยระหว่างไทย เวียดนาม ลาว และ

³⁵ Linda Dion, B. Burton and W.C. Soderland, “Who Was the Principal Enemy ? Shifts in Official Chinese Perceptions of the Superpowers 1968-1969,” in *Asian Survey* 2:5(15 May 1977): 456-473.

กัมพูชา โดยเฉพาะการสู้รบระหว่างไทยกับเวียดนามอันเป็นผลลัพธ์ของความขัดแย้งระหว่างคอมมิวนิสต์จีนและสหภาพโซเวียต

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีน ความร่วมมือทางด้านยุทธศาสตร์ระหว่างไทยกับคอมมิวนิสต์จีนนั้นเกี่ยวข้องกับปัญหาความมั่นคงของไทย อันเนื่องมาจากการทำสงครามระหว่างเวียดนามกับฝ่ายต่อต้านในกัมพูชาทำให้สงครามภายในกัมพูชาลุกลามกระทบกระเทือนความมั่นคงของไทยตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ทั้งนี้ “ไทยได้เรียกร้องให้คอมมิวนิสต์จีนยุติการให้ความสนับสนุนแก่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย” เพื่อ “เป็นการแลกเปลี่ยนกับการให้จีนใช้เส้นทางลำเลียงอาวุธผ่านไปยังเขมรกลุ่มต่อต้าน” ดังที่ พลเอกสายหยุด เกิดผล อดีตผู้บัญชาการทหารสูงสุด และผู้ที่มีบทบาทสูงในการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย กล่าวว่า

“...ความขัดแย้งในกัมพูชาได้ทำให้ปักกิ่งต้องพึ่งพาไทยในการที่จะดำเนินเป้าหมายในภูมิภาคนี้ สภาพดังกล่าวทำให้จีนจำเป็นต้องมีเส้นทางส่งอาวุธและส่งกำลังบำรุงให้กองกำลังเขมรที่เป็นฝ่ายจีนตามแนวพรมแดนเพื่อต่อต้านการยึดครองของเวียดนาม ฝ่ายไทยจึงอยู่ในฐานะที่สามารถเรียกร้องกับปักกิ่งให้ยุติการสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์(แห่งประเทศไทย)...”³⁶

คอมมิวนิสต์จีนได้ทำตามข้อแลกเปลี่ยนโดยการลดให้การสนับสนุนแก่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และยุติการกระจายเสียงของสถานีวิทยุเสียงประชาชนไทย ซึ่งถือว่าเป็นกระบอกเสียงที่สำคัญที่สุดของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในการกระจายข้อมูลข่าวสารต่างๆในราวปี ค.ศ.1979 (พ.ศ.2522) ทำให้ทางการไทยรู้สึกถึงความจริงจังของฝ่ายจีน³⁷

ความสัมพันธ์กับคอมมิวนิสต์จีนมีความแน่นแฟ้นเป็นอย่างมากในช่วงรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เมื่อครั้งที่พลเอกเปรมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใหม่เมื่อปี ค.ศ.1980 (พ.ศ.2523) พลเอกเปรมได้เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับคอมมิวนิสต์จีนแทบจะทันที ผู้นำจีนยืนยันว่าจีนจะให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศไทยหากไทยถูกเวียดนามรุกราน ต่อมาเมื่อ หยาง เต๋อ จี๋ เสนาธิการทหารกองทัพจีนได้เดินทางมาเยือนไทยในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1983 (พ.ศ.2526) เขาได้กล่าวว่าถ้าเวียดนามรุกรานไทย จีนจะไม่อยู่นิ่งเฉย และจะให้การสนับสนุนประเทศไทยในการปกป้องความมั่นคงของไทย คำกล่าวในลักษณะนี้ได้รับการยืนยันอยู่ตลอดถ้าหากมีการพบปะกันระหว่างผู้นำ การยืนยันของจีนดังกล่าวได้รับการพิสูจน์ กล่าวคือ กองทัพจีนจะมีการเคลื่อนไหวกอง

³⁶ Saiyund Kerdphol, “The Struggle for Thailand: Counter Insurgency 1965-1985,” (Bangkok: S.Research Center Co.,1987) pp.166-167, ใน กัมพูชา: นโยบายต่างประเทศไทย สมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์, อรอนงค์ น้อยวงศ์, หน้า 140.

³⁷ เรื่องเดียวกัน

การทหารอยู่ตลอดตามแนวชายแดนจีน-เวียดนาม ถ้าหากมีการปะทะกันระหว่างทหารไทย-เวียดนาม หรือเวียดนามเปิดฉากยิงกับเขมรฝ่ายต่อต้านเมื่อใดก็ตาม จีนจะทำการยิงตอบโต้ตามแนวชายแดนจีน-เวียดนามด้วยเช่นกัน สถานการณ์เช่นนี้ก็คือการยืนยันคำมั่นสัญญาของคอมมิวนิสต์จีนที่มีต่อไทย และเป็นการกดดันไม่ให้เวียดนามกระทำการต่างๆได้ง่ายนัก³⁸ นอกจากนี้ คอมมิวนิสต์จีนยังได้ช่วยเหลือไทยในด้าน “การโฆษณาทางการเมือง” กล่าวคือ จีนกล่าวประณามเวียดนามว่าทำการรุกรานและเข่นฆ่าชาวกัมพูชา ซึ่งแจ้งต่อประเทศพันธมิตรของจีนเพื่อที่จะร่วมต่อต้าน และระงับให้การช่วยเหลือแก่เวียดนาม-รัฐบาลเฮง สัมริน โดยโน้มน้ำหนักให้หันมาสนับสนุนจุดยืนของคอมมิวนิสต์จีน และของไทย ซึ่งสอดคล้องกับจีน ทั้งนี้ฝ่ายไทยยังยอมรับว่าคอมมิวนิสต์จีนมีบทบาทช่วยเหลือในเรื่องการหาเสียงสนับสนุน โดยเฉพาะกับประเทศในกลุ่มแอฟริกา³⁹

กล่าวได้ว่าความเปลี่ยนแปลงเชิงความสัมพันธ์ของไทยและจีนนั้นเกิดจากความขัดแย้งระหว่างสหภาพโซเวียตและจีนในบริบททางสากล (Socialist Conflict) การที่จีนต้องการให้ไทยปฏิบัติตามยุทธศาสตร์ของตนเองนั้นเนื่องจากไม่ต้องการให้อิทธิพลของสหภาพโซเวียตขยายตัวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งประเทศไทยยินยอมทำตามผลประโยชน์ของจีนในเงื่อนไขข้อแลกเปลี่ยนว่าจีนจะต้องลดความช่วยเหลือให้แก่ขบวนการปฏิวัติในประเทศไทยโดยเฉพาะพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในขณะที่ขบวนการปฏิวัติสายโซเวียตโดยผ่านเวียดนามและลาวนั้นมีท่าทีต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยมีแนวโน้มหันมาโจมตีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยโดยตรง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต้องเผชิญหน้ากับความขัดแย้งนี้โดยตรง ส่งผลให้เกิดแรงสะท้อนต่ออุดมการณ์ การปฏิวัติของพรรคฯ เกิดความสับสนทางความคิดอุดมการณ์ เกิดความขัดแย้งทางอุดมการณ์จนนำไปสู่ความถดถอยในทางการเมืองในที่สุด

3.4.1 ความสับสนในอุดมการณ์การปฏิวัติ (Ideology Confusion) ความขัดแย้งทางความคิดและการถดถอยในทางการเมืองของขบวนการปฏิวัติในประเทศไทย (Ideology Conflict and Decline) ระหว่างปี พ.ศ.2521 ถึง พ.ศ.2525

ความขัดแย้งของโลกสังคมนิยมในระดับสากลเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งภายในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในหลายๆ ด้าน เช่น ปัญหาด้านยุทธศาสตร์ ด้านการปฏิ

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143.

วัด รวมไปถึงปัญหาความสับสนในอุดมการณ์ปฏิวัติ (Ideology Confusion) ภายในขบวนการปฏิวัติไทยซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญ เนื่องจากอุดมการณ์การปฏิวัติทางชนชั้นที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยึดถือคืออุดมการณ์การปฏิวัติแบบจีน (และขบวนการนักศึกษาในเมืองได้รับอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) ความสับสนทางอุดมการณ์นำไปสู่ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ (Ideology Conflict) ภายในขบวนการปฏิวัติ ความขัดแย้งนี้ขึ้นสู่จุดสูงสุดเมื่อมีการสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยครั้งที่ 4 ในปี พ.ศ.2525 การสมัชชาครั้งใหญ่ไม่สามารถหาข้อสรุปที่ถูกต้อง ไม่สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนี้ได้ หลังจากสมัชชาในปี พ.ศ.2525 ขบวนการปฏิวัติเข้าสู่สภาวะความถดถอยทางการเมือง (Decline) อย่างต่อเนื่องจากผลของ “วิกฤติศรัทธาในอุดมการณ์ปฏิวัติทางชนชั้น”

ในรายละเอียดการวิเคราะห์ตัวแปรเชิงอุดมการณ์ (Ideological Variable) ในราวปี พ.ศ. 2521 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ตอบรับความคิดทฤษฎี 3 โลกจากจีน โดยการเผยแพร่เอกสารชั้นนำของพรรคฯชื่อเรื่องว่า “คำชี้แนะบางประการเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันและงานสำคัญของพรรคในปี 2521” คือการประกาศยืนยันทฤษฎีการปฏิวัติสากลบนพื้นฐานของ “ทฤษฎี 3 โลก” ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่มีการเผยแพร่มาก่อนหน้านี้ ในเอกสารยืนยันว่าทฤษฎี 3 โลกคือแนวทางการปฏิวัติที่ถูกต้องเพราะว่าได้ “ชี้ทิศทางปฏิวัติให้แก่ประชาชนประเทศต่างๆทั่วโลก สร้างคุณูปการในการผลักดันการปฏิวัติโลกให้ก้าวรุดหน้าไป”⁴⁰ การประกาศนี้ได้ยืนยันว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีจุดยืนอุดมการณ์เดียวกันกับจีน และใช้ทฤษฎี 3 โลก ในการวิเคราะห์ความขัดแย้งในอินโดจีน หลังจากนั้นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงได้เร่งออกคำชี้แนะทางการเมือง “คำชี้แนะเกี่ยวกับสถานการณ์และแนวโฆษณาในเขตปกครองศัตรู” เพื่อให้สมาชิกพรรค ผู้ปฏิบัติงานของพรรค และแนวร่วมของพรรคที่เคลื่อนไหวในเมืองนำไปปฏิบัติงาน เนื้อหาคำชี้แนะของพรรคฯมุ่งเน้นการทำความเข้าใจสถานการณ์ “อันเลวร้าย” ที่สหภาพโซเวียต “จะเข้าครอบครองอินโดจีนไว้ทั้งหมด” ในหมู่ผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯและหน่วยจัดตั้งพรรคในเมือง⁴¹

⁴⁰ “คำชี้แนะบางประการเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันและงานสำคัญของพรรคในปี 2521,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A6/18, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท, 2521.

⁴¹ “คำชี้แจงเกี่ยวกับสถานการณ์เฉพาะหน้าและหน้าที่ของเรา,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A6/10, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2522.

ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวต่อต้านโซเวียต เวียดนาม และลาวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยถูกส่งไปยังขบวนการนักศึกษาในเมืองผ่านผู้ปฏิบัติงานของพรรคในเมือง “คำชี้แนะของศูนย์”⁴² ได้มีคำสั่งให้หน่วยงานในเมืองทำการเคลื่อนไหวเปิดโปงโซเวียต เวียดนาม และลาวด้วยรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดกระแสการต่อต้านขึ้นมา มีการชี้แนะให้หน่วยจัดตั้งต้องให้การศึกษแก่ผู้ปฏิบัติงานและมวลชน ที่สำคัญคือ “ไปชี้้นำผลักดันองค์การเยาวชนและบุคคลที่มีชื่อเสียงในสังคม” ให้ทำการเคลื่อนไหวด้วยรูปแบบต่างๆ⁴² (รายละเอียดประเด็นนี้จะกล่าวถึงในบทที่ 4) มีข้อสังเกตว่าการประกาศจุดยืนเชิงอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเกิดขึ้นท่ามกลางสภาวะความขัดแย้งทางความคิดอุดมการณ์ของคนในขบวนการปฏิวัติไทยโดยทั่วไปในขณะนั้น การประกาศจุดยืนของศูนย์การนำพรรคฯถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนักศึกษาและปัญญาชนบางส่วนในป่าว่าไม่ยอมรับทฤษฎีความคิด 3 โลกของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย⁴³ การไม่ยอมรับทฤษฎี 3 โลกของนักศึกษาปัญญาชนเหล่านั้นเกิดขึ้นครั้งแรกในป่าราวปี พ.ศ.2522 ในขณะที่หน่วยจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่กำลังเคลื่อนไหวในเมืองเวลาเดียวกันนั้นกำลัง “ทำงานความคิด” กับขบวนการนักศึกษาอย่างเข้มข้นโดยการเข้าไปหนุนช่วยการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา “ในเขตปกครองของศัตรู”

ภายหลังการประกาศจุดยืนอย่างชัดเจนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยประกอบกับการที่ลาวและเวียดนามตัดความช่วยเหลือแก่พรรคฯ ทำให้ผู้คนที่อยู่ในขบวนการปฏิวัติไทยบางส่วนเกิดการตั้งคำถามต่ออุดมการณ์การปฏิวัติ รูปธรรมที่เห็นได้ชัดเด่นก็คือการที่แนวร่วมจำนวนหนึ่งถอนตัวออกจากขบวนการปฏิวัติ เช่น สมาชิกกลุ่มหนึ่งในคณะกรรมการประสานงานกองกำลังรักชาติรักประชาธิปไตย (กป. ชป.) นักศึกษาบางส่วนที่เข้าป่าหลัง 6 ตุลาคม 2519 เป็นต้น และปรากฏว่ามีความพยายามจากสหายบางกลุ่มต้องการจัดตั้งพรรคปฏิวัติภายใต้แนวทางโซเวียต และบางส่วนเดินทางกลับเข้าเมืองและดำเนินการโจมตีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย⁴⁴

นอกจากประเด็นการไม่เห็นด้วยกับจุดยืนทางทฤษฎี 3 โลกของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยแล้ว ตลอดปี พ.ศ.2522-2523 ผู้ปฏิบัติงาน แนวร่วม และสมาชิกพรรคบางส่วนยัง

⁴² “คำชี้แนะของศูนย์,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A12/22, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2522.

⁴³ “จางหย่วน ประธานาธิบดีคนแรก,” ไทยนิกร 3, (30)+90 (กรกฎาคม 2522): 16-20.

⁴⁴ “รายงานจากภาคเหนือ ฐานที่มั่นภาคเหนือปลายปี 22,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/69, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2522.

เกิดการตั้งคำถามต่ออุดมการณ์การปฏิวัติแบบ “กึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา” อย่างเข้มข้น เช่น ยุค ศรี อารียะ (เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ) อดีตนักศึกษาที่เข้าป่า ได้ออกมาตอบโต้ทฤษฎีกึ่งเมืองขึ้นกึ่ง ศักดินาเป็นคนแรกๆ ทั้งนี้เพื่อ “ทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของ พคท.”⁴⁵ ในทางอุดมการณ์ปฏิวัติที่ วางรากฐานทางทฤษฎีกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา เขากล่าวว่าประเทศไทยเป็นทุนนิยมแล้ว และเป็นทุน นิยมที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจระดับโลก นอกจากนี้ยังทำลายพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยว่า ล้าหลังในทางทฤษฎี ยึดติดจินตนาการไม่เป็นตัวของตัวเอง ทฤษฎีต่ออุดมการณ์สากลนิยมชนชั้น กรรมอาชีพ ก่อให้เกิดความแตกแยกในขบวนการปฏิวัติทางสากล และกำลังทำลายสังคมนิยม หลังจาก ยุค ศรีอารียะ ออกมาวิพากษ์พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไม่นานนักก็มีอดีต นักศึกษาและปัญญาชนอีกกลุ่มหนึ่งได้ออกมาทำลายอุดมการณ์ของพรรคด้วย อาทิเช่น อนุช อภาภิรม, สมัย อภาภิรม, ฤดี เริงชัย, ยุทธพงศ์ ภูมิสัมบรรณ, ธีรยุทธ บุญมี, เกียรติมงคล เลอาหะ ไพโรจน์ เป็นต้น การทำลายอุดมการณ์การปฏิวัติกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาของคนกลุ่มนี้ดำเนินไปใน ลักษณะเดียวกันกับที่ ยุค ศรีอารียะ ออกมาวิพากษ์ก็คือการโจมตีว่าอุดมการณ์การปฏิวัติทางชน ชั้นที่อยู่บนฐานของกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินานั้นไม่สามารถใช้ได้อีกต่อไปแล้ว จึงไม่มีทางปฏิวัติ เปลี่ยนแปลงประเทศไทยได้ การเคลื่อนไหวทำลายการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ของคนเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการถกเถียงในเชิงอุดมการณ์ความคิดการปฏิวัติอย่างกว้างขวาง มี ทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการวิพากษ์ พคท. มีสิ่งตีพิมพ์ตอบโต้กันไปมาจำนวนหนึ่ง⁴⁶

มีรายงานว่าผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯบางส่วนในสถานการณ์วิกฤติศรัทธามีความพยายาม ที่จะแยกตัวออกมาจากพรรคฯเช่นเดียวกันกับนักศึกษาและปัญญาชน พวกเขาพยายามจัดตั้ง องค์กรปฏิวัติของตนเองและพยายามค้นหา “ความคิดใหม่” เพื่อนำมาใช้เป็นความคิดในการปฏิ วิติ ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ เช่นกลุ่มอีสานใต้ พยายามประกาศแนวคิดการรวมกลุ่มใหม่ภายใต้ชื่อ “แนวร่วมรักชาติรักประชาธิปไตย” และพยายามดำเนินการอย่างจริงจังเพื่อที่จะสร้างองค์กรปฏิวัติ ของตนเองที่เป็นอิสระจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่ในท้ายที่สุด กลุ่มดังกล่าวก็ สลายตัวเองลงไป หรือกลุ่มพรรคใหม่ที่พยายามสร้างความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์ลาวจนถึง ขั้นจัดตั้งกองกำลังติดอาวุธขึ้นใหม่ในเขตพรมแดนไทย-ลาวด้านภาคอีสาน ท้ายสุดก็ล่มสลายไป เช่นเดียวกัน ระดับหัวหน้าจัดตั้งส่วนใหญ่ทยอยวางอาวุธและกลับเข้าเมืองในฐานะ “ผู้ร่วมพัฒนา

⁴⁵ “บันทึกกบฏ ผมออกมาเพื่อทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของ พคท.,” ไทยนิกร 3,(30)+89 (กรกฎาคม 2522): 14-18.

⁴⁶ ธิกานต์ ศรีนารา, หลัง 6 ตุลาฯ ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการ นักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หน้า 342-363.

ชาติไทย” บางกลุ่มที่ต่อต้านแนวทางพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและวิเคราะห์ถึงความผิดพลาดในยุทธศาสตร์การปฏิวัติของพรรคและวิพากษ์การวิเคราะห์แนวร่วมของพรรค ก็รวมตัวกันและหาทางเข้าแทรกซึมแรงงานในเมืองหลวงเพื่อสร้างแนวความคิดสังคมนิยมให้แก่กรรมกร โดยได้รับการสนับสนุนจากนายทหารที่ยึดถือนโยบาย 66/2523 เป็นหลัก บางกลุ่มเชื่อว่า “ประเทศไทยต้องไปเป็นทุนนิยม” ก็จึงเข้าไปเกาะติดอยู่กับนายทุนบางคน เช่น บุญชู โรจนเสถียร แต่ท้ายสุดเมื่อนายบุญชูได้รับคะแนนนิยมตกต่ำ กลุ่มนี้ก็จึงพลอยหายไปด้วย บางกลุ่มเชื่อว่า “ทหารคือแกนอำนาจสำคัญที่สุด” ในพลังทางการเมืองที่มีอยู่ในสังคมไทย กลุ่มนี้จึงเคลื่อนตัวเข้าไปหานายทหาร เกาะติดอยู่กับนายทหารหัวประชาธิปไตย โดยเฉพาะนายทหารสาย 66/2523⁴⁷ กลุ่มนักศึกษาปัญญาชนถูกดึงตัวเข้าหาทหาร (สาย 66/2523) มากที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มปัญญาชนปีกซ้ายรวมตัวกันอยู่ไม่ต่ำกว่า 4-5 กลุ่ม นับตั้งแต่กลุ่มที่มีแนวคิดแบบ ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร กลุ่มที่มีแนวคิดคล้าย ผิน บัวอ่อน กลุ่มที่มีความคิดคล้าย ทองปักษ์ เพียงเกษ กลุ่มที่มีความคิดเห็นด้วยกันกับ ประวุฒิ ศรีมันตระ และกลุ่มที่ไม่เชื่อแนวทางของใครเลยนอกจากตัวเอง⁴⁸

ความขัดแย้งระหว่างนักศึกษาปัญญาชนกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้สะท้อนออกมาจากข้อเขียน

“...ในฐานะมิตรร่วมรบของพวกเขา ปัญหายังไม่เกิดขึ้นมาให้เห็นอย่างเด่นชัด ความคึกคักมีชีวิตชีวายังคงปรากฏในสถานการณ์สู้รบที่ปฏิบัติมาเป็นเวลาไม่ต่ำกว่าสองปี จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์การออกจากป่าของนาย บุญส่ง ชเลธร อดีต 1 ใน 13 ผู้ต้องหากบฏรัฐธรรมนูญ และผู้นำนักศึกษา “ผมไม่ใช่คนสุดท้ายที่ออกจากป่า” คือ คำประกาศที่ทำให้พิสูจน์ของเขาในเวลานั้น...”⁴⁹

การทำทลายความศักดิ์สิทธิ์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ขยายตัวไปสู่แวดวงวิชาการศึกษาสังคมไทย มีนักวิชาการออกมาตอบโต้ทฤษฎีการเมืองขึ้นถึงศักดิ์ดินอย่างเข้มข้น เช่น ชัยอนันต์ สมุทวานิช นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ได้เขียนงานที่มีชื่อว่า “ศักดิ์ดินกับพัฒนาการของ

⁴⁷ “รายงาน ความแตกแยกของสิ่งชำรุดทางประวัติศาสตร์,” อาทิตย์เค็ลด์ลับ (25 กุมภาพันธ์-2 มีนาคม 2527): 32-33.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

⁴⁹ สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และองค์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สังจะทรยุค หนังสือประกอบงานรำลึกเดือนตุลา ปี 2529, หน้า 165.

สังคมไทย”⁵⁰ ออกเผยแพร่ในวงกว้างเมื่อปี พ.ศ.2519 เพื่อค้นหาหลักการวิเคราะห์สภาพสังคมไทยใหม่ทีนออกเหนือไปจากทฤษฎีมาร์กซิสต์ สุขชาย ตริรัตน์ เขียน “วิเคราะห์สภาพสังคมไทยด้วยวิธีการเศรษฐศาสตร์การเมือง”⁵¹ ออกมาเพื่อตอบโต้กิ่งเมืองขึ้นกิ่งศักดินาโดยสรุปว่าสังคมไทยเป็นสังคมทุนนิยมกิ่งเมืองขึ้น ทรงชัย ณ ะลา (หรือ ประทีป นครชัย) ได้เขียนบทความ “ปัญหาการศึกษาวิธีการผลิตของไทยอันเนื่องมาจากทฤษฎีกิ่งเมืองขึ้นกิ่งศักดินา”⁵² เพื่อตอบโต้ทฤษฎีกิ่งเมืองขึ้นกิ่งศักดินา และวิพากษ์กรอบทฤษฎีแบบเหมาอึมที่ปัญญาชนฝ่ายซ้ายใช้กันทั่วไปในเวลาก่อนหน้านั้น งานของทรงชัยชี้ให้เห็นว่า การใช้มุมมองเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ผิดพลาดไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริงในสังคมไทยนั้นเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาอย่างจริงจังและต้องปรับท่าทีการวิเคราะห์ของตนเองเสียใหม่ และเสนอว่าสภาพสังคมไทยเป็นแบบกิ่งเมืองขึ้นกิ่งทุนนิยมเพราะสังคมไทยมีสภาพเป็นทุนนิยมล่าหลังแบบพึ่งพา เป็นต้น ตัวอย่างการทำทลายเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึง “ความเสื่อมความหลัง” ของอุดมการณ์ปฏิวัติที่วางบนฐานของทฤษฎีกิ่งเมืองขึ้นกิ่งศักดินาของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในทางวิชาการ และยังส่งผลสะท้อนอย่างกว้างขวางต่อการถกเถียงลักษณะสังคมไทยในขบวนการปฏิวัติทั้งหมดด้วย

ความขัดแย้งทางความคิดนี้ขยายตัวมากยิ่งขึ้น ผลลัพธ์ส่วนหนึ่งจากความขัดแย้งคือ “วิกฤติศรัทธาในอุดมการณ์ปฏิวัติทางชนชั้น” หากกล่าวให้ตรงมากขึ้นก็คือวิกฤติศรัทธาต่อพรรค

⁵⁰ ชัยอนันต์ สมุทวานิช, ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: นำอักษรการพิมพ์, 2519)., งานเขียนชิ้นนี้ได้นำเอาทฤษฎีของ Wittfogel ว่าด้วยสังคมพลังน้ำในเอเชีย และ *Oriental Despotism* ซึ่งเสนอเรื่องลักษณะระบอบสมุนย์อำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์ซึ่งเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต เนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสังคมเอเชียที่ต้องอาศัยระบบชลประทานขนาดใหญ่อันเป็นคุณลักษณะของสังคมพลังน้ำ ชัยอนันต์มองว่าทฤษฎีนี้สามารถอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองในสังคมไทยที่เป็นไปอย่างล่าช้าได้เหมาะสมกว่าการอธิบายด้วยทฤษฎีมาร์กซิสต์ (วัตถุนิยมเชิงประวัติศาสตร์) ซึ่งเป็นที่นิยมในแวดวงการวิเคราะห์สังคมไทยโดยทั่วไปในเวลานั้น

⁵¹ สุขชาย ตริรัตน์, “วิเคราะห์ สภาพสังคมไทย ด้วยวิธีการเศรษฐศาสตร์การเมือง,” วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 1,1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2524): 56-117.

⁵² โปรดดู, ทรงชัย ณ ะลา (ประทีป นครชัย), “ปัญหาการศึกษาวิธีการผลิตของไทยอันเนื่องมาจากทฤษฎีกิ่งเมืองขึ้นกิ่งศักดินา,” ใน, วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 1:2(2524), ภายหลังได้นำมาตีพิมพ์อีกครั้งใน, ทรงชัย ณ ะลา, เศรษฐศาสตร์การเมือง (ภาคพิศดาร) ตอนที่ 1 วิวาทะว่าด้วยสังคมกิ่งเมืองขึ้นกิ่งศักดินาของไทย (กรุงเทพมหานคร: นำหยาด, 2524).

คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในฐานะองค์กรนำในการการปฏิวัติประเทศไทย การสมัชชาใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในปี พ.ศ.2525 มีความพยายามที่จะแก้ไขความขัดแย้งเหล่านี้ให้ได้ การสมัชชาครั้งนี้มีความสำคัญในแง่การวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงถดถอยเชิงอุดมการณ์ การปฏิวัติชนชั้น (Ideology Decline) ในประเทศไทยเนื่องจากการสมัชชามีข้อถกเถียงเกี่ยวกับทฤษฎีการปฏิวัติที่สำคัญในระดับยุทธศาสตร์แต่ที่ประชุมไม่สามารถหาข้อสรุปในทางทฤษฎีได้เลย⁵³ ในขณะเดียวกันความขัดแย้งขยายตัวออกไปทุกที่ เกิดความรู้สึก “สะสมความเสื่อมศรัทธา” ต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเนื่องจากถูกมองว่าไม่สามารถชี้้นำการปฏิวัติได้อีกต่อไปแล้ว สิ่งที่สามารถยืนยันความถดถอยครั้งนี้มาจากข้อเขียนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเองว่า พรรคฯมีจุดอ่อน มีข้อบกพร่อง และดำเนินนโยบายบางประการแบบโน้มเอียงมากจนเกินไป (กรณีสงครามอินโดจีน) ขาดการศึกษา ขาดการวิจารณ์ตนเอง การทำงานยังมีลักษณะอัตวิสัยไม่สอดคล้องกับความจริง ยึดติดคัมภีร์ จนทำให้นักศึกษาปัญญาชน แนวร่วม หรือแม้กระทั่งสมาชิกพรรคบางส่วนถอนตัวออกจากขบวนการปฏิวัติ⁵⁴

ท่ามกลางความไม่พอใจของนักศึกษาต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่สะสมมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาภายในของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จนถึงแนวคิดทฤษฎีการวิเคราะห์สังคมนิยมไทยและยุทธศาสตร์ยุทธวิธีการปฏิวัติที่สร้างข้อกังขาให้แก่นักศึกษา และไม่ได้รับคำอธิบายจากพรรคฯอย่างชัดเจนโดยเฉพาะศูนย์การนำของพรรคฯ จึงทำให้นักศึกษาเริ่มมองเห็นว่าการอยู่ร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต่อไปคงไม่สามารถนำพาการปฏิวัติประเทศได้อย่างที่คาดหวัง และหลายคนผิดหวังต่อขบวนการปฏิวัติเป็นอันมาก สภาพเช่นนี้ย่อมทำให้เกิดความอึดอัดทางความคิด ในที่สุด พวกเขาจึงตัดสินใจหันหลังให้กับพรรคฯและขบวนการปฏิวัติด้วยกำลังอาวุธ และเดินทางออกจากพื้นที่เขตสู้รบต่างๆกลับมาสู่เมือง

ความรู้สึกผิดหวังต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยของนักศึกษาเป็นภาวะสะสมมาเรื่อยๆตั้งแต่พวกเขาเข้าป่า สภาพภายในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีผลต่อการตัดสินใจถอนตัวออกจากขบวนการปฏิวัติของนักศึกษา คือปัญหาทำที่มีต่อศูนย์การนำของพรรคฯ ในเรื่องของพรรคฯและการปฏิวัตินั้นไม่ได้มีผลเฉพาะแต่นักศึกษาเท่านั้น แม้แต่มวลชนพื้นฐานบางส่วนใน

⁵³ ธิกานต์ ศรีนารา, หลัง 6 ตุลาฯ ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หน้า 388-400.

⁵⁴ “คำรายงานการเมืองสมัชชา 4 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, D13, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, มิตรภาพ ฉบับปฐมฤกษ์, ม.ป.ท., กันยายน 2525.

เขตงานต่างๆของพรรคฯ และฝ่ายนำในระดับฐานที่มั่น หรือแม้แต่กระทั่งระดับจังหวัดก็มีความเห็นที่สอดคล้องกับนักศึกษา กล่าวคือ พวกเขาไม่พอใจพรรคฯและแนวทางปฏิบัติด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงทำให้ฝ่ายนำในเขตงานบางแห่งไม่ขัดขวางการเดินทางออกจากป่าของนักศึกษา ในทางตรงกันข้าม ยังสนับสนุนให้คนที่ไม่พร้อมจะร่วมต่อสู้สามารถเดินทางกลับบ้านของตนเองได้⁵⁵

ประเด็นความขัดแย้งต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและความเสื่อมศรัทธาของขบวนการปฏิวัติของนักศึกษาในป่าสรุปได้ว่า“...เมื่อนักปฏิวัติจำเป็นทั้งหลายพบว่าอุดมการณ์ทางการเมืองหรือคำตอบที่ พคท. หยิบยื่นให้ นั้น เป็นเพียงข้ออ้างสำหรับพิทักษ์รักษามลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อย และผู้นำ พคท. ก็หาได้เลวร้ายด้อยไปกว่าผู้นำรัฐบาลไม่ จึงผิดหวังและทยอยกันแตกออกมาจากไพร่ ด้วยความรู้สึกละอายหลายต่อหลายอย่างไป น้อยคนที่กลับมาแล้วเติบโตขึ้นอย่างแท้จริงทั้งด้านอารมณ์และความคิดอ่าน โดยคงทำงานรับใช้สังคมอยู่อย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่กลับมาแล้วต้องพักรักษาบาดแผลหัวใจกันเนิ่นนาน และพอเข้มแข็งขึ้นหลายต่อหลายคนหวนคืนสู่อ้อมอกเดิม กลับไปใช้ชีวิตเสพสุขเต็มที่เยี่ยงชนชั้นกลาง บางคนไปไกลสุดกู่ คำกระตังเฮโรอีนหรือคอกซ์ของหญิง เพราะเมื่อพวกเขาปฏิเสธคำตอบของ พคท. ดังกล่าวแล้ว ก็พบคำตอบใหม่ทำนองว่า “รัฐบาลเลว พรรคคอมมิวนิสต์ก็เลว ที่สุดของมนุษย์คือความเห็นแก่ตัว ใครๆก็เห็นแก่ตัว เรื่องอะไรที่เราจะมัววางตัวเป็นนักบุญเสียสละอยู่ได้ และเราก็เสียสละมามากแล้ว เหนื่อย ขอเห็นแก่ตัวบ้างจะเป็นไร..”⁵⁶ ความรู้สึกนึกคิดของนักศึกษา “ผู้พ่ายแพ้” ซ้ำสองจากป่าเขา (ครั้งแรกจากเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ) ทำให้ได้ข้อสรุปบางประการว่า ความต่อเนื่องทางอุดมการณ์แบบ “ฝ่ายซ้าย” ได้สะดุดลงด้วยเหตุผลจากความรู้สึกผิดหวังอย่างแรง ส่งผลให้นักศึกษาหลายๆคนในรุ่นนั้นต้องกลับมาสู่วิถีชีวิตเดิมของตนเองที่แตกต่างหลากหลายกันออกไป

กล่าวโดยสรุป การทำสงครามอินโดจีนระหว่างค่ายสังคมนิยมด้วยตนเองทำให้เกิดคำถามทั่วไปในขบวนการปฏิวัติไทยว่าทำไมประเทศสังคมนิยมต้องทำสงครามกันเอง บางส่วนเกิดอาการสับสนทางความคิด และต้องการคำตอบที่ถูกต้องทั้งในทางทฤษฎี ทางยุทธศาสตร์ยุทธวิธี และแนวทางการปฏิวัติทางชนชั้นจากศูนย์การนำของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยว่ามีจุดยืนและท่าทีอย่างไรต่อความขัดแย้งในครั้งนี้ แต่กลับกลายเป็นว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย “เลือกข้างจีน” การเลือกข้างของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงทำให้เกิดความสับสนทางอุดมการณ์การปฏิวัติทางชนชั้นมากยิ่งขึ้นไปอีกเนื่องจากคู่ขัดแย้งของจีนคือขบวนการปฏิวัติทาง

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 156-167.

⁵⁶ สันติสุข โสภณศิริ, “สุญญากาศทางอุดมการณ์ ความกึ่งดิบกึ่งดีของฝ่ายก้าวหน้าไทย,” ใน อาจารย์สาร : 8.

ชนชั้นสายโซ่เวียตซึ่งมีฐานะเป็นชนวนการปฏิวัติทางชนชั้นเช่นเดียวกัน สถานการณ์นี้จึงทำให้เกิดความสับสนในอุดมการณ์ปฏิวัติ (Ideology Confusion) ในชนวนการปฏิวัติไทย และเกิดความเคลื่อนไหวขัดแย้งทางความคิดภายในชนวนการปฏิวัติ (Ideology Conflict) ซึ่งเกิดขึ้นทั้งในผู้ปฏิบัติงานของพรรค สมาชิกพรรค และแนวร่วมของพรรค บางส่วนได้ถอนตัวเองออกจากชนวนการปฏิวัติ บางส่วนได้เคลื่อนไหวโจมตีพรรคฯอย่างเข้มข้น สถานการณ์ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ความคิดนี้ดำเนินไปถึงจุดสูงสุดเมื่อสมัชชาใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยครั้งที่ 4 ในปี พ.ศ. 2525 เกิดการขัดแย้งครั้งใหญ่ระหว่างศูนย์การนำของพรรคซึ่งยังคงยืนยันการวิเคราะห์สภาพสังคมไทยแบบเดิมคือกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา ในขณะที่ประชุมสมัชชาได้โต้แย้งทางทฤษฎีต่อศูนย์การนำอย่างเผ็ดร้อน ผลสรุปการสมัชชาคือพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไม่สามารถหาข้อสรุปที่ถูกต้องในทางทฤษฎีได้ แต่ในเวลาเดียวกันความขัดแย้งได้ขยายวงกว้างออกไปทุกที หลังจากนั้นชนวนการปฏิวัติไทยต้องประสบกับภาวะความถดถอยทางการเมืองลงไปเรื่อยๆ (Decline) และไม่ปรากฏว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยสามารถกอบกู้สถานการณ์ “วิกฤติศรัทธา” ต่ออุดมการณ์การปฏิวัติทางชนชั้นได้อีกเลยนับแต่นั้นเป็นต้นมา

บทที่ 4

ความเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึง พ.ศ.2531

การศึกษาวิจัยในหัวข้อขบวนการนักศึกษาไทยแม้ว่าไม่ใช่เรื่องใหม่ในแวดวงวิชาการ แต่สำหรับงานชิ้นนี้ต้องการอธิบายความเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึง พ.ศ.2531 เนื่องจากการศึกษาขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองมีความสำคัญในแง่การประเมินและวิเคราะห์ขบวนการต่อสู้ทางการเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 สองประการด้วยกัน คือ ประการแรก ในภาพใหญ่มักเข้าใจว่าขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายในเมืองถูกสลายโดยรัฐลงอย่างสิ้นเชิงในวันที่ 6 ตุลาคม และมักเข้าใจว่าขบวนการนักศึกษาในเมืองหลัง 6 ตุลาคม ไม่มีความสำคัญในฐานะตัวแสดงที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง (Agent of Change) ในทางการเมืองเช่นเดียวกับขบวนการนักศึกษายุค 14 ตุลาคม แต่ในความเป็นจริงแล้วขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ยังเคลื่อนไหวทางการเมืองเช่นเดิมแต่อยู่ภายใต้บริบทบางอย่างที่แตกต่างไปจากการเคลื่อนไหวก่อนหน้า 6 ตุลาคม ประการที่สอง ในช่วงระยะเวลาประมาณ 10 ปี (พ.ศ.2519-2531) เป็นช่วงเวลาที่มีความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางการเมืองต่างๆทั้งภายในและภายนอกอย่างรวดเร็วมากที่สุดยุคหนึ่งของประเทศไทย ดังนั้น การวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในเมืองช่วงเวลานี้คือการทำความเข้าใจขบวนการนักศึกษาที่มีความซับซ้อนมากมายหลายตัวแปร งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการชี้และอธิบายให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งในแง่ขบวนการ (Movement) และในแง่อุดมการณ์ทางการเมืองของนักศึกษา (Student Political Ideology) ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในเวลานั้น

ทั้งนี้ การอธิบายจำเป็นต้องทำความเข้าใจตัวแปรต่างๆในทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษาดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 บทนี้จะกล่าวถึงพัฒนาการของขบวนการนักศึกษาสั้นๆก่อน 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนมากยิ่งขึ้นในเชิงความเปลี่ยนแปลงของขบวนการ หลังจากนั้นจะอธิบายปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษาในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึง พ.ศ.2531 เพื่อชี้ให้เห็นตัวแปรที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเชิงขบวนการ

ก่อนอื่น ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของการศึกษาในระดับอุดมศึกษาและวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงเชิงประชากรนักศึกษาในฐานะตัวแปรต้น (Independent Variable) ที่ส่งผลต่อขบวนการนักศึกษาบางประการ ดังนี้

4.1 มหาวิทยาลัย: ความเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพและปริมาณจาก พ.ศ.2475 ถึงกลางทศวรรษที่ 2530

4.1.1 มหาวิทยาลัยไทย พ.ศ.2475-2516

อันที่จริงแล้ว คำว่า “*นักศึกษามหาวิทยาลัย*” ในประเทศไทยยังไม่ปรากฏจนกระทั่งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนได้ปรับเปลี่ยนสถานะสถาบันขึ้นมาเป็น “*จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*” ในปี พ.ศ.2459 (ใช้ชื่อผู้ที่ศึกษาว่า นิสิต) แต่นักศึกษาเหล่านี้ยังไม่มีบทบาททางการเมืองใดๆ เนื่องจากประเทศไทยยังคงอยู่ภายใต้ระบอบการเมืองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เวลาต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 โดยคณะราษฎรซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มข้าราชการพลเรือนและกองทัพ เพียง 1 ปีเศษๆภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการจัดตั้ง “*มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง*” (ในปี พ.ศ.2495 เปลี่ยนชื่อเป็น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) โดย ปรีดี พนมยงค์ ผู้นำคณะราษฎรท่านหนึ่ง ระยะเวลาเปิดสอนวิชานิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เป็นหลัก ในปี พ.ศ.2485 จัดตั้ง “*มหาวิทยาลัยมหิดล*” เน้นการเรียนการสอนด้านการแพทย์ ปี พ.ศ.2486 จัดตั้งสถาบันการศึกษาด้านการเกษตรขั้นสูง “*มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*” ในปีเดียวกันก็มีการจัดตั้ง “*มหาวิทยาลัยศิลปากร*” เน้นด้านศิลปะและการออกแบบ ต่อมาในปี พ.ศ.2497 วิทยาลัยการศึกษาระดับเป็น “*มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์*” เน้นการผลิตบุคคลากรด้านการศึกษาและมีวิทยาเขตกระจายอยู่ที่ต่างๆด้วย

ในระยะแรก มหาวิทยาลัยหลักของไทยดังที่กล่าวมาข้างต้นมิได้อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของรัฐในหน่วยงานเดียวกัน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์อยู่ภายใต้กระทรวงเกษตร มหาวิทยาลัยมหิดลอยู่ภายใต้กระทรวงสาธารณสุข อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ.2502 มหาวิทยาลัยไทยทั้งหมดขึ้นตรงกับสำนักนายกรัฐมนตรี ต่อมาในปี พ.ศ.2506 มหาวิทยาลัยไทยทั้งหมดอยู่ในการดูแลของ *สภาการศึกษาแห่งชาติ* ซึ่งจัดตั้งตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี

ราวปี พ.ศ.2508 มหาวิทยาลัยต่างๆเริ่มขยายขอบเขตการเรียนการสอนไปยังสาขาวิชาอื่นๆมากขึ้น เช่น การจัดตั้งคณะใหม่ สาขาวิชาการใหม่ แผนกวิชาใหม่ เป็นต้น โดยมากเริ่มจากการขยายสาขาวิชาด้านมนุษยศาสตร์ก่อนและเปิดรับนักศึกษาจากเด็กนักเรียนต่างจังหวัดมากขึ้น

เพื่อขยายโอกาสทางการศึกษา¹ ปี พ.ศ.2507 จัดตั้ง “มหาวิทยาลัยเชียงใหม่” ที่จังหวัดเชียงใหม่ ภาคเหนือ “มหาวิทยาลัยขอนแก่น” ในจังหวัดขอนแก่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี พ.ศ.2510 ขยายมหาวิทยาลัยไปยังจังหวัดปัตตานี ชื่อว่า “มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์ วิทยาเขตปัตตานี (สงขลานครินทร์)” เน้นการสอนทางด้านวิศวกรรมศาสตร์และวิทยาศาสตร์การแพทย์ ก่อนหน้าที่จะมีการขยายตัวของมหาวิทยาลัยออกไปยังต่างจังหวัด มหาวิทยาลัยหลักๆของประเทศไทย กระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพมหานครและยังคงถือเป็นจังหวัดที่มีมหาวิทยาลัยกระจุกตัวมากที่สุด ในฐานะเมืองหลวงของประเทศ นักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานครจึงมีจำนวนมากที่สุด ช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯผลิตจำนวนบัณฑิตกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนบัณฑิตทั้งหมดทั่วประเทศ² โดยเฉพาะการจัดตั้ง “มหาวิทยาลัยรามคำแหง” ในปี พ.ศ.2513 ในฐานะ “ตลาดวิชา” และเปิดรับนักศึกษาอย่างเสรีภายใต้แนวคิดการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชน จึงทำให้จำนวนนักศึกษามีเพิ่มมากขึ้นมากกว่าเท่าตัวหากเปรียบเทียบกับจำนวนนักศึกษาในมหาวิทยาลัยปิดแต่ละแห่งของรัฐ โดยพิจารณาจากตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตัวเลขจำนวนนักศึกษาในปี พ.ศ.2515

มหาวิทยาลัย	จำนวนนักศึกษา ปีการศึกษา 2515	ปีก่อนตั้ง มหาวิทยาลัย	ที่ตั้งมหาวิทยาลัย
1.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	12,450	2459	กรุงเทพมหานคร
2.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	9,148	2476	กรุงเทพมหานคร
3.มหาวิทยาลัยมหิดล	3,901	2485	กรุงเทพมหานคร
4.มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	6,007	2486	กรุงเทพมหานคร
5.มหาวิทยาลัยศิลปากร	262	2486	กรุงเทพมหานคร

¹ Narong Sinsawasdi and Ross Prizzia, “History of Student Activism in Thailand,” In, Ross Prizzia and Narong Sinsawasdi, Thailand: Student Activism and Political Change (Bangkok: Douangkamol, 1974), p. 17.

² Ibid.

6.วิทยาลัยการศึกษา (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ โรจน์)	15,979	2497	3 วิทยาเขตใน กรุงเทพมหานคร และ 5 วิทยาเขตใน ต่างจังหวัด
7.มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	7,236	2507	จังหวัดเชียงใหม่
8.มหาวิทยาลัยขอนแก่น	1,649	2507	จังหวัดขอนแก่น
9.มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ โรจน์ วิทยาเขตปัตตานี (สงขลานครินทร์)	788	2510	จังหวัดปัตตานี
10.มหาวิทยาลัยรามคำแหง	28,611	2513	กรุงเทพมหานคร
รวม	86,031		

ที่มา : Narong Sinsawasdi and Ross Prizzia, "History of Student Activism in Thailand," In, Ross Prizzia and Narong Sinsawasdi, Thailand: Student Activism and Political Change (Bangkok: Douangkamol, 1974), p. 18.

4.1.2 มหาวิทยาลัยไทย พ.ศ.2520-กลางทศวรรษ 2530

การกระจายตัวของการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของไทยในทศวรรษที่ 2520 ทำให้สถานะของนักศึกษาได้เป็นบุคคลกลุ่มน้อยและมีอิทธิพลเพียงกลุ่มเดียวในสังคมอีกต่อไปแล้ว เมื่อเราพิจารณาความเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยไทย ตลอดทศวรรษที่ 2520 จะพบว่า ปัจจัยต่างๆ ทั้งจำนวนมหาวิทยาลัยตั้งใหม่ (รัฐและเอกชน) จำนวนหลักสูตรที่หลากหลายมากขึ้น และทิศทางทางพัฒนาการอุดมศึกษาของรัฐ ส่งผลให้นักเรียนในระดับโรงเรียนมัธยมสามารถเข้ามาศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยได้มากขึ้นกว่า ทศวรรษ 2510

การพิจารณาแนวโน้มการอุดหนุนงบประมาณของรัฐให้แก่ระดับอุดมศึกษาตามที่ปรากฏในตารางที่ 1 และตารางที่ 2 ทำให้เห็นการเพิ่มขึ้นของเงินงบประมาณอุดหนุนแก่สถาบันในระดับอุดมศึกษาในแต่ละปีอย่างชัดเจน ดังนี้

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบงบประมาณอุดมศึกษากับ GDP งบประมาณประเทศและ
งบประมาณการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524)

(หน่วย : ล้านบาท)

งบประมาณ	2520	2521	2522	2523	2524	เฉลี่ยต่อ ปี
1.GDP	393,030	469,952	556,240	684,930	786,166	578,063
2.งบประมาณประเทศ	68,790	81,000	92,000	114,556	140,000	99,269
3.งบประมาณการศึกษา	14,843	16,254	18,031	22,789	27,791	19,956
4.งบประมาณ อุดมศึกษา	3,330	3,548	4,072	5,055	6,046	4,410
4.1 ทบวงมหาวิทยาลัย	1,821	2,018	2,377	3,023	3,473	2,542
4.2 กระทรวงศึกษาธิการ	1,509	1,530	1,695	2,032	2,573	1,868
5.งบประมาณการศึกษา ต่อ GDP	3.78	3.46	3.24	3.33	3.53	3.47
6.งบประมาณการศึกษา ต่องบประมาณประเทศ	21.58	20.01	19.60	19.89	19.85	20.18
7.งบประมาณการ อุดมศึกษาต่อ GDP	0.85	0.75	0.73	0.74	0.77	0.76
8.งบประมาณอุดมศึกษา ต่องบประมาณประเทศ	4.84	4.38	4.43	4.41	4.32	4.47
9.งบประมาณอุดมศึกษา ต่องบประมาณการศึกษา	22.43	21.83	22.58	22.18	21.76	22.15

ที่มา : กองนโยบายและแผนการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,
“รายงาน สภาพการจัดและการขยายตัวของสถาบันอุดมศึกษา,” (กรุงเทพมหานคร: 2531), หน้า
112.

และ

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบงบประมาณอุดมศึกษากับ GDP งบประมาณประเทศและ
 งบประมาณการศึกษาในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529)
 (หน่วย : ล้านบาท)

งบประมาณ	2525	2526	2527	2528	2529	เฉลี่ยต่อ ปี
1.GDP	846,136	924,254	991,558	1,041,354	1,098,362	980,333
2.งบประมาณ ประเทศ	161,000	177,000	192,000	213,000	218,000	192,200
3.งบประมาณ การศึกษา	32,163	36,900	38,707	40,217	40,478	37,693
4.งบประมาณ อุดมศึกษา	7,134	8,592	8,105	8,362	8,966	8,232
5. ทบวงมหาวิทยาลัย	4,222	5,265	4,441	4,503	5,299	4,746
6. กระทรวงศึกษาธิการ	2,912	3,327	3,664	3,859	3,667	3,485
7.งบประมาณ การศึกษาต่อ GDP	3.80	3.99	3.90	3.86	3.68	3.84
8.งบประมาณ การศึกษาต่อ งบประมาณประเทศ	19.98	20.85	20.16	18.88	18.57	19.69
9.งบประมาณ อุดมศึกษาต่อ GDP	0.84	0.93	0.81	0.80	0.82	0.84
10.งบประมาณ อุดมศึกษาต่อ งบประมาณประเทศ	4.43	4.85	4.22	3.92	4.11	4.30

11.งบประมาณ อุดมศึกษาต่อ งบประมาณ การศึกษา	22.18	23.28	20.94	20.79	22.15	21.87
---	-------	-------	-------	-------	-------	-------

ที่มา : กองนโยบายและแผนการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, “รายงาน สภาพการจัดและการขยายตัวของสถาบันอุดมศึกษา,” (กรุงเทพมหานคร: 2531), หน้า 113.

จากตัวเลขเงินงบประมาณอุดหนุนระดับอุดมศึกษาของรัฐที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปีย่อมสะท้อนการขยายตัวของการศึกษาในประเทศได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) และ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ยังได้กระตุ้นให้เกิดสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาใหม่ๆ เพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง และยังปรากฏให้เห็นว่ามีการยกระดับวิทยาลัยต่างๆ ไปให้สามารถผลิตนักศึกษาในระดับปริญญาตรีและระดับประกาศนียบัตรชั้นสูงอีกหลายแห่งเช่นเดียวกัน

ในช่วงนี้ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยของรัฐขึ้นใหม่ 8 แห่งด้วยกัน คือ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (มหาวิทยาลัยตลาดวิชาให้นักศึกษาไม่จำกัด), สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าคุณทหารลาดกระบัง, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, มหาวิทยาลัยบูรพา, มหาวิทยาลัยนเรศวร, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี³ นำตั้งข้อสังเกตว่ามหาวิทยาลัยจำนวน 4 ใน 8 ที่จัดตั้งใหม่นี้คือมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นหลักสูตรทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากกว่าหลักสูตรทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชได้รับการจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ.2521 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการกระจายโอกาสทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษาแก่ประชาชนโดยทั่วไปในวงกว้าง ดำเนินการเรียนการสอนในระบบทางไกลโดยไม่มีสถานที่จัดการเรียนการสอนหรือห้องเรียนเช่นมหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชรับนักศึกษาปริญญาตรีรุ่นแรกเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2523 มี 3 สาขาวิชา คือ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์และสาขาวิชา

³ พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และ ทิศนา แฉมมณี, พัฒนาการด้านการศึกษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 9 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 209.

วิทยาการจัดการ ต่อมาในปี พ.ศ.2525 ได้ขยายการรับนักศึกษาเพิ่มในสาขาวิชานิติศาสตร์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ และสาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ ปีการศึกษา พ.ศ.2526 ได้เปิดสอนเพิ่มในสาขาวิชารัฐศาสตร์ ในปีการศึกษา พ.ศ.2527 ได้เปิดสอนสาขาวิชานิติศาสตร์เพิ่มอีก 1 สาขาวิชา รวมเป็น 10 สาขาวิชา และมีหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาในสาขาวิชาศึกษาศาสตร์⁴

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ได้รับการจัดตั้งพร้อมกันในปี พ.ศ. 2528 โดยแต่เดิมทั้ง 3 สถาบันนี้เป็นวิทยาลัยเทคนิคสังกัดกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และได้รวมกันจัดตั้งเป็นสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าในปี พ.ศ.2514 มี 3 วิทยาเขต คือ วิทยาเขตธนบุรี วิทยาเขตเจ้าคุณทหารลาดกระบัง และวิทยาเขตพระนครเหนือ ในปี พ.ศ.2528 แต่ละวิทยาเขตได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นสถาบันอิสระ 3 สถาบัน มีสภาสถาบันของตนเอง แต่ละสถาบันมีฐานะเป็นกรมสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย มุ่งเน้นการเรียนการสอนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี⁵

มหาวิทยาลัยนเรศวร จัดตั้งขึ้นที่จังหวัดพิษณุโลกโดยยกวิทยฐานะจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตพิษณุโลก จัดการศึกษาการเรียนการสอนที่เน้นความต้องการของท้องถิ่น เช่น วิทยาศาสตร์สุขภาพ เกษตรศาสตร์ และเทคโนโลยีด้านพลังงาน⁶

มหาวิทยาลัยบูรพา จัดตั้งขึ้นที่จังหวัดชลบุรีโดยได้รับการยกวิทยฐานะจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒวิทยาเขตบางแสน เน้นการเรียนการสอนด้านศึกษาศาสตร์ ด้านการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งตะวันออกและอุตสาหกรรมในตะวันออกเป็นหลัก⁷

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จัดตั้งขึ้นที่จังหวัดอุบลราชธานีโดยยกฐานะมาจากวิทยาลัยอุบลราชธานี ซึ่งเป็นวิทยาลัยในสังกัดของมหาวิทยาลัยขอนแก่น มุ่งเน้นการเรียนการสอนทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์ วิทยาศาสตร์สุขภาพ และวิทยาศาสตร์ มี 3 คณะในครั้งแรก คือ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์และคณะวิทยาศาสตร์⁸

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 210.

⁵ เรื่องเดียวกัน

⁶ เรื่องเดียวกัน

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 211.

⁸ เรื่องเดียวกัน

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จัดตั้งที่จังหวัดนครราชสีมา เน้นการเรียนการสอนในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อตอบสนองการพัฒนาด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมของประเทศ และเน้นความสัมพันธ์กับภาคธุรกิจเอกชนในด้านการดำเนินงานร่วมด้านเศรษฐกิจและการพัฒนา⁹

สำหรับการขยายตัวของมหาวิทยาลัยเอกชน ยุคนี้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.2522 (ใช้แทนพระราชบัญญัติวิทยาลัยเอกชน พ.ศ.2512) ซึ่งสามารถแบ่งสถาบันอุดมศึกษาเอกชนได้เป็น 3 ประเภท คือ 1.มหาวิทยาลัย 2.สถาบัน และ 3.วิทยาลัย ด้วยพระราชบัญญัติฉบับใหม่จึงทำให้วิทยาลัยเอกชนสามารถยกฐานะขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยเอกชนได้ ในช่วงนี้จึงมีการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชนถึง 15 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยหัวเฉียว (เฉลิมพระเกียรติ), วิทยาลัยคริสเตียน, วิทยาลัยศรีโสภณ, วิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล (มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล), วิทยาลัยสยามบัณฑิต, วิทยาลัยรังสิต (มหาวิทยาลัยรังสิต), วิทยาลัยพยาบาลเซนต์หลุยส์, วิทยาลัยภาคกลาง, วิทยาลัยมิสซัน, วิทยาลัยบัณฑิตสกลนคร, วิทยาลัยเกษมบัณฑิต (มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต), วิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, วิทยาลัยโยนก, วิทยาลัยเซนต์จอห์น (มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น) และวิทยาลัยมหานคร (มหาวิทยาลัยมหานคร)¹⁰

ทางด้านวิทยาลัยครูในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการมีพัฒนาการก้าวหน้าขึ้น คือ ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิทยาลัยครู ฉบับที่ 2 พ.ศ.2527 ให้วิทยาลัยครูสามารถผลิตนักศึกษาได้ถึงระดับ “ปริญญาตรี” และสามารถเปิดสอนสาขาวิชาต่างๆที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ในปี พ.ศ.2528 สภาการฝึกหัดครูได้ประกาศให้วิทยาลัยครูทั่วประเทศรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นสหวิทยาลัยทั้งสิ้น 8 สหวิทยาลัยด้วยกันได้แก่¹¹

1.สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ ประกอบด้วย วิทยาลัยครูพระนคร, วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, วิทยาลัยครูสวนดุสิต, วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, วิทยาลัยครูจันทระเกษม และวิทยาลัยครูธนบุรี

2.สหวิทยาลัยศรีอยุธยา ประกอบด้วย วิทยาลัยครูเทพสตรี, วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาองกรณ์, วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา, วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา และวิทยาลัยรำไพพรรณี

⁹ เรื่องเดียวกัน

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 212.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 212-213.

3.สหวิทยาลัยพุทธชินราช ประกอบด้วย วิทยาลัยนครสวรรค์, วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม, วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์ และวิทยาลัยครูกำแพงเพชร

4.สหวิทยาลัยอิสานเหนือ ประกอบด้วย วิทยาลัยครูอุดรธานี, วิทยาลัยครูมหาสารคาม, วิทยาลัยครูสกลนคร และวิทยาลัยครูเลย

5.สหวิทยาลัยอิสานใต้ ประกอบด้วย วิทยาลัยครูนครราชสีมา, วิทยาลัยครูอุบลราชธานี, วิทยาลัยครูสุรินทร์ และวิทยาลัยครูบุรีรัมย์

6.สหวิทยาลัยล้านนา ประกอบด้วย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, วิทยาลัยครูอุตรดิตถ์, วิทยาลัยครูลำปาง และวิทยาลัยครูเชียงราย

7.สหวิทยาลัยทวารวดี ประกอบด้วย วิทยาลัยครูเพชรบุรี, วิทยาลัยครูนครปฐม, วิทยาลัยครูกาญจนบุรี และวิทยาลัยครูหมู่บ้านจอมบึง

8.สหวิทยาลัยทักษิณ ประกอบด้วย วิทยาลัยครูยะลา, วิทยาลัยครูสงขลา, วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, วิทยาลัยครูภูเก็ต และวิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี

นอกจากนี้ กลุ่มวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล มีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตครูอาชีวศึกษาระดับปริญญาตรี ให้การศึกษาทางด้านวิชาชีพ ทั้งระดับต่ำกว่าปริญญาตรีและประกาศนียบัตรชั้นสูง และทำการวิจัย ให้บริการทางวิชาการแก่สังคม¹²

การขยายตัวของสถาบันอุดมศึกษาย่อมเกี่ยวพันกับการเพิ่มของจำนวนนักศึกษาโดยตรง ในการพิจารณาว่าสถาบันอุดมศึกษาสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้มากน้อยเพียงใดนั้นอาจพิจารณาได้จากอัตราส่วนของจำนวนนักศึกษาในระดับอุดมศึกษากับจำนวนประชากรในกลุ่มอายุเดียวกัน อีกประการหนึ่งอาจพิจารณาได้จากจำนวนผู้สำเร็จชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่สมัครสอบเข้าเรียนต่อในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ โดยทั่วไปถือว่าอยู่ในช่วงอายุ 19-24 ปี ข้อมูลจากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่าระบบอุดมศึกษาโดยทั่วไปสามารถให้การศึกษาแก่ประชากรในกลุ่มนี้ได้ประมาณร้อยละ 12.73, 14.06, 16.92 และ 16.64 ในระหว่างปีการศึกษา พ.ศ.2523, พ.ศ.2524, พ.ศ.2525 และ พ.ศ.2526 ตามลำดับ อัตราส่วนดังกล่าวมีค่าค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราส่วนเดียวกันนี้ของประเทศกำลังพัฒนาทั่วไป (ตารางที่ 5)

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 213.

ตารางที่ 4 แนวโน้มประชากร ประชากรในกลุ่มอายุ 19-24 ปี และจำนวนนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาระหว่างปีการศึกษา พ.ศ.2523-2526

	ปีการศึกษา 2523	ปีการศึกษา 2524	ปีการศึกษา 2525	ปีการศึกษา 2526
1.ประชากร	46,964,338	47,875,002	48,846,927	49,229,561
2.ประชากรในกลุ่มอายุ 19-24 ปี	5,424,240	5,600,845	5,783,519	6,002,000
3.จำนวนนักศึกษา	690,516	787,588	978,307	988,060
3.1 ระดับปริญญาตรี และต่ำกว่า	(12.73%)	(14.06%)	(16.92%)	(16.46%)
3.2 กระทรวงศึกษาธิการ	101,300 (1.87%)	128,402 (2.29%)	175,277 (3.03%)	205,078 (3.42%)
3.3 ทบวงมหาวิทยาลัย	589,216 (10.86%)	659,186 (11.77%)	803,030 (13.89%)	782,982 (13.05%)
4.สถาบันอุดมศึกษา ของรัฐ	84,431 (1.56%)	86,994 (1.55%)	87,415 (1.51%)	88,318 (1.47%)
4.1 ประเภทจำกัดรับ				
4.2 ประเภทไม่จำกัดรับ	477,014 (8.79%)	541,491 (9.67%)	680,086 (11.76%)	656,725 (10.94%)
5.สถาบันอุดมศึกษา เอกชน	27,771 (0.51%)	31,001 (0.55%)	35,529 (0.62%)	37,939 (0.63%)

ที่มา : ทบวงมหาวิทยาลัย, “รายงานการวิจัย บทบาทและสัมฤทธิ์ผลของสถาบันอุดมศึกษาของไทยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์,” (กรุงเทพมหานคร: 2530), หน้า 22.

ตารางที่ 5 อัตราส่วนจำนวนนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาต่อประชากรในกลุ่มอายุ 19-24 ปี ของประเทศในกลุ่มทวีปเอเชีย กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา และพัฒนาแล้ว

กลุ่มประเทศ	พ.ศ.2518	พ.ศ.2523	พ.ศ.2528
1.กลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว	30.0	33.0	32.7
2.กลุ่มประเทศกำลังพัฒนา	9.4	11.1	13.7
3.กลุ่มประเทศเอเชีย	9.2	10.3	12.5

ที่มา : ทบวงมหาวิทยาลัย, “รายงานการวิจัย บทบาทและสัมฤทธิ์ผลของสถาบันอุดมศึกษาของไทยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์,” (กรุงเทพมหานคร: 2530), หน้า 22.

เมื่อจำแนกสถาบันอุดมศึกษาตามกระทรวงหรือทบวงที่สังกัด พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 80) ศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งสามารถให้การศึกษากับประชากรในกลุ่มอายุ 19-24 ปี ได้ระหว่างร้อยละ 10.86 ถึงร้อยละ 13.89 โดยศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐประเภทจำกัดรับ เฉลี่ยประมาณร้อยละ 1.50 ประเภทไม่จำกัดรับ เฉลี่ยประมาณร้อยละ 11 และสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเฉลี่ยประมาณร้อยละ 0.55 ส่วนสถาบันในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการให้การศึกษากับกลุ่มประชากรในช่วงอายุดังกล่าวได้ประมาณร้อยละ 3 จะเห็นได้ว่าสถาบันอุดมศึกษาประเภทจำกัดรับทั้งของกระทรวงศึกษาธิการและทบวงมหาวิทยาลัยนั้นสามารถให้การศึกษากับประชากรในกลุ่มอายุ 19-24 ปี ได้ร้อยละ 5 สถาบันอุดมศึกษาประเภทไม่จำกัดรับของทบวงมหาวิทยาลัยสามารถให้การศึกษากับประชากรดังกล่าวได้เพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 10

สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่มักสมัครสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐประเภทจำกัดรับของทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งในแต่ละปีจะมีผู้สมัครสอบที่จำนวนเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่จำนวนรับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยประเภทจำกัดรับของทบวงมหาวิทยาลัยก็มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเช่นเดียวกันแต่ในอัตราส่วนที่น้อยกว่าจำนวนผู้สมัครสอบ อย่างไรก็ตามเราสามารถพิจารณาได้ว่าตัวเลขจำนวนรับเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยของรัฐสะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มการขยายตัวของจำนวนนักศึกษาในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2520 - 2528 ตามตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แนวโน้มจำนวนผู้สมัครสอบคัดเลือกเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ และจำนวนผู้สอบคัดเลือกได้ ระหว่างปีการศึกษา พ.ศ.2520-2528

	2520	2521	2522	2523	2524	2525	2526	2527	2528
1. จำนวน ผู้สมัคร	64,303	75,321	72,026	74,816	84,324	91,288	82,059	95,786	97,831
2. จำนวน ผู้สอบได้	11,793	13,225	12,791	13,600	13,323	13,557	14,300	14,504	16,907

ที่มา : ทบวงมหาวิทยาลัย, “รายงานการวิจัย บทบาทและสัมฤทธิ์ผลของสถาบันอุดมศึกษาของไทยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์,” (กรุงเทพมหานคร: 2530), หน้า 23.

จำนวนนักศึกษาจำแนกสาขาวิชาและประเภทของสถาบันอุดมศึกษา (จำกัดรับ, ไม่จำกัดรับ และเอกชน) เปรียบเทียบระหว่างปีการศึกษา พ.ศ.2522 หรือช่วงกลางแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 4 กับปีการศึกษา พ.ศ.2527 หรือช่วงกลางของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ได้แสดงไว้ในตารางที่ 6 ถ้าพิจารณาภาพรวมของจำนวนนักศึกษาทั้งหมดในปีการศึกษา พ.ศ.2522 จะเห็นว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 346,985 คน ในจำนวนนี้ร้อยละ 70.2 ศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐประเภทไม่จำกัดรับ (มหาวิทยาลัยรามคำแหง) และอีก 81,374 คน หรือร้อยละ 23.5 ศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐประเภทจำกัดรับ (12 แห่ง) ส่วนที่เหลืออีก 21,787 คน หรือร้อยละ 6.3 ศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน นักศึกษาส่วนใหญ่ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐประเภทจำกัดรับเข้าศึกษาในสาขาวิชาศึกษาศาสตร์และการฝึกหัดครู ลำดับรองลงมาได้แก่ สาขาแพทยศาสตร์และวิชาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัย และวิศวกรรมศาสตร์ ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐประเภทไม่จำกัดรับ นักศึกษาส่วนใหญ่ศึกษาในสาขาวิชานิติศาสตร์ สังคมพฤติกรรมศาสตร์ และบริหารธุรกิจและพาณิชยการ ส่วนในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน นักศึกษาส่วนใหญ่ศึกษาในสาขาวิชาบริหารธุรกิจและพาณิชยการ วิศวกรรมศาสตร์ และสังคมพฤติกรรมศาสตร์ ตามลำดับ

9.วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ	4,270	3,196	-	7,466	6,032	5,842	276	12,150
10.คณิตศาสตร์ และวิทยาการ คอมพิวเตอร์	910	2,314	-	3,224	898	4,376	24	5,298
11. แพทยศาสตร์ และวิชาที่ เกี่ยวข้อง สุขภาพอนามัย	9,854	-	261	0,115	10,869	7,420	284	18,573
12. วิศวกรรมศาสตร์	8,004	-	3,537	11,541	10,874	-	5,925	16,799
13. สถาปัตยกรรม ศาสตร์และการ ผังเมือง	926	-	-	926	1,223	-	-	1,223
14. เกษตรศาสตร์ วนศาสตร์ และ การประมง	5,852	-	53	5,905	7,255	6,286	196	13,737
15.วิชาอื่นๆ	287	-	-	287	543	-	-	543
รวมทั้งหมด	81,374	243,824	21,787	346,985	89,388	563,823	40,816	694,027

ที่มา : ทบวงมหาวิทยาลัย, “รายงานการวิจัย บทบาทและสัมฤทธิ์ผลของสถาบันอุดมศึกษาของไทยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์,” (กรุงเทพมหานคร: 2530), หน้า 29.

จากข้อมูลในตารางที่ 7 สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพและปริมาณของหลักสูตรต่างๆโดยเปรียบเทียบระหว่างปีการศึกษา พ.ศ.2522 และ พ.ศ.2527 สามารถแบ่งกลุ่มสาขาวิชาออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มสาขาวิชาที่มีอัตราการเพิ่มของจำนวนนักศึกษาสูงกว่าร้อยละ 20 ในช่วง 5 ปี
ได้แก่

1.1 วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ	ร้อยละ 41.3
1.2 วิศวกรรมศิลป์และประยุกต์ศิลป์	ร้อยละ 37.2
1.3 วิศวกรรมศาสตร์	ร้อยละ 35.8
1.4 สถาปัตยกรรมศาสตร์	ร้อยละ 32.1
1.5 มนุษยศาสตร์ ศาสนา และเทววิทยา	ร้อยละ 26.3

2. กลุ่มสาขาวิชาที่มีอัตราการเพิ่มของจำนวนนักศึกษาต่ำกว่าร้อยละ 20 ในช่วง 5 ปี
ได้แก่

2.1 การสื่อสารมวลชนและการเอกสาร	ร้อยละ 12.7
2.2 สาขาสังคมพฤติกรรมศาสตร์	ร้อยละ 10.9
2.3 แพทยศาสตร์และสุขภาพอนามัย	ร้อยละ 10.3
2.4 บริหารธุรกิจและพาณิชยการ	ร้อยละ 6.4
2.5 เกษตรศาสตร์ วนศาสตร์ และประมง	ร้อยละ 1.0

3. กลุ่มสาขาวิชาที่มีจำนวนนักศึกษาลดลงในระยะ 5 ปีดังกล่าว ได้แก่

3.1 ศึกษาศาสตร์และการฝึกหัดครู
3.2 นิติศาสตร์
3.3 คหกรรมศาสตร์
3.4 คณิตศาสตร์และวิทยาการคอมพิวเตอร์

กล่าวโดยสรุปในประเด็นการขยายตัวทั้งจำนวนนักศึกษาและการขยายตัวของการศึกษาในระดับอุดมศึกษา พบว่าในทศวรรษที่ 2520 มีแนวโน้มอัตราการขยายตัวสูงขึ้น ทั้งสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา (มหาวิทยาลัยและวิทยาลัย) และจำนวนประชากรนักศึกษา นับสำคัญของแนวโน้มดังกล่าวอีกประการหนึ่งก็คือหากพิจารณาในตารางที่ 7 จะพบประเด็นความเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรต่างๆที่นักศึกษาเข้ามาเรียน กล่าวคือ สาขาวิชากลุ่มวิทยาศาสตร์มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น สาขาวิชากลุ่มสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มีแนวโน้มลดลงมา Altbach¹³ ชี้ว่าแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงในหลักสูตรการศึกษาสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สูงขึ้นมันได้สะท้อนความเป็นจริงประการหนึ่งว่านักศึกษาสนใจอนาคตของตนเองมากกว่าประเด็นทางสังคม

¹³ Philip G. Altbach, Student Politics: Perspectives for the Eighties, (New York: Scarecrow Press, 1981), p. 10.

เนื่องจากนักศึกษาต้องการตำแหน่งงานที่ว่างอยู่ในเงื่อนไขที่จะต้องมีความเฉพาะด้าน (Particular Skill) จึงทำให้นักศึกษาลดความสำคัญในการทำกิจกรรมนอกห้องเรียนและเพิ่มความสำคัญในการเรียนของตนเองมากขึ้น ดังนั้น ปัจจัยทางด้านความเปลี่ยนแปลงของประชากรนักศึกษาและความเปลี่ยนแปลงของการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจึงส่งผลกระทบต่อสถานภาพ “คนกลุ่มเล็กที่พิเศษ” ของนักศึกษาในเมืองยุคทศวรรษที่ 2520 อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถานภาพพิเศษดังกล่าวเชื่อมโยงกับภาพลักษณ์ทางการเมือง (Political Symbol) ของนักศึกษาในเชิงปริมาณและคุณภาพนั่นเอง

4.2 ขบวนการนักศึกษาไทยก่อน 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 โดยสังเขป

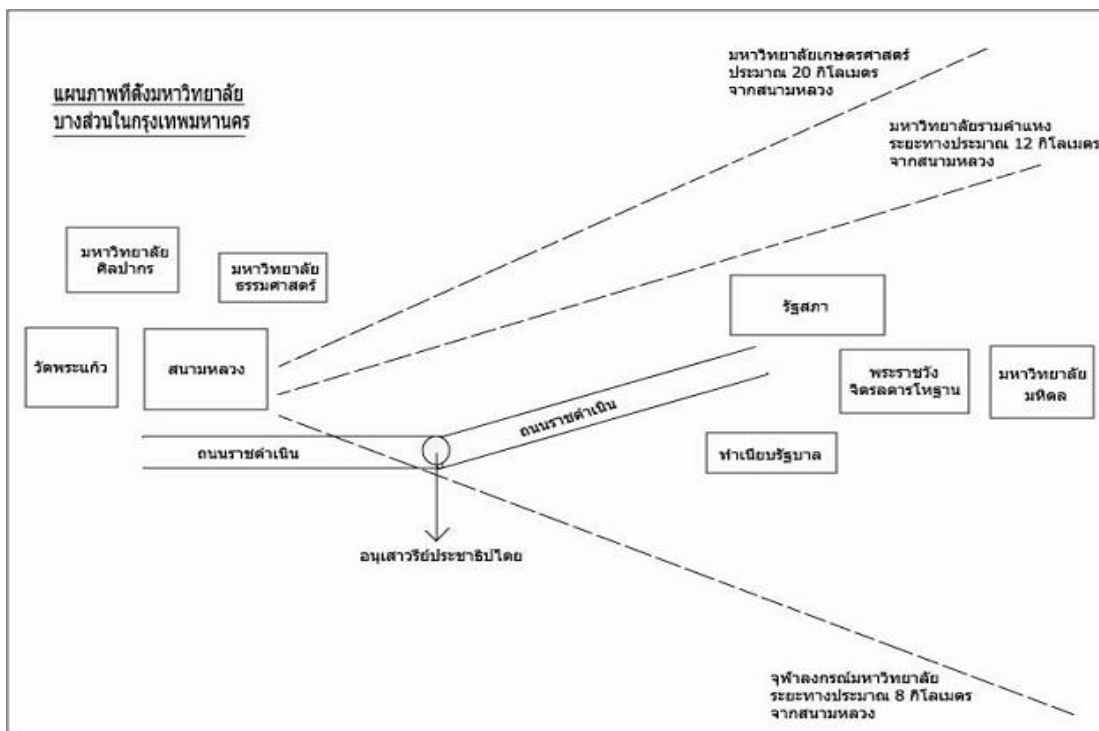
การเคลื่อนไหวในเขตกรุงเทพมหานครตามกรอบวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สามกล่าวว่า ในประเทศโลกที่สามมัก “รวมศูนย์อำนาจ” ไว้ที่รัฐส่วนกลาง ขบวนการนักศึกษาเคลื่อนไหวใกล้ชิดศูนย์กลางส่งผลให้เกิดความสำเร็จ 2 ประการ คือ 1.สามารถใกล้ชิดศูนย์กลางอำนาจได้มากกว่าตัวแสดงทางการเมืองอื่นๆ สามารถสร้างแรงกดดันเชิงนโยบายได้มากกว่า และ 2.ขบวนการนักศึกษาในเมืองสามารถระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อการเคลื่อนไหวได้อย่างรวดเร็ว¹⁴

การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทยโดยส่วนใหญ่เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มักเป็นจุดเริ่มต้นของการเคลื่อนไหวเนื่องจากทำเลที่ตั้งของมหาวิทยาลัยอยู่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา สนามหลวง ถนนราชดำเนิน อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย วัดพระแก้ว พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร โรงพยาบาลศิริราช วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ โรงแรมรัตนโกสินทร์ กองฉลาด และใกล้กับสถานที่ราชการสำคัญของรัฐบาลหลายแห่ง ถือว่าเป็นภูมิรัฐศาสตร์ที่ดีในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษา¹⁵ ใกล้กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คือมหาวิทยาลัยศิลปากร สำหรับมหาวิทยาลัยอื่นๆ ที่อยู่ห่างไกลออกไปจากทำเลภูมิรัฐศาสตร์นี้ คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง และวิทยาลัยการศึกษา (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์) แต่ก็ห่างไปไม่ไกลนัก หากจำเป็นต้องมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองก็สามารถเดินทางมายังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ทันที ประเทศโลกที่สาม ตามแผนภาพที่ 6 ดังนี้

¹⁴ Ibid., pp.6-7.

¹⁵ Narong Sinsawasdi and Ross Prizzia, “History of Student Activism in Thailand,” In, Ross Prizzia and Narong Sinsawasdi, Thailand: Student Activism and Political, p. 19.

ภาพที่ 6 แผนที่ที่ตั้งมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร (โดยสังเขป)

ที่มา : Narong Sinsawasdi and Ross Prizzia, "History of Student Activism in Thailand," In, Ross Prizzia and Narong Sinsawasdi, Thailand: Student Activism and Political, p. 20.

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษา เช่น กรณีต่อต้านฝรั่งเศส ปี พ.ศ. 2483 และความขัดแย้งระหว่างนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับกองทัพ นักศึกษาทำการเคลื่อนไหวต่อต้านการทำสงครามของฝรั่งเศสและเรียกร้องเอกราชคืนแดนของไทยกลับคืนมา ไม่นานต่อมานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต้องเผชิญหน้ากับกองทัพในกรณีกบฏวังหลวง เนื่องจากฝ่ายปรีดี พนมยงค์ ฝ่ายแพ้ทางการเมืองให้แก่ฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐบาลเข้ายึดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เอาไว้ได้ เป็นที่น่าสังเกตว่าช่วงปี พ.ศ.2492 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยสามารถขยายอิทธิพลทางความคิดได้อย่างกว้างขวางในหมู่นักศึกษาปัญญาชน โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยธรรมศัตร์นั้นนอกจากกล่าวได้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้

แทรกซึมขยายงานทางการเมืองได้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2490¹⁶ หรือในกรณีเดินขบวนประท้วงการเลือกตั้งสกปรกปี พ.ศ.2500 ขบวนการนักศึกษาคัดค้านผลการเลือกตั้งว่าพรรคเสรีมนั่งคิติลาของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับชัยชนะ แต่เป็นชัยชนะที่ไม่โปร่งใส นักศึกษานับสนุนและชื่นชมจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นเลขาธิการพรรคเสรีมนั่งคิติลาที่แสดงตัวมีท่าทีสนับสนุนการเดินขบวนของนักศึกษา¹⁷ ในกรณีนี้เองที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มคือ เดิมทีนั้นนิสิตจุฬากับนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีความแตกแยกทางความคิด แต่ภายหลังฝ่ายก้าวหน้าโดยเฉพาะ ดำริห์ เรืองสุวรรณ (ต่อมาได้เป็นกรรมการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) มีบทบาทสำคัญในการส่งผู้ปฏิบัติงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเข้าไปทำงานทางความคิดกับนิสิตจุฬาระหว่างปี พ.ศ.2495-2500 โดยเฉพาะกลุ่มลูกหลานคนจีน หรือที่ผ่านโรงเรียนจีนมาก่อน และสามารถลดความขัดแย้งโดยพื้นฐานระหว่างนักศึกษาสองสถาบันนี้ได้สำเร็จ ก่อนที่จะขยายฐานไปยังมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผ่านลูกหลานของ “กบฏสันติภาพ” (พ.ศ.2495) จากนั้นก็ขยายไปยังมหาวิทยาลัยมหิดลและศิลปากร กลายเป็น “เครือข่ายนิสิตนักศึกษา 5 สถาบัน” ตั้งแต่ปี พ.ศ.2499 แต่ยังไม่สามารถจัดตั้งในรูปแบบองค์กรเคลื่อนไหวได้ เพียงแต่มีการประสานงานเคลื่อนไหวในเรื่องต่างๆ และที่เป็นรูปธรรมที่สุดก็คือเคลื่อนไหวประท้วงการเลือกตั้ง พ.ศ.2500 นั่นเอง¹⁸

หลังจากปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา ขบวนการนักศึกษาเข้าสู่สภาพการถูกกดดันทางการเมืองอย่างมากเนื่องจากรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไม่ต้องการให้มีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใดๆ มีบทบาทในทางการเมืองเนื่องจากรัฐบาลได้ประกาศกฎอัยการศึก ขบวนการนักศึกษาสามารถฟื้นตัวได้อีกครั้งในราวๆปี พ.ศ.2511 เพราะการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ แต่การฟื้นตัวครั้งนี้ยังจำกัดแค่กลุ่มนักศึกษาไม่กี่กลุ่มเท่านั้น ขบวนการนักศึกษาได้ทำการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยการจัดสัมมนาประเด็นต่างๆ ออกเผยแพร่สิ่งตีพิมพ์ที่จัดทำกันเอง ออกเดินขบวนในบางกรณีเช่นการขึ้นค่าโดยสาร ต่อมาไม่นานมีการรวมตัวจัดตั้ง “ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย” ในปี พ.ศ.2513 เพื่อใช้เป็นองค์กรกลางในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ภายหลังจาก

¹⁶ ประจวบ อัมพะเสวต, พลิกแผ่นดิน ตอน ขบวนการสังคมนิยมในไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2546), หน้า 25.

¹⁷ ประจวบ อัมพะเสวต, พลิกแผ่นดิน ตอน ประวัติการเมืองไทย 24 มิถุนายน 2475-14 ตุลาคม 2516 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 426.

¹⁸ รุ่งมณี เมฆโสภณ, อำนาจ: ลอกคราบการเมืองไทย ยุคการปฏิวัติเพื่อชาติ และญาติมิตร (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บ้านพระอาทิตย์, 2554), หน้า 195.

จัดตั้งศูนย์กลางฯ ขบวนการนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้เคลื่อนไหวทางการเมืองเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ¹⁹ ตลอดทั้งปี พ.ศ.2516 เกิดกระแสความตื่นตัวของนักศึกษาไปทั่วประเทศประกอบกับกระแสความเกลียดชังรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร งานเขียนของ ประจักษ์ ก้องกีรติ ที่เกี่ยวข้องกับเคลื่อนไหวของนักศึกษาก่อน 14 ตุลาคม²⁰ ได้ยืนยันว่าเอกสารงานเขียนนิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลต่างๆ ที่เผยแพร่ก่อน 14 ตุลาคมมีอิทธิพลทางอุดมการณ์และความคิดต่อนักศึกษาเป็นอย่างมาก ได้แก่ อิทธิพลแนวเสรีนิยม, อิทธิพลแนวอนุรักษนิยม (กษัตริย์นิยม) ไปจนถึงอิทธิพลจากฝ่ายซ้ายไทยในอดีต นักศึกษารับความคิดทางการเมืองเหล่านี้มาใช้ในการต่อต้านรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร

4.3 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519: กระบวนการการเป็นซ้ายของนักศึกษาและการตอบโต้จากฝ่ายอุดมการณ์อนุรักษนิยมขวาจัด

ในระยะตั้งแต่หลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 จนถึงราวกลางปี พ.ศ.2517 นิสิตนักศึกษาถูกสังคมนิยมมองว่าเป็น “พระเอกขี่ม้าขาว” ที่เข้ามาขับไล่ 3 ทหารราชย์ออกไปจากการเมืองไทย การถูกคาดหวังจากสังคมนิยมและฝ่ายการเมืองอื่นๆ จึงทำให้นักศึกษาเกิดความรู้สึก “ฮึกเหิมลำพอง” ว่าตนคือ “ผู้เรียกร้องประชาธิปไตยตัวจริง”

ในแง่ความเปลี่ยนแปลงแปลงเชิงอุดมการณ์ของขบวนการนักศึกษา มีการวิเคราะห์จากนักวิชาการบางส่วนที่ศึกษาขบวนการนักศึกษา กล่าวคือ ขบวนการนักศึกษายังมีภาพลักษณ์เป็น “ตัวแทน” ในการเคลื่อนไหวแนวทาง “อุดมการณ์ชาตินิยมฝ่ายซ้ายไทย”^{*} หมายถึง นักศึกษารับ

¹⁹ จรัล ดิษฐาอภิชัย, ก่อนจะถึง 14 ตุลา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมฆขาว, 2546), หน้า 26-58.

²⁰ ประจักษ์ ก้องกีรติ, และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ...การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาคม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548).

^{*} ขบวนการนักศึกษาได้รับอิทธิพลมาจากความเคลื่อนไหวทางอุดมการณ์ชาตินิยมของปัญญาชนฝ่ายซ้ายก่อนปี พ.ศ.2500 เช่น กุหลาบ สายประดิษฐ์, มาลัย ชูพินิจ, เสนีย์ เสาวพงศ์, อุดม ศรีสุวรรณ, อัศนี พลจันทร, สุภา ศิริมานนท์, เบื้อง วรรณศรี, ทวีป วรดิลก, จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นต้น งานเขียนเชิงอุดมการณ์ของปัญญาชนฝ่ายซ้ายเหล่านี้คือการตอบโต้อุดมการณ์ชาตินิยมของรัฐบาลไทยที่มุ่งเชิดชูวาทกรรม “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์” ภายใต้รัฐหลัง 2475 ต่อมาพวกเขาถูกรัฐปราบปรามเป็นครั้งแรกในเหตุการณ์กบฏสันติภาพ พ.ศ.2495 โดยรัฐบาลจอมพล ป.

เอาความคิดเรื่องชาตินิยมฝ่ายซ้ายไทยมาตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ซึ่งเผยแพร่ในเอกสารฝ่ายซ้ายไทยหัวข้อต่างๆ อาทิเช่น *โฉมหน้าจักรพรรดินิยม* โดย มณี ศุภวรรธน์ ไทยกิ่งเมืองขึ้น โดย อรรถวิทย์ พรหมชมพู เป็นต้น งานเขียนเหล่านี้มุ่งเน้นต่อต้าน *จักรวรรดินิยมสหรัฐอเมริกา* ที่เข้ามากดขี่ขูดรีดประเทศไทย แต่หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ความคิดทางการเมืองของนักศึกษาเปลี่ยนแปลงมาได้รับอิทธิพลทางความคิดจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งจะกล่าวถึงอย่างละเอียดต่อไป

ช่วงปี พ.ศ.2517-2519 ขบวนการนักศึกษามีความสัมพันธ์ทางสังคมกับขบวนการทางสังคมอื่นๆ มากขึ้น เช่น ขบวนการกรรมกรแรงงาน ขบวนการชาวไร่ชาวนา²¹ รวมไปถึงกลุ่มประชาชนผู้เดือดร้อนในประเด็นปัญหาอื่นๆ ขบวนการต่อสู้ที่เป็นหน่วยงานและเป็นแกนกลางคือ ขบวนการนักศึกษาอันมี *ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย* เป็นองค์กรนำการเคลื่อนไหว ศูนย์กลางนี้มีบทบาทในการเชื่อมประสานการต่อสู้ทางการเมืองของกรรมกรและชาวไร่ชาวนาเข้าด้วยกันและยังมีบทบาทในการเรียกร้องการแก้ไขปัญหาในประเด็นอื่นๆ โดยทั่วไปด้วย

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ปัญญาชนและอดีตรรณานิการวารสาร *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* อันเป็นวารสารที่มีอิทธิพลทางความคิดบางประการแก่ขบวนการนักศึกษา ก่อน 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ได้วิพากษ์ขบวนการนักศึกษาหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ *สยามใหม่* โดยมีประเด็นที่สำคัญว่า ขบวนการนักศึกษาหลัง 14 ตุลาฯ เข้าใจผิดว่าได้รับชัยชนะในทางการเมืองเพราะเชื่อว่าการขับไล่รัฐบาลจอมพลถนอมออกไปได้แล้วก็มีประชาธิปไตย และหลง

พิบูลสงคราม และปัญญาชนฝ่ายซ้ายทั้งหมดถูกปราบปรามเกือบสิ้นเชิงภายหลังรัฐประหาร พ.ศ. 2501 โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ งานเขียนทั้งหมดถูกนักศึกษาและปัญญาชนรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ ก่อนหน้า 14 ตุลาฯ ไม่นานนัก รวมไปถึงอุดมการณ์ชาตินิยมฝ่ายซ้ายในอดีตด้วย ดูรายละเอียดประเด็นเรื่องชาตินิยมฝ่ายซ้ายไทยได้ใน, โสภกา ชานะมูล, *ชาติไทยในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า* (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2550), ประจักษ์ ก้องกีรติ, *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ...: การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548) และ สุชาติ ยิ้มประเสริฐ, "ลัทธิชาตินิยมใหม่กับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกาในสมัย 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519," ใน, *เอกสารชุดเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) ฉบับที่ 15 : คำประกาศชาตินิยมใหม่, ณรงค์ เพชรประเสริฐ, บรรณานิการ* (กรุงเทพมหานคร: เอดิสันเพรส, 2543), หน้า 57-80.

²¹ นฤมล ทับจุมพล และคณะ, *เส้นทางชาวนาไทย: รำลึก 25 ปี สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กึ่งหัน, 2542), หน้า 138-154.

ผิดว่าตัวเองคือเป็นผู้นำในการเรียกร้องประชาธิปไตยทั้งที่โดยแท้จริงแล้วทหารฝ่ายอำนาจใหม่ได้เข้ายึดกุมอำนาจอำนาจการเมืองได้ไว้เรียบร้อยแล้ว ประเด็นต่อมาก็คือ หลัง 14 ตุลาคม มีกลุ่มการเมืองฝ่ายต่างๆ “ฉวยโอกาส” เข้าแทรกแซงขบวนการนักศึกษา “พคท. ฉวยโอกาสต้องการให้ซ้ายจัด ต้องการให้อะไรต่างๆ แล้วใครไปเตือนนักศึกษามันก็โง่โง่ อาจารย์ป่วยมันก็โง่โง่ อาจารย์ปรีดีมันก็โง่โง่ ใครที่หวังดีต่อนักศึกษามันก็โง่โง่หมด” เงื่อนไข่นี้จึงทำให้ขบวนการนักศึกษามีภาพลักษณ์ว่าเป็นคอมมิวนิสต์เข้าไปทุกที เนื่องจากกระแสทั่วไปในสังคมไทยขณะนั้น “คำตอบของเราอยู่ที่อเมริกา คำตอบของเราอยู่ที่โลกเสรี” แต่นักศึกษากลับมองว่า “เห็นคำตอบว่าอยู่ที่คอมมิวนิสต์ เห็นจีนเริ่มมีท่าที่ดี มีปฏิวัติวัฒนธรรม 14 ตุลาคมนี่นี่กว่านักศึกษานะ เพราะฉะนั้นต้องปิดประเทศเป็นสังคมนิยม สังคมนิยมเป็นคำตอบที่สะอาดบริสุทธิ์ เหมมา เจอ ตุง เป็นคนชื่อไฮ จี มินห์ เป็นคนชื่อ คือเวลานั้นภาพพจน์คอมมิวนิสต์เป็นเรื่องดี ภาพพจน์ของฝ่ายต่อต้านคอมมิวนิสต์เป็นเรื่องเลว นักศึกษาก็เห็นคำตอบ แล้วก็ใช้ภาษาซ้ายจัด อันนี้ผมเห็นเป็นเรื่องธรรมดาไม่แปลกประหลาดอะไร แต่ที่นั่นมันมีผู้ฉวยโอกาสทั้งจากฝ่ายขวาจัด และฝ่ายซ้ายจัด อันนี้เป็นเหตุให้ฝ่ายนักศึกษาพัง โดยเฉพาะพวกที่เป็นสื่อสารมวลชน โดยเฉพาะพวกทหาร พวกชนชั้นปกครอง พวกพ่อค้าศักดินาร่วมกันรุมตีสักศึกษาตลอดเวลา 3 ปีนั้น” ดังนั้น เมื่อเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม นักศึกษาจึง “หาพวกไม่ได้เลย”²²

ขบวนการนักศึกษาโดยเฉพาะผู้นำนักศึกษาหลัง 14 ตุลาคม ได้รับภูมิปัญญาฝ่ายซ้ายในลักษณะ “ยึดติดคัมภีร์” การวิเคราะห์สังคมและการเมืองแบบ “สำเร็จรูป” จากงานเขียนของปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยยุค พ.ศ.2490-2500 มากกว่านำทฤษฎีเหล่านั้นมาทำการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อค้นหาสิ่งที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทยขณะนั้น เมื่อขบวนการนักศึกษามีได้มีการวิพากษ์ทฤษฎีที่ตนยึดถือจึงทำให้เบี่ยงเบนไปสู่แนวทางสังคมนิยม โดยเฉพาะภายหลัง 14 ตุลาคม ที่ผู้นำนักศึกษาฝ่ายซ้ายเกือบทั้งหมดสามารถเข้ายึดกุมการนำขบวนการนักศึกษาเอาไว้ได้ ในขณะที่เดียวกันอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็ได้แพร่ขยายเข้ามาสู่เมืองและเข้ามาเคลื่อนไหวทางความคิดในหมู่นักศึกษา อีกทั้งเวลานั้นผู้นำนักศึกษาและผู้ปฏิบัติงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็มิได้มีความเข้าใจทฤษฎีสังคมนิยมอย่างมากเพียงพอที่จะผลิตผลงานทางทฤษฎีหรือการวิเคราะห์สังคมไทยได้ด้วยตนเอง ในขณะที่มวลชนจำนวนมากกำลังตื่นตัวทางการเมืองอย่างกว้างขวางภายหลังการพังทลายของระบอบเผด็จการทหาร พวกเขา กำลังตื่นตัวแสวงหาคำตอบสร้างสรรค์ใหม่ๆ ให้แก่สังคมของตนเอง การย้อนกลับไปหาผลงานในอดีตจึง

²² สุลักษณ์ ศิวรักษ์, “หนึ่งทศวรรษประวัติศาสตร์เดือนตุลาคม สัมภาษณ์พิเศษ สุลักษณ์ ศิวรักษ์,” ใน *อาทิตย์สยามใหม่* 2:96(กันยายน 2526): 29-30.

เป็นไปเพื่อสนับสนุนความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวและเผยแพร่อุดมการณ์สังคมนิยมไปสู่มวลชน มิใช่เพื่อถกเถียงหรือพัฒนาทฤษฎีและข้อวิเคราะห์ต่างๆที่ปรากฏอยู่ในงานเหล่านั้น²³

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาับอุดมการณ์ “ซ้ายสุดขั้ว” เป็นสูตรสำเร็จใช้ในการเคลื่อนไหว²⁴ “...ผู้คนในกระบวนการก้าวหน้าไทยส่วนใหญ่เริ่มฮึกเหิม ด้วยอ่อนทั้งวัย ความคิด และประสบการณ์เกินกว่าจะวิเคราะห์ปัญหาและเข้าใจสังคมไทยได้ลึก กว้าง ไกล พวกเขาจึงรับเอาอุดมการณ์ทางการเมืองชนิดซ้ายสุดขั้วเป็นคำตอบสำเร็จโดยไม่รู้ตัว ..”²⁵ หลังจากได้รับชัยชนะในทางการเมืองในขณะที่หนุ่มสาวเหล่านั้น “อ่อนทั้งวัย ความคิด และประสบการณ์” จึงเป็นช่องโหว่ซึ่งทำให้ “...สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ที่เข้ามาเคลื่อนไหวในเมืองตามแนวทางที่เปื้อนบนพรรคกำหนดลงมา จึงไม่ต้องสงสัยว่าทำไมกระบวนการก้าวหน้าเคลื่อนไหวตัวไปปะทะกับความรุนแรงขึ้นทุกที..”²⁶ จึงทำให้ “แนวร่วมค่อยๆหายไป” ในที่สุด จากบทความหลักในวารสารฉบับนี้วิเคราะห์ได้ว่าขบวนการนักศึกษา “ตอบรับอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย” เป็นอุดมการณ์ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของตนเองในช่วงหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และสะท้อน “ความอ่อนเยาว์” และ “ความฮึกเหิม” ที่มีต่อชัยชนะได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้จากความรู้สึกที่ปรากฏยังสามารถเชื่อมโยงระหว่างความคิดในแนวทาง “ปฏิวัติ” ในหมู่นักศึกษาอัน “ถูกชี้นำ” โดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเวลานั้น โลกทัศน์อันคับแคบและจำกัดเพียงแค่ว่า “ชาวกับดำ” หรือ “พระเอกกับผู้ร้าย” หรือ “ปฏิวัติกับปฏิกริยา” จึงถือได้ว่าเป็นปัจจัยเชิงอุดมการณ์อย่างหนึ่งอันทำให้ขบวนการนักศึกษา “มีแนวร่วมลดน้อยลงทุกที” นอกเหนือไปจาก ความขัดแย้งภายในขบวนการนักศึกษาที่เกิดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจากโลกทัศน์อันคับแคบเหล่านี้

สถานการณ์การเมืองในประเทศไทยหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 คือความเปลี่ยนแปลง “จากฝ่ายซ้าย” ที่รวดเร็วจนเกินกว่าที่ฝ่ายอำนาจเก่า คือ กลุ่มข้าราชการ กองทัพ และเครือข่าย

²³ นภาพร อติวานิชยพงศ์, พัฒนาการความคิดเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-ปัจจุบัน กลุ่มศึกษาเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2523), หน้า 43.

²⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ, จากป่าสู่เมือง: การเปลี่ยนแปลงในอุดมการณ์ของนักศึกษาไทยจากปี 2519 (กรุงเทพมหานคร: สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 16-19.

²⁵ สันติสุข โสภณศิริ, “สุนทรียภาพทางอุดมการณ์ ความกึ่งดิบกึ่งดีของฝ่ายก้าวหน้าไทย,” ใน อาจารย์สาร 11:1 (ตุลาคม-พฤศจิกายน, 2527): 6.

²⁶ เรื่องเดียวกัน

อนุรักษ์นิยมกลุ่มต่างๆจะยอมรับได้²⁷ ก่อน 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 สังคมการเมืองไทยได้แตกแยกออกเป็น 2 อุดมการณ์ คือ สังคมนิยม และ อนุรักษ์นิยม อย่างชัดเจนและขัดแย้งกันอย่างหนัก ต่างฝ่ายต่างโจมตีกันไปมาว่าคือต้นเหตุแห่งความวุ่นวายในบ้านเมือง นอกจากนี้ การเมืองในระบบรัฐสภาอันเปิดกว้างหลัง 14 ตุลาคม ไม่สามารถตอบสนองต่อข้อเรียกร้องทั้งจากฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาได้ทันอกทันใจ กลุ่มนักศึกษาปัญญาชน กลุ่มแรงงานและกลุ่มชาวนาชาวไร่ซึ่งเคยเป็นแกนกลางในการโค่นล้มรัฐบาลจอมพลถนอมก็มิได้มีตัวแทนในรัฐสภาตามที่ควรจะเป็น นักการเมืองส่วนใหญ่ในรัฐสภาประกอบไปด้วยนายพล ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ขุนนางศักดินาเก่า รวมไปถึงนายทุนแทบทั้งสิ้น ขบวนการนักศึกษาจำกัดการเคลื่อนไหวทางการเมืองของตัวเองแค่เพียงนอกรัฐสภาโดยการปลุกระดมชาวนาชาวไร่ในพื้นที่ต่างๆทั่วประเทศ หรือไม่ก็เดินทางออกจากกรุงเทพเพื่อทำงานกับคนยากคนจนในต่างจังหวัดและนำเสนอแนวคิดเรื่องประชาธิปไตย นักศึกษาบางส่วนไปไกลถึงขั้นเสนอให้เปลี่ยนระบอบการปกครองให้กลายเป็นสังคมนิยม การเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาสร้างความไม่พอใจให้แก่ฝ่ายอนุรักษ์นิยมอย่างมาก ฝ่ายขวาก็สร้างภาพความหวาดกลัวคอมมิวนิสต์และโจมตีว่านักศึกษาคือคอมมิวนิสต์ มีการจัดตั้งกลุ่มฝ่ายขวาหลายกลุ่มเพื่อต่อต้านฝ่ายซ้าย ก่อนเกิด 6 ตุลาคม เพียงไม่กี่เดือนจึงเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง พรรคการเมืองฝ่ายซ้ายไม่สามารถรณรงค์หาเสียงได้ เนื่องจากมักถูกขัดจังหวะด้วยระเบิดหรือปืน ในขณะที่นักศึกษามีแนวโน้มทางการเมืองแบบฝ่ายซ้ายเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ²⁸

สถานการณ์ทางการเมืองในระดับสากลมีความแหลมคมมากขึ้น ในราวกลางปี พ.ศ.2518 ประเทศในภูมิภาคอินโดจีน (ลาว, กัมพูชา และเวียดนาม) ได้รับการ “ปลดปล่อย” โดยขบวนการปฏิวัติคอมมิวนิสต์อินโดจีนโดยการสนับสนุนของสหภาพโซเวียต โดยเฉพาะเวียดนามได้เข้าบุกยึด กัมพูชา ทำให้เกิดความตึงเครียดระหว่างไทยและเวียดนามในทันที สถานการณ์ดังกล่าวสร้างความอึดอัดใจแก่ชนชั้นปกครองเดิมของไทยเป็นอย่างมาก มีรายงานข่าวว่าการทำ

²⁷ เฉลิมเกียรติ ผิวนวล, ประชาธิปไตยแบบไทย: ความคิดทางการเมืองของทหารไทย 2519-2529, หน้า 52-53., และ, Jeffrey Race, “The January 1975 Thai Election: Preliminary Data and Inference,” in Asian Survey 15:4(April 1975): 376.

²⁸ วิลเลียม แบรดลีย์, เดวิด มอแรลล์, เดวิดแซนตัน และ สตีเฟน ยัง, เหตุการณ์ 6 ตุลาคมในทัศนะนักวิชาการอเมริกัน Thailand: Domino by Default ? The 1976 Coup and Implication for U.S. Policy, แปลโดย เอกรงค์ รั้งคประทีป (กรุงเทพมหานคร: แสงรุ่งการพิมพ์, 2522), หน้า 1-36.

สงครามกองโจรได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยขยายแนวรบออกไปอย่างกว้างขวางภายในประเทศทั้งด้านยุทธศาสตร์การเมือง ทั้งในเมือง และในป่าเขา และยุทธศาสตร์การสู้รบด้วยกำลังอาวุธ ประกอบกับสหรัฐอเมริกาได้ถอนทหารอเมริกันออกจากไทยอย่างสิ้นเชิงเมื่อปี พ.ศ.2519 ช่วงปลายปี พ.ศ.2518 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเรียกร้องให้ประชาชนสำนึกถึง “การคุกคาม” จากภายในและจากภายนอกประเทศ มีการโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายขวาไทยซึ่งระบุผู้อื่นที่ไม่ใช่พวกตนว่า เป็นพวกที่ต้องการต่อต้าน และล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือ “ไม่ใช่คนไทย” ในขณะเดียวกันก็ปรากฏสิ่งที่เรียกกันว่า “ขบวนการชาวพิชิตซ้าย” ซึ่งผู้นำนักศึกษา ผู้นำชาวนาชาวนไร่ และกรรมกรหลายคนถูกลอบสังหารอย่างโหดเหี้ยม²⁹ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ เรียกการเคลื่อนไหวของฝ่ายขวาเอาไว้ว่าเป็น “อำนาจนอกระบบ” หมายถึง กลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองที่มีได้กระทำไปภายใต้ระบบบริหารราชการโดยตรงไม่ถูกต้องตามกฎหมาย หากแต่เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายไปจนถึงผิดศีลธรรม³⁰ ในภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ปรากฏว่าหลายบุคคลฝ่ายขวาหลายคนได้เข้าไปมีบทบาททางการเมืองไม่ทางใดก็ทางหนึ่งในรัฐบาลที่เกิดจากการรัฐประหารโดยคณะทหารเมื่อช่วงเย็นของวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519³¹ ดังนั้น “..จึงไม่แปลกประหลาดอะไรที่ผู้คนในกระบวนการก้าวหน้าส่วนใหญ่มักจะเฝ้ามองเข้าสู่อ้อมแขนของ พคท. และเห็นพรรคเป็นคำตอบสุดท้ายอย่างหมดหนทาง...”³²

4.3.1 การกวาดล้างขบวนการนักศึกษาในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

เช้าตรู่ของวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เกิดเหตุการณ์ “กวาดล้างขบวนการนักศึกษา” อย่างขนานใหญ่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และในบริเวณใกล้เคียงด้วยกองกำลังติดอาวุธที่ปิดล้อมมหาวิทยาลัยไว้แทบทุกด้าน อาวุธสงครามนานาชนิดอาทิเช่น ปืนเล็กยาวจู่โจมกึ่งอัตโนมัติในราชการสงครามขนาดต่างๆ ปืนไรเฟิลยิงระยะไกล ปืนพกสั้นขนาดต่างๆ เครื่องยิงลูกระเบิดระเบิดมือ เครื่องยิงระเบิดต่อต้านรถถัง ระเบิดเพลิง รวมไปถึงอาวุธงาๆอย่างไม้หน้าสาม ไม้

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

³⁰ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, “6 ตุลาฯ คืออะไร ?,” ใน, เราไม่ลืม 6 ตุลา, ฝ่ายวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการประสานงาน 20 ปี 6 ตุลา, (กรุงเทพมหานคร: ชนนิยม, 2539), หน้า 7.

³¹ สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และองค์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สังกะทรยุค หนังสือประกอบงานรำลึกเดือนตุลา ปี 2529, หน้า 159-160.

³² สันติสุข โสภณศิริ, “สุญญากาศทางอุดมการณ์ ความกึ่งดิบกึ่งดีของฝ่ายก้าวหน้าไทย,” ใน อาจารย์สาร 11:1(ตุลาคม-พฤศจิกายน): 6.

ปลายแหลม เหล็กแหลม ท่อเหล็ก ต่างถูกนำมาใช้ “กวาดล้างนักศึกษา” ผู้ถูกล้อมขังภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักศึกษาคนแล้วคนเล่าต่างถูกยิงร่วงลงทีละคนๆ นักศึกษาที่นอนตายเกลื่อนกลาดในบริเวณสนามฟุตบอลธรรมศาสตร์ ตามใต้ถุนอาคารเรียน บนอาคารเรียน ริมกำแพง บนฟุตบอล ไม่มีใครสนใจหรือใส่ใจ ยังมีการบันทึกให้เห็นภาพว่าศพบางศพยังถูกทหารอุกกรรมซ้ำเป็นครั้งที่สอง เช่น เอาศพมาแขวนใต้ต้นมะขามแล้วเอาเก้าอี้พับพับตีซ้ำ บ้างก็เอารองเท้ามาใส่ปากเป็นนัยว่าล้อเลียนเพื่อเป็นเรื่องสนุก บางศพถูกตอกลิ้มที่กลางหน้าอก ผู้หญิงถูกไม้แหลมแทงเข้าที่อวัยวะเพศอย่างน่าเวทนา บางศพถูกนำมาเผาเล่นบนถนนด้วยยางรถยนต์โดยมีฝูงชนผู้บ้าคลั่งยืนโห่ร้องด้วยความสะใจอยู่รอบๆ³³

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล อดีตนักศึกษาปี พ.ศ.2519 และอดีตนักกิจกรรมการเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลังเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เขาเป็นหนึ่งใน 18 ผู้ต้องหาตีความมั่นคงถูกจับกุมและถูกคุมขังจนกระทั่งรัฐบาลได้ออกกฎหมายนิรโทษกรรมผู้ต้องหาตีการเมืองเมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2521 เขาจึงได้รับการปล่อยตัว บทบันทึกบางส่วนที่ปรากฏในเอกสารของเครือข่ายสโมสรมหาวิทยาลัยระหว่างสถาบันได้บรรยายถึงเหตุการณ์บางส่วนในวันกวาดล้างทางการเมืองของฝ่าย “ปฏิกริยา” ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เขาไว้ว่า

“...ข้าพเจ้ายังจำได้ดีหุดิดตา วันสอบของเรา คือ เช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 สนามสอบของเราคือบริเวณสนามฟุตบอลมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สัญญาณเริ่มสอบของเราคือ เสียงปืนยิงลูกระเบิดเอ็ม 79 !...

...เมื่อข้าพเจ้าไปถึงเวทีก็พบเพื่อนบางคนขึ้นไปยืนพูดอยู่ก่อนแล้ว ข้าพเจ้าจึงปีนขึ้นไปสปรทบ เราผลัดกันพูดคนละสองสามประโยค แล้วทันทีทันใดนั่นเอง เสียงหวีดของอะไรอย่างหนึ่งก็ดังขึ้นพร้อมกับเจ้าวัตถุที่ทำให้เกิดเสียงนั้นก็พุ่งวาบมาจากประตูด้านพิพิธภัณฑวัตถุเร็วจนดูไม่ทัน

“บีม” เสียงระเบิดหนักๆดังขึ้นกลางสนามกลุ่มควันสีดำพวยพุ่งขึ้นทันที ผู้คนบริเวณนั้นแตกฮือออก ที่เหลือหมอบราบลงกับพื้น.....อา การสอบของเราเกิดขึ้นแล้ว

จากที่ยืนอยู่ ข้าพเจ้ามองเห็นผู้คนที่ช่วยกันหามคนเจ็บไปยังหน่วยพยาบาลชั้นล่างตึกบัญชาที่เราประกาศให้ประชาชนที่มาร่วมชุมนุมแยกย้ายเข้าหาที่กำบังตามตึกตึกสองข้าง จากนั้นเราก็เริ่มต้นพูดเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ตำรวจที่อยู่ข้างนอกมหาวิทยาลัยรักษาความสงบ อย่าให้มีการยิงเข้ามา ข้าพเจ้ากับเพื่อนอีกสองคนถือไม้คนละตัว สลับกันพูดด้วยเนื้อความคล้ายคลึงกัน ใคร

³³ สารคดี ฉบับครบรอบ 20 ปี เหตุการณ์ 6 ตุลา 19 140(ตุลาคม 2539), และ วัฒนธรรม วิถีใจจะกุล, บรรณานิการ, สมุดภาพเดือนตุลา (กรุงเทพมหานคร: สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และพรรคแสงธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531).

หยุดพูดเพราะเหนื่อยก็จะมีคนอื่นขึ้นพูดแทนทันที แต่อันิจจา...พวกคนที่อยู่ข้างนอกหุนหันวาทา บอดไปเสียแล้ว พวกเขาไม่เพียงแต่ไม่ได้หยุดยิงและวางปืนมาเจรจาตามคำขอร้องของเราเท่านั้น หากยิงสาดกระสุนเข้ามาอย่างเมามัน เสียงลูกปืนสารพัดชนิดแหวกอากาศดังเพียวฟ้าวสลับกับ เสียงระเบิดตูมตามเป็นระยะๆ เสียงปืนเสียงระเบิดดังสะท้อนไล่เลี่ยกันไปตามตัวตึกและสะท้อน สะเทือนลงไปถึงในพื้นที่ดิน ข้าพเจ้ากับเพื่อนจำต้องหมอบราบลงกับพื้น เอากลอง เอาเก้าอี้ของวงดนตรีที่ตั้งทิ้งไว้มาเป็นโล่กำบังกระสุน แล้วในที่สุด เราก็ต้อง “ยอมแพ้” ให้ความบ้ำระห่ำของ คนพวกนั้น เพราะไม่อาจใจเย็นนอนรอลูกกระสุนมาเจาะทะลวงร่างกายของเราได้ ข้าพเจ้ากับ เพื่อนๆค่อยๆคลานจากเวทีลงมาที่พื้นแต่มือของเรายังกำไมค์ไว้แน่น และยังคงต่อไปตราบเท่าที่ เรายังพอมีแรงที่จะพูด หรือตราบเท่าที่เครื่องขยายเสียงของเรายังไม่ถูกทำลายไป

พวกเรานอนอยู่ที่ตรงนั้นสักพักหนึ่ง เพื่อนที่ช่วยกันฟังประตูตึกโดมชั้นล่างที่อยู่ติดกับเวที อย่างเสียงต่อกระสุนที่ปลิวไปปลิวมาก็สามารถทำได้สำเร็จ พวกเราทยอยกันถอยออกจากบริเวณ นั้นเข้าไปในตัวตึก ขณะที่พวกนั้นวิ่งผ่านเข้ามาถึงตึกคณะนิติศาสตร์แล้ว และตอนที่พวกเราหลบ เข้าไปในตัวตึกจนเกือบหมดแล้วนั่นเอง ระเบิดลูกหนึ่งก็ลอยมาตกบนพื้นด้านหลังเวทีที่พวกเรา หมอบกันอยู่เมื่อไม่กี่นาทีก่อน เสียงระเบิดดังสนั่นเข้าไปในแก้วหู แวบหนึ่งก็หันไปมอง ข้าพเจ้า เห็นร่างของใครคนหนึ่งนอนเหยียดยาวอยู่กับพื้น เลือดสดๆไหลออกจากจุดใดจุดหนึ่งบนศีรษะ น้อยๆของเธอ...”³⁴

เป็นเรื่องที่น่าเหลือเชื่อว่าการกวาดล้างทางการเมืองในวันนั้นมีผู้สนับสนุนมากมาย ซึ่ง เข้าใจได้ว่าผู้สนับสนุน “การฆ่า” นักศึกษาใจกลางกรุงเทพมหานครนั้นเกิดจากกระบวนการ ของฝ่ายขวาที่ปลุกปั่นความจงเกลียดจงชังนักศึกษาและการลดทอนความเป็นมนุษย์ของนักศึกษา ลงมาตลอดตั้งแต่ราวกลางปี พ.ศ.2517 จนถึงวันกวาดล้างครั้งใหญ่ มวลชนจัดตั้งฝ่ายขวาต่างทำ หน้าที่ของตนได้อย่างไม่บกพร่องในการล้อมฆ่านักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

กล่าวโดยสรุป ในภาพใหญ่นั้นดูเหมือนว่าขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายในเมืองได้พ่ายแพ้ ต่อการตอบโต้จากฝ่ายอนุรักษ์นิยมขวาจัดเกือบสิ้นเชิงในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 แต่ในความเป็นจริงแล้วขบวนการนักศึกษาในเมือง (หมายถึงนักศึกษาที่ไม่ได้เข้าป่าหลัง 6 ตุลาฯ) ยังคง สามารถเคลื่อนไหวทางการเมืองได้เช่นเดิม การวิเคราะห์ประเด็นปัจจัยต่างๆจะทำการกล่าวถึงใน หัวข้อต่อไปอย่างละเอียด

³⁴ ประจักษ์ ก้องกีรติ, บรรณารักษ์, องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โครงการ จัดพิมพ์หนังสือเนื่องในวาระครบรอบ 20 ปี 6 ตุลา มหาวิทยาลัยของฉัน, หน้า 60-63.

4.4 สภาพการณ์หลัง 6 ตุลาคม 2519: ความคาดหวังต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยของขบวนการนักศึกษา

หลังจากเหตุการณ์ “ปิดล้อมฆ่า” เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ผ่านพ้นไป ความรู้สึกนึกคิดของนักศึกษาส่วนหนึ่งมีความเคียดแค้นฝ่ายตรงข้ามและปรากฏทัศนคติในลักษณะว่า “มันป็นเราก็ต้องป็น”

“...จากความรู้สึกรุนแรงของฝ่ายปฏิวัติที่คุกคามทำร้ายนักศึกษาที่ต่อสู้อย่างสันติตลอดมาเนี่ยยังทำให้นักศึกษาที่รักความเป็นธรรมและต้องการแก้ไขปัญหาสังคมยิ่งไม่มีทางออก แนวทางตอบโต้แบบรุนแรงของพรรคคอมมิวนิสต์จึงเป็นที่ยอมรับมากขึ้นจนเมื่อเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลา เป็นที่พิจารณาได้ว่าการต่อสู้แบบสันติวิธีกลับได้รับการตอบโต้อย่างโหดเหี้ยม นักศึกษาจึงได้ถูกผลักดันให้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ ดังที่นักศึกษาหลายคนสะท้อนว่า “มันป็น เราก็ต้องป็น” จากนี้ จะเห็นได้ว่าพวกปฏิวัติที่คับแคบขวางจัดเหล่านี้เองที่ปิดทางออกของสังคมและทำให้นักศึกษาร่วมกับ พคท. เต็มตัวต่อมา...”³⁵

นักศึกษาบางส่วนที่ถูกปราบปรามอย่างรุนแรงมีความรู้สึก “อยากเอาคืน” ด้วยวิธีการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธโดยการเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

“พวกเราพูดถึงการล้มล้างรัฐบาลการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เราพูดถึงการล้มล้างสถาบัน มันอาจจะป็นด้วยความแค้นหรืออะไรก็แล้วแต่เนาะ ในความรู้สึกของพี่มันเปลี่ยนแปลงไปแล้ว มันป็นเรื่องของการประกาศสงครามระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับรัฐบาลไทย รวมทั้งสถาบันด้วย...ในสถานการณ์แบบนี้พวกเราารู้ดีว่าถูกกระทำ รู้ดีว่ามันคือการใส่ร้ายป้ายสีและรัฐใช้ความรู้สึกรุนแรง ดังนั้นความรู้สึกของพวกเราในขณะนั้นจึงคิดว่าน่าจะเอาคืนบ้าง เราจะไม่ มีทางเอาคืนในลักษณะที่เป็นนักศึกษาได้จนกว่าเราจะเข้าไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและกลับมาเอาคืน ตอนนั้นม่แต่คนคิดแบบนี้ละ คิดแบบพี่ อย่างนี้เลย”³⁶

ปรากฏการณ์การเดินทางเข้าป่าจับป็นร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยของเหล่านักศึกษาที่แตกพ่ายจากในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 คือปรากฏการณ์โดยทั่วไปในหมู่นักศึกษาผู้ทำกิจกรรมทางการเมืองระยะนั้น ผู้ที่ไม่สามารถอดทนต่อกรกดดันทางการเมืองได้ต้องตัดสินใจเข้าป่า บางส่วนยังคงอยู่ในเมืองด้วยสถานะที่แตกต่างกันไป บางส่วนที่สามารถหนี

³⁵ สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และองค์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สัจจะทฤษฎี หนังสือประกอบงานรำลึกเดือนตุลา ปี 2529, หน้า 119.

³⁶ สัมภาษณ์ ชูวิทย์ สิงห์จันทร์, อดีตนักศึกษารามคำแหงรหัส 2517 ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยผู้ว่าการ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 11 มกราคม 2554.

ออกนอกประเทศได้ก็เดินทางออกไป และหลายส่วนมีความคาดหวังต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่ตนกำลังจะเข้าร่วมว่าจะสามารถนำพาการปฏิวัติสังคมนิยมไทยให้เป็นไปตามที่พวกเขาคาดหวัง

ภายหลังเหตุการณ์นองเลือด 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 คำตอบต่อสถานการณ์ของเหล่านักศึกษา ปัญญาชน ประชาชน ฝ่ายก้าวหน้า กลุ่มนักเรียน ดูเหมือนจะเหลือเพียงแค่ว่าไม่ก็ทางเลือกซึ่งหนึ่งในนั้นคือการ “จับปืน” เพื่อต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธตามแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และเข้าร่วมกับ กองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทย (ทปท.) ภายใต้การชี้นำจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ขบวนการนักศึกษาปัญญาชนที่เข้าป่าร่วมต่อสู้ต่างพากันมีความคาดหวังอันเปี่ยมล้นว่าจะสามารถโค่นล้มรัฐบาลและสถาปนา “รัฐประชาชน” และ “รัฐชนชั้นกรรมาชีพ” ได้อย่างแท้จริงภายใต้การชี้นำแนวทางการต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่ความพยายามจะนำประสบการณ์ทางการเมืองที่เคยเคลื่อนไหวจากงานในเมืองเพื่อนำมาประสานเชื่อมร้อยการต่อสู้ในป่า เป็นความพยายามที่ไม่รู้ว่า “ศูนย์การนำ” ของพวกเขานั้น “จมปลัก” อยู่กับทฤษฎีการวิเคราะห์สังคมนิยมและทฤษฎีการปฏิวัติทางการเมืองแบบพรรคคอมมิวนิสต์จีนไม่ต่ำกว่าสองทศวรรษ³⁷

4.5 ขบวนการนักศึกษาในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519: การถูกกดทับด้วยนโยบายรัฐบาลพลเรือนฝ่ายขวาและถูกกดทับโดยบรรยากาศขวาพิฆาตซ้าย

หลังจากการรัฐประหาร 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 คณะรัฐประหารได้ออกคำสั่งที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนักศึกษา ตามคำสั่งหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ที่ 42/2519 เรื่อง “การดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาและนักเรียน” ลงวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ.2519 มีประเด็นหลักที่สำคัญคือการสั่งยกเลิกกิจกรรมนักศึกษาต่างๆทุกรูปแบบทั้งในและนอกมหาวิทยาลัยโดยสิ้นเชิงตลอดปีการศึกษา พ.ศ.2519 โดยมีสาระสำคัญว่า

“...1 ยกเลิกระเบียบข้อบังคับและข้อตกลงอื่นใดอันเกี่ยวข้องกับองค์การและกิจกรรมนิสิตนักศึกษา และนักเรียนในสถานศึกษาของรัฐและเอกชนที่ประกาศใช้อยู่

2 ระงับกิจกรรมนิสิตนักศึกษาและนักเรียนในรูปต่างๆที่จัดตั้งขึ้นภายในและภายนอกสถานศึกษา เช่น ศูนย์ องค์การบริหาร สโมสร สภา พรรค ชมรม และกลุ่มกิจกรรมต่างๆของนิสิต

³⁷ ชาญณรงค์ หาญอมรเศรษฐ์, รายงานเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์จีนกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (กรุงเทพฯ: มติชน, 2527).

นักศึกษาและนักเรียนตลอดปีการศึกษา 2519 จนกว่าจะได้มีการปรับปรุงและวิธีการเกี่ยวกับกิจกรรมนิสิต นักศึกษาและนักเรียน เพื่อให้เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรการศึกษาและการเรียนโดยแท้จริง”³⁸

ถึงแม้ว่ารัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียรจะขึ้นบริหารงานแทนคณะปฏิรูปฯจนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2520 แต่รัฐบาลก็ได้มีคำสั่งใดๆออกมาเปลี่ยนแปลงคำสั่งหัวหน้าคณะปฏิรูปดังกล่าว

สถานการณ์ทางการเมืองหลังรัฐประหาร 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 หนึ่งปีโดยรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร โดยทั่วไปยังคงอยู่ในบรรยากาศ “ชาวพิฆาตซ่าย” สำหรับสถานการณ์การทำกิจกรรมนักศึกษาในเมือง นักศึกษาผู้ยังคงทำกิจกรรมต่างต้องประสบพบเจอความไร้เสรีภาพหลายประการแม้กระทั่งในมหาวิทยาลัยของพวกเขาเอง ดังปรากฏในบันทึกของอดีตนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ส่วนหนึ่ง

“...บรรยากาศที่เป็นผลของการปฏิรูปแผ่เข้ามาปกคลุมในมหาวิทยาลัยของเราในทุกด้าน การกระทำที่ไร้เหตุผลบางประการเริ่มนำออกมาบังคับใช้กับนักศึกษา เช่นกฎเกี่ยวกับเครื่องแต่งกาย โดยห้ามนักศึกษาแต่งกายตามสบายเช่นก่อน 6 ตุลา ทุกคนต้องแต่งเครื่องแบบมาเรียนหนังสือ ซึ่งเป็นเรื่องที่ขัดต่อความเคยชินของนักศึกษามาก เพราะโดยทั่วไปเราก็ไม่ได้แต่งกายสกปรกหรือแหวกแนวจนน่าเกลียดอยู่แล้ว เมื่อเรารู้สึกทนไม่ได้ ไปปลิวต่อต้านก็เริ่มเห็นอยู่กระจัดกระจายตามโต๊ะต่างๆ ยิ่งในห้องน้ำก็มีข้อความต่อต้านระเบียบเพิ่มขึ้น จากข้อความเปิดโปงเหตุการณ์ 6 ตุลาที่มีอยู่ประจำ ฉันเองยังรู้สึกตื่นเต้นระคนดีใจอยู่ครั้งหนึ่งที่เห็นไปปลิวต่อต้านกฎร่อนเต็มลานโพธิ์จากการทิ้งจากชั้นบนๆของตึกศิลป์ ไม่มีใครเห็นตัวตนแต่การต่อต้านก็ดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ จนในที่สุดเมื่อถึงกำหนดที่บังคับให้ทุกคนต้องปฏิบัติตามนั้น เสรีภาพอยู่กับตัวเราเหมือนเดิม ระเบียนนั้นไม่อาจมีผลในทางปฏิบัติตามที่เราต้องการ พิชิตรบอกฉันว่า ถ้ามันใจว่าสิ่งที่เราทำอยู่เป็นสิ่งที่ถูกและเรารวมตัวกัน เราก็จะเอาชนะสิ่งไม่ถูกต้องได้ ฉันเห็นด้วยเต็มที่เลย พุดถึงการประท้วงแล้ว นี่ก็ถึงที่เด็ดของรายหนึ่งที่ได้ยินมา เขาเป็นนักศึกษาชุมนุมพุทธใส่รองเท้าแตะมามหาวิทยาลัยแล้วถูกยามห้ามเข้า เขาก็ไม่ว่าอะไร ก็มลงถอดรองเท้าเดินเท้าเปล่าเข้ามาสักสิบก้าวแล้วใส่รองเท้าแตะคู่เดิมต่อไปหน้าตาเฉย ปล่อยให้ยามยืนงออยู่หน้าประตูอย่างนั้นเอง นำปรบมือให้เขาละ

³⁸ กองบริการศึกษา สำนักปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, “คำสั่งหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเรื่องการดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาและนักเรียน 2519,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B3.2/6, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารเกี่ยวกับกิจการนิสิตนักศึกษา.

ธรรมชาติของคนนั้นมีความพยายามจะปิดให้มีมิติลดลง แต่เขาน่าจะรู้ว่าการปิดกั้นจิตใจที่รักเสรีภาพของคนที่ยากเย็นกว่าที่เขาคิดนัก...³⁹”

แม้ว่ารัฐบาลและมหาวิทยาลัยจะพยายามกดทับนักศึกษาด้วยกฎระเบียบต่างๆอย่างเข้มงวด แต่นักศึกษาก็ยังต่อต้านอยู่ทั่วไป ไม่ยอมรับกฎระเบียบของมหาวิทยาลัยด้วยการเคลื่อนไหวในรูปแบบที่ไม่เปิดเผยตัว ในขณะที่นักศึกษาบางคนต้องระบายความอัดอั้นออกมาเพราะบรรยากาศทางการเมืองที่ไม่เอื้ออำนวยให้ “คิดต่าง” จากรัฐได้เช่นนักศึกษาคนนี้

“...ในขณะที่มีการโกงกิน มีการคอร์รัปชัน ในขณะที่แรงงานเรียกร้องค่าแรงเพื่อให้เขายังชีพอยู่ได้ ... ขณะที่โจรผู้ร้ายเต็มบ้านเต็มเมือง ในขณะที่ปัญญาชนต้องตกงาน ต้องแข่งขันกันต่อไปอีก ฉันอยากถามผู้รับผิดชอบบ้านเมืองว่าหลักสูตรการเรียนการสอนของคุณมีส่วนที่จะทำให้บัณฑิตที่จบออกไปช่วยเหลือประชาชน ฉันอยากแก้ปัญหาในตอนนี้ว่า ตื่นขึ้นเถิด ตื่นขึ้นเถิด ตื่นขึ้นมาจากโลกมายา โลกที่เลวร้าย โลกที่เห็นแก่ตัวนี้เสียเถิด ฉันเกลียดความชั่วร้ายนี้จริงๆ โดยเฉพาะความเห็นแก่ตัวของคนเรา ความเอารัดเอาเปรียบของสังคม การกดขี่คอคน คุณได้เปรียบ คุณได้ออกาส คุณก็กดผู้เสียเปรียบลงไป ชี้ออกเขาขึ้นไป เพื่อที่จะให้ตัวเองและครอบครัวมีความสุขสบาย

ฉันผิดด้วยหรือที่ฉันเกลียดชิงชังสิ่งเหล่านี้ ฉันผิดด้วยหรือที่อุทิศตัวทำงานเพื่อที่จะให้สภาพอันเลวร้ายสิ้นไป ฉันผิดหรือที่ต้องเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อที่จะให้ผู้อื่นอีกนับล้านนับแสนที่ทุกข์ยากทรมาณได้ลืมตาอ้าปาก การรับใช้ประชาชนเป็นสิ่งที่ผิดหรือ คุณถึงต้องตราหน้าเราว่าพวกซ้าย พวกหัวรุนแรง พวกคอมฯ มันน่าขำนะ คนที่เอาตัวรอด คนที่เห็นแก่ตัว กลับเป็นคนฉลาด

มีคนชอบพูดว่า นศ. ชอบก่อความวุ่นวาย ชอบก่อความวุ่นวาย ชอบยุ่ง ให้เรียนไม่รู้จักเรียน ไม่ใช่หน้าที่ของนักศึกษาเสียหน่อย ! ฉันอยากถามว่าจะสอนให้นักศึกษาเห็นแก่ตัวไหม้ย ? ... หรือผู้ที่ทำความชั่วร้ายกินเลือดกินเนื้อคนยอมเป็นธรรมดาที่จะโจมตีนักศึกษาว่า “ซ้ายหัวรุนแรง ไอ้พวกคอมฯ” คนชั่วๆพวกนี้ฉันไม่สนใจไม่เจ็บปวดเลย แต่สำหรับประชาชน ... คล้อยตามพวกคนชั่ว ฉันบอกตามตรงฉันเจ็บปวดมาก แต่ฉันก็เข้าใจว่าพวกเขาเจอความชั่วร้ายมาอยู่ทุกวัน ตั้งแต่เขาลืมตาขึ้น

³⁹ ประจักษ์ ก้องกีรติ (บรรณาธิการ), โครงการจัดพิมพ์หนังสือเนื่องในวาระครบรอบ 20 ปี 6 ตุลา.องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยของฉัน (กรุงเทพมหานคร: แปลนพริ้นติ้ง, 2539), หน้า113 -114.

ฉันจะแปรความเจ็บปวดนี้เป็นความมุ่งมั่น กัดฟันทำงาน ทำความเข้าใจกับประชาชน “ความจริงย่อมเป็นความจริง” เมื่อถึงวันนั้น ความจริงก็จะพิสูจน์ว่าเราทำเพื่อใคร...”⁴⁰

แม้กระทั่งกฎระเบียบการแต่งกายของมหาวิทยาลัยก็ยังนำมาบังคับใช้แก่นักศึกษา โดยทั่วไปจนเป็นเหตุให้นักศึกษาพากัน “ประท้วงเงียบ” ด้วยรูปแบบการต่อต้านโดยการทิ้งใบปลิว จากที่สูงบ้าง ขีดเขียนข้อความประท้วงตามโต๊ะต่างๆบ้าง ขีดเขียนข้อความประท้วงบนผนังห้องน้ำ บ้าง นักศึกษายังไม่สามารถแสดงออกหรือทำกิจกรรมอย่างตรงไปตรงมาได้เพราะรัฐเข้มงวดต่อการแสดงออกทางการเมืองและสังคมของนักศึกษา

“...ในสภาพที่นักศึกษาถูกจำกัดบทบาทอย่างมากในเวลานั้น ทำให้เราดำเนินกิจกรรมได้ เฉพาะด้านวัฒนธรรมเท่านั้น ฉันเป็นสตาฟฟ์ใหม่คนหนึ่งของกรรมการนักศึกษาเศรษฐกิจ ยังทำอะไรไม่ค่อยเป็นมากนัก แต่พอลองทำดูก็สนุกไม่มีอะไรยากเย็นอย่างที่กลัวเลย เราจัดงาน “ลอยกระทง สามัคคี” ขึ้นเป็นงานแรกหลังจากเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นักศึกษาดูจะยินดีที่ได้ผ่อนคลายความเครียดกันบ้าง เรายังทำอะไรตั้งใจนึกไม่ค่อยได้ เพราะมหาวิทยาลัยคอยตรวจสอบเนื้อหาการแสดงและบรรดนิทรรศการของเราอยู่เรื่อย ข้อความหรือการแสดงใดที่สะท้อนปัญหาของสังคมหรือการเมืองในยุคสมัยนั้นมักจะถูกตัดออกหรือถูกทักท้วงให้เปลี่ยนอยู่เสมอ ทำให้บรรยากาศของงานโดยทั่วไปดูจะจืดชืดเมื่อเปรียบเทียบกับงานลอยกระทงรักไทยในปี 2518 แม้ประชาชนจะให้การสนับสนุนเราคับคั่งเพียงใดก็ตามแต่งานจะต้องยุติตามเวลาปิดมหาวิทยาลัย คือสองทุ่มครึ่งเท่านั้น นำสงสารประชาชนที่บ้านอยู่ไกลๆมาแล้วก็ต้องผิดหวัง ใครเล่าจะไปคิดว่าเวลาเริ่มต้นของงานลอยกระทงที่อื่นจะเป็นเวลายุติการแสดงของเวทีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีใหม่ 2521 เราจัดงาน “ปีใหม่ก้าวไกล” เพื่อบอกว่าธรรมศาสตร์ยังจะต้องรุดหน้าอยู่ต่อไป ทางมหาวิทยาลัยยอมยืดเวลาการแสดงให้ แต่การจัดนิทรรศการยังคงถูกตรวจสอบอย่างใกล้ชิดเช่นเคย เมื่อเราจัดงาน “ฟุตบอลประเพณี” ขึ้นตอนปลายเดือนมกราคมของปีนั้น โครงการบำเพ็ญประโยชน์ของฝ่ายนักศึกษาถูกตัดออกหมด เหลือไว้แต่การกวาดถนนอย่างพอเป็นพิธี เหมือนทุกปีที่ผ่านมา...

การทำงานของนักศึกษาในช่วงนั้นต้องพบกับกฎเกณฑ์ การตรวจสอบ และการควบคุมอย่างใกล้ชิดอยู่เสมอ จะทำจุลสารแต่ละเล่ม จะติดโปสเตอร์แต่ละแผ่นต้องถูกตรวจสอบหรือเซ็นชื่อกำกับแทบทุกครั้ง ยิ่งการจัดนิทรรศการหรือขอจัดอภิปรายต้องมีขั้นตอนและปัญหาากจนไม่ทันกับสถานการณ์ แรกๆฉันก็เห็นใจผู้บริหารมหาวิทยาลัยอยู่หรอกเพราะเข้าใจว่าเขาคงถูก

⁴⁰ “จดหมายคัดลายมือ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/108, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หน้า 1-2.

กอดันมาจากข้างนอกเหมือนกัน แต่เมื่อบ่อยเข้าและยุ่งยากจนถึงขั้นหุยมหิม ฉันก็รู้สึกคับข้องใจ อย่างบอกไม่ถูกที่ต้องทำอะไรทุกอย่างตามความพอใจของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในเวลานั้น ทั้งๆที่ สิ่งที่เราทำก็มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมเป็นหลักและเป็นการพูดถึงเรื่องจริงและสิ่งถูกต้อง ทั้งหลายนั้นด้วย ความสงสัยได้ก่อตัวขึ้นมาลึกลงไปในใจ เสรีภาพของฉันหายไปไหน?...⁴¹

แม้กระทั่งการจัดงานลอยกระทงประจำปี พ.ศ.2520 ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยก็ยังไม่อนุญาตให้นักศึกษาแจกเอกสารใดๆให้แก่ผู้มาร่วมงาน แม้แต่การเลือกตั้ง อธิการบดีคนใหม่ก็ยังถูกมองว่าไม่เป็นประชาธิปไตยเนื่องจากมีคนรับรู้เพียงไม่กี่คน คนส่วนใหญ่ ไม่รับทราบเลยว่าใครได้รับเลือกให้ว่าเป็นอธิการบดีคนใหม่ของมหาวิทยาลัย⁴²

ในขณะที่หน่วยจัดตั้งในเมืองหน่วยหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยสะท้อน สถานการณ์ออกมาในแนวทางเดียวกัน

“...ภายใต้สถานการณ์เผด็จการฟาสซิสต์ได้ครอบคลุมอย่างทั่วด้านในปัจจุบันนี้ ผู้บริหาร มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นตัวแทนที่รับใช้ผลประโยชน์และดำเนินนโยบายเผด็จการฟาสซิสต์ของ ชช. ปค. (ชนชั้นปกครอง) ปฏิกริยา ได้นำเอากฎระเบียบและวิธีการต่างๆที่เป็นเผด็จการ หวังที่จะมากดการ เคลื่อนไหวเพื่อสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยของ นศ. ธรรมศาสตร์ทุกวิถีทาง...

ความขัดแย้งระหว่างผู้บริหารมหาวิทยาลัยกับ นศ. ธรรมศาสตร์ในขณะนี้ไม่มีใช่เป็น ความขัดแย้งธรรมดา แต่มันเป็นความขัดแย้งระหว่าง ชช. ปค. ปฏิกริยา ที่ดำเนินนโยบายของ เผด็จการฟาสซิสต์ กับ ประชาชนไทยที่รักเอกราช รักประชาธิปไตย ซึ่งมีขบวนการ นศ. เป็นหัวหอก โดยเฉพาะที่ธรรมศาสตร์ ชช. ปค. ให้ความสำคัญมาก เนื่องจากธรรมศาสตร์มีประวัติศาสตร์การ ต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพมาช้านาน ...”⁴³

มีการชี้นำสถานการณ์ว่า “การเคลื่อนไหวของพวกเราในครั้งนี้เปรียบเสมือนการสู้รบครั้ง หนึ่งเช่นกัน” โดยแจกแจงวิธีการเคลื่อนไหวคือ

“...1. ผปง. (ผู้ปฏิบัติงาน) ทุกคนต้องทำความเข้าใจให้แจ่มชัดในปัญหายุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และแผนการเคลื่อนไหวที่กำหนดขึ้นมา หากทุกคนไม่เข้าใจต่อแผนงานทั้งหมดอย่างแจ่ม

⁴¹ ประจักษ์ ก้องกีรติ (บรรณาธิการ), โครงการจัดพิมพ์หนังสือเนื่องในวาระครบรอบ 20 ปี 6 ตุลา.องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยของฉัน, หน้า 117-119.

⁴² “จดหมายถึงเพื่อน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/37, เอกสารชุด พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จดหมายคัดลายมือ, ม.ป.ท., 2520.

⁴³ “ถึงเพื่อนร่วมอุดมการณ์ที่รักยิ่ง,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/41, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จดหมายคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

ชัด ก็ไม่สามารถไปทำการสู้รบได้อย่างมีประสิทธิภาพ แผนงานศึกษาเราทุกคนต้องให้ความสนใจและอภิปรายในสิ่งเหล่านี้ได้อย่างจริงจังก่อนออกปฏิบัติงาน

ในการกำหนดแผนการเคลื่อนไหวนั้น เราล้วนต้องศึกษาสถานการณ์ให้ละเอียดถี่ถ้วนเสียก่อน ต้องสำรวจและกุมสภาพฝ่ายศัตรูให้ได้ทั้งด้านกำลัง จุดอ่อน และจุดแข็ง ทันทัน นโยบายของพวกเราและกำลังมวลชนเป็นอย่างไรบ้าง สนับสนุนหรือคัดค้านการเคลื่อนไหวของเรามากน้อยเพียงใด หากเรามีตัวเลขเหล่านี้เราจึงจะสามารถกำหนดสถานการณ์การต่อสู้ได้อย่างถูกต้อง

2. ทางด้านกำลังของฝ่ายเรา เราต้องหมั่นตรวจสอบ สำรวจสภาพของ ผปง. ฝ่ายเราว่ามีขวัญสู้รบดีหรือไม่ เข้าใจในปัญหายุทธศาสตร์ยุทธวิธี และแผนงานเคลื่อนไหวอย่างไรบ้าง วิเคราะห์ให้เห็นถึงจุดอ่อน จุดแข็งของฝ่ายเราในการเคลื่อนไหวที่ผ่านมา หมั่นสรุปงานยกระดับการเคลื่อนไหวอย่างสม่ำเสมอ เหมือนนักรบที่ต้องสรุปบทเรียนแต่ละครั้งหลังจากโจมตีศัตรู เพื่อให้สามารถโจมตีศัตรูได้มากที่สุด และฝ่ายเราสูญเสียน้อยที่สุด

3. ทางด้านความคิด+ขวัญสู้รบของ ผปง. เป็นสิ่งสำคัญมาก หากนักรบมีขวัญสู้รบต่ำ จะทำการสู้รบให้มีพลังได้อย่างไร ดังนั้นในการรบแต่ละครั้งจึงต้องมีการปลุกเร้าจิตใจ ให้กำลังใจกัน ซึ่งให้เห็นถึงอนาคตของฝ่ายประชาชน และวันเวลาที่จะต้องถูกบดขยี้ของพวก ชช. ปค. ปฏิบัติโดยพลังประชาชนในที่สุด ก่อนทำการเคลื่อนไหว พวกเราต้องเตรียมความคิดให้พร้อมที่จะเผชิญหน้ากับสถานการณ์ทุกอย่างที่พวกผู้บริหารสร้างขึ้นเพื่อข่มขวัญพวกเรา พร้อมทั้งจะนำความคิดและขวัญสู้รบของเราให้กลายเป็นการสู้รบที่เป็นจริง โจมตีป้อมค่ายขวากหนาม อุปสรรคต่างๆที่พวกศัตรูพยายามสร้างขึ้นเพื่อกีดขวางให้เราพินาศย่อยยับไปให้จงได้...⁴⁴

เมื่อองค์กรต่างๆของนักศึกษาถูกสั่งให้ปิดตัวหรือถูกบีบให้ปิดตัวลง องค์กรลับของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงเข้าดำเนินการเคลื่อนไหวแทน คือองค์กร “สันนิบาตเยาวชนแห่งประเทศไทย” ปรากฏว่านักศึกษาที่ยังคงอยู่ในเมืองและไม่สามารถเคลื่อนไหวทางการเมืองได้จึงเข้าร่วมกับองค์กรลับนี้โดยกว้างขวาง “อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน”⁴⁵

บรรยากาศความรู้สึกนึกคิดของ “ผู้ถูกกระทำ” หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ โดยทั่วไปคือ อารมณ์ความรู้สึกเชิงกดดันซึ่งหนึ่งในนั้นคือ “อารมณ์โกรธ” ต่อรัฐในฐานะ “ผู้กระทำ” ต่อนักศึกษา

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน

⁴⁵ “รายงานการสัมมนาของนักศึกษา ก.ค.23,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/80, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2523, หน้า 12.

กลุ่มที่ใช้ชื่อว่า “ขบวนการปัญญายุทธ์” เป็นกลุ่มหนึ่งที่ไม่ปรากฏที่มาที่ไปอย่างชัดเจนแต่อย่างใด ด้านทำของบทความลงบันทึกข้อมูลที่น่าสนใจเพียงประโยค “อ่านแล้วโปรดเผยแพร่ต่อไปด้วยวิธีการที่ปลอดภัย” และ “ผลิตขึ้นเพื่อให้แนวร่วมทุกหน่วยนำออกเผยแพร่”⁴⁶ อันสะท้อนสถานการณ์ทางการเมือง “อันไม่ปลอดภัย” ที่เกิดขึ้น พวกเขาได้แสดงความรู้สึกนึกคิดต่อสถานการณ์ในระยะหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ไว้ว่า

“วันนี้... สิทธิเสรีภาพได้ตายลงไปแล้ว ประชาธิปไตยยังไม่เกิด โจรขึ้นนั่งบัลลังก์ครอบครองเมือง คนทำดีถูกใส่ร้ายป้ายสี จับกุม คนทำชั่วได้รับการสนับสนุนยกย่อง ยุคกระเบื้องเฟื่องฟูลอย น้ำเต้าน้อยลอยจมน้ำ

วันหน้า...สิทธิประชาธิปไตยต้องเป็นของประชาชน คนดีจะได้รับการยกย่องเทิดทูน คนชั่วได้รับผลกระทบอย่างสาสม วันนี้อาจจะมีดมีด แต่วันหน้าฟ้าจะเปลี่ยนสี อนาคตของชาติอยู่ในมือของเราทุกคน ประชาชนเป็นพลังผู้ยิ่งใหญ่ที่สุด ตระหนักเถิดว่าสิทธิเสรีภาพไม่ได้มาด้วยการร้องขอ รอคอย แต่จะได้มาด้วยการที่ประชาชนรักใคร่ สัมผัสสามสามัคคี ต่อสู้กับผู้ปกครองที่กดขี่เท่านั้น จงจับมือกันไว้ให้แน่น ร้อยดวงใจเข้าเป็นดวงเดียวกัน สามัคคีคนก้าวหน้า เผยแพร่ข้อเท็จจริงออกไปกว้าง ศักดิ์ศรีของมนุษย์ชนนั้น เราจะไม่ยอมให้ใครลบหลู่ได้ง่ายๆ เสรีภาพเปรียบประดุจชีวิต ปราศจากเสรีภาพก็เหมือนปราศจากชีวิต..”⁴⁷

นักสังเกตการณ์ชาวตะวันตกผู้หนึ่งยังได้มีการบันทึกประสบการณ์ของตนที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การสู้รบในเขตป่าเขาหลัง 6 ตุลาฯ บางส่วนของบันทึกมีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “มวลชนผู้เห็นอกเห็นใจ” ในเมืองกับ “ป่า”

“...ลักษณะบางอย่างมองเห็นได้ ผ่านระหว่างเมืองและป่าถูกชักลง มวลชนที่เห็นอกเห็นใจและอยู่ในเมืองปัจจุบันมีความสำคัญใกล้ชิดยิ่งขึ้นกับป่า สิ่งดังกล่าวสามารถอธิบายได้จากวัสดุสำคัญจำนวนมากที่ถูกลักขังให้หน่วยจรรยา ผู้ที่สังกัดพรรคก่อน 6 ตุลาคม 1976 ได้ที่ประเด็นนี้ และชาวนาต้อนรับผู้มาใหม่อย่างเปิดเผย...”⁴⁸

⁴⁶ ขบวนการปัญญายุทธ์, “ความเป็นจริงในสังคมไทย,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A1.5/12, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ป., หน้า 5,

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

⁴⁸ Sylvia Catorry, “การเดินทางเข้าไปเยี่ยมเขตแดนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (ภาคแรก),” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A1.5/4, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 10.

ปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นระบอบการเมืองยุคขวาพิฆาตซ้ายได้เป็นอย่างดี การรื้อฟื้นระบอบเผด็จการพลเรือน ธานินทร์ กรัยวิเชียร ภายใต้คณะทหารอันนำโดยพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ เป็นการควบคุมกิจกรรมนักศึกษาอย่างเข้มงวดทุกกิจกรรมเพื่อให้ “เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรการศึกษาและการเรียนโดยแท้จริง” อันมีนัยทางการเมืองคือการห้ามนักศึกษาและนักเรียนทำกิจกรรมได้เองโดยอิสระโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมทางการเมือง

ภายหลังจากที่รัฐบาลเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ขึ้นบริหารประเทศ รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายทางการเมืองแบบผ่อนปรนมากกว่ารัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร สำหรับนโยบายที่ส่งผลโดยตรงต่อขบวนการนักศึกษาในเมืองคือคำสั่งจากรัฐบาลต่อทบวงมหาวิทยาลัยเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2521 มีใจความสำคัญว่า

“... 1.อนุญาตให้มหาวิทยาลัยต่างๆพิจารณาจัดตั้งสโมสรและชมรมเพื่อดำเนินกิจกรรมทางด้านกีฬา ศิลปวัฒนธรรม และการบำเพ็ญประโยชน์ได้ โดยทบวงมหาวิทยาลัยจะต้องจัดให้มีการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด

2. การจัดกิจกรรมดังกล่าวในข้อ 1. นอกสถานศึกษาให้กระทำเป็นกลุ่มเล็กๆ และเฉพาะเท่าที่ได้ร้องขอจากหน่วยราชการ หรือร่วมกับหน่วยราชการเท่านั้น กับต้องไม่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง...”⁴⁹

นอกจากนี้ ด้วยนโยบายผ่อนปรนของรัฐบาล จึงทำให้ทบวงมหาวิทยาลัยต้องทำหนังสือชี้แจงไปยังมหาวิทยาลัยต่างๆเพื่อให้รับนักศึกษาที่พ้นสภาพความเป็นนักศึกษาหลังวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เข้าศึกษาต่อจนจบด้วย ทั้งนี้ต้องไม่ใช่นักศึกษาที่สอบตกหรือถูกไล่ออกเพราะเหตุผิดวินัย⁵⁰

ข้อน่าสังเกตคือ รัฐบาลอนุญาตให้ทำกิจกรรมนักศึกษาได้แต่ต้องไม่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง ดังนั้น จึงสะท้อนว่ารัฐยัง “หวาดระแวงนักศึกษา” อยู่มาก

⁴⁹ คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน, “คำสั่งคำสั่งหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เรื่อง การดำเนินการเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาและนักเรียน,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B3.2/6, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หนังสือราชการ, 2521.

⁵⁰ ทบวงมหาวิทยาลัย, “หนังสือด่วนมาก เรื่อง ขอให้ทุกมหาวิทยาลัยและทุกสถาบัน ประกาศรับนิสิตนักศึกษาที่ต้องพ้นสภาพหลังวันที่ 6 ตุลาคม 2519,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B3.1/2, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, หนังสือราชการ, 2521.

หลังจากที่รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ดำเนินนโยบายผ่อนปรนการทำกิจกรรม นักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ ถึงแม้ว่าในระยะหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ จะมีนักศึกษาทำกิจกรรม ทางการเมืองในเมืองอยู่ไม่มากแต่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองมากที่สุด และชัดเจนที่สุดหากเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวทางการเมืองในมหาวิทยาลัยเขต กรุงเทพมหานครอื่นๆ

4.6 การรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาในเมืองครั้งแรก พ.ศ.2520 ถึง พ.ศ.2525: ภายใต้ อิทธิพลทางความคิดและการจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

4.6.1 ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับขบวนการนักศึกษาก่อน 6 ตุลาคม พ.ศ.2519

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีความเคลื่อนไหวในหมู่นักศึกษามาตั้งแต่ครั้งที่ยังเป็นพรรคคอมมิวนิสต์สยาม (ราวปี พ.ศ.2473-2485) เออิจิ มูราชิม่า ให้ข้อมูลเอาไว้ว่า “พรรคคอมมิวนิสต์สยามได้เสนอจุดมุ่งหมายการปฏิวัติโค่นจักรพรรดินิยมและศักดินานิยมเพื่อสถาปนารัฐกรรมกรชาวนาแห่งสยาม ขณะนั้นสมาชิกพรรคเป็นคนจีนและเวียดนาม พวกเขาได้ไปจัดตั้งกรรมกร นักเรียน เยาวชนได้จำนวนหนึ่ง นำกรรมกรต่อสู้เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ ...”⁵¹ ต่อมาระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ๆ แนวนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ยังคงกล่าวถึงการทำงานกับนักศึกษา “...รณรงค์เพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตยและสิทธิการดำเนินกิจกรรมที่ชอบด้วยกฎหมาย กองกำลังติดอาวุธทุกกองหันมาดำเนินงานมวลชนด้วยรูปการใหม่ๆ ในท้องที่ต่างๆตามลำดับ องค์กรรมกร องค์กรเยาวชน และองค์กรสตรีต่างๆก็รณรงค์เพื่อดำรงการอยู่ชอบด้วยกฎหมาย...”⁵² ราวปี พ.ศ.2490-2495 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีการจัดตั้ง “คณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทย” ขึ้นเป็นองค์กรแนวร่วมเปิดเผย มีการขยายงานนักศึกษาเข้าไปยังมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อแทรกซึมจัดตั้งทางความคิดแก่นักศึกษา และยังจัดตั้ง “สันนิบาตเยาวชนแห่งประเทศไทย” ในปี พ.ศ.2493 โดยมีกรรมกรนักศึกษาและนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นแกนนำ เช่น ไชยบุรี สิ้นธุณีย์ ผิน บัวอ่อน อุดม เจริญรัตน์ เป็นต้น องค์กรสันนิบาตเยาวชนแห่งประเทศไทยมีลักษณะเป็นองค์กรลับและมีบทบาท

⁵¹ เออิจิ มูราชิม่า, การเมืองจีนสยาม : การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ค.ศ. 1924-1941, แปลโดย วรศักดิ์ มหัทธโนบล (กรุงเทพมหานคร: กูวิลเพรส, 2539), หน้า 93.

⁵² เซาว์ พงษ์พิชิต, ลูกจีนรักชาติ (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2553), หน้า 340.

ในการเคลื่อนไหวเชิงลึกในหมู่นักศึกษาเรื่อยมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2492 จนถึงปี พ.ศ.2516 ถึงแม้ว่าจะมีการปรับขบวนการครั้งใหญ่เมื่อครั้งกบฏสันติภาพ มีนักศึกษาถูกจับกุมหลายสิบคน บางส่วนหนีไป และทำให้นักศึกษาอีกจำนวนหนึ่งยกเลิกการเคลื่อนไหวทางการเมืองของตนเอง แต่ก็ยังมีนักศึกษาอีกจำนวนหนึ่งยังคงดำเนินการเคลื่อนไหวต่อเนื่อง⁵³

ช่วงการเคลื่อนไหวคัดค้านการเลือกตั้งสกปรกเมื่อปี พ.ศ.2500 ขบวนการนักศึกษามีการเคลื่อนไหวขับไล่รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามโดยกล่าวหาว่ารัฐบาลมีความไม่ชอบธรรม แต่ก่อนหน้านั้นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีความขัดแย้งทางความคิดกับนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภายหลังฝ่ายก้าวหน้าโดยเฉพาะ ดำริห์ เรืองสุธรรม (ต่อมาได้เป็นกรรมการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) มีบทบาทสำคัญในการส่งผู้ปฏิบัติงานเข้าไปทำงานทางความคิดกับนิสิตจุฬาลงกรณ์ โดยเฉพาะกลุ่มลูกหลานคนจีน หรือที่ผ่านโรงเรียนจีนมาก่อน และสามารถลดความขัดแย้งโดยพื้นฐานระหว่างนิสิตจุฬาลงกรณ์กับนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้สำเร็จ ก่อนที่จะขยายฐานไปยังมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ผ่านลูกหลานของ “กบฏสันติภาพ” จากนั้นก็ขยายไปยังมหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยศิลปากร กลายเป็นเครือข่ายนิสิตนักศึกษา 5 สถาบัน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2499 แต่ยังไม่สามารถจัดตั้งในรูปขององค์กรเพียงแต่มีการประสานงานกันหลวมๆ การเข้าร่วมเป็นขบวนการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมก็คือการเดินขบวนขับไล่รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามหลังการเลือกตั้ง พ.ศ.2500 นั่นเอง⁵⁴

ความขัดแย้งภายในของขบวนการนักศึกษาที่เกิดขึ้นก่อนและหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาชา นั้นมีการวิเคราะห์กันในระดับหนึ่งว่ากลุ่มอิสระบางกลุ่มที่เคยมีบทบาทเด่นเป็นหัวหอกในการเคลื่อนไหวต่อสู้ เช่น กลุ่มสภาหน้าโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มสภาภาแพ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กลุ่มฟื้นฟูศาสตร์ใหม่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น ได้สลายตัวลงและบางส่วนของสมาชิกกลุ่มได้เข้าร่วมปฏิบัติงานหรือทำกิจกรรมกับกลุ่มอิสระอื่นๆที่ยังเคลื่อนไหวทางการเมืองมาจัดตั้งเป็นพรรคนักศึกษา ซึ่งได้แบบอย่างจาก พรรคพลังธรรม ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พรรคการเมืองของนักศึกษามีจุดมุ่งหมายในการเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองและสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นตัวแทนของนักศึกษา ในองค์กรที่เป็นทางการต่างๆ เช่น พรรคสังคมนิยม มหาวิทยาลัยรามคำแหง พรรคจุฬาประชาชน

⁵³ ประจวบ อัมพะเสวต, พลิกแผ่นดิน ตอน ขบวนการสังคมนิยมในไทย (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2546), หน้า 25.

⁵⁴ รุ่งมณี เมฆโสภณ, อำนาจ: ลอกคราบการเมืองไทย ยุคเผด็จการ เพื่อชาติ และญาติมิตร (กรุงเทพมหานคร: บ้านพระอาทิตย์, 2554), หน้า 195.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พรรครวมพลังสามัคคี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวจัดตั้งกลุ่มชมรมต่างๆ ขึ้นมาอีกจำนวนหนึ่ง⁵⁵

นอกจากนี้ ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ขบวนการนักศึกษาที่มีความขัดแย้งภายในนั้นก็คือ “ถูกชนชั้นปกครองแย่งชิงไป” ในขณะที่นักศึกษาเคลื่อนไหวกรณี 14 ตุลาฯ รัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ ด้านหนึ่งได้ชูศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเพื่อเป็นองค์กรนำในการยุติเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ถือโอกาส “แทรกแซง” ขบวนการนักศึกษาในรูปแบบต่างๆ เพื่อยับยั้งทำลายขบวนการนักศึกษาในสภาพที่กรรมการของศูนย์กลางฯ ส่วนใหญ่ “มีความคิดทางการเมืองไม่แจ่มชัด” และบางส่วนของนักศึกษาก็ “หลงไปกับกลลวงของรัฐบาล”⁵⁶

อันที่จริงสถานการณ์นักศึกษาก่อน 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 สถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายในศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยก็คือสถานการณ์ความแตกแยกระหว่าง “กรรมการศูนย์กลางฯ” กับ “นักศึกษาฝ่ายก้าวหน้า” ทั้งคู่ต่างมีความคิดทางการเมืองไม่ตรงกัน กรรมการศูนย์กลางฯ มีความพยายามปิดกั้นบทบาทของนักศึกษาฝ่ายก้าวหน้าอยู่ตลอด ประการต่อมา นักศึกษาฝ่ายก้าวหน้าเองก็ไม่มั่นใจการนำของศูนย์กลางฯ เนื่องจากมติกำหนดการงานกิจกรรมต่างๆ ล้วนตกอยู่ในมือของนักศึกษาที่เป็นกลางๆ และมองว่าบางส่วนถูกชนชั้นปกครองซึ่งล้ำหลังกว่าดึงตัวไป อีกเหตุผลหนึ่งก็คือ โครงสร้างการบริหารงานของศูนย์กลางฯ มีความซักซ้าอึดอาด เคลื่อนไหวไม่ทันต่อสถานการณ์ และเหตุผลที่สำคัญประการต่อมาก็คือ นักศึกษาฝ่ายก้าวหน้าต้องการประสานองค์กรนักศึกษาให้เข้าร่วมเชื่อมโยงการต่อสู้กับกรรมกรและชาวนา ดังนั้น กลุ่มนักศึกษาก้าวหน้าจึงได้รวบรวมสมัครพรรคพวกเข้าก่อตั้งขึ้นเป็นองค์กร “สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย” เพื่อเป้าหมายในการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ชัดเจนกว่าศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และเพื่อป้องกันมิให้ฝ่ายรัฐเข้าแทรกแซงขบวนการนักศึกษาได้โดยง่าย และสุดท้ายเพื่อต้องการเข้าแย่งชิงการนำศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย⁵⁷

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ความขัดแย้งภายในของขบวนการนักศึกษาที่มีจุดอ่อนทำให้ประชาชนบางส่วนมองว่านักศึกษาแตกแยกกัน เนื่องจากปรากฏการณ์การแยกตัวออกมาเป็นสหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย ส่วนหนึ่งเกิดจากการจัดตั้งซึ่งมักมุ่งเน้นไปที่นักศึกษาหัวก้าวหน้าเพียงอย่างเดียว เรื่องนี้เป็นช่องโหว่ที่สำคัญเพราะเครือข่ายนักศึกษามีหลากหลายกลุ่ม

⁵⁵ “การปรับตัวและจัดตั้งองค์กรต่างๆ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/5, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 2.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน

เช่น อาชีวะ นักเรียน ซึ่งกลุ่มเยาวชนเหล่านี้มักมีความคิดทางการเมืองไม่ชัดเจนไปถึงท่าทีที่ออก “เป็นกลางๆ” จึงทำให้ฝ่ายรัฐสามารถเข้าแทรกซึมช่วงชิงความคิดได้ เช่น ศูนย์กลางนักเรียน อาชีวะแห่งประเทศไทย ซึ่งตอนเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ กลุ่มนักเรียนอาชีวะได้เข้าร่วมกับฝ่ายขวาเข้า กวาดล้างนักศึกษาในธรรมศาสตร์⁵⁸

ในขณะที่ปี พ.ศ.2518 ถึง พ.ศ.2519 ฝ่ายขวาได้ทำการโหมกระแสเกลียดชังฝ่ายก้าวหน้า อย่างต่อเนื่อง กลุ่มอำนวยการเมืองได้ก่อวินาศกรรมเคลื่อนไหวการเคลื่อนไหวของนักศึกษาไม่ขาด ระยะเวลาหนึ่งในรูปแบบการก่อวินาศกรรม คือ “การลอบสังหาร” ผู้นำฝ่ายซ้าย เช่น ลอบยิง แสง รุ่งนิรันดร กุล ผู้นำนักศึกษา หรือลอบยิง เทิดภูมิ ใจดี ผู้นำกรรมกร โดยเฉพาะผู้นำชาวเหนือทางภาคเหนือที่ถูกลอบยิงเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก เป็นต้น แต่ขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายต่างเข้า “ยึดกุม” องค์การ นักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆโดยผ่านการเลือกตั้งนักศึกษาเสียเป็นส่วนมาก และสามารถเข้ามา มีอิทธิพลเหนือศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในที่สุด ขณะที่ สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย ก็ได้ลดบทบาท “ด้านเปิด” ของตนเองลงไป⁵⁹

ในระยะต่อมา หลังจากที่นักศึกษาฝ่ายก้าวหน้าสามารถกุมการนำศูนย์กลางนิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทยได้ประสบผลสำเร็จ ศูนย์กลางฯจึงได้เข้ามาเป็นแกนกลางเคลื่อนไหว แทบจะทุกประเด็น ไม่ว่าจะปัญหาด้านเอกราชของชาติ ความเป็นธรรมในประเด็นต่างๆ ปัญหาชาวนาชาวจีนและกรรมกร สภาพเช่นนี้ทำให้ฝ่ายขวานำมาใช้โจมตีศูนย์กลางฯว่า “เสียทุก เรื่อง” ดังนั้น ศูนย์กลางฯ จึง “ถูกทำให้กลายเป็นพวกซ้ายจัด” ไปเรื่อยๆจนกระทั่งวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 แต่ถ้าหากวิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏอีกด้านหนึ่งจะพบว่าพรรคคอมมิวนิสต์มีส่วนสำคัญ ที่ทำให้การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาก่อน 6 ตุลาฯมีลักษณะดังกล่าวอยู่ไม่น้อย

ก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 มีหลักฐานการเชื่อมโยงกันระหว่างพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับขบวนการนักศึกษา มีลักษณะการทำงานเชิงลึกและเคลื่อนไหว ทางความคิดในหมู่นักศึกษาก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม เพียงไม่กี่ปี

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน

จากข้อมูลของ “ไทรอยสยามรัฐ”⁶⁰ เมื่อปี พ.ศ.2548 อ้างอิงเอกสารจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ในไทย เอกสารชิ้นนี้คือการตอบโต้กันระหว่างสถานทูตอังกฤษประจำประเทศไทยกับรัฐบาลอังกฤษ ส่วนหนึ่งของการตอบโต้มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงนักศึกษา กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีรายละเอียดใจความสำคัญว่าก่อนกรณี 14 ตุลาฯ ฝ่ายรัฐได้เข้าทำการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งใหญ่ถึง 3 ครั้งด้วยกัน คือเมื่อปี พ.ศ.2510 ปี พ.ศ.2513 และปี พ.ศ.2515 ตามลำดับ หลังจากการถูกปราบใหญ่ครั้งสุดท้ายได้ทำให้งานเขตเมืองของพรรคฯเสียหายไปส่วนหนึ่ง ผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯในเขตเมืองส่วนใหญ่ต้องเข้าป่าเพื่อตั้งรับและรุกใหม่ ส่วนที่เหลือยังคงยืนยันที่จะทำงานในเมืองต่อไปแต่เปลี่ยนยุทธวิธีการทำงานใหม่โดยอาศัยมวลชนให้มีบทบาทโดดเด่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีการทำงานของผู้ปฏิบัติงานที่เหลืออยู่ในเมืองนี้มีทั้งจุดอ่อนและจุดแข็ง จุดแข็งคือสามารถ “ปิดล้อมอำพรางแก่นแกน” ได้มากขึ้น ส่วนจุดอ่อนก็คือ “การขยายงานที่เป็นไปอย่างเชื่องช้า” เพราะการกุมสภาพมวลชนภายในเมืองก่อน 14 ตุลาฯ ยังทำไม่ได้มาก ส่วนงานแนวร่วมอื่นๆในเขตเมือง พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมุ่งความสนใจไปที่ กลุ่มนักศึกษาภายในสถาบันการศึกษาต่างๆ กลุ่มปัญญาชนในเมือง และกลุ่มสำนักพิมพ์และหนังสือพิมพ์

การทำงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในสถาบันการศึกษาหลังปี พ.ศ.2515 ได้เคลื่อนไหวจัดตั้งมวลชนตามสถาบันต่างๆโดยใช้วิธี “ไปประสานและสนับสนุนการเคลื่อนไหวของนักศึกษา” ในสถาบันนั้นๆ โดยทั่วไปแล้วเป็นการขยายบทบาทของงานจัดตั้งมวลชนอยู่เบื้องหลัง ผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯมักจะไม่ได้แสดงบทบาทของตนอย่างชัดเจน

การทำงานกับกลุ่มแนวร่วมปัญญาชนในเมืองนั้นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยใช้วิธีการ “เข้าไปผูกสัมพันธ์ใกล้ชิด” กับหมู่ปัญญาชน อาจารย์และนักวิชาการที่มีความคิดเอนเอียงไปทางฝ่ายซ้าย และใช้วิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนเชิงภูมิปัญญาวิเคราะห์สังคมและทฤษฎีแนวคิดต่างๆระหว่างกันและกัน กลุ่มปัญญาชนในเมืองที่พรรคฯได้เข้าไปสร้างความสัมพันธ์ส่วนใหญ่มี

⁶⁰ ไทรอยสยามรัฐ, “รายงานพิเศษ ข้อมูลใหม่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในหอจดหมายเหตุอังกฤษ,” มติชนสุดสัปดาห์ 25:1313(ตุลาคม 2548): 26., และ, ไทรอยสยามรัฐ, “รายงานพิเศษ “ข้อมูลใหม่”10 วันหลัง 14 ตุลาคม 2516 จาก “ทูตทหาร” อังกฤษประจำกรุงเทพฯ,” มติชนสุดสัปดาห์ 25:1314(ตุลาคม 2548): 25.

อยู่ภายในสถาบันการศึกษา นอกจากนี้ยังได้เข้าไปสัมพันธ์กับ “เจ้าหน้าที่” ในวงการศึกษาและหน่วยงานอื่นๆของรัฐบาลอีกด้วย

ส่วนการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย⁶¹ ในสำนักพิมพ์และหนังสือพิมพ์ พรรคฯได้เข้าไปจัดตั้งและสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบุคคลในวงการศึกษาหนังสือพิมพ์และสำนักพิมพ์ต่างๆ ซึ่งเป็นแหล่งรวมความคิดและข้อมูลต่างๆที่มักจะมีบรรดานักเรียนนักศึกษาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

สำหรับช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ พรรคคอมมิวนิสต์เข้าร่วมการเคลื่อนไหวทั้งทางตรงและทางอ้อมจนกระทั่งจอมพลถนอมและผู้นำคนอื่นๆออกนอกประเทศ แต่ไม่ได้มีบทบาทถึงขั้นชี้ขาดการเคลื่อนไหว กล่าวคือ ในการเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญมีคนของพรรคฯส่วนหนึ่งเข้าร่วมผลักดันด้วยในรูปแบบ “การลงชื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ” ในเอกสารกล่าวว่า “ก็มีคนของ พคท. ซึ่งคนทั่วไปรู้จักดีเข้าร่วมด้วย” ตามสถาบันการศึกษาทุกแห่งก็มีทั้งมวลชนและแกนของพรรคฯปฏิบัติงานอยู่จำนวนหนึ่ง แกนของพรรคฯจำนวนนี้สามารถเข้าไป “สัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มแกนนำเคลื่อนไหวในมหาวิทยาลัย” ได้ และเข้าร่วมการเคลื่อนไหวโดยตรง เช่น การเสนอความคิดเห็นเพื่อผลักดันไปในทิศทางที่ถูกต้องและมีเป้าหมายชัดเจน

ภายนอกสถาบันการศึกษา พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ผลักดันให้มวลชนให้มีการจัดตั้ง เช่น กรรมกร และประชาชนในจัดตั้ง รวมทั้ง “จัดตั้งแนวร่วมกลุ่มปัญญาชน” ให้สนับสนุนการเคลื่อนไหวของนักเรียนนักศึกษา และประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ และยังจัดตั้งกลุ่มแนวร่วมสำนักพิมพ์และหนังสือพิมพ์ให้เผยแพร่ข่าวสารการเคลื่อนไหวออกไปในวงกว้าง นอกจากนี้ ยังทำงานด้านข่าวกรองจากสายในหน่วยงานของรัฐบาลต่างๆเพื่อส่งข่าวความเคลื่อนไหวของฝ่ายรัฐบาลให้แก่ผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯและกลุ่มแนวร่วมต่างๆอีกด้วย

การเคลื่อนไหวของขบวนการนักเรียนนักศึกษา และประชาชนกรณี 14 ตุลาฯ มวลชนเป็นผู้ริเริ่ม และก่อการเคลื่อนไหวตลอดทั้งขบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไม่ได้เข้าไปมีบทบาทโดยตรง แต่มีบทบาทโดยอ้อมคือการระดมกำลังทั้งหมดที่มีอยู่ในเมืองเข้าช่วยเหลือการเคลื่อนไหวทุกด้าน รวมทั้งมีส่วนแสดงความคิดเห็นอย่างใกล้ชิดกับกลุ่มแกนนำการเคลื่อนไหวโดยผ่านผู้ปฏิบัติงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

⁶¹ “บันทึกรายงานสรุปผลการสัมมนา สรุปวิเคราะห์และประเมินกรณี 14 ตุลาคม 16 (วันที่ 3,5,8 กันยายน 2521),” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/52, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2521, หน้า 25-26.

ในขณะที่เอกสารชิ้นอื่นของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ยืนยัน “ความเปลี่ยนแปลงทางอุดมการณ์” ของขบวนการนักศึกษาหลังกรณี 14 ตุลาฯ ไว้ดีกว่า ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ขบวนการนักศึกษาส่วนใหญ่ยังคงมีอุดมการณ์ “ประชาธิปไตยชนชั้นนายทุน” แต่พอหลังจาก 14 ตุลาฯ ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงแนวความคิดโดยทั่วไปเป็น “สังคมนิยมวิทยาศาสตร์” ซึ่ง

“...เป็นแนวคิดที่ครอบงำขบวนการนักเรียนนักศึกษาหลังจาก 14 ตุลาคม การพัฒนาเข้าสู่ขบวนการนักเรียนนิสิตนักศึกษาและประชาชนของแนวคิดนี้ นอกจากเป็นผลจากการเคลื่อนไหวโดยตรงเกี่ยวกับงานเยาวชนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยแล้ว ยังเป็นผลจากการเคลื่อนไหวต่อสู้ที่เป็นจริงของขบวนการ ซึ่งทำให้ขบวนการมองว่าเป็นอำนาจรัฐเก่าไม่สามารถแก้ปัญหาของประชาชนได้ มีแต่ฝืนกำลังกับประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรรมกร ชาวนา และคนทุกชั้นคนยากในเมืองขึ้นต่อสู้เท่านั้น ปัญหาต่างๆของประชาชนจึงจะแก้ได้ บทเรียนดังกล่าวที่ขบวนการสรุปได้ท่ามกลางการต่อสู้นี้สอดคล้องกับทฤษฎีสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ที่กำลังเผยแพร่อยู่ในขบวนการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางการจัดพิมพ์หนังสือก้าวหน้าต่างๆที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในขณะนั้น ประกอบกับตัวอย่างความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของประเทศสังคมนิยม ที่สำคัญคือ สาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งมีการนำเข้ามาเผยแพร่ในขบวนการ ทำให้ส่วนใหญ่ของขบวนการหันมายอมรับแนวคิดสังคมนิยมวิทยาศาสตร์มาขึ้นนำการต่อสู้ของตน...”⁶²

สภาพของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเริ่มมีฝ่ายซ้ายเข้ากุมการนำมากขึ้นตามลำดับ

“...ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ยุติลง ทิศทางการเคลื่อนไหวของ ศนท. ยังเป็นไปในรูปการให้ความร่วมมือกับรัฐบาล ความร่วมมือดังกล่าวนี้ได้เปิดช่องทางให้ชนชั้นปกครองเข้าแทรกแซงขบวนการนักศึกษา ดังปรากฏว่า สายหยุด เกิดผล เคยเข้าร่วมประชุมกรรมการ ศนท. อยู่ด้วยระยะหนึ่ง และมีการพยายามขัดขวางการเคลื่อนไหวต่อสู้ของขบวนการนักศึกษา เช่น ขอร้องไม่ให้ร่วมขบวนเดินประท้วงขับไล่ผู้ว่าราชการจังหวัดและข้าราชการในส่วนภูมิภาค โดยอ้างว่าจะเป็นประโยชน์แก่คอมมิวนิสต์ หรือการพยายามช่วงชิงผู้นำนักศึกษาบางคนด้วยการเสนอผลประโยชน์ให้ เช่น การชักชวนกรรมการ ศนท. บางคนให้แสดงภาพยนตร์ต่อต้านคอมมิวนิสต์

⁶² “การพัฒนาทางความคิดของขบวนการนักเรียน นักศึกษาและการเคลื่อนไหวโฆษณาความคิดก้าวหน้ารวมทั้งการคัดค้านทฤษฎีลัทธิแก๊งของ ผิน บัวอ่อน ในขบวนการนักเรียนนักศึกษาและประชาชน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/8, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 2-3.

เป็นต้น นอกจากนี้การดำเนินงานภายใน ศนท. ยังมีปัญหาเรื่องเงินบริจาคและเรื่อง “วีรชน” มีการทุจริตด้านการเงินอันเป็นผลให้ถูกโจมตีต่อมา

อย่างไรก็ดี นักศึกษาฝ่ายก้าวหน้าซึ่งเป็นส่วนข้างน้อยใน ศนท. พยายามผลักดันให้ ศนท. ดำเนินงานเผยแพร่การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน เผยแพร่ประชาธิปไตยในต่างจังหวัด จัดทำหนังสือพิมพ์และจัดตั้งนักเรียนอาสาชิวะ เป็นต้น แต่ไม่มีผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจัง และบางโครงการถูกระงับ อันเป็นมูลเหตุให้นักศึกษาฝ่ายก้าวหน้าบางส่วนแยกตัวออกจาก ศนท. และตั้งองค์กรขึ้นใหม่ อย่างไรก็ตามโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยที่เกิดจากการผลักดันของนักศึกษาฝ่ายก้าวหน้าใน ศนท. และการเคลื่อนไหวของฝ่ายก้าวหน้าในสถาบันต่างๆ สามารถยกระดับทางการเมืองของประชาชนได้อย่างกว้างขวาง...”⁶³

มีการเผยแพร่ของเอกสารก้าวหน้าต่างๆ ในระยะนั้น เช่น การจัดนิทรรศการจินแดงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี พ.ศ.2517 ซึ่งมีการตีพิมพ์เอกสารปรัชญาความคิดของ เหมา เจ๋อตุง ออกเผยแพร่ทั่วไป นอกจากนี้ วงการหนังสือสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ได้หันมาพิมพ์หนังสือที่เกี่ยวกับสังคมนิยมและเชิดชูความกล้าหาญของระบอบสังคมนิยมอย่างคึกคัก เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการเปิดเผยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประเทศจีน ตั้งแต่ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน การเกษตร อุตสาหกรรม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การแพทย์ และการปกครองของจีน มีการตีพิมพ์เกี่ยวกับประวัติและเรื่องราวการสู้รบของวีรชนปฏิวัติของจีนบางคน ขณะเดียวกันก็มีหนังสือเกี่ยวกับทฤษฎีการปฏิวัติพื้นฐาน เช่น ปรัชญาลัทธิมาร์กซ หลักลัทธิเลนิน ปรัชญาชาวบ้าน ฯลฯ ตีพิมพ์เผยแพร่ด้วย⁶⁴

ในช่วงปี พ.ศ.2518 ช่วงนี้มีการตีพิมพ์หนังสือลัทธิมาร์กซ์อย่างแพร่หลาย แถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ของมาร์กซ์-เอนเกล และสรรนิพนธ์ของเหมา เจ๋อตุงทั้งชุด ก็ตีพิมพ์ในช่วงนี้ ด้านหนังสือพิมพ์อภิปัตย์กับเสียงใหม่ก็มีเนื้อที่สำหรับบทความทางทฤษฎีเกือบทุกฉบับ จนภายหลังสามารถนำมารวมพิมพ์เป็นหนังสือ เสริมทฤษฎีได้เล่มหนึ่ง หนังสือแปลของจีนที่ “วิจารณ์” สาร

⁶³ “บันทึกรายงานสรุปสัมมนา สรุป วิเคราะห์และประเมินกรณี 14 ตุลาคม 16,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A1.5/27, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 21.

⁶⁴ “การพัฒนาทางความคิดของขบวนการนักเรียน นักศึกษาและการเคลื่อนไหวโฆษณาความคิดก้าวหน้ารวมทั้งการคัดค้านทฤษฎีลัทธิแก๊งของ ผิน บัวอ่อน ในขบวนการนักเรียนนักศึกษาและประชาชน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/8, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 4.

เปิดผนึกของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียตฉบับต่างๆก็ตีพิมพ์ระยะนี้เช่นเดียวกัน⁶⁵

ความคิดฝ่ายซ้ายในหมู่นักศึกษามีความเข้มข้นมากขึ้นตลอดปี พ.ศ.2519 จนถึงก่อน 6 ตุลาคม ช่วงนี้มีการพิมพ์หนังสือภายในของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและมีหนังสือที่และเอกสารเกี่ยวข้องกับการปฏิวัติภายในประเทศไทยมากขึ้น เช่น การปฏิวัติประเทศไทย, แก้วดี, ใครสร้างใครเลี้ยง, หึงสู, หึงชนะ, ใต้ธงปฏิวัติ, สงครามประชาชน เป็นต้น นิตยสารที่เคยเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับจีนเป็นหลัก เช่น เอเชีย ก็หันมาเน้นเนื้อหาภายในประเทศเป็นหลัก⁶⁶ หลัง 6 ตุลาคม ก็ยังมีการสื่อสารทางความคิดในแนวทางปฏิวัติโดยผ่านเอกสารต่างๆของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เฉพาะในเขตป่าเขานั้น งานด้านอุดมการณ์และวัฒนธรรมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยถูกนำมาขยายและเคลื่อนไหวอย่างมากโดยนักศึกษาที่เข้าป่า นับว่าเป็นงานอีกด้านหนึ่งที่นักศึกษาปัญญาชนเข้าไปมีบทบาทอย่างมากอย่างไม่เคยปรากฏขึ้นมาก่อน เกือบทุกเขตงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจะมีสิ่งตีพิมพ์และวงดนตรีวัฒนธรรมประจำเขตงานนั้นๆ สิ่งตีพิมพ์ที่ว่าอันได้แก่ นิตยสารตะวันแดง ประกายไฟ ไฟลามทุ่ง วรรณกรรมเพื่อชีวิต สามัคคีสู้รบ เพลงปฏิวัติ กองจู่โจม กองหน้า หลักชัย อธิปไตยในสถานการณ์สู้รบที่ปฏิวัติ เอกภาพ ไทยสามัคคี พิราบแดง รุดหน้า ยืนหยัด ธารธรรม สองทาง สัจจชน สู้รบ สามัคคี หินผา ไฟป่า ธงรบ เพลงธรรม พายุ พลัง ธงปฏิวัติ ธงรบ ดอกไม้ป่า ดาวแดง ดาว ทิศทาง สองทาง และ รุ่งอรุณ เป็นต้น สิ่งตีพิมพ์เหล่านี้ บางส่วนแอบจัดทำในเมืองแล้วส่งเข้าไปในป่าหลายส่วนจัดทำขึ้นในเขตป่าเขา แต่มีสิ่งตีพิมพ์บางฉบับที่ถูกส่งเข้าไป “จัดตั้ง” ในเขตเมืองอย่างเช่นจุลสาร ดาวเหนือ ของ พคท. ซึ่งใช้หลากหลายวิธีการแอบส่งเข้าไปเช่นแอบสอดใส่ในปกหนังสือเฉลี่ยข้อสอบรวมแต่ข้างในเป็นเอกสารจัดตั้งของ พคท. เป็นต้น และมีเอกสารอื่นๆอีก เช่น ผู้บุกเบิก เปลวเทียน สาระ รุ่งอรุณ ศึกษา(พคท.) ผู้บุกเบิกมิติใหม่ พิราบแดง เป็นต้น ซึ่งเอกสารเหล่านี้แอบจัดทำในเมืองบ้างหรือจัดทำในป่าเขาบ้างแล้วแต่สถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลา⁶⁷

ในกรณีก่อน 6 ตุลาคม มีการบันทึกเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เอาไว้บางส่วนว่ามีความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และยังสามารถเชื่อมโยงการเคลื่อนไหวระหว่างเขตป่าเขาและเขตเมือง

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน

⁶⁷ ธิกานต์ ศรีนารา, หลัง 6 ตุลาคม ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: 6 ตุลารำลึก, 2552), หน้า 77.

“ก่อนหน้าการเคลื่อนไหว 20-21 มีนาคม (2519) กระแสทวนต่อต้านการเคลื่อนไหวได้เป็นไปอย่างรุนแรง ทำให้กลุ่มนักศึกษาก้าวหน้ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้เดินทางเข้าสู่ป่าเขาจำนวนหนึ่ง ซึ่งได้ตั้งปัญหาผู้รับช่วงภาระงานเอาไว้ ในระหว่างปิดภาคการศึกษาราวเดือนเมษายน-พฤษภาคม นักศึกษาก้าวหน้าจำนวนหนึ่งได้เดินทางเข้าไปศึกษาระยะสั้นในเขตจรัญบุรีและฐานที่มั่น ได้รับผลสะท้อนในการตัดแปลงความคิด ทำที่ท้วงทำนอง ทำให้ปัญหาเรียกร้องการตัดแปลงชีวิตทัศน์อย่างเข้มงวดค่อยๆมีท่าทีเรียกร้องต่อกันดีขึ้น ปัญหาที่เคยมีอยู่ในหมู่ผู้ปฏิบัติงานส่วนหนึ่งได้แก้ตกไป ในช่วงนี้ ผู้นำนักศึกษาที่มีชื่อเสียงและนักศึกษาก้าวหน้าบางส่วนได้เริ่มทยอยอันดินทางเข้าสู่เขตการต่อสู้ด้วยอาวุธมากขึ้น ขณะเดียวกันการประสานงานระหว่างเมืองกับชนบทเป็นไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งเมื่อเกิดกรณี 6 ตุลาคม จึงสามารถรองรับการถดถอยของขบวนการได้เป็นอย่างดี” และ “การเคลื่อนไหวในเขตชาวขบวนการควรสนใจใช้องค์การจัดตั้งเปิดเผยที่ถูกต้องตามกฎหมายให้มากขึ้น เพราะทำให้เราสามารถเคลื่อนไหวได้กว้าง การดำรงอยู่และการยุบเลิกองค์การจัดตั้งของมวลชนแม้จะอยู่นอกเหนือเจตนารมณ์ของฝ่ายก้าวหน้า เพราะสภาพการณ์ดังกล่าวย่อมขึ้นอยู่กับความเรียกร้องต้องการของมวลชนก็ตาม ถึงกระนั้น ท่าทีของฝ่ายก้าวหน้าต่อองค์การจัดตั้งของมวลชนก็ควรจะได้มีการกำหนดบทบาทเพื่อเข้าไปช่วงชิงในประโยชน์ให้มากขึ้นด้วย”⁶⁸

จะเห็นได้ว่าระยะเวลาดังกล่าวคือ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ถึง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 คือการ “ฟุ่มเฟือยสะสมตัว” ของอุดมการณ์ “สังคมนิยมตามแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย” ในหมู่นักศึกษาอย่างกว้างขวาง เพราะเป็นช่วงยุคการเคลื่อนไหวโฆษณาความคิดก้าวหน้าหรือความคิดสังคมนิยมได้อย่างมีเสรีภาพที่สุดยุคหนึ่งของไทย การมีบรรยากาศ “เปิด” เช่นนี้ทำให้ขบวนการนักศึกษาสามารถโฆษณาความคิดสังคมนิยมของตนเองได้อย่างกว้างขวางขนานคู่ไปกับงานจัดตั้งปิดลับในเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในบันทึกฉบับนี้ยังอ้างตัวเลขสิ่งตีพิมพ์ฝ่ายซ้ายในช่วง 3 ปี คือ พ.ศ.2517-2519 ว่ามีถึง “1 ล้านเล่ม” ในภายหลัง 6 ตุลาคม แม้รัฐจะทำลายเอกสารเหล่านี้ไปมากมายเพียงใดแต่ก็ “ทำลายได้ไม่หมด” และที่สำคัญ “เนื้อหาในหนังสือได้ซึมซาบเข้าไปแปรเป็นความคิดของมวลชนจำนวนมาก”⁶⁹

⁶⁸ “การปรับตัวและจัดตั้งองค์กรต่างๆ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/5, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 7-8.

⁶⁹ “การพัฒนาทางความคิดของขบวนการนักเรียน นักศึกษาและการเคลื่อนไหวโฆษณาความคิดก้าวหน้ารวมทั้งการคัดค้านทฤษฎีลัทธิแก๊งของ ผิน บัวอ่อน ในขบวนการนักเรียนนักศึกษา

อย่างไรก็ตามมีการวิเคราะห์ว่าความเคลื่อนไหวจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต่อขบวนการนักศึกษามีปัญหาบางประการ เช่น “การขยายตัวของงานจัดตั้งในเมืองของพรรค และการจัดพิมพ์เกี่ยวกับหนังสือจัดตั้ง เช่น คติพจน์ว่าด้วยการสร้างพรรค ระบอบประชาธิปไตยรวมศูนย์ ได้ส่งผลสะท้อนต่อการปรับตัวของขบวนการฯ” และ “ตลอดจนชัยชนะในการเลือกตั้งเข้าเป็นผู้แทนในองค์กรนักศึกษาสถาบันต่างๆ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ขบวนการพยายามที่จะนำหลักการจัดตั้งเข้ามาประสานใช้กับองค์กรจัดตั้งของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามในการใช้รูปแบบพรรคนำทุกสิ่งทุกอย่างโดยทำนองเดียวกันกับพรรคชนชั้นกรรมาชีพนำองค์การจัดตั้งรัฐบาล” โดยที่ “มิได้คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงขององค์การจัดตั้งนักศึกษา” จึงทำให้ “ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับผู้ปฏิบัติงานบางส่วน” และ “ทำให้ผู้ปฏิบัติงานห่างเหินกับมวลชน” และ “การกำหนดบทบาทตัวบุคคลไม่เหมาะสมกับสภาพงาน”⁷⁰ การตั้งข้อสังเกตดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่าปัญหาความ “ซ้ายจัด” ของนักศึกษา ก่อน 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ทำให้เกิดปัญหาเห็นห่างจากมวลชน แยกแยกจากมวลชน จนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ฝ่ายขวาสามารถปลุกระดมได้ง่ายขึ้น

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ให้ข้อมูลและความเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการนักศึกษาในเมืองกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเอาไว้ว่าเป็นไปโดย “อิทธิพลทางความคิด” มากกว่าการจัดตั้งอย่างเป็นทางการจากระบบจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เนื่องจากการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก่อน 6 ตุลาคม นั้น ในแง่จำนวนสมาชิกที่ได้รับการจัดตั้งอาจไม่มากแต่อิทธิพลทางความคิดต่อนักศึกษามีสูงมากกว่า และอุดมการณ์ความคิดแบบ พรรค. มีอิทธิพลสำคัญในหมู่นักเรียนมากกว่านักศึกษามหาวิทยาลัย พอนักเรียนเหล่านี้ได้เข้าไปเรียนในมหาวิทยาลัยจึงได้กลายเป็นกำลังหลักในการเคลื่อนไหวกิจกรรมทางการเมือง⁷¹ หากวิเคราะห์ในแง่การถูกจัดตั้งโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ถึงแม้จะมี “นักปฏิวัติที่แทรกตัวอยู่ในองค์การจัดตั้งต่างๆ” อยู่ทั่วไป แต่ “ขบวนการนักเรียนนักศึกษาที่ก้าวหน้า เป็นองค์การจัดตั้งอย่างหนึ่งของชนชั้นนายทุนน้อยซึ่งเคลื่อนไหวไปโดยเป็นพันธมิตรกับชนชั้นกรรมาชีพ แน่แน่นอน องค์การจัดตั้งเหล่านี้ย่อมหมายรวมถึงองค์การเปิดเผยต่างๆของนักเรียนนักศึกษาด้วย เช่น องค์การ

และประชาชน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/8, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 4.

⁷⁰ “การปรับตัวและจัดตั้งองค์กรต่างๆ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/5, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 6.

⁷¹ “สัมภาษณ์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล,” ใน เนชั่นสุดสัปดาห์ 9:437(ตุลาคม 2543): 28-30.

นักศึกษา สภา ฯลฯ เป็นต้น แต่องค์การจั้ดตั้งเหล่านี้มิได้ขึ้นตรงต่อองค์การจั้ดตั้งที่ปฏิวัติหรือพรรคของชนชั้นกรรมาชีพ กล่าวจากฐานะขององค์การจั้ดตั้งปฏิวัติ องค์การจั้ดตั้งอยู่นอกพรรค ล้วนเป็นองค์การจั้ดตั้งของมวลชนทั้งสิ้น”⁷²

จากข้อมูลทั้งหมดที่ได้นำมาวิเคราะห์หรืออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยสามารถสรุปได้ว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวเริ่มต้นขึ้นก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ทั้งความสัมพันธ์ในระดับการจั้ดตั้งและอิทธิพลทางความคิดที่มีต่อนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งระยะเวลา 3 ปี จาก 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ถึง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 อิทธิพลความคิดแบบ “พคท.” ได้ขยายตัวในหมู่นักศึกษานักกิจกรรมทางการเมืองในวงกว้างอย่างรวดเร็ว แม้ว่าเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จะทำให้ขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายแบบพคท. ต้องลดบทบาทของตนเองในทางการเมืองด้วยความ “ขมขื่น” และต้องหลบหนีเข้าป่าเพื่อเข้าร่วมขบวนการปฏิวัติทางชนชั้นกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยโดยตรง แต่นักศึกษาที่ยังคงสภาพการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองในเมืองนั้นยังคงได้รับอิทธิพลทางความคิดแบบพคท. เช่นเดิม และอาจถือได้ว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาที่เหลืออยู่ได้กลายเป็น “ขบวนการกึ่งปฏิวัติ”^{*} ที่มีหน่วยในเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย “ชี้นำและจั้ดตั้ง” การเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งจะกล่าวถึงอย่างละเอียดต่อไป

⁷² บรรจง เรืองธรรม, “ทำไมต้องยุบองค์การผู้ปฏิบัติงาน,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/40, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2523, หน้า 2.

^{*} คำว่า (Term) “ขบวนการกึ่งปฏิวัติ” ที่ผู้วิจัยใช้ ในที่นี้ หมายถึง ขบวนการนักศึกษาในเมืองที่มีสภาพกึ่งขบวนการปฏิวัติอันเนื่องมาจากอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ ความคิด การชี้นำเชิงประเด็น การชี้นำการต่อสู้ รวมไปถึงการจั้ดตั้งโดยตรงของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเมืองระหว่าง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึงราวปี พ.ศ.2525 (เกิดวิกฤติศรัทธาต่อขบวนการและอุดมการณ์การปฏิวัติทางชนชั้น) เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ใช้คำนี้คือการวิเคราะห์ทางชนชั้นต่อนักศึกษาของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในส่วนที่เรียกว่า “ทฤษฎีของหน้าสะพานเชื่อม” ซึ่งมีลักษณะการ “จำกัด” การปฏิวัติในบางแง่มุมของขบวนการนักศึกษาในทางทฤษฎี

4.6.2 ยุทธศาสตร์การปฏิวัติในเมือง: การเคลื่อนไหวที่นำทางการเมืองและจัดตั้งขบวนการนักศึกษาในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 โดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลทำการอธิบายวิเคราะห์ที่ตัวแปรที่สำคัญ คือการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเมืองกับขบวนการนักศึกษาในเมือง (Ideology Relation) เพื่อจะชี้ให้เห็นความสำคัญในแง่การเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาที่ได้รับอิทธิพลทางอุดมการณ์ ความคิด และการจัดตั้งโดยตรงจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ.2521 ถึง ปี พ.ศ.2525

หลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 นอกจากพรรคคอมมิวนิสต์ที่เคลื่อนไหวในเขตชนบทต้อนรับ “สหายใหม่” จากเมืองอย่างคึกคักแล้ว การเคลื่อนไหวในเมืองก็มีลักษณะ “คึกคักในทางจัดตั้งและชี้นำ” เช่นเดียวกัน ด้วยเอกสารและหลักฐานที่ปรากฏ ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่ามีการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในลักษณะการจัดตั้งและชี้นำดำรงอยู่ ทั้งนี้เป็นไปตามคำชี้แนะของคณะกรรมการกลางพรรคฯ

“คำชี้แนะของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเกี่ยวกับงานสำคัญของพรรคที่ออกในปี 2521 ภายหลังจากประชุมคณะกรรมการกลางชุดที่ 3 ครั้งที่ 4 งานในเมืองไว้ตอนหนึ่งว่า “หลายปีมานี้หน่วยงานในเมืองได้สร้างผลงานที่ดีเด่นไม่น้อยกล่าวคือได้ทำการปลุกระดม จัดตั้ง และนำพาประชาชน นักเรียน นักศึกษา กรรมกร ชาวนา ยืนหยัดต่อสู้กับศัตรูอย่างองอาจกล้าหาญด้วยรูปแบบและวิธีที่พลิกแพลง บันทอนอำนาจรัฐปฏิกริยา ได้จัดส่งกำลังคนกำลังวัตถุให้แนวหน้าจำนวนหนึ่ง รวมทั้งได้สนองข่าวสารแก่พรรคด้วย ทั้งนี้เป็นการประสานและหนุนช่วยการต่อสู้ด้วยอาวุธของประชาชนในชนบทอย่างมีพลัง เป็นด้านดีที่ควรส่งเสริมต่อไป” จากคำกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์ได้ตระหนักถึงบทบาทความสำคัญของการเมือง⁷³ และ “...ภาระหน้าที่หลักได้แก่การขยายกำลังทางการเมืองในขอบเขตทั่วประเทศ ทั้งกำลังทางด้านจัดตั้งและการเคลื่อนไหวสร้างกระแสสูงทางการเมือง เพื่อขยายพลังประชาธิปไตย บันทอน ทำลาย พลังปฏิกริยาทางการเมืองของชนชั้นปกครอง ตามคำขวัญที่ว่า “ทำหัวเมืองให้เป็นแบบกรุงเทพฯ” ...ประสานและหนุนช่วยการเคลื่อนไหวทางการเมืองในส่วนกลางและการเคลื่อนไหวในเขตชนบท...หนุนช่วยการต่อสู้ด้วยอาวุธในด้านต่างๆ คือ เงิน วัตถุ ข่าวสาร

⁷³ “ดาวเหนือ 1:3(กันยายน 2522),” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, D21/2, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, ม.ป.ท., หน้า 4.

เทคโนโลยี และคน”⁷⁴ ทิศทางของงานเขตเมืองส่วนหนึ่งระบุเอาไว้ว่า “...เร่งขยายกำลังทางการเมืองในสถาบันการศึกษาระดับสูง ระดับกลางและในเมืองใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางของแต่ละเขตส่งผลสะท้อนและขยายงานไปในพื้นที่และสถาบันรอบๆข้าง...” โดยมีเป้าหมายของการเคลื่อนไหว คือ “...ถือเอางาน นศ. และ นร. เป็นจุดหนักของการเคลื่อนไหวเปิดกว้าง... ผลักดันมวลชนให้ลงมือทำเองโดยอาศัยองค์กรจัดตั้งสี่เทา ทั้งที่มีอยู่แล้วและผลักดันให้มีการจัดตั้งขึ้นใหม่ เช่น กลุ่มกีฬา กลุ่มแพทย์ชนบท กลุ่มครู กลุ่มนักศึกษา สมาคมและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ตลอดจนกลุ่มการเมืองของชนชั้นปกครองต่างๆ...”⁷⁵

“คำชี้แจงงานการเมือง” ประจำปี พ.ศ.2522 ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีคำสั่งโดยตรงให้ “ยึดกุมนักศึกษาในแต่ละสถาบันให้ได้ ให้การศึกษาผ่านรูปแบบต่างๆของมวลชน” โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญคือ “ต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพอันชอบธรรมของนักศึกษา ที่สำคัญคือให้มีการปกครองตนเองของนักศึกษาขึ้น” มีการจัดตั้ง “สร้างขบวนการนักศึกษาที่เป็นเอกภาพขึ้นอย่างมีจังหวะก้าว” เพื่อ “ขยายบทบาทของนักศึกษาต่อประชาชนในด้านต่างๆ ขั้นสูงสุดคือสร้างความยอมรับในการเป็นกองหน้าของนักศึกษา” การเคลื่อนไหวในเมืองเพื่อจัดตั้งขบวนการนักศึกษาของคือ “งานใจกลาง” ของพรรค⁷⁶

รายละเอียดงานใจกลางของพรรคที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวจัดตั้งขบวนการนักศึกษาในเมือง ในเอกสารชิ้นสำคัญเรื่อง “ความเห็นต่อเรื่องงานภายในมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับปัญหาการบ่มเพาะผู้ปฏิบัติงานใหม่” มีเนื้อหาว่า “งานภายในมหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของงานในเมืองซึ่งมีภาระหน้าที่ใจกลาง คือ การประสานและการหนุนช่วยการต่อสู้ในชนบท เพราะฉะนั้นภาระหน้าที่ใจกลางของงานภายในมหาวิทยาลัยก็คือการประสานและหนุนช่วยการต่อสู้ในชนบท ไม่ว่าจะเป็งานหนึ่งงานใดล้วนต้องดำเนินไปโดยล้อมรอบงานใจกลางนี้ทั้งนั้น” โดยรูปธรรมในการทำงานคือการ “จัดตั้ง นำพาการต่อสู้มวลชนในเมืองและมวลชนในเขตรับผิดชอบของเราในมหาวิทยาลัยเป็นเบื้องต้นก็คือนักศึกษา” สำหรับงานเคลื่อนไหวในมหาวิทยาลัย พรรคได้ชี้แจงว่ามีงานสำคัญ 3 ส่วนที่ผู้ปฏิบัติงานจะต้องดำเนินการ ประการแรก คืองานเคลื่อนไหวการเมืองในภาพใหญ่ ต้อง

⁷⁴ “เข็มมุ่งงานหัวเมือง ปี 2523,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.3/2, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2523, หน้า 2.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2-3.

⁷⁶ “การเคลื่อนไหวอย่างมีสำนึกของขบวนการศึกษากับยุทธศาสตร์และยุทธวิธีทางการเมืองของชนชั้นกรรมาชีพ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/32, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 23.

ซึ่งนำไปสู่ขบวนการนักศึกษาประสานกับขบวนการแรงงานเพื่อโจมตี “ชนชั้นปกครองปฏิกริยาและทำลายป้อมปราการของมันด้วย” ประการที่สอง คืองานเคลื่อนไหวโฆษณาทางความคิดด้วยรูปแบบต่างๆ เช่น การศึกษาค้นคว้า การสนทนา การออกหนังสือหรือเอกสาร การดำเนินกิจกรรมรูปแบบต่างๆ เช่น กิจกรรมทางวิชาการ กิจกรรมเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมกีฬา บันเทิง งานค่ายอาสา เป็นต้น งานเคลื่อนไหวเหล่านี้จะต้อง “ยกระดับความคิด” ของมวลชน ประการที่สาม คืองานเคลื่อนไหวเฉพาะหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานของพรรคจะต้อง “ยึดกุม” ความต้องการของมวลชนแต่ละกลุ่ม ความรู้สึกของมวลชน และการกุมสภาพในมหาวิทยาลัย ที่สำคัญก็คือ “ต้องเข้าไปช่วงชิงการนำ” ในองค์กรเคลื่อนไหวต่างๆ ให้ได้⁷⁷ ขณะที่ข้อมูลจากฝ่ายรัฐมีรายละเอียดยุทธศาสตร์ในเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยว่ามีความต้องการเข้าไปเคลื่อนไหวในมหาวิทยาลัยโดยตรงเพื่อต้องการ “ฟื้นฟูกิจกรรมนักศึกษาและเข้าร่วมกับนักศึกษาต่อสู้ในหลายๆ ประเด็น รวมทั้งต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมและสิทธิทางประชาธิปไตย”⁷⁸ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้เสนอการจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวของนักศึกษาในเมืองหลายรูปแบบด้วยกัน อาทิเช่น การจัดตั้งกลุ่มติววิชาในหมู่นักเรียนเพื่อหาทางยกระดับความคิด การจัดกลุ่มนำเที่ยว ออกค่าย จัดตั้งกลุ่มกิจกรรมเฉพาะ เช่น ดนตรี วิชาการ กีฬา เป็นต้น เปิดโรงเรียนการเมืองเน้นเฉพาะนักศึกษา หรือรูปแบบการส่ง “ผู้ก้าวหน้า” เข้าไปเป็นครู อาจารย์ ในสถานศึกษา⁷⁹

การคลี่คลายตัวของสถานการณ์หลัง 6 ตุลาคม ใหม่นั้นขบวนการนักศึกษาในเมืองต้องประสบกับภาวะ “ปิดลับสูง” ซึ่งต้องเน้นงานปิดลับเป็นด้านหลัก พอสถานการณ์เปิดมากขึ้นภายหลังรัฐประหาร 20 ตุลาคม พ.ศ.2520 งานกิจกรรมจึงเริ่มมี “งานเปิด” เริ่มมี “สโมสรนักศึกษา” ก่อตั้งขึ้นมา รูปแบบที่ใช้ในการเคลื่อนไหว คือ “นำมวลชนเข้าต่อสู้”, “วิชาการ” และ “การชุมนุม” จากเนื้อหาและรูปแบบการทำกิจกรรมดังกล่าวได้วางยุทธวิธีการเคลื่อนไหวในแนวทาง “ต่อสู้เพื่อเสรีภาพภายในมหาวิทยาลัย เป็นขั้นตอนหนึ่งที่น่าไปสู่ภายนอก”⁸⁰

⁷⁷ “ความเห็นต่อเรื่องงานภายในมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับปัญหาการบ่มเพาะผู้ปฏิบัติงานใหม่,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B 2/25, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

⁷⁸ “ปลุกผีเมืองพินนโยบายเหยี่ยว,” อาทิตย์สยามใหม่ (14 ตุลาคม 2526): 13.

⁷⁹ “งานบู๊ลิ้ม,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.3/3, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 3-4.

⁸⁰ “บันทึกการประชุม,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/12, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2522, หน้า 4.

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้วิเคราะห์สถานการณ์ว่า “ขุนศึกเกรียงศักดิ์ที่ขึ้นมาครองอำนาจหลังการรัฐประหารจึงหันมาใช้นโยบายที่หลอกลวง ประกาศว่าจะให้มีประชาธิปไตย มีการเลือกตั้งทั่วไป และมีท่าทีที่ผ่อนคลายความเข้มงวดต่อการเคลื่อนไหวของประชาชน” โดยเฉพาะ “นักเรียน นักศึกษา” นโยบายผ่อนคลายทางการเมืองของรัฐบาลทำให้มีการจัดตั้ง “กิจกรรมนักศึกษา มีการจัดตั้งชมรมและกลุ่มกิจกรรมต่างๆขึ้นมาได้บ้าง” ทั้งนี้ ยังมีการอภิปรายต่อไปอีกว่า “การเคลื่อนไหวแบบปิดลับของพวกเราทำได้ดีในระดับหนึ่ง มีการคิดค้นรูปแบบใหม่ มาใช้ในการเคลื่อนไหวอย่างเต็มที่” เนื่องจาก “ในปัจจุบันสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ขณะนี้เรามีเงื่อนไขที่จะทำการเคลื่อนไหวแบบเปิดเผยถูกกฎหมายได้มากขึ้น” รูปแบบที่ถูกกฎหมายในการทำกิจกรรมนักศึกษาเหล่านั้นก็คือ ชมรม, สโมสรนักศึกษา เป็นต้น⁸¹

จากการวิเคราะห์สถานการณ์ทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย หากพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์การปฏิวัติจะพบว่าการเชื่อมโยงการปฏิวัติในเขตป่าเขาเข้ากับขบวนการนักศึกษาในเมือง ทั้งนี้ “ภาระหน้าที่ของนักศึกษาจะต้องขึ้นต่อและสอดคล้องกับการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อเอกราชประชาธิปไตยและความเป็นธรรมในสังคม” โดยการ “ปลุกระดมมวลชนเรือนแสนเรือนล้านให้ตื่นตัวขึ้น จัดตั้งประชาชนไปโค่นล้มการปกครองปฏิกริยาของจักรพรรดินิยม ศักดินานิยม และทุนนิยมขุนนาง” โดยมีเงื่อนไขภายในของนักศึกษาที่ “มีเวลามากพอที่จะเข้าร่วมเคลื่อนไหวทำกิจกรรมต่างๆได้ดี” และ “ผลประโยชน์ส่วนตัวก็ยังมีไม่มากนัก”⁸² ด้วยเหตุผลเช่นนี้เองจึงทำให้ขบวนการนักศึกษาในเมือง “เป็นกองหน้านำพาการปฏิวัติ” และ “เป็นหัวหอกในการโฆษณาความคิดก้าวหน้าในเมือง ตอบโต้ความคิดปฏิกริยาและแผนการแยกสลายแนวร่วมของฝ่ายปฏิกริยา และตอบโต้ความคิดที่ผิดทั้งภายนอกและภายในขบวนการนักศึกษา” ดังนั้นจึงต้อง “อาศัยฐานะนักศึกษาไปเคลื่อนไหวรับใช้งานด้านอื่นๆ เช่น งานแนวร่วม การเข้าหามวลชนพื้นฐาน...สร้างปัญญาชนปฏิวัติมารับใช้ขบวนการปฏิวัติ” โดยอาศัยผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯในการ “เคลื่อนไหวนักเรียนเพื่อจัดตั้งเยาวชนและเตรียมผู้ปฏิบัติงานสำหรับขบวนการนักศึกษา...เป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมในเมืองอย่างมีพลังที่เป็นจริง” เนื่องจาก “...ภาระหน้าที่ของขบวนการนักเรียน นักศึกษา ก็คือโฆษณาจัดตั้งนักศึกษาและนำนักศึกษาไปเคลื่อนไหวต่อสู้ร่วมกับประชาชนชนชั้นอื่นๆ ปัจจุบันก็คือการเคลื่อนไหวที่ขึ้นต่อและ

⁸¹ “ก้าวรุดหน้าต่อไป ช่วงชิงใช้สถานการณ์ใหม่ให้เป็นประโยชน์” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ A8.6/13 เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2522, หน้า 1.

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

รับใช้ภารกิจปฏิบัติประชาชาติประชาธิปไตย โดยแสดงบทบาทที่เป็นหัวหอกของการเคลื่อนไหวต่อสู้ และเป็นสะพานเชื่อมระหว่างความคิดก้าวหน้าเข้ากับการเคลื่อนไหวปฏิบัติของกรรมกรชาวนา มีทิศทางของการเคลื่อนไหวที่ต้องลงไปประสานกับกรรมกรชาวนา กำลังส่วนนี้เปรียบได้กับกองทัพหนึ่ง เป็นกองทัพที่หนุนช่วยการปฏิบัติของชนชั้นกรรมาชีพอย่างมีพลัง”⁸³ จากข้อมูลนี้ทำให้เห็นภาพว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในเมืองต้องเป็น “สะพานเชื่อมโยงความคิดที่ก้าวหน้า” เพื่อช่วยหนุนพลังการปฏิบัติของชนชั้นกรรมาชีพและชาวนานั่นเอง

เมื่อกลับมาพิจารณาและวิเคราะห์ในฝ่ายขบวนการนักศึกษา แม้กระทั่งฝ่ายนักศึกษาก็ยังมองตนเองว่า “เป็นผู้รักความเป็นธรรม มีการศึกษา รับรู้เร็ว มีอุปกรณ์การค้นคว้าที่สมบูรณ์พร้อม ทำให้สามารถเข้าใจสถานการณ์ต่างๆได้อย่างรวดเร็ว ไม่ผูกติดกับปัญหาค่าครองชีพ” ที่สำคัญนักศึกษายัง “เชื่อ” ว่าตนเองคือ “เป็นกองหน้า หัวหอกในการเคลื่อนไหว เป็นสะพานเชื่อมนำความคิดก้าวหน้า ไปสู่กลุ่มพลังที่รักชาติ รักประชาธิปไตยทั้งปวง”⁸⁴ จากหลักฐานนี้จึงสะท้อนว่าในขบวนการนักศึกษาเองก็เชื่อว่าตนเองคือกองหน้านำพาการปฏิบัติ ที่ต้องเชื่อมร้อยตัวเองเข้ากับกลุ่มการเมืองอื่นๆที่ก้าวหน้าเพื่อเป้าหมายในการปฏิวัติ การเคลื่อนไหวทำกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาในเมืองส่วนหนึ่งต้องทำงานแบบปิดลับ เหตุผลคือเป็นภาวะความจำเป็นของผู้ทำกิจกรรมเพราะอาจเป็นอันตราย เนื่องจาก “อยู่ในเขตปฏิกริยา” อันหมายถึงการทำงานภายใต้สภาพทางการเมืองที่ยังไม่เปิดกว้าง ดังนั้น รูปแบบการทำงานที่จำเป็นต้องพรางตัวก็คือทำตัวให้ “กลมกลืนกับมวลชน” หรือการทำตัวไม่ให้เป็นจุดเด่นนั่นเอง⁸⁵

การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาภายใต้การจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีภารกิจหน้าที่ในการ “แบกรับงานเคลื่อนไหวโฆษณาในเมืองอย่างเต็มที่” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “นักศึกษาหัวก้าวหน้า” ที่จำเป็นต้องมีการ “จัดตั้งอย่างเป็นระบบเพื่องานปฏิวัติในเมือง” ดังนั้น

⁸³ “บทบาทที่แท้จริงของขบวนการนักศึกษา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/46, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1-3.

⁸⁴ ศิลาธรรม, “เอกสารประกอบการศึกษาขบวนการนักศึกษาไทย,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/17, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2523, หน้า 6.

⁸⁵ “ก้าวรุดหน้าต่อไป ช่วงชิงใช้สถานการณ์ใหม่ให้เป็นประโยชน์” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/13, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 4.

รูปแบบกิจกรรมที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ “การเคลื่อนไหวแบบเปิดเผยถูกกฎหมาย” ที่สอดคล้องไปกับงานเคลื่อนไหวแบบปิดลับ ซึ่งการเคลื่อนไหวแบบเปิดเผยถูกกฎหมายดังกล่าวหมายถึงการจัดตั้งกลุ่มองค์กรกิจกรรมต่างๆของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเพื่อสร้างเครือข่ายการ “ปฏิวัติโค่นล้มการปกครองของพวกปฏิกริยา” การสร้างงานที่เปิดเผยถูกกฎหมายจะเป็นเงื่อนไขอันทำให้ “มวลชนหลายระดับสามารถเข้าร่วมและมีโอกาสยกระดับความตื่นตัวของเขาได้” โดยเฉพาะการ “จัดตั้งน้องใหม่” จะกำลังจะเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยโดยมีเงื่อนไขว่ากิจกรรมงานทางการเมืองต่างๆที่เปิดเผยสามารถเปิดเผยความคิดทางการเมืองส่งต่อไปยังรุ่นน้องได้กว้างขวางมากขึ้น ในขณะที่งานแบบปิดลับมีข้อจำกัดในการปฏิบัติงานจัดตั้งเช่นนี้⁸⁶

สำหรับประเด็นการจัดตั้งน้องใหม่ให้กลายเป็น “มวลชนนักศึกษา” ภายในสถาบันต่างๆมีเอกสารชี้แนะยุทธวิธีการทำงานต่อแกนนำและต่อผู้ปฏิบัติงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่แทรกซึมทำงานภายในสถาบันการศึกษาอย่างชัดเจน หลักการในการทำงานมวลชนน้องใหม่ต้องใช้วิธีการ “การกุมสภาพมวลชนนักศึกษาต้องไม่นำเดี่ยวอย่างอัตวิสัย” , “แม้มีมวลชนแต่ก็ต้องนำพามวลชนเข้าสู่เรียกร้องผลประโยชน์ของมวลชน” , “หลักการเคลื่อนไหวจะต้องเป็นการเคลื่อนไหวของมวลชนนักศึกษาส่วนข้างมาก อย่างนำพาแต่มวลชนก้าวหน้าและผู้เอากองเองงานส่วนน้อย ละทิ้งมวลชนส่วนใหญ่ไว้ข้างหลัง” , “ต้องผลักดันให้ขบวนการนักศึกษาเป็นกองหน้าเป็นสะพานเชื่อมในการต่อสู้ของประชาชน กล้านำมวลชน กล้ายกระดับเนื้อหาการเมืองให้สอดคล้องกับมวลชน ผู้ที่ก้าวหน้าต้องกล้าอยู่หน้ามวลชน กล้าขัดแย้งเพื่อยกระดับมวลชน กล้าเรียกร้องมวลชนในระดับที่เหมาะสมและจังหวะที่เหมาะสม” , “จะต้องทำให้มวลชนยอมรับและเคลื่อนไหวยกระดับไปด้วยกัน” , “การให้การศึกษามวลชน 1 ใน 3 ที่เราดึงมาร่วมในกิจกรรมต่างๆ งานเหล่านี้เป็นเงื่อนไขทำให้เรากุมมวลชน 1 ใน 3 ได้อย่างมีลักษณะองค์กร เป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนามวลชนอย่างเป็นระบบ” เป็นต้น⁸⁷ การจัดตั้งมวลชนน้องใหม่ของขบวนการนักศึกษาที่

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

⁸⁷ “ปัญหาความขัดแย้งระหว่างงานภายในกับงานส่วนกลาง ระหว่างการเคลื่อนไหวต่อสู้ของขบวนการกับการยึดกุมมวลชนภายในสถาบัน ชุดที่ 1,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/58, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1-3., และ, “ปัญหายุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการทำงานมวลชนในงานนักศึกษาปัจจุบัน” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/60, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 6.

เคลื่อนไหวในมหาวิทยาลัยได้รับการชี้้นำการทำงานจากผู้ปฏิบัติงานของพรรคอย่างใกล้ชิด มีขั้นตอน มีวิธีการเคลื่อนไหวอย่างชัดเจน⁸⁸

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งคือ องค์กรที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นมาแล้วจะได้รับคำแนะนำในการจัดการองค์กรรูปแบบเช่นเดียวกันกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย คือ รูปแบบการจัดการองค์กรนักศึกษาแบบ “ประชาธิปไตยรวมศูนย์” ในรายละเอียดคือ ในการเคลื่อนไหวให้เป็นเอกภาพสอดคล้องนั้น จำเป็นจะต้องมีศูนย์การนำที่แน่นอน การนำในองค์กรต้องใช้หลักการประชาธิปไตยรวมศูนย์ ใช้วิธีการมาจากมวลชนไปสู่มวลชน คือ ฝ่ายนำต้องรับฟังความคิดเห็นของชนชั้นล่าง สำรวจสภาพที่เป็นจริงขึ้นมา แล้วกำหนดมตินโยบายลงไป ส่วนชั้นล่างก็ต้องยอมรับและปฏิบัติตามมตินั้นอย่างเคร่งครัด โดยมีสิทธิเสนอความเห็นได้ถ้าเห็นว่าคำสั่งนั้นไม่ถูกต้อง ถ้าในการเคลื่อนไหวหนึ่งๆไม่มีศูนย์การนำที่แน่นอน ก็ย่อมไม่สามารถทำให้การเคลื่อนไหวนั้นเป็นเอกภาพได้ ยกตัวอย่างเช่น การเคลื่อนไหวของสโมสรนักศึกษา ถ้าต่างส่วนต่างทำคนละอย่าง บางส่วนสนใจ บางส่วนไม่สนใจ ส่วนหนึ่งผลักดันให้มีการประชุมนักศึกษาทั้งสถาบันขึ้น ส่วนอื่นๆก็ไม่ได้รับรู้เรื่องนี้ ไม่ได้ช่วยผลักดัน พอถึงวันประชุมนักศึกษาปรากฏว่ามีนักศึกษาเข้าร่วม 100-200 คน การเคลื่อนไหวก็ล้มเหลว ตัวอย่างเช่น ในสถาบันการศึกษาหนึ่ง มีคณะต่างๆอยู่ 5 คณะ แต่ละคณะมีกรรมการนักศึกษาของตัวเอง มีมวลชนในคณะของตัวเอง ขณะเดียวกันในสถาบันศึกษานั้นก็มีสโมสรนักศึกษาที่มีตัวแทนนักศึกษาจากแต่ละคณะ และยังมีชมรม กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ของสถาบันศึกษานั้นโดยส่วนรวมอีกด้วย ในที่นี้ งานเฉพาะส่วนก็คืองานของแต่ละคณะ ส่วนงานที่มีลักษณะเป็นงานของส่วนทั้งหมดคืองานของสโมสรนักศึกษา ซึ่งเป็นงานที่มุ่งให้นักศึกษาทั้งสถาบันเข้าร่วม ในที่นี้การเคลื่อนไหวมวลชนพื้นฐานแต่ละคณะย่อมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะเป็นส่วนที่ใกล้ชิดมวลชนมากที่สุด⁸⁹

⁸⁸ “งานการเมือง,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.10/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

⁸⁹ “ก้าวรุดหน้าต่อไป ช่วงชิงใช้สถานการณ์ใหม่ให้เป็นประโยชน์” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/13, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 5-6.

จากรายละเอียดดังกล่าวทำให้พบว่ามีความพยายาม “จัดตั้ง” รูปแบบการเคลื่อนไหวในหมู่นักศึกษาให้สามารถ “นำแบบรวมศูนย์”⁹⁰ เช่นเดียวกันกับแนวทางการปฏิบัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย โดยการสร้างเครือข่ายการทำงานระหว่างงานเฉพาะส่วนอันหมายถึงกิจกรรมของนักศึกษาแต่ละคณะ และงานส่วนรวมคือสโมสรนักศึกษาอันทำงานในด้านกว้างเพื่อระดมมวลชน นอกจากนี้ยังมีเอกสารจัดตั้ง “คำชี้แจงงาน 3 ด้าน ปี 2522” ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่ส่งไปยังผู้ปฏิบัติงานในเมืองเพื่อให้ทำการจัดตั้งขบวนการนักศึกษาในเมือง ยืนยันว่าส่วนหนึ่งของเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันเกิดขึ้นเพราะการจัดตั้ง “ยึดกุมนักศึกษาในแต่ละเขตงานโดยผ่านกลไกในการทำงานเคลื่อนไหวและกิจกรรมต่างๆ” โดยผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯในเขตงานที่รับผิดชอบ หมายถึง “มหาวิทยาลัย” ที่อยู่ในเขตงานรับผิดชอบ⁹¹ และปรากฏเอกสารจัดตั้งจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยซึ่งนำหลักการปฏิบัติในเมืองอีก 3 ประการ คือ “1 ขยายอิทธิพลก้าวหน้า สามัคคีพวกเป็นกลาง ดึงพวกกล้าหลัง โดดเดี่ยวพวกปฏิกริยา 2 อำพรางแก่นแกน ชุ่มซอญยาวนาน สะสมกำลัง รอคอยโอกาส 3 การเคลื่อนไหวต้องมีเหตุผล ได้ประโยชน์ รู้ประมาณ”⁹² ซึ่งหลักการ 3 ประการนี้ผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯได้นำไปทำการจัดตั้งนักศึกษาที่กำลังทำกิจกรรมอยู่ในขณะนั้น นอกจากนี้ยังมีเอกสารวิเคราะห์สถานการณ์การจัดตั้งขบวนการนักศึกษาในเมืองโดยผู้ปฏิบัติงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่ระบุว่ามีการจัดตั้งโดยตรงต่อนักศึกษา⁹³ ดังนั้น การเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาในเมืองคือรูปแบบ “การจัดตั้งที่เปิดเผยเป็นหลัก” และในรูปแบบ “ประชาธิปไตยรวมศูนย์” การที่ผู้ปฏิบัติงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจะสามารถเคลื่อนไหวได้มากขึ้นจำเป็นต้อง “ประสานงานที่ถูกต้องตามกฎหมายกับงานที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายเข้าด้วยกันอย่างแยบยล” เพื่อ “หลีกเลี่ยง

⁹⁰ “ทำไมต้องมีองค์กรผู้ปฏิบัติงาน ?,” ใน กองจุใจม1:1 (ธันวาคม 2522), หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, D1/4, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, หน้า 6-13.

⁹¹ “คำชี้แจงงาน 3 ด้าน ปี 2522,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/29, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2522.

⁹² “งานนักศึกษา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/31, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

⁹³ “ปัญหาความขัดแย้งระหว่างงานภายในกับหน่วยงานส่วนกลาง, ระหว่างการต่อสู้ของขบวนการฯกับการยึดกุมมวลชนภายในสถาบัน ชุดที่ 1,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/58, เอกสารโรเนียว.

ความเสียหายอันเกิดจากการปราบปรามของศัตรู” , “เพื่อนำมวลชนไปหล่อหลอมและดำเนินการต่อสู้กับศัตรู”⁹⁴

การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในเมืองช่วงรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นความพยายามเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยยุทธศาสตร์และยุทธวิธีแบบ “มาร์กซซิส-เลนินนิส” อันวางเป้าหมายในการปฏิวัติด้วย “ชนชั้นกรรมาชีพ” ซึ่งมีขบวนการนักศึกษาเป็น “กองหนุนทางตรง” ในการดำเนินงานทางการเมืองซึ่งกองหนุนทางตรงอันมีนักศึกษาถือว่าเป็น “ชนชั้นนายทุนน้อย” อันเป็นชนชั้นที่ “ไม่มีทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติเป็นของตนเอง” ในทางทฤษฎีเมื่อกล่าวถึงที่สุด “ขบวนการนักศึกษาที่ก้าวหน้าจะไม่อาจเป็นผู้กำหนดแผนยุทธศาสตร์แห่งการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมเท่านั้น แม้แต่จะกำหนดแผนยุทธศาสตร์ของตนเองก็ยังไม่อาจเป็นได้”⁹⁵

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ออกเผยแพร่ “คำขวัญและเข็มมุ่งประจำปี” ที่ขบวนการนักศึกษา “จำเป็นต้องเข้าใจและดำเนินการ” คือ ต้อง “ก่อกระแสเคลื่อนไหวที่กรีกโครมอย่างถูกกฎหมาย” หมายความว่า การจัดตั้งองค์กรผู้ปฏิบัติงานของนักศึกษาอย่างเป็นระบบอย่างถูกต้องเพื่อขยายงานในเขตเมืองนั้นเป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับสภาพเปิดทางการเมือง (Political Opportunities) ทั่วไปในขณะนั้น พรรคคอมมิวนิสต์มีข้อควรวิเคราะห์ว่าการดำเนินนโยบายของรัฐบาลเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ “อยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบอันสวยหรู ขณะเดียวกันธาตุแท้แห่งการกดขี่ขูดรีดและความสิ้นท่าหมดปัญญาในการแก้ไขปัญหาประเทศชาติยังมิได้ถูกเปิดโปงอย่างเต็มที่” และมีการประเมินว่ามีกระแสการก่อตัวของกลุ่มคนต่างๆ เพื่อเคลื่อนไหวทางการเมืองเรียกร้องในประเด็นต่างๆ อย่างมากภายหลังนโยบายผ่อนปรนของรัฐบาล รวมไปถึงฝ่ายค้านในรัฐสภาเองก็เคลื่อนไหววิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล⁹⁶ ดังนั้น คำขวัญและเข็มมุ่งที่พรรคฯ เผยแพร่โดยเฉพาะต่อขบวนการนิสิตนักศึกษา จำเป็นต้อง “ไปเรียนรู้ปัญหาประเทศชาติและประชาชน” โดยการระดมมวลชนนักศึกษาให้ออกไปเรียนรู้ปัญหาต่างๆ ในสังคม

⁹⁴ บรรจง เรืองธรรม, “ทำไมต้องยุบองค์การผู้ปฏิบัติงาน,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/40, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2523, หน้า 3.

⁹⁵ “การเคลื่อนไหวอย่างมีสำนึกของขบวนการศึกษากับยุทธศาสตร์และยุทธวิธีทางการเมืองของชนชั้นกรรมาชีพ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/3, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1-5.

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน

ต้องระดมนักศึกษาเพื่อเรียกร้องสิทธิในการปกครองตนเองของนักศึกษา ต้องทำแนวร่วมกับอาจารย์ที่ก้าวหน้า และให้ใช้รูปแบบกิจกรรมต่างๆในมหาวิทยาลัยเพื่อ “อำพราง” เป้าหมายการเคลื่อนไหวที่แท้จริงนั่นก็คือการโค่นล้มรัฐบาลศักดินาฟาสซิสต์เกรียงศักดิ์⁹⁷

แนวทางเคลื่อนไหวดังกล่าวของขบวนการนักศึกษาสอดคล้องกับสภาพทางการเมืองยุคพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ที่เปิดกว้างต่องานกิจกรรมของนักศึกษามากขึ้น ทั้งนี้การรื้อฟื้นสโมสรชมรม กลุ่มก้อนกิจกรรมอื่นๆในระยะนั้นตกอยู่ภายใต้ “อิทธิพล” ของ “คำชี้แจงงานการเมือง” โดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย⁹⁸ “สำหรับการขยายผลสะท้อนของอำนาจการนำของศูนย์การนำไปยังองค์กรเปิดเผยจำนวนมากในสถาบัน (แน่นอน ไม่ใช่ทั้งหมด) เช่น สโมสร องค์การฯ กรรมการ นศ. ชมรม กลุ่มและพรรค ก็ทำโดยผ่าน ผปง. (ผู้ปฏิบัติงาน) ที่ดำรงฐานะอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ในองค์กรเปิดเผยเหล่านั้น โดยให้ ผปง. เหล่านั้นไปชักนำให้องค์กรเปิดเผยที่ตนสังกัดเคลื่อนไหวไปตามทิศทางของศูนย์การนำ”⁹⁹ เมื่อวิเคราะห์จากข้อมูลส่วนนี้ทำให้เราทราบถึงการแทรกซึมของผู้ปฏิบัติงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยทำการชี้นำองค์กรนักศึกษาภายในสถาบันต่างๆให้มีทิศทางเคลื่อนไหวสอดคล้องประสานไปในทิศทางเดียวกันกับพรรคฯ

ข้อจำกัดของการจัดตั้งขบวนการนักศึกษาในเมืองภายใต้การชี้นำของศูนย์การนำก็มีอยู่บ้าง เช่น ศูนย์การนำไม่เปิดเผยต่อมวลชนโดยทั่วไปจึงไม่สามารถบัญชาการโดยตรงได้ท่ามกลางสถานการณ์การเคลื่อนไหวของมวลชน นอกจากนี้ ในสถานการณ์การเคลื่อนไหวของมวลชนที่รวดเร็วย่อมต้องการการวินิจฉัยจากฝ่ายบริหารที่อยู่ในแหล่งงาน แต่เนื่องจากศูนย์การนำอยู่ในที่ลับจึงไม่สามารถชี้นำได้ทันทั่วถึง และที่สำคัญ องค์กรเปิดเผยไม่ได้ขึ้นตรงต่อศูนย์การนำอย่างเป็นทางการ ศูนย์การนำจึงไม่สามารถชี้นำโดยตรงต่อองค์กรเหล่านั้นได้ ดังนั้น จึงเห็นว่าอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีอยู่ภายในขบวนการนักศึกษาในเมืองก็จริงแต่ข้อจำกัดเรื่องการเปิดเผยตัวตนของศูนย์การนำของพรรคฯก็ยังมีอยู่ด้วย¹⁰⁰

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

⁹⁸ “ปัญหาเกี่ยวกับศูนย์นำการเคลื่อนไหว,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/56, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2522, หน้า 1-3.

⁹⁹ “การประสานการนำที่ปิดลับเข้ากับองค์กรเปิดเผย,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/6, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

การเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้องการปกครองตนเองเป็นไปอย่างเข้มข้นที่สุดในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญก็คือหน่วยจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมองว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คือจุดยุทธศาสตร์การต่อสู้ที่สำคัญ จากจุดสารที่ชื่อว่า ธารธรรมพิเศษ ฉบับ ต่อสู้เพื่อสิทธิประชาธิปไตย มีการวิเคราะห์จุดยุทธศาสตร์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เนื้อหาใจความสำคัญได้ทำการวิเคราะห์ถึงขบวนการเรียกร้องการปกครองตนเองของขบวนการนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งคู่ขัดแย้งคือ “ผู้บริหารปฏิกิริยา” ที่ได้รับนโยบายมาจาก “รัฐบาลปฏิกิริยา” เพื่อหาทางสลายและทำลายขบวนการต่อสู้ของนักศึกษา การเคลื่อนไหวต่อสู้ของขบวนการนักศึกษาคือความพยายามที่จะช่วงชิงการนำมวลชนและทางพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยวิเคราะห์ว่าจุดยุทธศาสตร์การต่อสู้ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่ใช่ยุทธศาสตร์แคในระดับนักศึกษาเท่านั้นแต่มันได้ขยายการต่อสู้ไปสู่ระดับชาติด้วย

“...ปัญหาการแย่งชิงการนำในระดับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในครั้งนี้ เมื่อพูดให้ถึงที่สุดแล้วก็เป็นการต่อสู้ที่ล้อมรอบเนื้อหาใจกลางของการต่อสู้เพื่อยึดอำนาจรัฐมาเป็นของประชาชนอันเป็นเนื้อหาใจกลางของการปฏิวัติฝ่ายประชาชนอย่างหนึ่ง และการต่อสู้นี้ก็แยกไม่ออกจากการต่อสู้เพื่อเอกราช ประชาธิปไตย และเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติและประชาชน ดังนั้น การต่อสู้นี้เราไม่ได้หวังผลเพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งฐานะการนำของนักศึกษาที่รักชาติ รักประชาธิปไตย และรักความเป็นธรรมเท่านั้น ภาระหน้าที่ของเราประวัติศาสตร์ได้กำหนดให้ยาวไกลกว่านั้น ซึ่งก็คือ เราจะต้องนำนักศึกษาทั้งทางการเมือง ทางความคิด ยกกระดับทางความคิด และถึงที่สุดก็คือ จะต้องยกกระดับนักศึกษาจากทั้งทางการเมืองและทางความคิดสู่การจัดตั้งอย่างสมบูรณ์เข้าร่วมขบวนแถวปฏิวัติอย่างสง่างาม นั่นแหละคือภาระหน้าที่ที่ยาวไกลของเรา...”¹⁰¹

สำหรับยุทธศาสตร์เฉพาะหน้าของการเคลื่อนไหวในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คือการเคลื่อนไหวต่อสู้นำนักศึกษาเข้าร่วมทางการเมืองเพื่อเป้าหมายในการปกครองตนเอง และต้องช่วงชิงการนำในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทั้งเพื่อ “ประสานภาระหน้าที่เฉพาะหน้าให้เข้ากับภาระหน้าที่พื้นฐานให้ได้” คำว่าการประสานหน้าที่เฉพาะหน้าให้เข้ากับภาระหน้าที่ขั้นพื้นฐานจึงหมายความว่าขบวนการนักศึกษาจะต้องเคลื่อนไหวต่อสู้ให้ได้รับชัยชนะในทางการเมืองด้วยการปกครองตนเองให้ได้ เมื่อทำได้สำเร็จก็ต้องยกระดับมวลชนไปสู่การปฏิวัติโค่นล้มรัฐบาลฟาส

¹⁰¹ “ธารธรรมพิเศษ ฉบับ ต่อสู้เพื่อสิทธิประชาธิปไตย วันที่ 14 ก.พ. 2521,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B 1.1.15/3, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2521, หน้า 1.

ซิสต์ ซึ่งการขยายบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไปสู่ระดับชาติเพื่อหวังผลในการเชื่อมร้อยการปฏิวัติในเมืองเข้าด้วยกันกับชนบท ในความหมายของยุทธศาสตร์นี้ก็คือ ภาระหน้าที่พื้นฐาน ของขบวนการนักศึกษาในเมืองนั่นเอง¹⁰² นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ว่าแนวทางการเคลื่อนไหวจำเป็นจะต้อง “ประสานงานปิดและงานเปิดเผย” เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองในปี พ.ศ.2521 ยังคงไม่น่าไว้วางใจนักถึงแม้ว่ารัฐบาลจะเปิดกว้างในทางการเมืองก็ตาม ดังนั้นการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในเมืองจึงเปิดเผยได้แต่ทั้งนี้ต้องเชื่อมโยงการทำงานปิดลับกับผู้ปฏิบัติงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเวลาเดียวกัน¹⁰³

4.6.3 ขบวนการนักศึกษาในเมือง พ.ศ.2521 ถึง พ.ศ.2525: ปัญหาทฤษฎีของหน้าสะพานเชื่อม

ในหัวข้อที่ผ่านมาได้วิเคราะห์หรืออธิบายปัจจัยเชิงความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับขบวนการนักศึกษาในเมืองเพื่อให้เห็นภาพอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ของพรรคที่มีต่อขบวนการนักศึกษา ซึ่งขบวนการนักศึกษาได้รับเอาทั้งอุดมการณ์ แนวทางวิธีการ รวมไปถึงเป้าหมายในทางการเมืองจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเพื่อนำมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของตนเอง สำหรับในหัวข้อนี้จะเป็นการอธิบายวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาในเชิงทฤษฎีมาร์กซิสต์ (Marxist Theory) ก่อนจะไปทำความเข้าใจในรายละเอียดผู้ทำวิจัยขอตั้งข้อสังเกตว่าการอธิบายขบวนการนักศึกษาในหัวข้อนี้คือการอธิบายจากมุมมองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่มีต่อขบวนการนักศึกษาในเมืองเอง ดังนั้น การนิยามขบวนการนักศึกษาโดยทฤษฎีมาร์กซิสต์จึงเป็นทฤษฎีมาร์กซิสต์ที่มาจากพรรคคอมมิวนิสต์เป็นสำคัญ ประการถัดมา การนิยามขบวนการนักศึกษาในเมืองในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2521 ถึง พ.ศ.2525 ยังไม่มีกลุ่มใดหรือองค์กรใดที่สามารถช่วงชิงคำนิยามขบวนการนักศึกษาในเมืองได้ชัดเจนเท่ากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อาจถือว่านี้เป็นการเมืองของการนิยาม (Politics of Definition) ขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

การนิยามขบวนการนักศึกษาในเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยส่วนหนึ่งคือการเสนอประเด็นว่า “นักศึกษาในเมืองคือองหน้าสะพานเชื่อมในการปฏิวัติ” ทั้งนี้ คำนิยาม

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

¹⁰³ “ธรรมพิเศษ ฉบับ ต่อสู้เพื่อสิทธิประชาธิปไตย วันที่ 14 ก.พ. 2521,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B 1.1.15/3, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2521, หน้า 1-3.

ดังกล่าวของพรรคฯตั้งอยู่บนพื้นฐานทฤษฎีการวิเคราะห์สังคมนิยมไทย “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” ตามแบบพรรคคอมมิวนิสต์จีน ซึ่งกล่าวว่า

“สังคมกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาคือระบอบสังคมที่การขูดรีดแบบศักดินาที่เจ้าที่ดินกระทำต่อชาวนา (คนส่วนใหญ่) ยังมีบทบาทสำคัญอยู่ และร่วมประสานกับการขูดรีดของจักรวรรดินิยม โดยผ่านชนชั้นปกครองนายทุนขุนนางภายในประเทศ”¹⁰⁴

สังคมไทยในทฤษฎีการวิเคราะห์ดังกล่าวมองว่า สังคมมีการพัฒนาความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างชนชั้นตามวิภาษวิธีประวัติศาสตร์ นับมาตั้งแต่ยุคทาสในสมัยทวารวดี สูยุคศักดินาในสมัยสุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น จากนั้นสังคมไทยก็ถูกผลักดันเข้าสู่ยุคสังคมกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา ดังนั้น “การต่อสู้ของประชาชนไทยในยุคกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาจึงต้องต่อสู้เพื่อให้ประเทศมีเอกราช ประชาชนมีประชาธิปไตยอย่างแท้จริง” พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมองเห็นว่าประชาชนไทยมีศัตรู 3 ฝ่าย คือ “จักรวรรดินิยม” (หมายถึงสหรัฐอเมริกา) , “ศักดินานิยม” และ “ทุนนิยมขุนนาง”¹⁰⁵

“...ในประเทศที่มีลักษณะสังคมกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา ประชาชนชั้นชนต่างๆยังคงค่อนข้างล่าหลัง โดยเฉพาะชนชั้นต่ำของสังคมคือกรรมกรชาวนา คนยากคนจนในเมือง กระทั่งนายทุนน้อยในบางชนชั้นอันเนื่องมาจากการปิดกั้นและมอมเมาของชนชั้นปกครองที่กระทำต่อประชาชน ประชาชนด้อยการศึกษา การจะรับรู้สิ่งต่างๆมีความจำกัด นศ. เนื่องจากลักษณะปัญญาชนของตนจึงง่ายต่อการรับรู้และนำความรู้ต่างๆไปโฆษณาให้มวลชนที่ถูกกดขี่ กระทั่ง นศ. อื่นๆที่ยังไม่ตื่นตัวได้เข้าใจความเป็นจริง เช่นนี้จึงเป็นบทบาทอีกประการหนึ่งของขบวนการ นศ. ...”¹⁰⁶

การนิยามขบวนการนักศึกษาในเมือง ส่วนหนึ่งมาจากการวิเคราะห์ทฤษฎีการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ.2521 ว่าด้วย “ชนชั้นนายทุนน้อยประเภทต่างๆ” โดยวิเคราะห์ว่า “ชนชั้นนายทุนน้อยเป็นที่ไว้ใจได้ของชนชั้นกรรมมาชีพ” อันได้แก่ “ปัญญาชน

¹⁰⁴ “ศึกษาบทเรียนในอดีต แก้ไขอุปสรรค ร่วมกันสร้างสรรค์ขบวนการนักศึกษาให้ปรากฏเป็นจริง,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/79, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

¹⁰⁶ “รายงานการสัมมนาแกนนักศึกษา ก.ค.23,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/80, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2523, หน้า 15.

นิสิต นักศึกษา นักเรียน ผู้ค้าย่อย หัตถกร และผู้มีอาชีพอิสระ” ซึ่งส่วนหนึ่งหมายถึงพวกที่เป็นปัญญาชนและนักศึกษานั้นเอง

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีทัศนะคติต่อขบวนการนักศึกษาในเมืองโดยภาพรวมทั้งหมดว่า “มีบทบาทเป็นกองหน้า” และ “เป็นสะพานทอดในการปฏิวัติประเทศไทยชั้นปัจจุบัน” และมีเหตุผลในการอธิบายว่าคนหนุ่มสาวซึ่งส่วนหนึ่งมีหน้าที่เรียนหนังสือในมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียน (หรือที่มีโอกาสในการเข้าเรียน) นั้นมีพื้นฐานครอบครัวที่เข้าข่ายชนชั้นนายทุนน้อยในช่วงหลายสิบปีมานี้จำนวนนักเรียนนักศึกษาขยายตัวเพิ่มมากขึ้น แต่โดยกลับกัน “ในกลุ่มพวกนี้ นอกจากปัญญาชนส่วนน้อยส่วนหนึ่งที่ใกล้ชิดและรับใช้จักรพรรดินิยม ศักดินานิยมและทุนนิยมขุนนาง และคัดค้านประชาชนแล้ว โดยทั่วไปชนกลุ่มนี้ก็ถูกจักรพรรดินิยม ศักดินานิยม และทุนนิยมขุนนางกดขี่ ขูดรีด ต้องเผชิญกับการว่างงานและสูญเสียโอกาสศึกษา มีชีวิตยากจนและไร้สิทธิทางการเมือง” ซึ่งหมายความว่าชนชั้นนายทุนน้อยมีทั้งลักษณะที่รับใช้ “ชนชั้นปกครองปฏิกริยา” และถูกกดขี่โดยชนชั้นปกครองปฏิกริยาในเวลาเดียวกัน พรรคอธิบายต่อไปว่าจากสภาพดังกล่าว “พวกเขาจึงมีลักษณะปฏิวัติสูงมาก” เพราะว่า “พวกเขามีบทบาทเป็นกองหน้าและเป็นสะพานทอดในการปฏิวัติประเทศไทยชั้นปัจจุบัน รับสัจธรรมและรับความคิดได้ง่าย และยังสามารถเผยแพร่ความคิดปฏิวัติได้อย่างดีอีกด้วย” แต่ด้วยข้อจำกัดทางชนชั้น นักศึกษาจึงมีจุดอ่อนที่สำคัญคือ “มีแต่ความรู้ในตำรา”, “เหินห่างจากการปฏิบัติ”, “ดูถูกการใช้แรงงาน”, และ “หัวนโหวได้ง่าย”¹⁰⁷ ฉะนั้น ในทางทฤษฎี บทบาทในทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาในสภาพสังคมกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาจึงมีบทบาทที่เป็น “กองหน้า” หมายถึง “มีบทบาทที่เป็นกองหน้า (เป็นผู้ริเริ่ม ผู้กระทำก่อน) ในการโฆษณาปลุกกระดมมวลชน ให้การศึกษาแก่มวลชน ทำการเคลื่อนไหวคัดค้าน โจมตีบั่นทอนชนชั้นปกครองศัตรูของประชาชนทางการเมือง ที่มีลักษณะต่อเนืองและมีพลัง” ส่วนบทบาทที่เป็น “สะพานเชื่อม” หมายถึง “เป็นสะพานเชื่อมความคิดที่ก้าวหน้าสู่กรรมกร ชาวนา นำความคิดที่ก้าวหน้าไปปลุกกระดมมวลชนกรรมกร ชาวนา ให้เข้าใจถึงเอกราชประชาธิปไตย” และ “เป็นสะพานเชื่อมการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อเอกราช ประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง ระหว่างกรรมกร ชาวนา และผู้รักชาติรักประชาธิปไตยทั้งปวง ทำการประสานและหนุน

¹⁰⁷ “กำลังดันของการปฏิวัติ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A 1.5/31 (31-34), เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2521, หน้า 18

ช่วยการต่อสู้ของประชาชนนวงการต่างๆในเมืองให้มีลักษณะใหญ่โตมีพลังที่เข้มแข็ง”¹⁰⁸ เมื่อพิจารณาในทางทฤษฎี ขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองจึงถือว่าเป็นชนชั้นนายทุนน้อย มีลักษณะปฏิวัติ มีจุดอ่อนในทางชนชั้น การเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษามีบทบาททางการเมืองเป็นกองหน้าและสะพานเชื่อมในการปฏิวัติทางชนชั้นนั่นเอง

บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาในฐานะกองหน้าสะพานเชื่อมการปฏิวัติทางชนชั้น มีความจำเป็นต้อง “ประสานทางการเมือง” กับกรรมกรและชาวนา พรรคคอมมิวนิสต์อธิบายว่าขบวนการนักศึกษาจำเป็นต้องเคลื่อนไหวเป็นแนวร่วมกับชนชั้นกรรมกรชาวนาซึ่งถือว่าเป็นชนชั้นปฏิวัติตามทฤษฎีปฏิวัติ ฉะนั้น ทิศทางทางการเมืองที่ขบวนการนักศึกษาต้องดำเนินการร่วมกันกับชนชั้นปฏิวัติ คือการ “ประสานการต่อสู้โดยอยู่แนวรบไหนก็ต่อสู้ในแนวรบของตน โดยมีจุดมุ่งหมายและเป้าหมายเดียวกัน โจมตีศัตรูประสานกัน หนุนช่วยซึ่งกันและกัน เช่น ประชาชนเดือดร้อนเนื่องจากการขึ้นค่าน้ำมัน นศ. ก็จัดเคลื่อนไหวเปิดโปงศัตรูเพื่อสนับสนุนประชาชนในรูปแบบต่างๆ (อภิปราย ติดโปสเตอร์ ออกแถลงการณ์ชี้แจง เป็นต้น) กล่าวได้ว่า นศ. ปัญญาชนได้อาศัยจุดยืนต่อผลประโยชน์กรรมกรชาวนาเคลื่อนไหว” และขบวนการนักศึกษาต้อง “นำตัวไปคลุกคลีและเคลื่อนไหวร่วมกับกรรมกรชาวนา เช่น ชาวนาเรียกร้องปัญหาค่าเช่านา ถูกเจ้าที่ดินเอาเปรียบ นศ. ก็ลงไปร่วมเรียกร้องและอาจจะมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวด้วย ในการไปคลุกคลีกับกรรมกรชาวนานั้นมีทั้งด้านที่ให้และรับจากกรรมกรชาวนา ให้คือ ไปขยายความรู้ให้กรรมกรชาวนา ทำให้มีจิตสำนึกที่จะยืนอยู่กับพวกเขา และไปศึกษาส่วนดีงามจากกรรมกรชาวนาที่ นศ. มีข้ออ่อนอยู่ ในการไปคลุกคลีนั้นยังมีระดับของมันด้วยคือไปใช้ชีวิตเพื่อรับรู้ความทุกข์ยากของกรรมกรชาวนา เช่น ไปออกค่าย เป็นต้น และการไปร่วมทุกข์ร่วมสุขกับชาวนา ร่วมการเคลื่อนไหวต่อสู้กระทั่งนำกรรมกรชาวนาในการเคลื่อนไหว”¹⁰⁹ จากคำอธิบายทิศทางทางการเมืองแบบ “ร่วมประสาน” ของขบวนการนักศึกษาได้สะท้อนในเชิงทฤษฎีอย่างสำคัญประการหนึ่งว่า ขบวนการนักศึกษาในเมืองไม่ใช่ “ขบวนการปฏิวัติโดยตรง” เนื่องจากขบวนการนักศึกษาไม่ได้เป็นชนชั้นปฏิวัติเหมือนชนชั้นกรรมกรชาวนา ขบวนการนักศึกษามีบทบาททางการเมืองก็จริงแต่มีบทบาทเป็นกองหน้าและสะพานเชื่อมในการปฏิวัติเท่านั้น ซึ่งขบวนการนักศึกษาจะต้อง

¹⁰⁸ “ศึกษาบทเรียนในอดีต แก้ไขอุปสรรค ร่วมกันสร้างสรรค์ขบวนการนักศึกษาให้ปรากฏเป็นจริง,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/79, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 3.

¹⁰⁹ “รายงานการสัมมนาของนักศึกษา ก.ค.23,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/80, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 16.

เคลื่อนไหวประสานร่วมกับชนชั้นปฏิวัติจึงจะเกิดผลในการปฏิวัติทางชนชั้น ดังนั้น ในทางทฤษฎี ขบวนการนักศึกษาจึงมีลักษณะเป็น “ขบวนการกึ่งปฏิวัติ” หมายถึงไม่ได้เป็นชนชั้นปฏิวัติโดยตรง แต่เป็นแนวร่วมทางชนชั้นกับชนชั้นปฏิวัติ และทำการเคลื่อนไหวในเมืองเป็นกองหน้าสะพานเชื่อมกับชนชั้นปฏิวัติเพื่อปฏิวัติทางชนชั้น¹¹⁰ นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าแม้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมองว่านักศึกษาสามารถเป็นกองหน้าสะพานเชื่อมในการปฏิวัติประเทศไทย แต่พรรคฯยังมีการติงเอาไว้ว่า “มีแต่ความรู้ในตำรา”, “เหินห่างจากการปฏิวัติ”, “ดูถูกการใช้แรงงาน”, และ “หัวนโหดได้ง่าย” สิ่งเหล่านี้คือความรู้สึกที่สะท้อนไปยังขบวนการนักศึกษาที่เป็นอยู่โดยรวมในช่วงปี พ.ศ.2521

วิเคราะห์ในแง่อิทธิพลทางความคิดเชิงทฤษฎีต่อขบวนการนักศึกษาในเมือง ขบวนการนักศึกษาได้รับอิทธิพลทฤษฎีกองหน้าสะพานเชื่อมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างชัดเจนโดยปรากฏอยู่ในเอกสารหลายชิ้น ตัวอย่างเช่นในปี พ.ศ.2522 ขบวนการนักศึกษาและนักเรียนในเมืองมีการจัดประชุมกันขึ้นเพื่อร่วมกำหนดแนวทางทั่วไปและถอดบทเรียนในการทำกิจกรรมตั้งแต่หลัง 6 ตุลาฯ จนถึงปี พ.ศ.2522 มีการตั้งประเด็นแลกเปลี่ยนหลายประเด็น เช่น บทบาทและหน้าที่ของนักเรียนและนักศึกษา ,ทิศทางการทำงาน, ปัญหาผู้ปฏิบัติงาน และ งานมวลชน เป็นต้น

เมื่อถึงประเด็นบทบาทของขบวนการนักศึกษาในเมือง ในที่ประชุมมีการพูดถึงบทบาท “เป็นกองหน้าของการปฏิวัติ” และ “เป็นสะพานเชื่อม” ไปสู่ชนชั้นอื่นๆเข้าทำการปฏิวัติเช่น ชนชั้นกรรมกร นายทุนน้อย ชาวนา เป็นต้น เหตุผลที่ขบวนการนักศึกษาควรจะเป็นกองหน้าในการปฏิวัติก็คือ “ไม่มีผลประโยชน์ส่วนตัว เราร้องเอากการเอางาน รับรู้ปัญหาได้เร็ว เข้าใจได้เร็ว ไม่มีภาระหน้าที่ต้องรับผิดชอบส่วนตัว มีฐานะทางสังคมที่มวลชนยอมรับ” และ “เป็นกองหน้าในการโฆษณาจัดตั้งมวลชน นำมวลชนเข้าต่อสู้ บั่นทอนศัตรูทางการเมือง บุกเบิกสถานการณ์ใหม่ๆ” ในขณะที่กรรมกรนั้น “มีข้อจำกัดทางฐานะสังคม ยังไม่เป็นที่ยอมรับ มีภาระหน้าที่ต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูครอบครัว นำการเคลื่อนไหวเรื่องอื่นๆ(นอกจากปัญหาค่าแรง) ไม่ได้ มีความคิดค่อนข้างไปทางอนุรักษ์เพราะมาจากชาวนาเป็นส่วนใหญ่” ในขณะที่ขบวนการศึกษานั้น “ประสานการต่อสู้ในชนบทในเนื้อหาของ การต่อสู้ นำการเคลื่อนไหวในเมือง” ส่วนบทบาทของขบวนการนักศึกษาในฐานะสะพานเชื่อมมีการอภิปรายในที่ประชุมว่าคือ “นำเอาความคิดที่ก้าวหน้าไปสู่กรรมกรชาวนา

¹¹⁰ “ศึกษาบทเรียนในอดีต แก้ไขอุปสรรค ร่วมกันสร้างสรรค์ขบวนการนักศึกษาให้ปรากฏเป็นจริง,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/79, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 8.

เรียนรู้ข้อดีจากกรรมกรชาวนามาปรับปรุงข้ออ่อนของนักศึกษา เช่น การยืนหยัด ไม่โลเล เรียบง่าย อ่อนน้อมถ่อมตน กล่าวต่อผู้ ปรับปรุงนักศึกษาให้ปฏิบัติอย่างถึงที่สุด”¹¹¹ กล่าวโดยสรุป ความคิดของนักศึกษาผู้ทำกิจกรรมเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงปี พ.ศ.2522 ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีและแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นอย่างมาก การถกเถียงเรื่อง “กองหน้าสะพานเชื่อม” นั้นเป็นผลจาก “การชี้หน้า” ของศูนย์การนำที่เข้ามาเผยแพร่ในเมืองซึ่งชี้หน้าว่านักศึกษาคือกองหน้าในการปฏิวัติประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีกองหน้าสะพานเชื่อมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ส่งผลให้เกิดข้อถกเถียงทางทฤษฎีในหมู่ผู้ปฏิบัติงานในเมืองของพรรคฯบางส่วน มีการถกเถียงกันทั่วไปว่าทฤษฎีกองหน้าสะพานเชื่อมขบวนการนักศึกษาสามารถใช้ได้หรือไม่โดยผ่านการตีความที่แตกต่างกันในทางทฤษฎี

ในแง่ทฤษฎี ข้อถกเถียงปรากฏอย่างชัดเจนในหมู่ผู้ปฏิบัติงาน สาเหตุเป็นเพราะว่าการตีความทฤษฎีกองหน้าสะพานเชื่อมที่แตกต่างกัน คู่โต้แย้งทฤษฎีขบวนการนักศึกษาในฐานะกองหน้าสะพานเชื่อมที่โด่งดังที่สุด คือ อุโฆษ อมรรธรรม และ ศศิธร เยาวทัศน์ การตอบโต้กันระหว่างทั้งสองคนนี้เกิดขึ้นราวปี พ.ศ.2523 ซึ่งจุลสาร ดาวเหนือ ได้นำมารวบรวม¹¹² และยังมีบทความแสดงให้เห็นถึงข้อถกเถียงจำนวนหนึ่ง

ในบทความเรื่อง “บทบาทที่เป็นกองหน้าและสะพานเชื่อมของขบวนการนักศึกษาในการเคลื่อนไหวปฏิวัติ” ของ อุโฆษ อมรรธรรม ซึ่งสนับสนุนทฤษฎีกองหน้าสะพานเชื่อมของศูนย์การนำพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เขาเสนอว่า ขบวนการนักศึกษาเป็นองค์กรจัดตั้งของมวลชนส่วนหนึ่งที่เป็น “พันธมิตร” ของชนชั้นกรรมาชีพในการปฏิวัติ ไม่ได้มีลักษณะขึ้นตรงต่อพรรคปฏิวัติโดยตรง อุโฆษอธิบายว่าขบวนการนักศึกษาถือว่าเป็นชนชั้นนายทุนน้อย ใครก็ตามที่พยายามทำให้ชนชั้นนายทุนน้อยกลายเป็นชนชั้นปฏิวัตินั้นกำลังทำผิดพลาดอย่างร้ายแรงในทางทฤษฎี¹¹³

ขบวนการนักศึกษาในทางทฤษฎี หมายถึง มิได้เป็นองค์กรจัดตั้งของพรรคที่ปฏิวัติทางชนชั้นอย่างเป็นทางการ ขบวนการนักศึกษาเป็นเพียงแนวร่วมในการปฏิวัติที่มีลักษณะมวลชนและ

¹¹¹ “บันทึกการประชุม,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/12, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2522, หน้า 4-5.

¹¹² “ดาวเหนือ 1:7(มกราคม 2523),” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, D 21/5, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, ม.ป.ท.

¹¹³ “บทบาทที่แท้จริงของขบวนการนักศึกษา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B 2/47, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2523, หน้า 2-3.

ลักษณะนายทุนน้อยดำรงอยู่นั้น ดังนั้นบทบาทที่เป็นกองหน้าของขบวนการนักศึกษาจึงหมายถึง

“สำหรับขบวนการนักศึกษาที่ก้าวหน้าซึ่งออกห่างจากจุดยืนเดิมของตนและมาขึ้นอยู่กับจุดยืนของชนชั้นกรรมาชีพนั้น อาจแสดงบทบาทเป็นกองหน้าได้เป็นบางโอกาสและในบางเงื่อนไข เช่นในยามที่ชนชั้นปกครองปฏิบัติการใช้ระบอบเผด็จการฟาสซิสต์มาปราบปรามการเคลื่อนไหวต่อสู้ของมวลชน ในยามที่พรรคไม่อาจดำเนินการต่อสู้อย่างเปิดเผยและถูกต้องตามกฎหมาย และในยามที่ชนชั้นอื่นๆยังไม่อาจจัดตั้งองค์การจัดตั้งของตนขึ้นมาทำการต่อสู้ทางการเมืองได้ ในยามนี้ ขบวนการนักศึกษาอาจแสดงบทบาทเป็นกองหน้าในการเคลื่อนไหวต่อสู้ของมวลชนได้ในระดับหนึ่ง การแสดงบทบาทที่เป็นกองหน้าเช่นนี้ย่อมแยกไม่ออกจากการนำของพรรค ไม่ว่าจะรัฐประหารหรือไม่มีรัฐประหารก็ตาม ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า ความเข้าใจที่แพร่หลายกันอยู่ในหมู่นักศึกษาที่ว่า ขบวนการนักศึกษาเป็นกองหน้าของการต่อสู้ของมวลชน (อย่างน้อยก็สำหรับในเมือง) ตลอดไป และไม่มีเงื่อนไขนั้นเป็นความเข้าใจผิด ยิ่งในปัจจุบันที่ชนชั้นอื่นๆได้จัดตั้งองค์การจัดตั้งของตนขึ้นมาทำการต่อสู้ทางการเมืองแล้ว ขบวนการศึกษาก็จะต้องประสานการต่อสู้ของตนเข้ากับการต่อสู้ของมวลชนชนชั้นอื่นๆ และยอมรับบทบาทในการต่อสู้ของมวลชนชนชั้นอื่นๆอย่างเสมอภาคอีกด้วย”¹¹⁴

ขบวนการนักศึกษาจึงมิใช่กองหน้านำพาการต่อสู้โดยปราศจากเงื่อนไขใดๆและโดยตลอดไป ตรงกันข้าม ขบวนการนักศึกษาจะสามารถสร้างบทบาทกองหน้าได้ก็ต่อเมื่อมีเงื่อนไขที่ถูกต้อง คือ เงื่อนไขที่สภาพการเมืองในเมืองเป็น “เผด็จการฟาสซิสต์” ทำให้องค์การจัดตั้งทางชนชั้นของมวลชนอื่นๆไม่สามารถเคลื่อนไหวทางการเมืองได้อย่างเสรีนอกจากขบวนการนักศึกษา ในสภาพระบอบการเมืองแบบปิด (หรือเผด็จการเบ็ดเสร็จ) ขบวนการนักศึกษาสามารถทำการเคลื่อนไหวได้มากกว่าองค์การจัดตั้งอื่นๆและมีบทบาทเป็นกองหน้ามวลชนเพื่อ “นำ” การต่อสู้ปฏิวัติได้

อุโฆษ เสนอบทบาทที่เป็นสะพานเชื่อมของขบวนการนักศึกษาเอาไว้ว่าจะต้องวางบทบาทเป็นสะพานเชื่อมเข้ากับชนชั้นกรรมาชีพเพื่อ “ให้หันมายอมรับลัทธิมาร์กซ์และยอมรับการนำของพรรคอย่างเต็มที่ ทำให้พรรคสามารถเชื่อมโยงกับนักเรียน นิสิตและนักศึกษา” การเป็นสะพานเชื่อมของขบวนการศึกษามีบทบาทมากกว่าองค์กรเคลื่อนไหวอื่นๆเนื่องจากสภาพการเมือง นักศึกษา สามารถทำความเข้าใจลัทธิมาร์กซ์ได้ง่าย ทำให้ “ขบวนการศึกษามีบทบาทเป็น

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน

สะพานเชื่อมทางด้านวัฒนธรรมและลัทธิมาร์กซ์ไปสู่กรรมกรและชาวนาในระดับหนึ่ง”¹¹⁵ ขบวนการนักศึกษาที่มีสภาพเป็นชนชั้นนายทุนน้อยที่มีความรู้มากกว่าชนชั้นอื่นๆ นักศึกษาจึงสามารถเข้าใจอะไรได้อย่างรวดเร็ว ในความจำเป็นของการปฏิวัติ นักศึกษาที่ก้าวหน้าจำเป็นจะต้องชักจูงนักศึกษาคนอื่นๆ ให้หันมายอมรับและศึกษาลัทธิมาร์กซ์อย่างจริงจัง เมื่อนักศึกษามีความเข้าใจต่อลัทธิมาร์กซ์ก็ย่อมต้องยอมรับการปฏิวัติของชนชั้นกรรมกรชีพและยอมรับการนำของพรรคกรรมกรชีพอย่างเต็มที่ บทบาทการเป็นสะพานเชื่อมของนักศึกษาก็คือนำพาความคิดที่ปฏิวัติที่ถูกต้องไปเชื่อมประสานกับชนชั้นกรรมกรชาวนากับพรรคเข้าด้วยกันนั่นเอง

ต่อมาไม่นาน ศศิธร เขียวทัศน์ ได้เผยแพร่บทความ “ความเห็นต่อภาระหน้าที่ของขบวนการนักศึกษา” ผ่านจุลสาร ดาวเหนือ เพื่อตอบโต้บทความของ อุโฆษ อมรธรรม ในประเด็นบทบาทที่เป็นกองหน้าของนักศึกษา ศศิธร กล่าวว่า “มีความแตกต่างมากระหว่างผู้นำการปฏิวัติและกองหน้าของการปฏิวัติ ทั้งในแง่บทบาทและชนชั้น”¹¹⁶ ในรายละเอียดนั้นกล่าวถึงพรรคปฏิวัติเท่านั้นที่สามารถมีบทบาทเป็นกองหน้า เนื่องจาก “พรรคในฐานะที่ไม่อาจแยกออกจากชนชั้นของตน ได้เพียบพร้อมด้วยลักษณะพิเศษที่ทำให้เป็นผู้นำการปฏิวัติ” โดยทำการยกการวิเคราะห์ของสตาลินว่าพรรคจะต้องยืนอยู่หน้าชนชั้นกรรมกร ควรจะต้องชักนำชนชั้นกรรมกรมาชีพ ไม่ควรเป็น “ข้างเท้าหลัง” ของขบวนการเกิดขึ้นเอง และพรรคก็ยังถือว่าเป็นกองกำลังที่จัดตั้งของชนชั้นกรรมกร และมีรูปแบบสูงสุดในการปฏิวัติ และยกการวิเคราะห์ของ เหมา เจ๋อ ตุง ว่า พรรคปฏิวัติเกิดจากชนชั้นกรรมกรมาชีพซึ่งเป็นชนชั้นปฏิวัติ พรรคจึงมีฐานะเป็นกองหน้าของชนชั้นกรรมกรเพื่อนำพาการปฏิวัติ และกล่าวว่าพรรคมิใช่กองหน้าของมวลชนในการต่อสู้ปฏิวัติ หากเป็นกองหน้าของชนชั้นกรรมกร เพราะพรรคอยู่บนจุดยืนของชนชั้นกรรมกร มิใช่อยู่บนจุดยืนของชนชั้นอื่นๆ ที่เป็นองค์ประกอบของมวลชน เช่น ชาวนา นายทุนน้อย นายทุนชาติ¹¹⁷ ศศิธร ได้แย้ง อุโฆษ อมรธรรม ว่าพรรคเท่านั้นที่เป็นกองหน้า เพราะว่าพรรค “จะต้องควรยืนอยู่หน้าชนชั้นกรรมกร ควรจะต้องมองไกลกว่าชนชั้นกรรมกร ควรจะต้องชักนำชนชั้นกรรมกรมาชีพ ไม่ควรเป็นข้างเท้าหลังของขบวนการที่เกิดขึ้นเอง” หมายความว่าพรรคไม่อาจแยกออกจากชนชั้นของตน ในที่นี้คือชนชั้นกรรมกร พรรคมีฐานะเป็นกองกำลังจัดตั้งของชนชั้นกรรมกรและเป็นรูปแบบสูงสุดของการจัดตั้ง ดังนั้น พรรคจึงไม่มีจุดยืนของชนชั้นอื่นๆ ซึ่งถือว่าเป็นเพียงองค์ประกอบของมวลชน พรรคจึงมีบทบาท “เป็นผู้นำการปฏิวัติ”

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

ศศิธรกล่าวถึงบทบาทขบวนการนักศึกษาว่าขบวนการนักศึกษามีบทบาทเป็นเพียงกองหน้าการปฏิวัติ ไม่ใช่ “นำ” การปฏิวัติ ทั้งนี้เขาได้ยกตัวอย่างจาก เหมา เจ๋อ ตุง ว่าขบวนการนักศึกษาในจีน “มีลักษณะปฏิวัติที่ใหญ่หลวงมาก พวกเขามีความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของทุนนิยมไม่มากนักน้อย เปี่ยมไปด้วยความรู้สึกทางการเมือง พวกเขาจักจะมีบทบาทที่เป็นกองหน้าและสะพานเชื่อมในการปฏิวัติของจีนในขั้นปัจจุบัน...”¹¹⁸

ศศิธร ได้แย้งในประเด็นประเด็นสะพานเชื่อมของขบวนการนักศึกษาของ อุโฆเซ ที่กล่าวว่า “ขบวนการนักศึกษาจะเป็นกองหน้าได้จริงก็เป็นเพียงกองหน้าของบรรดานักเรียน นิสิต และนักศึกษาในการต่อสู้ช่วงชิงลัทธิผลประโยชน์ของตัวเองเท่านั้น” โดยโต้แย้งว่า “ผู้เขียนเห็นว่าคุณความดังกล่าวไม่ถูกต้อง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าบทบาทที่เป็นกองหน้าและสะพานเชื่อมนั้นเป็นบทบาทต่อการปฏิวัติ ส่วนที่ว่าบทบาทในการต่อสู้เพื่อช่วงชิงผลประโยชน์ของตน (นักศึกษา) นั้นเป็นบทบาททางยุทธวิธี เพื่อให้เราใกล้ชิดมวลชน ไม่ล้ำหน้ามวลชน ให้มวลชนยอมรับเรา เพื่อจะได้สามารถให้การศึกษานำพามวลชน(นักศึกษา)ไปต่อสู้ในบทบาททางยุทธศาสตร์ต่อไป”¹¹⁹ ศศิธรต้องการชี้ให้เห็นว่าการเป็นสะพานเชื่อมของขบวนการนักศึกษาไม่ใช่เป็นเพียงแค่ “ลัทธิผลประโยชน์ของตัวเอง” แต่การเป็นสะพานเชื่อมของขบวนการนักศึกษาเป็น “ยุทธวิธี” เพื่อสร้างการยอมรับจากมวลชน ให้เกิดการยอมรับ เพื่อจะได้ดำเนินการปฏิวัติอย่างมีเป้าหมายทางยุทธศาสตร์

สำหรับประเด็นการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในสภาพเผด็จการ อุโฆเซ อมรรธรรมอธิบายว่า “ในยามที่ชนชั้นปกครองปฏิกริยาใช้ระบอบเผด็จการฟาสซิสต์มาปราบปรามการเคลื่อนไหวต่อสู้ของมวลชน ในยามที่พรรคไม่อาจดำเนินการต่อสู้อย่างเปิดเผยและถูกต้องตามกฎหมาย และในยามที่ชนชั้นอื่นๆยังไม่อาจจัดตั้งองค์การจัดตั้งของตนขึ้นมาทำการต่อสู้ทางการเมืองได้ ในยามนี้ ขบวนการนักศึกษาอาจแสดงบทบาทเป็นกองหน้าในการเคลื่อนไหวต่อสู้ของมวลชนได้ในระดับหนึ่ง” ศศิธรโต้แย้งกลับว่า “ในปัญหาว่าโอกาสไหนและเงื่อนไขไหนที่นักศึกษาจะมีบทบาทเป็นกองหน้านั้น ผู้เขียนเห็นว่ามิได้เป็นไปตามโอกาสและเงื่อนไขแบบที่บทความกล่าว เพราะบทบาทดังกล่าวเป็นบทบาททางภววิสัยอันสืบเนื่องมาจากลักษณะของนักศึกษา (เช่น เป็นเยาวชน ไม่มีผลประโยชน์ส่วนตัวมากนัก มีระดับวัฒนธรรมสูง) แต่ว่านักศึกษาจะแสดงบทบาทดังกล่าวได้ในระดับมากน้อยแต่ไหนขึ้นอยู่กับการกำลังทางอติวิสัยของ

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-9.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

ขบวนการและการสถานการณ์ในขณะนั้น”¹²⁰ การโต้แย้งของศศิธรได้ชี้ให้เห็นความผิดพลาดในคำอธิบายของอุโฆษที่ว่าสภาพทางการเมืองไม่ได้ส่งผลให้ขบวนการนักศึกษากลายเป็นกองหน้าในการปฏิวัติ ขบวนการนักศึกษาจะแสดงบทบาทของหน้าการปฏิวัติได้ขึ้นอยู่กับขบวนการนักศึกษามากกว่าสภาพทางการเมืองแบบเผด็จการ

กล่าวโดยสรุปการโต้แย้งของ ศศิธร เยาวทัศน์ เขาพยายามชี้ว่า อุโฆษ อมรรธรรม ดีความทฤษฎีกองหน้าสะพานเชื่อมผิดพลาด คือ “ไม่เข้าใจความแตกต่างระหว่างบทบาทการนำการปฏิวัติกับบทบาทที่เป็นกองหน้าของการปฏิวัติ” และ “ไม่เข้าใจความแตกต่างระหว่างบทบาทในการนำแนวร่วมกับบทบาทในการเป็นสะพานเชื่อม” ซึ่ง “บทบาทอย่างแรกเป็นของพรรค และอย่างหลังเป็นของขบวนการนักศึกษา”¹²¹ ดังนั้น ความเห็นของศศิธรในทางทฤษฎี บทบาทขบวนการนักศึกษาในเมืองในการนำการปฏิวัติและบทบาทการเป็นกองหน้าการปฏิวัติจึงต้องแยกออกจากกันให้ชัดเจน

หลังจากบทความตอบโต้ของ ศศิธร เยาวทัศน์ เผยแพร่ไปไม่นาน อุโฆษ อมรรธรรม จึงได้เขียนบทความโต้แย้งกลับมาอีก มีชื่อว่า “ปัญหาเกี่ยวกับบทบาทที่เป็นกองหน้าและสะพานเชื่อมของขบวนการนักศึกษาในการเคลื่อนไหวปฏิวัติ” ลงวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2523 อุโฆษ ยังคงยืนยันคำอธิบายเดิมว่า “การที่ข้าพเจ้ากล่าวว่าขบวนการนักศึกษาจะเป็นกองหน้าได้จริงๆก็เป็นเพียงกองหน้าของบรรดานักเรียน นิสิต และนักศึกษาในการต่อสู้เพื่อสิทธิประโยชน์ของตนเองเท่านั้นหาได้เป็นการกล่าวเกินเลยไปจากข้อเท็จจริงไม่ อย่างไรก็ดีตามสำหรับขบวนการนักศึกษาที่ก้าวหน้านั้น ข้าพเจ้าก็ได้ปฏิเสธลักษณะปฏิวัติของพวกเขา เพราะพวกเขาเป็นกองหนุนที่มีความสำคัญองหนึ่งในการต่อสู้ปฏิวัติ ซึ่งในบางโอกาสและในบางเงื่อนไขก็อาจจะแสดงบทบาทที่เป็นกองหน้าของมวลชนในการต่อสู้ปฏิวัติได้อีกด้วย”¹²² ส่วนประเด็นสะพานเชื่อมนั้น อุโฆษกล่าวว่า “ข้าพเจ้ามิได้ปฏิเสธว่าการเชื่อมทางด้านวัฒนธรรมที่มีระดับสูงกว่าและความคิดที่ก้าวหน้าไปสู่ชนชั้นกรรมกรและชาวนาในระดับหนึ่งเป็นบทบาทที่เป็นสะพานเชื่อมที่เด่นเป็นพิเศษของขบวนการนักศึกษา แต่ข้าพเจ้าก็ปราถนาจะชี้ให้เห็นว่าการเชื่อมการนำของชนชั้นกรรมกรหรือพรรคการเมืองของชนชั้นนี้เข้ากับมวลชนของขบวนการนักศึกษาซึ่งก็คือบรรดานักเรียน นิสิต และนักศึกษาเป็นบทบาทที่เป็นสะพานเชื่อมที่เป็นพื้นฐานของขบวนการนักศึกษาที่ไม่อาจจะเลย

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

¹²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

ได้”¹²³ อุโฆษเขียนยืนยันในทางทฤษฎีว่าขบวนการนักศึกษาเป็นกองหน้าของมวลชนชนชั้นนายทุนน้อย (หมายถึงบรรดานักเรียน นักศึกษา) ในการต่อสู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของตนเอง และยืนยันว่าการเป็นสะพานเชื่อมยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับขบวนการนักศึกษา

จากนั้นไม่นานก็มี “สหาย” คนหนึ่งเขียนตอบโต้บทความ “ความเห็นต่อภาระหน้าที่ของ ขบวนการนักศึกษา” ของ ศศิธร เยาวทัศน์ ด้วยเช่นกัน มีการโต้แย้งว่าพรรคในทางทฤษฎีไม่ได้ แยกบทบาท “นำการปฏิวัติ” กับ “บทบาทกองหน้าของการปฏิวัติ” ออกจากกัน โดยกลับกันแล้วทั้งสองอย่างนี้คือสิ่งเดียวกัน¹²⁴ โดยให้เหตุผลที่สำคัญว่าถ้าหากแยกบทบาททั้งสองประการนี้ออกจากพรรคจะทำให้ “พรรคจะเห็นห่างมวลชนเรือแสนเรือลำน้อยอย่างแน่นอน พรรคจะกลายเป็น สำนักเจ้าลัทธิขุนนาง สั่งการ ข้างหลวงใหญ่ วางตัวได้อยู่เหนือมวลชนเท่านั้น ! แน่นนอนละ เมื่อนั้น มวลชนเรือแสนเรือลำน้อยก็จะปฏิเสธพรรค การปฏิวัติก็จะจบลงด้วยคำพูดที่ไอ้อวดหวานหู เท่านั้น !”¹²⁵ จากนั้นเขาได้โต้แย้งประเด็นสะพานเชื่อมว่า “ที่นี่กล่าวสำหรับขบวนการนักศึกษา (ไทยที่ก้าวหน้า) ซึ่งเป็นองค์กรจัดตั้งมวลชน (ชนชั้นนายทุนน้อย) ที่ชนชั้นกรรมาชีพต้องการความช่วยเหลืออย่างเป็นระบบ ความหมายที่ว่าเป็นสะพานเชื่อมต่อก็คือตรงนี้แหละ ตรงที่พยายามให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นระบบต่อชนชั้นกรรมาชีพ กล่าวอย่างเป็นรูปธรรมและตรงไปตรงมาแล้ว ก็คือช่วยให้พรรคสามารถที่จะมีเงื่อนไขในการให้การศึกษาลัทธิมาร์กซ์-เลนินแก่มวลชน (ซึ่งก็คือ บรรดานักเรียนนักศึกษาทั้งหลายนั่นเอง) ตามเจตนารมณ์แนวทางการสร้างระบบสังคมนิยม และให้มวลชนยอมรับการนำของพรรคอย่างเต็มที่โดยผ่านตน”¹²⁶ ดังนั้น การเป็นสะพานเชื่อมของ ขบวนการนักศึกษาจึงยังมีความสำคัญในการปฏิวัติ เพราะว่าพรรคจะได้มีเงื่อนไขในการ “จัดตั้ง อุดมการณ์” แก่มวลชนนักศึกษา เพื่อให้มวลชนนักศึกษายอมรับการนำปฏิวัติของพรรคอย่างเต็มที่

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการถกเถียงทฤษฎีกองหน้าสะพานเชื่อมอีกประเด็นหนึ่งก็คือการ ถกเถียงถึงแนวทางการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในเมืองว่าเป็นขบวนการปฏิรูปหรือ ขบวนการปฏิวัติกันแน่ ? เนื่องจากการถกเถียงในลักษณะดังกล่าวมีลักษณะการวิเคราะห์ที่สามารถเชื่อมโยงไปถึงแนวคิดที่ว่าขบวนการนักศึกษาควรเป็น กองหน้า หรือเป็น กองหนุน ในการ ต่อสู้ทางการเมือง

¹²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-31.

¹²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

¹²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

ผู้ที่ใช้นามปากกา “เสรีชน ณ ชาติไทย” ตีพิมพ์เผยแพร่เอกสารการถกเถียงในประเด็นนี้ เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ.2524 ในหัวข้อ “ขบวนการนักศึกษา ปฏิรูปหรือปฏิวัติ” โดยกล่าวว่า “เนื่องจาก ปฏิรูป หรือ ปฏิวัติ ในความเห็นของผู้เขียนแล้ว มันมีความหมายทางการเมืองที่สำคัญที่สุด” เหตุที่บอกว่ามีความหมายทางการเมืองที่สำคัญที่สุดเพราะผู้เขียนมองว่าในสถานการณ์ปี พ.ศ.2524 ควรจะต้องมีการปรับยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการต่อสู้ทางการเมืองให้สอดคล้องกับสถานการณ์¹²⁷

เสรีชน ณ ชาติไทย เสนอว่าขบวนการนักศึกษามีลักษณะ “เป็นกองหนุน” ไม่ใช่ “เป็นกองหน้า” ด้วยเหตุผล คือ นักศึกษาส่วนใหญ่ที่มีโอกาสได้เข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยโดยทั่วไปมีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีในระดับหนึ่ง มาจากครอบครัวชนชั้นกลาง (หมายถึงพื้นฐานครอบครัวเป็นชนชั้นนายทุนน้อย) และเกือบครึ่งมีภูมิลำเนาอยู่กรุงเทพฯ โดยที่ผู้เขียนทำการวิเคราะห์จากสถิติจำนวนนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ และประเด็นภูมิหลังทางครอบครัวของนักศึกษากลุ่มต่างๆตั้งแต่ปี พ.ศ.2517-2520¹²⁸ ผู้เขียนมีข้อสรุปว่า “สำนึกทางชนชั้น” ของนักศึกษามีได้สอดคล้องกับการปฏิวัติชนชั้น และกลุ่มชนชั้นนักศึกษามีขนาดเล็กโดยเปรียบเทียบกับจำนวนกรรมกรที่มีพลังมากกว่าในทางการเมืองและมีอัตราการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ขบวนการนักศึกษาเป็นองค์กรจัดตั้งทางการเมืองของ “ชนชั้นนายทุนน้อย” และนอกจากนี้ “นักศึกษาส่วนมากจะก่อรูปการเคลื่อนไหวที่กำหนดจากจิตสำนึกที่ปฏิรูป และนักศึกษาส่วนที่ก้าวหน้าก็จะก่อรูปการเคลื่อนไหวที่กำหนดจากจิตสำนึกที่ปฏิวัติ ดังนั้น บทบาทของขบวนการนักศึกษาก็คือองค์รวมของรูปการเคลื่อนไหวทั้งสองแบบ ผู้ใดมองบทบาทของขบวนการนักศึกษาในแบบใดแบบเดียวก็จะเป็นการละเลยสภาพความเป็นจริงที่มีความแตกต่างทางจิตสำนึกในหมู่นักศึกษา”¹²⁹ เสรีชน ณ ชาติไทย สรุปว่า กลุ่มนักศึกษาที่มีบทบาทเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นเพียงกลุ่มน้อยที่มี “จิตสำนึกในการปฏิวัติ” เท่านั้น ในขณะที่นักศึกษาโดยทั่วไปไม่ได้มีจิตสำนึกปฏิวัติดังกล่าวดำรงอยู่แต่มี “จิตสำนึกปฏิรูป” มากกว่า

¹²⁷ เสรีชน ณ ชาติไทย, “ขบวนการนักศึกษา ปฏิรูป หรือปฏิวัติ,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/18, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 18 เมษายน 2524, หน้า 1.

¹²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-4.

¹²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

ส่วนบทความที่มีชื่อว่า “ขบวนการนักศึกษา เชียงขวาหรือเชียงซ้าย”¹³⁰ ได้อธิบายว่า ขบวนการนักศึกษานั้นเป็นได้แค่สะพานเชื่อมเพื่อให้มวลชนตื่นตัวทางการเมืองเท่านั้นแต่ ขบวนการนักศึกษาไม่ต้องเคลื่อนไหวปฏิวัติเนื่องจาก “ชนค. เป็นขบวนการปฏิรูปโดยพื้นฐานแต่ จะแสดงบทบาทเป็นกองหนุนของขบวนการปฏิวัติได้ในบางโอกาส” คำอธิบายนี้มีการวิเคราะห์ รองรับ 3 ประการได้แก่ คือ ประการแรก ในช่วงเวลานั้นเกิดการถกเถียงเรื่องทฤษฎีการวิเคราะห์ สภาพสังคมไทยโดยทั่วไป การถกเถียงโต้แย้งทางทฤษฎีการเมืองขึ้นกึ่งศักดินาของพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีส่วนทำให้การอธิบายทฤษฎีของหน้าสะพานเชื่อมต้อง “ชะงัก” ไปด้วยเนื่องจากทฤษฎีของหน้าสะพานเชื่อมที่พรรคคอมมิวนิสต์นำมาอธิบายขบวนการนักศึกษาในเมืองวางอยู่บนพื้นฐานของการวิเคราะห์สภาพสังคมไทยแบบกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา ประการที่สอง การขยายตัวของกลุ่มทางการเมืองโดยทั่วไปในขณะนั้นโดยเฉพาะกลุ่มเคลื่อนไหวอื่นๆที่ นอกเหนือจากขบวนการนักศึกษา ถึงแม้ว่ากลุ่มเหล่านั้นจะมีบทบาทเพิ่มขึ้นเรื่อยๆแต่ “กลุ่มนี้ยังไม่ เข้มแข็งมาก การจัดตั้งยังไม่ดีพอ มีกำลังคนน้อย ไม่ได้มีบทบาทเป็นที่ยอมรับหรือเป็นตัวแทนของ คนทั่วไป และเงื่อนไขที่ต้องประกอบอาชีพทำให้การรวมตัวเป็นไปได้อย่างถูกคุกคามได้ง่าย เมื่อเทียบกับ ชนค. จะเห็นว่าแตกต่างกันมาก ชนค. จะได้เปรียบเกือบทุกประตู” ประการที่สาม ขบวนการนักศึกษายังไม่สามารถเคลื่อนไหวได้อย่างมีผลมากนักแต่ก็สามารถเป็นกองหนุนได้

กล่าวโดยสรุปในประเด็นปัญหาทฤษฎีของหน้าสะพานเชื่อมในฐานะการนิยามขบวนการ นักศึกษาในเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ผู้วิจัยพบว่าทฤษฎีของหน้าสะพานเชื่อม นั้นมีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีการวิเคราะห์สภาพสังคมไทยกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาของพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยโดยตรง เนื่องจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมองว่า ขบวนการนักศึกษาในเมืองคือ “ยุทธศาสตร์” ที่จำเป็นจะต้องขึ้นนำการเคลื่อนไหวทางการเมือง การ นำเสนอทฤษฎีของหน้าสะพานเชื่อมคือความพยายามที่จะทำให้ขบวนการนักศึกษาในเมือง “มี ลักษณะปฏิวัติ” มากยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม การนิยามขบวนการนักศึกษาในเมืองในฐานะของ หน้าสะพานเชื่อมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้เกิดการถกเถียงโต้แย้งทางทฤษฎี ตามมา ปราบฏการณ์ดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นว่าการนิยามขบวนการนักศึกษาในทางทฤษฎีของ หน้าสะพานเชื่อมมีปัญหาบางประการดำรงอยู่ หมายถึงตัวขบวนการนักศึกษาในระยะเวลา นั้นมี ยังมีบทบาททางการเมืองไม่ชัดเจนในทางทฤษฎี ยังไม่สามารถหาข้อสรุปในทางทฤษฎีได้นั่นเอง

¹³⁰ “ขบวนการนักศึกษา เชียงขวาหรือเชียงซ้าย,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, B 2/16, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1-3.

ประการถัดมา ข้อถกเถียงทฤษฎีกองทุนน้ำสะพานเชื่อมเริ่มหายไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากในระยะเวลาใกล้เคียงกันนั้นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกำลังประสบปัญหาในการอธิบายทฤษฎี กิ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา ทำให้ความสนใจของคนกลุ่มต่างๆ หันไปในทิศทางดังกล่าว และผู้วิจัยก็ไม่พบการถกเถียงทฤษฎีกองทุนน้ำสะพานเชื่อมเพิ่มขึ้นอีกเลยหลังจากปี พ.ศ.2525 เป็นต้นมา ประเมินได้ว่าความเสื่อมถอยทางอุดมการณ์และความเสื่อมความขลังของทฤษฎีกิ่งเมืองขึ้นกึ่ง ศักดินาคือตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อความถดถอยของทฤษฎีกองทุนน้ำสะพานเชื่อมด้วย

4.6.4 กรณีเคลื่อนไหวเรียกร้องการปกครองตนเองของนักศึกษา พ.ศ.2521-2523

กรณีเคลื่อนไหวเรียกร้องการปกครองตนเองของนักศึกษาคือกรณีที่สะท้อน ความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยชัดเจนที่สุด เนื่องจากมีข้อมูลหลักฐาน มากมายได้ยืนยันความเชื่อมโยงดังกล่าว สำหรับการวิเคราะห์หรืออธิบายในตัวแปรนี้ผู้วิจัยจะนำ ข้อมูลที่ค้นพบมาทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการปฏิวัติกับขบวนการนักศึกษาใน เมืองในมิติต่างๆ คือ มิติทางด้านอุดมการณ์ มิติทางด้านการจัดตั้งขบวนการต่อสู้ มิติการชี้แนะ แนวทางการต่อสู้ต่างๆ การวิเคราะห์ตัวแปรเชิงความสัมพันธ์หัวข้อนี้มีความสำคัญในทางทฤษฎีของ งานวิจัย เนื่องจากความเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึง พ.ศ.2525 ได้รับอิทธิพลในด้านต่างๆจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างชัดเจน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยคือปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการ นักศึกษาสามารถรักษาสถานะทางการเมืองของตนเองเอาไว้ได้แม้ว่า 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 มี ภาพปรากฏว่าได้ทำลายขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายลงไปได้ก็ตาม ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าการ เคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคมในเมืองนั้นเปรียบเสมือน “ขบวนการกึ่งปฏิวัติ” หมายถึงไม่ใช่ขบวนการปฏิวัติโดยตรงแต่ได้รับอิทธิพลและได้รับการนิยามในทางทฤษฎีการปฏิวัติ ว่ามีสถานะเป็นกองทุนน้ำสะพานเชื่อมในการปฏิวัติ ดังนั้น หากมองในมุมมองของพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยแล้ว ขบวนการนักศึกษาในเมืองหลัง 6 ตุลาคม จึงมีสถานะที่สำคัญใน ขบวนการการปฏิวัติ และมีความสำคัญในทางการเมืองเพื่อการปฏิวัติ

ภายใต้การปกครองของรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร แม้ว่าทำให้กลุ่มองค์กร กลุ่มพลัง นักศึกษา ประชาชน ทุกรูปแบบถูกสั่งยุบด้วยข้อหา “เป็นภัยต่อสังคม” ขบวนการนักศึกษาต้อง หยุดการเคลื่อนไหวทุกรูปแบบ แต่อย่างไรก็ตาม สภาพความเป็นจริงของขบวนการนักศึกษา ก็ไม่ได้หยุดการพัฒนา ในบรรยากาศการเมืองแบบปิดดังกล่าวยังมีการรวมหมู่จับกลุ่มพูดคุยในหมู่ นักศึกษาอย่างสม่ำเสมอเท่าที่โอกาสจะเอื้ออำนวยให้ได้ ยังคงมีการต่อสู้เรียกร้องสิทธิเสรีภาพ

ภายใต้ข้อจำกัดทางการเมืองจนกระทั่งในปี พ.ศ.2521 ขบวนการนักศึกษาจึงสามารถเรียกร้องให้มีการจัดตั้งองค์กรนักศึกษาได้พร้อมๆกันทุกมหาวิทยาลัย ในระยะปี พ.ศ.2521-2523 ภายหลังจากการต่อสู้เรียกร้องให้มีการจัดตั้งองค์กรนักศึกษาต่างๆที่มาจาก การเลือกตั้งของนักศึกษาในหลายสถาบัน ขบวนการนักศึกษาก็ได้เริ่มพัฒนาตัวเองภายใต้ความคิด “รักชาติรักประชาธิปไตย” พยายามสร้างงานออกไปอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ¹³¹

มหาวิทยาลัยต่างๆเริ่มฟื้นฟูกิจกรรมในมหาวิทยาลัยของตนเอง เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีการฟื้นฟูงานกิจกรรมภายในอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ในต้นปี พ.ศ.2521 มหาวิทยาลัยต่างๆเริ่มเปิดให้มีการเลือกตั้งนักศึกษาขึ้น แต่การเลือกตั้งก็เป็นการเลือกตั้งทางอ้อม เช่นการเลือกตั้งนิตินิเทศในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การเลือกตั้งให้แต่ละคณะเลือกผู้แทนจากคณะขึ้นมาคณะละ 10 คน 14 คณะ เพื่อที่จะมาเลือกตั้งกรรมการสโมสรนิสิต 4 คน คือ นายกองคณา นิสิต อุปนายก 2 คน และเหรัญญิก ซึ่งในการเลือกตั้งทางอ้อมครั้งนั้นก็มีการเรียกร้องการเลือกตั้งทางตรงแต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ¹³² การเรียกร้องเลือกตั้งทางตรงเกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยอื่นๆด้วย

ตลอดปี พ.ศ.2521 จนถึงปี พ.ศ.2523 มีการเคลื่อนไหวเรียกร้อง “การปกครองตัวเอง” อย่างคึกคัก โดยรูปธรรม นักศึกษาเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการร่างธรรมนูญนักศึกษานับใหม่ในแต่ละมหาวิทยาลัย เรียกร้องให้มีการเลือกตั้งสภานักศึกษา เรียกร้องให้มีการเลือกตั้งสโมสรนักศึกษา และเคลื่อนไหวให้มีการจัดตั้งพรรคนักศึกษา¹³³ ซึ่งเคยถูกรัฐบาลสั่งยุบไปก่อนหน้านี้

¹³¹ “เอกสารประกอบการศึกษาขบวนการนักศึกษาไทย,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/17, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 4.

¹³² จุฬาลงกรณ์และกลุ่มอิสระ 14 คณะ, “ขบวนการนักศึกษา อดีต ปัจจุบัน อนาคต...?”, หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B238, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 17-18.

¹³³ ศกน., “ข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเรื่อง สภา, พรรค,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.4/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., พรรคนักศึกษา 7 คณะ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, “ธรรมนูญพรรคนักศึกษา 7 คณะ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ.2523,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.5/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2523., กรรมการพรรค

การเคลื่อนไหวเรียกร้องการปกครองตัวเองของนักศึกษาในระยะปีดังกล่าวมีรูปแบบการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายระหว่างคณะเป็นการภายใน เช่น กรรมการนักศึกษา 8 คณะในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์¹³⁴ สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและ 14 คณะ¹³⁵ พรรคนักศึกษารวม 7 คณะ¹³⁶ พรรคสามัคคี 4 คณะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร¹³⁷ พรรครวมมहितล¹³⁸ เป็นต้น ซึ่งองค์กรเคลื่อนไหวภายในมหาวิทยาลัยเหล่านี้มีการจัดประชุมระหว่างมหาวิทยาลัยร่วมกันอย่างต่อเนื่องตลอดปี พ.ศ.2521 โดยเป็น “ภารกิจสร้างพรรคประชาธิปไตยขึ้นในดินแดนแห่งนี้ นับเป็นภาระอันใหญ่หลวงที่ทำให้ นศ. ทั้งปวงลุกขึ้นมาทวงสิทธิ เสรีภาพ ประชาธิปไตย”¹³⁹ ต่อมาได้รวมตัวจัดตั้งกันเป็น “เครือข่ายสโมสรนิสิตนักศึกษาระหว่างสถาบัน”

ชั่วคราว, “สัมมนาพรรคสามัคคี 4 คณะ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.3/4, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 11-13 มีนาคม 2523.

¹³⁴ กรรมการนักศึกษา 8 คณะ, “แบบสำรวจความคิดเห็นของ นศ.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง สโมสรนักศึกษา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B 1.1.15/6, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2521.

¹³⁵ สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “การเลือกตั้งสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B 1.2.4/2, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 11 มกราคม 2522.

¹³⁶ พรรคนักศึกษา 7 คณะ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, “ธรรมนูญพรรคนักศึกษา 7 คณะ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ.2523,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.5/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว.

¹³⁷ กรรมการพรรคชั่วคราว, “สัมมนาพรรคสามัคคี 4 คณะ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.3/4, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว.

¹³⁸ กลุ่มอิสระมहितล, “คำประกาศ (กันยายน 2524),” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, D4.7/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, วารสาร, ม.ป.ท.

¹³⁹ “เอกสารนักศึกษาสัมพันธ์ เรื่อง สมธ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/99, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

สิ่งสะท้อนความพยายามหรือพื้นกิจกรรมนักศึกษาส่วนหนึ่งปรากฏในแถลงการณ์เรียกร้อง การเลือกตั้ง ของคณะกรรมการชุมนุม 7 ชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2522 ชุมนุมดังกล่าวหมายถึงองค์กรกิจกรรมนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แก่ ชุมนุมค่ายอาสาพัฒนาชนบท, ชุมนุมสตรีบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม, ชุมนุมอนุรักษ์ ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม, ชุมนุมสังคมพัฒนา, ชุมนุมศึกษาและพัฒนาสลับ, ชุมนุมปาฐกถา และได้วาที และชุมนุมวรรณศิลป์ ในแถลงการณ์เรียกร้องให้สมาชิกของชุมนุมต่างๆออกมา เลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ มีการกล่าวถึงข้อจำกัดการทำงานที่ “ไม่เป็นประชาธิปไตย”, “ไม่มี เสรีภาพ” และ “ข้อบังคับสโมสรไม่เป็นประชาธิปไตย” ตลอดจน “ไม่มีสภานักศึกษา” ในท้าย แถลงการณ์กล่าวว่าพวกเขาต้องการข้อบังคับสโมสรที่มีความเป็นประชาธิปไตย มีการเลือกตั้ง ทางตรง มีสภานักศึกษา มีความเป็นอิสระในการทำงาน¹⁴⁰

ข้อเรียกร้องดังกล่าวขนานคู่ไปกับการต่อสู้เรียกร้องกฎระเบียบข้อบังคับของนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต่อสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในนาม “กรรมการนักศึกษา 8 คนะ” ด้วย¹⁴¹ ซึ่งก่อนหน้านั้นช่วงต้นปี พ.ศ.2521 มีการเคลื่อนไหวของนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อเรียกร้อง “ธรรมนูญการปกครองตนเองที่เป็นประชาธิปไตย” จนกระทั่งเกิด “มติ 17 กุมภาพันธ์”¹⁴²

การเรียกร้องของกรรมการนักศึกษา 8 คนะในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต้องประสบ ปัญหาการเคลื่อนไหวเป็นระยะเนื่องจากผู้บริหารไม่ยอมรับฐานะขององค์กร โดยมองว่ากรรมการ นักศึกษา 8 คนะคือองค์กรที่ไม่ได้มาจากนักศึกษาส่วนใหญ่ในมหาวิทยาลัย กรรมการนักศึกษา 8 คนะ เคลื่อนไหวเรียกร้องธรรมนูญการปกครองตัวเองของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ราวต้นปี พ.ศ.

¹⁴⁰ คณะกรรมการชุมนุม 7 ชุมนุม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “คำแถลงของคณะกรรมการ ชุมนุม 7 ชุมนุม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.5/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2522.

¹⁴¹ กรรมการนักศึกษา 8 คนะ, “ขอเสนอข้อเรียกร้องมายังสภามหาวิทยาลัย,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.6/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสาร โรเนียว, ม.ป.ท., 2522.

¹⁴² นักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “จดหมายถึง เพื่อนร่วมงาน จากกลุ่มนักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.2/3, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2521.

2521¹⁴³ แต่การเคลื่อนไหวนี้ไม่ได้รับการยอมรับจากผู้บริหารมหาวิทยาลัย โดยถูกมองว่า “เป็นองค์กรเถื่อน” และ “แจกเอกสารเถื่อน” รวมไปถึงการไม่ได้รับความสนใจจากผู้บริหาร¹⁴⁴ ในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2521 ผู้บริหารมหาวิทยาลัยได้ออกใบปลิวและคำสั่งรวม 4 ฉบับ มีเนื้อหาโจมตี “ฐานะอันชอบธรรม” ของกรรมการนักศึกษา 8 คน¹⁴⁵ ขณะที่องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มองว่ากรรมการนักศึกษา 8 คน “ไม่น่าไว้วางใจ” ครั้งที่มีการเลือกตั้งนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ประจำปี พ.ศ.2523 ซึ่งกรรมการนักศึกษา 8 คน ออกแถลงการณ์ใบปลิวโจมตีองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าจัดการเลือกตั้งเป็นไปโดยมิชอบ อมธ. จึงตั้งข้อสังเกตว่า

“... 1. แถลงการณ์ดังกล่าวเป็นแถลงการณ์ที่ตีพิมพ์มาจากโรงพิมพ์อย่างจงใจ และการออกแถลงการณ์ในลักษณะเช่นเดียวกันนี้ได้ปรากฏขึ้นในมหาวิทยาลัยอื่นที่กำลังมีการเลือกตั้งอยู่ อาทิ จุฬาลงกรณ์ฯ และ รามฯ

2. จากการที่นักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ของเราได้เข้าไปสอบถามผู้แจกแถลงการณ์เหล่านั้นได้ความว่า กลุ่มบุคคลที่เข้ามาแจกแถลงการณ์ในวันนี้ (13 กพ.) เป็นบุคคลภายนอกที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ มธ. ของเราแต่อย่างใด

¹⁴³ “แบบสำรวจความคิดเห็นของ นศ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง สโมสรนักศึกษา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.15/6, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว.

¹⁴⁴ “ธารธรรมพิเศษ ฉบับ ต่อสู้เพื่อสิทธิประชาธิปไตย วันที่ 14 ก.พ. 2521,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.15/3, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 3.

¹⁴⁵ “ยึดกุมยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีการต่อสู้ให้มั่น ยืนหยัดนำมวลชนนักศึกษาต่อสู้เพื่อสิทธิประชาธิปไตยอย่างรัดกุมและรอบคอบ ขยายบทบาทของแนวร่วมให้กว้างขวาง สนใจปัญหาความคิดและปรับปรุงระบบงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น บดขยี้แผนทำลายขบวนการนักศึกษาอย่างเด็ดเดี่ยว,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/61, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 1.

ทางองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงขอชี้แจงข้อเท็จจริงของการจัดการเลือกตั้งและเสนอข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับแถลงของกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า นักศึกษา 8 คณะ ให้เพื่อนนักศึกษาชาวธรรมศาสตร์ได้รับทราบโดยทั่วกัน”¹⁴⁶

จากข้อสังเกตขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์น่าจะกล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวเรียกร้องในลักษณะเดียวกันกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปรากฏในมหาวิทยาลัยอื่นๆ ด้วย เนื่องจากมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน

ต่อมามีการเคลื่อนไหวและข้อเรียกร้องจากสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าด้วยสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2521 เนื่องจาก “...ข้อบังคับดังกล่าวกำหนดขึ้นภายใต้กรอบของทบวงมหาวิทยาลัย มิได้กำหนดขึ้นมานับวิถีทางประชาธิปไตยมีข้อบกพร่องต่อการบริหารกิจกรรมของ นศ. หลายประเด็น เช่น กำจัดสิทธิเสรีภาพของนักศึกษา, อนุญาตให้เลือกตั้งทางอ้อมเท่านั้น ไม่มีตัวแทน นศ. เป็นปากเสียงของ นศ. คือไม่มีสภานักศึกษา ข้อบังคับดังกล่าวกำหนดขึ้นมาในสถานการณ์ของประเทศที่เป็นเผด็จการและพยายามปิดกั้นเสรีภาพของ นศ. ...” โดยเรียกร้องว่า “นักศึกษาเคยมีสิทธิเสรีภาพและการปกครองตนเอง เราคงสูญเสียสิทธินี้มาตลอดอย่างดงาม แต่สิทธินี้ถูกระงับลงโดยบุคคลที่ไม่รักประชาธิปไตย ฉะนั้นเราถือว่าเรายังเป็นเจ้าของสิทธินี้อย่างสมบูรณ์ เราจึงตั้งใจมั่นที่จะเอาสิทธิการปกครองตนเองอย่างสมบูรณ์ของเราคืน แม้จะลำบากแต่สิทธินี้เป็นของเรา”¹⁴⁷

¹⁴⁶ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “ชี้แจงข้อเท็จจริงของการจัดการเลือกตั้งคณะกรรมการนักศึกษาและคณะกรรมการบริหารนักศึกษาคณะและแผนกอิสระ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.14/3, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2523.

¹⁴⁷ สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “ข่าวจากสโมสรนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (สมธ.),” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/5, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 5 มกราคม 2522, สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “ข้อมูลเกี่ยวกับสภาถึงเพื่อนนักศึกษา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/10, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “คำปฏิญาณของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประกาศ ณ วันที่ 10 ธันวาคม 2521,” หอจดหมายเหตุ

จากข้อมูลของกลุ่ม “นักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย” ระบุว่าสิทธิการปกครองตนเองจะต้องมีองค์ประกอบ “1.กรรมการบริหารสโมสรมาจากการเลือกตั้งทางตรง นักศึกษาทุกคนมีสิทธิเลือกตั้งกรรมการบริหารได้โดยไม่ต้องผ่านตัวแทนหลายชั้น 2.มีสภานักศึกษา ซึ่งเป็นตัวแทนของนักศึกษาทั้งมหาวิทยาลัย ตรวจสอบการดำเนินงานของกรรมการบริหาร 3.มีอิสระในการบริหารงานและการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม”¹⁴⁸ ต่อมา นักศึกษาคณะต่างๆในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกันกับคณาจารย์กร่างธรรมนูญสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ.2522 เพื่อต้องการธรรมนูญของตนเองในการดำเนินกิจกรรมนักศึกษาภายหลังรัฐบาลเปลี่ยนแปลงนโยบายกิจกรรมนักศึกษา แต่ปรากฏว่าเมื่อกร่างกันเสร็จเรียบร้อยสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กลับมีมติแต่งตั้งอนุกรรมการพิจารณาแก้ไขร่างธรรมนูญฯ นำโดย ดร.ถาวร โพธิ์ทอง¹⁴⁹ ดังนั้น นักศึกษาจึงรวมตัวกันต่อสู้ปกป้องร่างธรรมนูญฯ ของตนเองอย่างแข็งขันโดยการทำหนังสือประท้วงสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ.2522¹⁵⁰ และเคลื่อนไหวชุมนุมที่สนามหน้าหน้าโดมและลานจอดรถตึกเศรษฐศาสตร์เพื่อเรียกร้องธรรมนูญสโมสรนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์รวมทั้งประกาศ “มติ 28 ก.ค.” เพื่อยืนยันความต้องการของนักศึกษา¹⁵¹ การเคลื่อนไหวเรียกร้องธรรมนูญสโมสรนักศึกษาและสภานักศึกษายังคงดำเนินไปจนถึงปลายปี

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/17, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2521.

¹⁴⁸ กลุ่มนักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย, “ขบวนการ 11 ตุลา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.2/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 4-5.

¹⁴⁹ สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “ข่าวถึงเพื่อนร่วมงาน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/7, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

¹⁵⁰ “ขอเสนอข้อเรียกร้องมายังสภามหาวิทยาลัย,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.6/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2522.

¹⁵¹ กลุ่มนักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย, “ขบวนการ 11 ตุลา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.2/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 4.

พ.ศ.2522 อย่างเช่นที่ปรากฏในเอกสารชิ้นหนึ่งของเครือข่ายชุมนุมกิจกรรมนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ระบุว่ามีการจัดตั้งสตีฟทำกิจกรรม “ออกเคาะ” หมายถึง กิจกรรมการออกไปแลกเปลี่ยนความเห็นเรื่องสภานักศึกษากับเพื่อนนักศึกษาคณะต่างๆ โดยนักศึกษาที่กำลังเคลื่อนไหวเรียกร้องธรรมนุญสโมสรมักศึกษาในขณะนั้น¹⁵² การออกไปแลกเปลี่ยนความเห็นมีจุดประสงค์เพื่อออกแสวงหา “แนวร่วม” สนับสนุนข้อเรียกร้องการปกครองตนเอง โดยการยกประเด็นเรื่องสภานักศึกษาขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิการปกครองตนเองเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ.2520 สิ้นสุดลงเมื่อปี พ.ศ.2523 เมื่อนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สามารถต่อสู้เรียกร้องสภานักศึกษาได้สำเร็จ¹⁵³

ในกรณีการเคลื่อนไหวเรียกร้องธรรมนุญการปกครองตนเองของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปรากฏว่ามีเอกสาร “ลับ” จำนวนหนึ่งถูกส่งเข้ามา เอกสารเหล่านี้เขียนด้วยลายมือบรรจงลงในเศษกระดาษรูปแบบต่างๆ กล่าวถึงความเคลื่อนไหวในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ช่วงระยะปี พ.ศ.2522 มีลักษณะการใช้คำบางคำที่ “คล้ายคลึง” กับคำที่นักศึกษาใช้เคลื่อนไหวขณะนั้น เช่น “ออกเคาะ” เป็นต้น นอกจากนี้ยังปรากฏประเด็นที่สอดคล้องกับการเคลื่อนไหวของนักศึกษา เช่น กล่าวถึง “ดังนั้น จังหวะก้าวในช่วงนี้คือการระดมออกเคาะ นศ. ประเด็นคือ ยอมรับรูปแบบที่มันร้ายหรือไม่ ถ้าไม่ยอมรับ ควรทำอย่างไรต่อไป”, “ระดม นศ. เข้ามาร่วมงานให้มากขึ้น เช่น เปิดรับสมัครคนไปสำรวจข้อคิดเห็นจาก นศ.”, “ต่อ กก. นศ. (กรรมการนักศึกษา) ปลุกระดมทางความคิดให้ กก.คณะ เรียก นศ. ไปช่วยงาน หมั่นชี้แจงข่าวให้แก่ นศ. สนใจงานประชาสัมพันธ์ให้มากยิ่งขึ้น”, “ต่อ กก. นศ. 8 คณะ ต้องเดินแนวทางมวลชนให้ดี หมั่นชี้แจงข่าวให้แก่ นศ. ระดม นศ. ให้เข้าร่วมมากที่สุด เช่น เสนอให้รับสมัครคนสำรวจความเห็น นศ. ให้กว้างออกไป” เมื่อเราพิจารณา “สำนวน” การเขียนในเอกสารเหล่านี้จะพบว่ามี ความคล้ายคลึงกับสำนวนการเขียนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อาทิเช่น “เนื่องจากความหวาดกลัวต่อพลัง นศ. ดังนั้น มันจึงขัดความรับผิดชอบโดยการโยนให้ชั้นบนต่อไป”, “ตลอดเวลาของการเคลื่อนไหวควรมีการปลุกระดม ผปง. (ผู้ปฏิบัติงาน) ทุกครั้ง ชี้แจง

¹⁵² “เอกสารสำหรับเพื่อนสตีฟที่ออกเคาะ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.7/2, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2522.

¹⁵³ “การสัมมนาสมาชิกสภานักศึกษา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.12/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

สถานการณ์ อภิปรายปัญหาให้ชัดเจน ให้ข้อมูลรายละเอียดคนที่ออกไปสำรวจความเห็น นศ. ให้เข้าใจแจ่มชัด”, “ต่อ ผปง. (ผู้ปฏิบัติงาน) ในครั้งนี้ให้มีการปลุกระดม เข้าไปสำรวจความเห็นของ นศ. เป็นประจำ”, “ชนชั้นกรรมาชีพนั้นไม่กลัวกระทำผิด แต่กลัวทำผิดแล้วไม่แก้”, “ไม่ได้เจอกันตั้งนาน ม.ไปสหศึกษาเป็นอย่างไรบ้าง สนุกไหม ได้อะไรกลับมาบ้าง ลองสรุปบทเรียนการไปสหศึกษาให้ฟังหน่อยนะ จะได้เสนอขึ้นชั้นบนให้ปรับปรุงแก้ไขต่อไป...” และ “ให้เคลื่อนไหวประสานทั้งเปิด+ปิด”¹⁵⁴ เอกสารชิ้นหนึ่งได้ยืนยันความเกี่ยวข้องระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับการเคลื่อนไหวของนักศึกษาธรรมศาสตร์ บางส่วนของเนื้อหาระบุเอาไว้อย่างชัดเจนว่า “...ผู้ปฏิบัติงานจำนวนมากจะมาจากไหน เราจะหาได้ที่ไหน ผู้ปฏิบัติงานอันมหาศาลที่เราจะบ่มเพาะขึ้นมาได้ก็คือจะต้องบ่มเพาะจากมวลชนพื้นฐานของเรานั่นเอง ใครคือมวลชนพื้นฐาน นักศึกษาธรรมศาสตร์คือมวลชนพื้นฐานของเรา สมาชิกขมรมคือพื้นฐานของเรา เราต้องสกัดที่จะไปบ่มเพาะเขามาเป็นผู้ปฏิบัติงานที่ก้าวหน้า ดึงมวลชนนักศึกษาและสมาชิกขมรมแปรให้มาเป็นผู้ปฏิบัติงานที่มีจิตสำนึกเป็นกองหน้าของประชาชนให้กว้างขวาง นี่คือการระดมใน

¹⁵⁴ ดูเอกสารเหล่านี้ได้ใน, “การเคลื่อนไหว,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “ข้อเสนอแนะในการเคลื่อนไหว,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/11, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “จังหวัดก้าวในขณะนี้,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/44, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “จุด, ม. เพื่อนรัก,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/46, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “ในด้านเกม,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/55, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “ประเมินผู้บริหารต่อการเคลื่อนไหวของเรา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/64, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “สถานการณ์, ปัญหาในกรรมการประสานงาน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/88, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “สมธ.,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/90, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

การขยายของเรา”¹⁵⁵ เพื่อตอบสนองของยุทธศาสตร์ “...เข้มมุ่งของงานในเมืองก็คือการโฆษณาปลุก
ระดมให้การศึกษาแก่ประชาชนในเมือง และคลุมไปถึงในเขตอำนาจรัฐปฏิกริยายังปกคลุมอย่าง
หนาแน่น ช่วงชิงประชาชนเรือนแสนเรือนล้านให้เห็นด้วยและสนับสนุนการปฏิวัติ สร้างและขยาย
พลังที่ปฏิวัติโดยผ่านการต่อสู้ในลักษณะถูกกฎหมายประสานผิดกฎหมาย ต่อสู้แบบเปิดเผย
ประสานปิดลับเป็นระยะเวลายาวนานเพื่อปฏิวัติสังคมในที่สุด...”¹⁵⁶ คำว่า “ต่อสู้แบบเปิดเผย
ประสานปิดลับ” หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรนักศึกษาที่เคลื่อนไหวอย่างเปิดเผยกับ
องค์กรผู้ปฏิบัติงานนักศึกษาที่มีลักษณะปิดลับไม่เปิดเผยนั่นเอง

จากข้อมูลที่ปรากฏสามารถวิเคราะห์ได้ว่าการเคลื่อนไหวเรียกร้องธรรมนุญปกครอง
ตัวเองเริ่มจากยุทธศาสตร์การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตย¹⁵⁷ เปิดโปงการริดรอนสิทธิ
เสรีภาพของผู้บริหาร¹⁵⁸ เปิดโปงโจมตีและบั่นทอนฐานะทางการเมืองของผู้บริหารและชนชั้น
ปกครอง¹⁵⁹ และดำเนินการให้ผู้ปฏิบัติงานปลุกระดม เข้าไปสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาเป็น
ประจำ ส่วนกรรมการนักศึกษาซึ่งเป็นองค์กรผู้ปฏิบัติงานนักศึกษาภายใน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้เคลื่อนไหวปลุกระดมทางความคิด และกรรมการนักศึกษา 8 คนะให้
เดินแนวทางมวลชน หมั่นชี้แจงข่าวสาร ระดมนักศึกษาให้เข้าร่วมการรณรงค์เรียกร้องให้มาก
ที่สุด¹⁶⁰ ในขณะที่นักศึกษากำลังเรียกร้องธรรมนุญปกครองตนเองอย่างเข้มข้นและมีความขัดแย้ง

¹⁵⁵ ฝ่ายวิชาการรับสมาชิกใหม่, “ปัญหาการทำงานสมาชิกใหม่,” หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/65, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโร
เนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 3

¹⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

¹⁵⁷ “จิ้งหะกั่วในช่วงนี้,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/44,
เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ.

¹⁵⁸ “เราต้องเล่นการเมืองกับมัน...,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
B1.1.13/106, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ.

¹⁵⁹ “ยื่นหยัดคัดค้านเผด็จการอย่างเด็ดเดี่ยวต่อไป,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, B2/63, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ.

¹⁶⁰ “ข้อเสนอแนะในการเคลื่อนไหว,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
B1.1.13/11, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ.

กับผู้บริหารมหาวิทยาลัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระร่างธรรมนูญเป็นระยะนั้น¹⁶¹ เอกสารที่นำจำนวนหนึ่งถูกส่งเข้ามาเคลื่อนไหวในหมู่นักศึกษาเน้นเนื้อหาประเด็นการต่อสู้ดังกล่าว เช่นการขึ้นการเคลื่อนไหวด้านยุทธศาสตร์ยุทธวิธีและทฤษฎี ซึ่งนำวิธีการทำงานและจัดตั้งผู้ปฏิบัติงาน มีทั้งเอกสารโรเนียวและเขียนด้วยลายมือ¹⁶² ผ่านผู้ปฏิบัติงานของพรรค

¹⁶¹ สโมสรนิสิตนักศึกษา 12 สถาบัน, “คำแถลงร่วมกันของสโมสรนิสิตนักศึกษา 12 สถาบัน คืบสภานักศึกษาให้แก่นักศึกษา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.8/2, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “ด่วน! ตั้งอนุ กก แก้วไขข้อบังคับ,” ใน มดแดง1:2(มกราคม 2522), หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.15/8, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, จุลสาร, ม.ป.ท., สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “การเลือกตั้งสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.2.4/2, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2522.

¹⁶² ดูรายละเอียดได้ใน, “คำถามที่อาจพบ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/15, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “จังหวะก้าวในช่วงนี้,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/44, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “จุด, ม. เพื่อนรัก,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/46, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “ในด้านเกมส์,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/55, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “การเคลื่อนไหว,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “ข้อเสนอแนะในการเคลื่อนไหว,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/11, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “ประเมินผู้บริหารต่อการเคลื่อนไหวของเรา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/64, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “สถานการณ์ ปัญหากรรมการในการประสานงาน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/88, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “สมธ.,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/90, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “โครงสร้าง สมธ.,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจำนวนหนึ่ง¹⁶³ ในเอกสารเหล่านี้มีข้อมูลหลักฐานสำคัญหลายประการที่ชี้ว่าการเคลื่อนไหวเรียกร้องการปกครองตนเองของนักศึกษาที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในด้านต่างๆ และปรากฏว่ามีเอกสารสำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่สะท้อนความสัมพันธ์ “ระดับตัวบุคคล” ซึ่งมีเนื้อหาที่สรุปบทเรียนในหมู่ “ผู้ปฏิบัติงาน” ที่เป็นนักศึกษารายบุคคลรวมอยู่ด้วย¹⁶⁴ จากหลักฐานชิ้นนี้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ในระดับ “ตัวบุคคล” ถ้าไม่ใช่ความสัมพันธ์ในระดับนี้ผู้ปฏิบัติงานของพรรคฯก็คงไม่สามารถวิพากษ์รายตัวบุคคลได้อย่างละเอียดเช่นนี้ สะท้อนว่าการแทรกซึมจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไม่ได้ทำกันในระดับยุทธศาสตร์เท่านั้นแต่ยังกระทำกันในระดับเล็กที่สุดคือระดับตัวบุคคลด้วย

ผลลัพธ์จากกระบวนการแทรกซึมจัดตั้งส่วนหนึ่งได้องค์กรนักศึกษาเพิ่มมาอีกหนึ่งองค์กร องค์กรในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่มี “ลักษณะความคิด” คล้ายคลึงกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมากที่สุดคือ “องค์กรธรรมศาสตร์รักชาติ” องค์กรนี้ถูกจัดขึ้นตั้งราวปี พ.ศ.2523 เหตุผลที่ถูกจัดตั้งขึ้นคือ “...กำเนิดขึ้นจากผลสะท้อนของการก่อการณ์นองเลือด เช่นฆ่า และ

B1.1.13/105, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “เราต้องเล่นการเมืองกับมัน...,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/106, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “รู้สึกเพื่อนๆจะทอดทิ้งไปมาก,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/107, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “ก่อนพูด,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/109, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “sit ทั่วไป,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/110, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “มันตั้งรับไม่ได้รู้...,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/111, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “ปัญหาในขณะนี้คือ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/112, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารคัดลายมือ, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

¹⁶³ “จะเป็นผู้ปฏิบัติงานที่ดีได้อย่างไร,” ใน กองจุมโจม 1:1, หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, D1/(1-10), เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, หน้า 7.

¹⁶⁴ “รู้สึกเพื่อนๆจะทอดทิ้งไปมาก,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/107, หน้า 1.

ปราบปรามประชาชนอย่างโหดร้ายป่าเถื่อนเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งได้เร่งเร้าให้นักศึกษา ธรรมศาสตร์ที่รักชาติ รักประชาธิปไตย และรักความเป็นธรรมทั้งหมด เข้าใจปัญหา เข้าใจเผด็จ การฟาสซิสต์ของชนชั้นปกครองปฏิกิริยาอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น และรวมตัวจัดตั้งองค์กรของตนเองขึ้นมาเพื่อดำเนินการต่อสู้กับอำนาจอันไม่ชอบธรรมนี้อย่างถึงที่สุด...”¹⁶⁵ มีหลักนโยบาย ระเบียบการข้อบังคับต่างๆขององค์กรอย่างชัดเจน อุดมการณ์ขององค์กรมีความคล้ายคลึงกับ อุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีการกล่าวถึง “การรุกรานของจักรพรรดินิยม” ทำให้ “ประเทศไทยเปลี่ยนจากสังคมศักดินา มาเป็นสังคมกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา ที่ละก้าวๆ” กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจไทยที่ “ทุนผูกขาดจักรพรรดินิยม และทุนนิยมขุนนางสมคบกันเข้ากุม การเงิน การคลัง อุตสาหกรรม เกษตรกรรม การค้า ขนส่ง และคมนาคมสำคัญๆไว้แทบทั้งหมด ในภาคชนบท การผลิตแบบศักดินาล้าหลังยังคงครองหลักทางเศรษฐกิจของประเทศ พื้นที่กรรมกร ชาวไร่ ชาวนา และประชาชนคนยากคนจนอื่นๆ อันเป็นประชากรส่วนข้างมากของประเทศถูก จักรพรรดินิยม ทุนนิยมขุนนาง และศักดินานิยมขูดรีดอย่างทารุณ... จักรพรรดินิยม ศักดินานิยม และทุนนิยมขุนนาง ได้ปล้นชาติปล้นประชาชนอย่างหนักหน่วงและร่ำรวยกันอย่างมหาศาล...” ในทางการเมือง พวกเขา กล่าวว่า “...ชนชั้นปกครองได้ยอมตัวเป็นสมุนรับใช้จักรพรรดินิยม ทุน นิยมขุนนาง และศักดินานิยมได้อาศัยอำนาจรัฐที่เอื้ออำนวยความสะดวกทุกอย่างในการเข้ามา กอบโกยและขูดรีดผลประโยชน์จากหยาดเหงื่อและน้ำตาของพี่น้องประชาชนไทย...” ส่วนในทาง วัฒนธรรมนั้น “...จักรพรรดินิยมและศักดินานิยมได้สมคบกันอาศัยหน่วยงานและองค์การต่างๆ เข้ามาควบคุมองค์การวัฒนธรรมและการศึกษาในประเทศ ได้หว่านเชื้อปัญหาชนของไทย เผยแพร่วัฒนธรรมอันเหลวแหลก และความคิดทางการเมืองที่ปฏิกิริยา...”¹⁶⁶ นอกจากนี้ยังกล่าว ว่า “องค์การธรรมศาสตร์รักชาติถือความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์เป็นรากฐานทางทฤษฎีซึ่งนำ ความคิดของตน องค์การฯเราเห็นว่ามีแต่การยึดกุมความคิดที่ถูกต้องและเป็นวิทยาศาสตร์เท่านั้น จึงจะทำให้เราเข้ากฎเกณฑ์การขยายตัวต่างๆในสังคมได้อย่างเป็นระบบและถูกต้อง...” และ “...ได้ จัดตั้งขึ้นมาตามระบอบประชาธิปไตยรวมศูนย์ คือ การรวมศูนย์บนพื้นฐานประชาธิปไตย และ

¹⁶⁵ องค์การธรรมศาสตร์รักชาติ, “ระเบียบการองค์การธรรมศาสตร์รักชาติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.3/11, เอกสารชุดพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2523, หน้า 2.

¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน หน้า 1.

ประชาธิปไตยภายใต้การชี้นำรวมศูนย์...”¹⁶⁷ รูปแบบการทำงาน คือ “เดินแนวทางมวลชน...ต้องอาศัยหลักการที่ว่า มาจากมวลชนไปสู่มวลชน...”¹⁶⁸

ในระเบียบการเข้าเป็นสมาชิกขององค์การธรรมศาสตร์รักษาชาติมีกฎระเบียบหลายข้อ “คล้ายคลึง” กับกฎระเบียบของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อาทิเช่น ผู้ที่จะเข้าเป็นสมาชิกองค์การจะต้องได้รับการแนะนำจากสมาชิกเดิม 2 คน หลังจากผ่านความเห็นและการลงมติเห็นชอบของที่ประชุมหน่วยแล้วก็จะมีการเสนอมติดังกล่าวไปยังองค์กร “ระดับเหนือ” ขึ้นไปตามลำดับ , บุคคลต้องขึ้นต่อและปฏิบัติตามองค์การที่ตั้ง, มีการจัดตั้ง “หน่วยงาน” ในแต่ละเขตงาน (ภายในมหาวิทยาลัย) ซึ่งแต่ละหน่วยงานจัดตั้งจะมีสมาชิกอยู่ 3-10 คน, มีคณะกรรมการกลางซึ่งได้รับเลือกตั้งจากผู้แทนระดับชั้นต่างๆขององค์การโดยลำดับ เป็นต้น สุดท้ายมีการระบุไว้ในบทเฉพาะกาลของระเบียบว่า “องค์การธรรมศาสตร์รักษาชาติไม่สามารถดำเนินการต่างๆอย่างเปิดเผยได้”¹⁶⁹ แต่น่าสังเกตว่าองค์กรนี้มิได้ทำการเคลื่อนไหวเรียกร้องการปกครองตนเองของนักศึกษาแต่อย่างใด พวกเขามีความคิดการต่อสู้ทางการเมืองแบบเดียวกันกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและมีลักษณะเป็นองค์กรในจัดตั้งมากกว่า ในที่สุดองค์กรนี้ก็หายไป ไม่ได้มีบทบาทใดๆให้เห็นนอกจากเอกสารขององค์กรเท่านั้น

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ส่งเอกสารชื่อขนาดยาว “ยึดกุมยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีการต่อสู้ให้มั่น ยืนหยัดนำมวลชนนักศึกษาต่อสู้เพื่อสิทธิประชาธิปไตยอย่างรัดกุมและรอบคอบ ขยายบทบาทของแนวร่วมให้กว้างขวาง สนใจปัญหาความคิดและปรับปรุงระบบงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น บดขยี้แผนทำลายขบวนการนักศึกษาอย่างเด็ดเดี่ยว”¹⁷⁰ เข้ามาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีเป้าหมายเพื่อตอบโต้การเคลื่อนไหวของผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีเนื้อหาสำคัญว่า

¹⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

¹⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

¹⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5-11.

¹⁷⁰ “ยึดกุมยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีการต่อสู้ให้มั่น ยืนหยัดนำมวลชนนักศึกษาต่อสู้เพื่อสิทธิประชาธิปไตยอย่างรัดกุมและรอบคอบ ขยายบทบาทของแนวร่วมให้กว้างขวาง สนใจปัญหาความคิดและปรับปรุงระบบงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น บดขยี้แผนทำลายขบวนการนักศึกษาอย่างเด็ดเดี่ยว,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/61, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 23 มิถุนายน 2521.

“ตั้งแต่เดือนมิถุนายนเป็นต้นมา การต่อสู้ภายในมหาวิทยาลัยได้ก้าวสู่ระยะที่แหลมคม และทวีความสลับซับซ้อนขึ้น ก่อนเปิดภาคการศึกษา ผู้บริหารได้พยายามเร่งรัดการร่างธรรมนูญ สมถ. (สโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) เพราะเกรงกลัวพลังเคลื่อนไหวของนักศึกษาใน ตอนเปิดภาค ยิ่งใกล้เปิดภาคผู้บริหารยิ่งตื่นตระหนก วันที่ 9-14 มิถุนายน ผู้บริหารได้ออกใบปลิว และคำสั่งรวม 4 ฉบับ มีเนื้อหาโจมตีและบิดเบือนฐานะอันชอบธรรมของ กก.นศ. 8 คณะ และ ตัวแทนธรรมนูญ สมถ. 16 คน ออกคำสั่งฟลอสซิสต์ห้ามปิดโปสเตอร์และแจกใบปลิวโดยไม่ได้รับ อนุญาต และมุ่งหวังจะร่างขึ้นร่าง สมถ. อันเน่าเฟะที่พวกเขาสร้างขึ้นยัดเยียดให้แก่นักศึกษา ธรรมศาสตร์ การเคลื่อนไหวดังกล่าวได้สร้างความเคียดแค้นแก่ นศ. ธรรมศาสตร์ทั้งมวลผู้รักในสิทธิ เสรีภาพที่สืบทอดมาช้านาน พฤติการณ์ฟลอสซิสต์ของผู้บริหารครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงการตื่นนอนอย่าง บ้าคลั่งต่อหน้าประชาชาติการเรียกร้องเสรีภาพและการแสร้งตนเองที่เป็นประชาธิปไตยอย่าง แท้จริง”

จากนั้นจึงนำเสนอความคิดซึ่งนำว่าขบวนการนักศึกษาจะต้อง “กุมยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีการ ต่อสู้ให้มั่น” เนื่องจากการต่อสู้ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ “มิใช่การต่อสู้ระหว่างนักศึกษา กับ ผู้บริหารโดยลำพัง แต่เนื้อแท้เป็นการต่อสู้ระหว่างพลังรักชาติรักประชาธิปไตยที่มีขบวนการ นักศึกษาเป็นหัวหอกกับชนชั้นปกครองที่ดำเนินนโยบายขายชาติ เผด็จการฟลอสซิสต์ ศัตรูของเราที่ แท้จริงในขณะนี้คือชนชั้นปกครองที่ดำเนินนโยบายฟลอสซิสต์โดยมีผู้บริหารเป็นตัวแทน” พรรคฯ ได้ วิเคราะห์ว่าการเคลื่อนไหวของผู้บริหารนั้นเพื่อต้องการ “บดขยี้ทำลายขบวนการนักศึกษา” และ จะทำการออกธรรมนูญนักศึกษาตามความต้องการของตนเองโดยไม่สนใจเสียงเรียกร้องของ นักศึกษา ส่วนในแง่ยุทธวิธีการต่อสู้ พรรคฯ ซึ่งนำว่าจะต้องเรียกร้องสโมสรมหาวิทยาลัยให้สำเร็จให้ได้ เพื่อที่จะได้ “เปิดโปงและคัดค้านมาตรการฟลอสซิสต์ของผู้บริหารอย่างเด็ดเดี่ยว” นักศึกษาต้อง ดำเนินการเคลื่อนไหว “เราต้องกล้าระดมการเคลื่อนไหวโฆษณาในประเด็นต่างๆอย่างเต็มที่ ทั้ง เรื่อง สมถ. งานวันรับเพื่อนใหม่ คำสั่งฟลอสซิสต์และขบวนการฟลอสซิสต์ที่คุกคามการเคลื่อนไหวของ นักศึกษา เป้าหมายที่จะบั่นทอนฐานะทางการเมืองของผู้บริหารทำให้บัลลังก์เผด็จการของเขา สั่นคลอน แต่ประเด็นในการเคลื่อนไหวเราจะต้องวางจุดหนักไว้ที่การเรียกร้อง สมถ. ที่เป็น ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง” การเคลื่อนไหวครั้งนี้จะต้องทำแนวร่วมกับกลุ่มมวลชนต่างๆเพื่อ หาทาง “โดดเดี่ยวและลดความชอบธรรมของผู้บริหาร” ให้ได้ ยุทธศาสตร์ใน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงมีความสำคัญเพราะว่า “ชนชั้นปกครองตระหนักดีว่าชัยชนะจากการ ต่อสู้ของนักศึกษาธรรมศาสตร์ได้ส่งผลสะท้อนอันมหาศาลต่อการเคลื่อนไหวของนักศึกษา สถาบันอื่นๆ และสร้างคุณูปการแก่การพัฒนาเติบโตใหญ่ของขบวนการนักศึกษาอีกสาระหนึ่ง...” สรุปว่าเอกสารขนาดยาวที่ถูกลงนามนี้ได้ยืนยันความสัมพันธ์เชิงการเคลื่อนไหวระหว่างพรรค

คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับขบวนการนักศึกษาในเมืองในกรณีเรียกร้องการปกครองตนเองของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกจากเอกสารชิ้นนี้แล้วก็ยังมีเอกสารอีกหลายชิ้นถูกส่งเข้ามาเพื่อเป้าหมายในลักษณะเดียวกันเพียงแต่กระจายออกไป ไม่ได้เขียนเป็นระบบเท่าเอกสารชิ้นนี้เท่านั้น

โดยสรุป กรณีการเคลื่อนไหวเรียกร้องการปกครองตนเองของขบวนการนักศึกษาในช่วงเวลานี้ได้รับอิทธิพลทางความคิด ทางจัดตั้ง แนวทางการต่อสู้ และแนวคิดอุดมการณ์จากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยโดยตรง จากเอกสารลับหลายชิ้นที่ผู้วิจัยยกมาวิเคราะห์ทำให้เห็นสภาพความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับขบวนการนักศึกษาในเมืองในการเคลื่อนไหวอย่างชัดเจน

4.6.5 เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบัน

การจัดตั้งเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันของขบวนการนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆในเมือง รูปแบบองค์กรมีลักษณะเป็นเครือข่ายซึ่งเป็น “องค์กรที่ขอบรรณุกฎข้อบังคับ” ทั้งนี้การจัดตั้งเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันมีเป้าหมาย “สนองผลประโยชน์พื้นฐานของการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาให้แก่ นศ. ที่เข้าร่วมอย่างเต็มที่” มีอุดมการณ์ “รักความเป็นธรรม รักชาติ รักประชาธิปไตย” มีการเคลื่อนไหวแบบ “ทำที่ท่งทำนองแบบปัญญาชนนักวิชาการอย่าให้เป็นที่ท่งทำนองเดียวกับพรรคปฏิวัติ แม้กระทั่งท่งทำนองซ้ายจัด”¹⁷¹ ดังนั้น การจัดตั้งเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันจึงอยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เนื่องจากเครือข่ายคือรูปแบบองค์กรเปิดถูกกฎหมายที่ต้องการระดมมวลชนนักศึกษาเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเด็นต่างๆที่สอดคล้องกับการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ผู้วิจัยจะทำการยกกรณีการเคลื่อนไหวบางประการที่เด่นๆเพื่อยืนยันข้อสมมุติฐานนี้ในหัวข้อต่อไป

เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบัน* คือ เครือข่ายทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาในประเทศไทยนับตั้งแต่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยหมดบทบาทนำในเมือง (หรือหมด

¹⁷¹ ระวี ลูกลไทย, “ข้อเสนอและความเห็นบางประการต่องานนักศึกษา,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/18, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 8 กรกฎาคม 2523, หน้า 3

* คำว่า “เครือข่ายสโมสรนิสิตนักศึกษาระหว่างสถาบัน” คือคำที่ผู้วิจัยใช้เรียกกว้างๆ เพื่อให้ครอบคลุมเครือข่ายการเมืองของนักศึกษาในระยยะเวลานั้นให้มากที่สุด

บพบาทตั้งแต่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519) มีบพบาทเคลื่อนไหวจนกระทั่งเกิดวิกฤตศรัทธาในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จากนั้นบพบาทจึงลดน้อยลงจนหายไปเป็นที่สุด

ก่อนหน้านั้นไม่นาน มีการรวมตัวจัดตั้งเป็นเครือข่ายก็มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องการปกครองตัวเองในมหาวิทยาลัยต่างๆ คือการเคลื่อนไหวจัดตั้ง “สโมสรนักศึกษา” เพื่อเรียกร้องการปกครองตัวเอง นักศึกษาที่เคลื่อนไหวในประเด็นดังกล่าวก็หันมาร่วมกันจัดตั้งเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันราวเดือนกันยายน พ.ศ.2521 ภายในงาน “รับขวัญผู้บริสุทธิ์ 6 ตุลา” ในนาม “นักศึกษา 8 สถาบัน” ซึ่งได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ(ประสานมิตร), มหาวิทยาลัยศิลปากร และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าบางมด¹⁷² และมีการทำงานเคลื่อนไหวร่วมกันงานแรก คือ งานช่วยเหลือบรรเทาทุกข์กรณีน้ำท่วมโดยจัดตั้งเป็นคณะกรรมการประสานงานโดยใช้ชื่อว่า “สโมสรนักศึกษา 12 สถาบัน”¹⁷³ ซึ่งมีสถาบันเพิ่มเข้ามาอีกได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (วิทยาเขตหาดใหญ่และวิทยาเขตปัตตานี) และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าลาดกระบัง มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องการปกครองตัวเอง “...นับตั้งแต่เดือนธันวาคมจนถึงบัดนี้ การเรียกร้องเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตยของเพื่อนๆชาวธรรมศาสตร์มิได้เป็นเพียงความต้องการของ

ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากข้อจำกัดบางประการในขั้นตอนการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชื่อเรียกเครือข่ายนักศึกษาเหล่านี้ กล่าวคือ ไม่ปรากฏชัดเจนว่าใช้ชื่ออะไรอย่างแน่ชัดเนื่องจากความหลากหลายของชื่อเรียกและไม่มีเอกสารใดและผู้ให้ข้อมูลคนใดสามารถยืนยันชื่อเรียกที่เป็นทางการได้ มีอยู่หลายชื่อเรียก เช่น “6 สถาบัน”, “สโมสรนักศึกษา 7 สถาบัน”, “นักศึกษา 9 สถาบัน”, “สโมสรนิสิตนักศึกษา 12 สถาบัน”, “องค์การนักศึกษา 19 สถาบัน” เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ตัวเลขการเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาระหว่างสถาบันเหล่านี้มีตัวเลขเพิ่มขึ้นจนถึงสิ้นสุดที่ 19 สถาบัน (ช่วงเวลาประมาณปี พ.ศ.2521-2524) ทั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากในเอกสารชั้นต้นต่างๆที่ปรากฏ

¹⁷² 19 สถาบัน, “สัมมนา 19 สถาบัน ครั้งที่ 5 15-18 พฤษภาคม 2524,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.2/2, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2524, หน้า 7.

¹⁷³ สโมสรนักศึกษา 12 สถาบัน, “สโมสรนักศึกษา 12 สถาบันรับบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.8/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2521.

ชาวธรรมศาสตร์แต่เพียงแห่งเดียวเท่านั้น เพื่อนๆสถาบันอื่นๆก็ได้ตระหนักในสิทธิเสรีภาพเช่นเดียวกัน โดยได้มีการร่วมมือร่วมใจร่วมกันในการเรียกร้องของ 12 สถาบันในขอบเขตทั่วประเทศ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นที่น่ายินดีสำหรับนักศึกษาและสถาบันการศึกษา ระดับอุดมศึกษาจะได้นำทางไปสู่ความมีเสรีภาพทางวิชาการและการปกครองตนเองอย่างแท้จริง...¹⁷⁴ อีกนัยหนึ่งคือการเคลื่อนไหวเรียกร้องการเลือกตั้งองค์การนักศึกษา สถานักศึกษา ให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองนักศึกษาโดยเสรี เรียกร้องให้มีเสรีภาพในการจัดตั้งสโมสรนักศึกษาต่างๆ รวมไปถึงการเรียกร้องการทำกิจกรรมนักศึกษาหลังจากคำสั่งคณะรัฐประหารว่าด้วยการห้ามทำกิจกรรมนักศึกษาถูกยกเลิกไปโดยมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2521^{*}

ในปี พ.ศ.2522 เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันได้เปลี่ยนชื่อเป็น “18 สถาบัน” จัดงาน “สู่ความหวังใหม่” ออกจูลสาร 12 ปีที่เรียนมา¹⁷⁵ เคลื่อนไหวกรณีปัญหาค่าครองชีพของประชาชน จัดทำหนังสือ *เธอคือความหวัง* เพื่อสร้างเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันเข้าด้วยกัน นอกจากนี้

¹⁷⁴ สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “จดหมายถึงเพื่อนนักศึกษาธรรมศาสตร์,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/40, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 6 กุมภาพันธ์ 2522.

* มีเครือข่ายนักศึกษาที่ลงชื่อ ได้แก่ สโมสรนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สโมสรนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ(ประสานมิตร), สโมสรนักศึกษาสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าวิทยาเขตธนบุรี, สโมสรนักศึกษาสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าวิทยาเขตลาดกระบัง, สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง, สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร, สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น, สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล, คณะกรรมการร่วมมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ดูรายละเอียดใน, สโมสรนิสิตนักศึกษา 12 สถาบัน, “คำแถลงร่วมกันของสโมสรนิสิตนักศึกษา 12 สถาบัน เรื่อง คืนสภานักศึกษาให้แก่นักศึกษา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.8/2, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

¹⁷⁵ สโมสรนักศึกษา 16 สถาบัน, “12 ปีที่เรียนมา,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.6, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, ม.ป.ท., 2522.

ยังร่วมกันเคลื่อนไหวกกรณีผู้อพยพตามแนวชายแดนอันเนื่องมาจากการสู้รบระหว่างเวียดนาม-กัมพูชา¹⁷⁶

การเคลื่อนไหวของเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันมักเคลื่อนไหวในประเด็นสำคัญๆ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาสงครามอินโดจีน มีลักษณะเป็นกลุ่มอิสระที่คล่องตัว ไม่มีท่าทีเหมือนพรรคปฏิวัติ ไม่มีท่าทีแบบซ้ายจัด แต่เมื่อพิจารณาจากข้อมูลที่ปรากฏพบว่าการเคลื่อนไหวของเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันมีทิศทางและข้อเรียกร้องที่สอดคล้องกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหลายประการซึ่งจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

4.6.5.1 การเคลื่อนไหวกกรณีสงครามอินโดจีนและปัญหาผู้อพยพ

จากสถานการณ์ความขัดแย้งในระดับสากลของค่ายสังคมนิยมระหว่างจีนอันมีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยให้การสนับสนุนกับฝ่ายโซเวียตอันมีพรรคคอมมิวนิสต์ลาวและเวียดนามให้การสนับสนุน ท่าทีต่อสถานการณ์ดังกล่าวของนักศึกษาในเมืองต่างขานรับท่าทีการสนับสนุนจีนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในเอกสาร พิราบแดง ฉบับเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2522 โดยนักศึกษาและปัญญาชนได้ดีพิมพ์ เรื่อง “คำชี้แนะเกี่ยวกับสถานการณ์และแนวโฆษณาในเขตปกครองศัตรู” มีเนื้อหากระตุ้นให้ขบวนการนักศึกษาในเมืองทำการเคลื่อนไหวในประเด็นดังกล่าว¹⁷⁷

เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันเคลื่อนไหวคัดค้านเวียดนามและต้องการให้สหประชาชาติรับผิดชอบปัญหาชาวเวียดนามอพยพตามแนวชายแดน มีการเคลื่อนไหวคัดค้านกรณีเวียดนามรุกรัล้าอธิปไตยที่โนนหมากมุ่น โดยองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับ 19 สถาบัน โดยการออกแถลงการณ์คัดค้านการรุกรานและไปประท้วง เหงียน โคธัค ที่สนามบินดอนเมืองในวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ.2523 มีการจัดนิทรรศการ “ปัญหาญวน” และ

¹⁷⁶ “18'สถาบันสัมมนา 18-21 เมษายน 2523,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.7/4, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2523, หน้า 8.

¹⁷⁷ “คำชี้แนะเกี่ยวกับสถานการณ์และแนวโฆษณาในเขตปกครองศัตรู,” ใน พิราบแดง (พฤษภาคม-มิถุนายน 2522), หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, D39, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, ม.ป.ท.

“ญวนบุกเราจะทำอย่างไร”¹⁷⁸ ขึ้นที่หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 1-8 กรกฎาคม พ.ศ.2523 และมีการจัดเวทีสัมมนาเรื่อง “ญวนอพยพ” โดยนักศึกษา 18 สถาบัน มีการแจกจ่ายเอกสารประกอบการเคลื่อนไหวให้แก่สาธารณชน¹⁷⁹ และออกแถลงการณ์ข้อเรียกร้องจำนวนหนึ่งเพื่อกดดันรัฐบาลเวียดนามให้ถอนทหารออกจากกัมพูชาและสร้างแนวร่วมการเคลื่อนไหว¹⁸⁰ โดยมีท่าทีคัดค้านนโยบายผลักดันผู้อพยพออกนอกประเทศกัมพูชาของเวียดนาม มี

¹⁷⁸ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “สรุปผลงานขององค์การนักศึกษา (ปี 2523),” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.14/9, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 10 กุมภาพันธ์ 2524, หน้า 4.

¹⁷⁹ ดูรายละเอียดได้ใน, เศรษฐกิจ-การเมือง สมธ., “เอกสารประกอบการเคลื่อนไหว เรื่อง ญวนอพยพ ชุดที่ 1,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/100, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท. ม.ป.ป., เศรษฐกิจ-การเมือง สมธ., “เอกสารประกอบการเคลื่อนไหวเรื่องญวนอพยพ ชุดที่ 2,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/102, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., “เอกสาร ญวน ชุด 3,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.7/17, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน, “ญวนจะบุกไทยจริงหรือ !: นิทรรศการปัญหาญวน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B74, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

¹⁸⁰ ดูรายละเอียดแถลงการณ์ต่างๆใน, องค์การนักศึกษา 18 สถาบัน, “แถลงการณ์องค์การนักศึกษา 18 สถาบัน ฉบับที่ 2,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.7/11, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 8 กรกฎาคม 2523., สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน, “แถลงการณ์จากสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน ฉบับที่ 2,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.7/10, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน, “บันทึกของสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน ถึง ฯพณฯ พาม วัน ดง ฉบับที่ 2,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.7/12, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 13 กรกฎาคม 2522., สโมสร นศ. 18 สถาบัน ประเทศไทย, “บันทึกถึง ฯพณฯ เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.7/13, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 16 กรกฎาคม 2522.

ข้อเรียกร้องให้สหประชาชาติเข้ามาแทรกแซงด้านมนุษยธรรมกรณีผู้อพยพและเรียกร้องให้เวียดนามยุติการสร้างความตึงเครียดตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา¹⁸¹ และแสดงจุดยืนการประณามการกระทำของเวียดนาม และเรียกร้องว่าเวียดนามต้องถอนทหารออกจากกัมพูชาอย่างไม่มีเงื่อนไข¹⁸² นอกจากนี้ยังมีการออกจดหมายข้อเรียกร้องจำนวนหนึ่งเพื่อต้องการส่งให้สถานทูตเวียดนามแต่ข้อเรียกร้องได้รับการปฏิเสธจากสถานทูตเวียดนามอย่างสิ้นเชิง¹⁸³

ในเอกสารชุด “ญวนอพยพ ชุด 2” ที่สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ 18 สถาบันนำมาเผยแพร่ มีเนื้อหา “โจมตีสังคมนิยม” ว่าการขยายอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของสหภาพโซเวียต “ทำให้เอเชียปรากฏสภาพปั่นป่วนไม่สงบ กลายเป็นจุดเดือดอีกแห่งหนึ่งในสถานการณ์โลกต่อจากแอฟริกา” และทำการโจมตีเวียดนามว่าได้รับเอานโยบายจากโซเวียตเพื่อ “เร่งรุกรานเขมรและคุกคามไทย” และ “เพื่อขยายการครอบครองน่านน้ำแปซิฟิกต่อกับมหาสมุทรอินเดีย สหภาพโซเวียตจึงต้องประสานรอยต่อข่ายงานส่งกำลังบำรุงตั้งแต่วลาดิวอดสต็อกมาจนถึงทางใต้ของทะเลจีนใต้”¹⁸⁴ ต่อมา ต้นเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2522 นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กลุ่มนักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย (นต.ปช.) ได้จัดพิมพ์ แปลวเทียบ ฉบับ “ฝ่าพายุและสายลมแรง”¹⁸⁵ ขึ้น ใน “บทนำ” พวกเขาชักชวนให้นักศึกษา “...ติดตามสถานการณ์ที่ซับซ้อนนี้อย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอและจะต้องแลกเปลี่ยนกับเพื่อนนักศึกษาและปัญญาชนทั่วไป เพื่อเป็นการเตรียมความคิดของพวกเขาให้พร้อมเสมอเมื่อ

¹⁸¹ “การประชุมนานาชาติและการแก้ไขปัญหามหาญวนอพยพ,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/2, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 2.

¹⁸² สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน, “การรุกรานเข้าเขตแดนไทยของเวียดนาม,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.14/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ป., หน้า 3-4.

¹⁸³ “การประชุมนานาชาติและการแก้ไขปัญหามหาญวนอพยพ,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/2, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 2.

¹⁸⁴ เศรษฐกิจ-การเมือง สมธ., “เอกสารประกอบการเคลื่อนไหวเรื่องญวนอพยพ ชุดที่ 2,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/102, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 10.

¹⁸⁵ “บทนำ,” ใน แปลวเทียบ 1:6(1-15 กรกฎาคม 2522), หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, D35/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, ม.ป.ท.

ถึงเวลาที่รถถังบุกกล้าชายแดนไทยเข้ามาจริง...”ในเดือนกรกฎาคมปีเดียวกัน กลุ่มนักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตยได้ดีพิมพ์ เพลวเทียน ขึ้นมาอีก หน้าปกระบุว่า “เปลวเทียนฉบับพิเศษ ชุด สถานการณ์ปัจจุบัน เล่มที่ 1” ประเด็นสำคัญของฉบับนี้ก็คือท่าทีของนักศึกษาต่อสถานการณ์ความขัดแย้งในอินโดจีนที่จำเป็นจะต้อง “มีภาระหน้าที่” ในการเตรียมการทางความคิดหาก “...สหภาพโซเวียตผู้เป็นลูกพี่ไม่ยุตินโยบายขยายอิทธิพลแสวงหาความเป็นเจ้าโลกอย่างที่ดำเนินอยู่ในทุกวันนี้แล้ว พวกเขาก็ต้องยอมให้การสนับสนุนทั้งด้านการเงินและอาวุธแก่เวียดนามและลัทธิลี้ลับประเทศอื่นต่อไป...” และ “คัดค้านการบิดเบือนข้อเท็จจริงและการโฆษณาแก้ต่างให้กับสหภาพโซเวียต-เวียดนาม” ภายใต้คำขวัญ “สามัคคี ก้าวหน้า เตรียมรับมือกับศัตรูภายนอก”¹⁸⁶

การเคลื่อนไหวของ 18 สถาบันและ นต. ปช. สอดคล้องกับท่าทีและการวิเคราะห์สงครามอินโดจีนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยผ่านจุลสาร ดาวเหนือ ประจำเดือนมกราคม พ.ศ. 2523 ซึ่งกำลังเคลื่อนไหว “ตอบโต้ลัทธิแก้” อย่างแข็งขันในเวลานั้น¹⁸⁷

4.6.5.2 การเคลื่อนไหวกรณีปัญหาค่าครองชีพและปัญหาเศรษฐกิจ

การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในเมืองมีการชูประเด็นการเคลื่อนไหวที่สำคัญนั่นก็คือ “ประเด็นทางเศรษฐกิจและปัญหาค่าครองชีพ”¹⁸⁸ การเคลื่อนไหวกรณีปัญหาค่าครองชีพของเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันเป็นไปอย่างคึกคักตลอดปี พ.ศ.2522-

¹⁸⁶ “สถานการณ์อินโดจีนและภาระหน้าที่ของเรา,” ใน เปลวเทียนฉบับพิเศษชุดสถานการณ์ปัจจุบัน1(2522), หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A1.3/82, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, ม.ป.ท., หน้า 7.

¹⁸⁷ “ปฏิบัติการในอินโดจีน บทพิสูจน์ธาตุแท้ของลัทธิแก้,” ใน ดาวเหนือ 1:7(มกราคม 2523), หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, D21/5, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, หน้า 14-30.

¹⁸⁸ ศีลาธรรม, “เอกสารประกอบการศึกษาขบวนการนักศึกษาไทย,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/17, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2523, หน้า 5.

พ.ศ.2523 มีการจัดนิทรรศการ “ปัญหาน้ำมันและผลกระทบต่อปากท้องของประชาชน”¹⁸⁹ เนื้อหาที่ใช้เคลื่อนไหวส่วนใหญ่นั้นมีลักษณะ “เปิดโปงชนชั้นปกครองและเปิดโปงจักรวรรดินิยม” และได้รับอิทธิพลตามที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยวิเคราะห์และชี้แนะ¹⁹⁰ ในรายละเอียด เช่น “การ คว. ในครั้งนี้ เป็นการ คว. ต่อสู้เพื่อผลประโยชน์เฉพาะหน้าของประชาชนส่วนใหญ่ จะเห็นได้ว่าเป็นการ คว. ที่ให้รัฐเป็นผู้แก้ปัญหา สภาพเช่นนี้เป็นเงื่อนไขที่ดีในการนำไปสู่การเปิดโปงธาตุแท้ของอำนาจรัฐในที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาน้ำตาลเป็นปัญหาที่ประชาชนสะสมความไม่พอใจในการแก้ปัญหาของรัฐที่ผ่านมา”, “การ คว. ครั้งนี้เป็นการเปิดบทบาทของ ชนค. ที่ออกมา คว. พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนเป็นครั้งแรกหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาในลักษณะนัดชุมนุม ประท้วงและต่อรองทางการเมือง” , “การ คว. ในครั้งนี้เป็นการ คว. ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่แต่เดิมชนชั้นปกครองมีความแตกแยกกันอยู่ในระดับสูง ความขัดแย้งภายในระหว่าง ครม. ระหว่างชาติไทย กับกิจสังคม ความขัดแย้งระหว่างกิจสังคมกับฝ่ายค้าน เช่น แนวนมหาชน ประชากรไทย เสรีธรรม ซึ่งความขัดแย้งคู่นี้เป็นความขัดแย้งที่อิงกระแสความขัดแย้งภายใน ครม. และอิงกระแสการเคลื่อนไหวของขบวนการ นค.” , “กำหนดให้การ คว. ของเราในระยะนี้ต้องอาศัยเงื่อนไขสถานการณ์ที่ชนชั้นปกครองมีความขัดแย้งแตกแยก ในการมองหรือกำหนดเกมส์การรุกทางการเมืองในระดับสูงเป็นหลัก” และรายละเอียดข้อสุดท้ายก็คือ “การ คว. ในครั้งนี้เป็นการ คว. ที่เปิดบทบาทโดยพรรค นค. 4 สถาบัน นับว่าเป็นก้าวใหม่อีกก้าวหนึ่งของเราและสานต่อการ คว. ด้วย 19 สถาบัน”¹⁹¹ จะเห็นได้ว่ากรณีการเคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาค่าครองชีพของขบวนการนักศึกษาในเมืองได้รับทั้งคำชี้แนะ การวิเคราะห์ และยุทธศาสตร์และยุทธวิธีจากพรรคคอมมิวนิสต์อย่างใกล้ชิด

¹⁸⁹ สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน, “ปัญหาน้ำมันและผลกระทบต่อปากท้องของประชาชน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B51, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, ม.ป.ท., 2522.

¹⁹⁰ กองหน้าไทย 1:2(กุมภาพันธ์ 2524), หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, D3/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, ม.ป.ท., หน้า 12.

¹⁹¹ “ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการ คว. น้ำตาลของ ชนค.,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.15/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

กิจกรรมร่วมกันของเครือข่ายสโมสรนักศึกษาระหว่างสถาบัน คือประเด็นปัญหาค่าครองชีพที่เกิดจากภาวะน้ำมันแพง จึงมีโครงการ “สัมผัสประชา สสำรวจปัญหาค่าครองชีพ”¹⁹² เกิดขึ้นโดยสโมสรนักศึกษา 17 สถาบัน ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมสำรวจความเดือดร้อนประชาชนที่นอกเหนือไปจากกิจกรรม “คัดค้านการขึ้นค่ารถเมล์ ค่าน้ำ ค่าไฟ”¹⁹³ และ “ขายสินค้าราคาถูก”¹⁹⁴ กิจกรรมโดยส่วนใหญ่ของเครือข่ายสโมสรนักศึกษาระหว่างสถาบันคือการคัดค้านนโยบายด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลเกรียงศักดิ์อย่างเปิดเผย “ในภาวะการณ์เช่นนี้ รัฐบาลเกรียงศักดิ์จึงโดดเดี่ยวและเป็นการโดดเดี่ยวมากที่สุดในขอบเขตเท่าที่เคยมีมา ดังนั้น สโมสร นศ. 18 สถาบัน จึงร่วมมือกันกับพรรคฝ่ายค้าน และองค์การลูกจ้างฯ ร่วมกันคัดค้านและเป็นการเคลื่อนไหวที่มีพลังยิ่งนักทำให้เราได้บทเรียนที่ดีและสำคัญอย่างหนึ่งว่า การเคลื่อนไหวนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสามัคคีคนหมู่มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ หากขาดพลังที่สามัคคีเหล่านี้ การเคลื่อนไหวก็แทบจะไม่มี ความหมายและขาดพลัง การไม่ร่วมสามัคคี และสนับสนุนพรรคการเมืองฝ่ายค้านมิใช่

¹⁹² “สัมผัสประชา สสำรวจปัญหาค่าครองชีพ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/45, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, สโมสรนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

¹⁹³ ดูรายละเอียดใน, “การระงับการขึ้นราคาค่าน้ำค่าไฟ, ปัญหาชายแดนอันเนื่องมาจาก รัฐบาลเวียดนามก่อสงครามล้างเผ่าพันธุ์เขมร,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/45, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1., สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน, “แบบสอบถามโครงการสำรวจความเดือดร้อนของ ประชาชนต่อการขึ้นราคาน้ำมัน”, หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/61, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

¹⁹⁴ โปรดดู, สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน, “การแก้ปัญหาเกี่ยวกับค่าครองชีพ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/71, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., และดูใบปลิวรณรงค์ใน, สโมสรนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “สินค้าขึ้นราคา ชาวประชาจะอดตาย รัฐบาลต้องแก้ไข,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/75, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

หมายความว่าถึงการหนุนหลังหรือส่งเสริม แต่นั่นเป็นวิธีการที่เราสามารถกระทำได้โดยที่สโมสร 18 สถาบันไม่เสียจุดยืน”¹⁹⁵

ต่อมา 18 สถาบัน ได้ออกเคลื่อนไหวด้วยการออกสำรวจปัญหาปากท้องประชาชน มีการออกคู่มือการออกสำรวจเพื่อแสวงหาแนวร่วม “กรรมกรที่ขับรถแท็กซี่ รถเมล์ และรถสามล้อเครื่อง”, “กรรมกรโรงงานต่างๆ” และ “พ่อค้าแม่ค้า” มองว่าปัญหาปากท้องประชาชนเกิดจาก “วิกฤติการณ์หากำไรของบริษัทผูกขาดทั้งสิ้น” เนื่องจาก “เมื่อโอเปกประกาศขึ้นราคาน้ำมันซึ่งจะต้องจ่ายให้กับเจ้าของประเทศบ่อน้ำมัน แต่ในเวลาซื้อขายน้ำมันดิบจริงๆบริษัทผู้ค้าน้ำมันจะซื้อเป็นเงินयोग 93 % ของราคาประกาศเท่านั้น ซึ่งเท่ากับว่าบริษัทผู้ค้าน้ำมันจะซื้อได้ถูกกว่าราคาโอเปกประกาศไว้” ดังนั้น “บริษัทลูกก็จะซื้อน้ำมันดิบในราคาที่ถูกจากบริษัทแม่เช่นกัน” และทำให้ “บริษัทเหล่านี้สามารถปั่นรัฐบาลหรือสร้างวิกฤติการณ์น้ำมัน เช่น ทำให้น้ำมันขาดแคลน หรือลดกำลังการผลิตลงได้โดยสะดวกสบายโดยที่รัฐไม่สามารถสั่งการอะไรได้”¹⁹⁶

การเคลื่อนไหวของกลุ่มเศรษฐศึกษาและกลุ่มนักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นไปเพื่อ “เปิดโปงรัฐบาลฟอสซิลด์” การจัดกิจกรรมวิพากษ์นโยบายการขึ้นราคาน้ำมันของรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ขึ้นเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ.2522 นักศึกษากลุ่มเศรษฐศึกษาออกบทวิเคราะห์เพื่อวิพากษ์วิจารณ์นโยบายการขึ้นราคาน้ำมันของรัฐบาลและกล่าวว่่านโยบายของรัฐบาลทำให้ค่าครองชีพของประชาชนสูงขึ้น¹⁹⁷ ในขณะที่สโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กล่าวว่า “ที่รัฐบาลขึ้นราคาน้ำมันสูงลิ่วถึง 40%-60% นั้นเป็นทั้งการฉวยโอกาส และการแก่งกำไรโดยรัฐ และบริษัทผูกขาดต่างชาติอย่างน่าละอายที่สุด ทั้ง นศ. กรรมกร และประชาชนนวงกรต่างๆได้ประกาศเป็นเสียงเดียวขอให้รัฐมีนโยบายที่ชัดเจนในปัญหาน้ำมัน” โดยเสนอว่า “...อินโรงกลั่นเป็นของรัฐก็จะดี เพราะรัฐก็ถูกโรง

¹⁹⁵ “การระงับการขึ้นราคาค่าไฟฟ้า, ปัญหาชายแดนอันเนื่องมาจากรัฐบาลเวียดนามก่อสงครามล้างเผ่าพันธุ์เขมร” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/45, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 1.

¹⁹⁶ ฝ่ายสำรวจความคิดเห็นประชาชน 18 สถาบัน, “คู่มือการออกสำรวจปัญหาปากท้องประชาชน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.7/3, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 5-7.

¹⁹⁷ “เศรษฐศึกษาฉบับพิเศษ 2:2(กรกฎาคม 2522),” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.3/3, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, ม.ป.ท., หน้า 38.

กลับปีบอยู่เรื่อยๆ...”¹⁹⁸ การเคลื่อนไหวครั้งนี้จึงเป็นไปเพื่อโจมตีรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ในด้านนโยบายเศรษฐกิจ

มีการจัดนิทรรศการ “ปัญหาน้ำมันกับผลกระทบต่อปากท้องของประชาชน” เพื่อเคลื่อนไหววิพากษ์นโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลอย่างต่อเนื่องในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยนักศึกษา 18 สถาบันและสโมสรนักศึกษาบางมหาวิทยาลัยออกเอกสารมาจำนวนหนึ่งเพื่อเคลื่อนไหว¹⁹⁹ เช่น “เอกสารประกอบการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับสาธารณูปโภคของ 18 สถาบัน” เนื้อหากล่าวถึงข้อเรียกร้องของ 18 สถาบัน เช่น “1. ให้รัฐบาลทบทวนการขึ้นราคาสาธารณูปโภค (รัฐบาลยอมทบทวนแล้ว) 2. ให้ยับยั้งการขึ้นราคาเรลเมคส์ รถไฟ 3. ให้รัฐบาลสนใจมาตรการแก้ไขภาวะการครองชีพของประชาชนอย่างจริงจัง” การทำแนวร่วมทางการเมืองจำเป็นต้อง “ร่วมกับกรรมกร” , “ร่วมกับพรรคฝ่ายค้าน” และ “กลุ่มอาจารย์เศรษฐศาสตร์” เพื่อหาทางจัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบนโยบายของรัฐบาลในประเด็นนี้ ในขณะที่เดียวกันก็มีความเคลื่อนไหวจากขบวนการนักศึกษากลุ่มอื่นๆ เช่น การออกเอกสารวิพากษ์นโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ของสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย²⁰⁰ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าบางมดจัดเวทีเสวนา “ปัญหาน้ำมันและพลังงานทดแทน”²⁰¹ นอกจากการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา

¹⁹⁸ สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “ข้ออ้างของรัฐบาลที่ประกาศขึ้นค่าน้ำค่าไฟ,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.13/3, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

¹⁹⁹ 18 สถาบัน, “เอกสารประกอบการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับสาธารณูปโภคของ 18 สถาบัน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.7/18, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

²⁰⁰ สจ.ม., “การขึ้นราคาน้ำมัน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.2.4/12, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป. หน้า 3.

²⁰¹ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า(บางมด), “ปัญหาน้ำมันและพลังงานทดแทน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.4/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

แล้วยังปรากฏว่ามีกลุ่มนักวิชาการเศรษฐศาสตร์การเมืองจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเคลื่อนไหวก่อนหน้าวิพากษ์รัฐบาลร่วมกับอีกกลุ่ม²⁰²

เครือข่ายนักศึกษา 18 สถาบันยังได้ “รุกทางการเมือง” ต่อรัฐบาลโดยออกแถลงการณ์เคลื่อนไหวก่อนหน้าค่าครองชีพอีกจำนวนหนึ่ง เช่น “จดหมายเปิดผนึก ถึง พ่อแม่พี่น้องประชาชน จาก สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน”²⁰³, “ข้อคิดเห็นจากสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน เรื่อง คัดค้านการปิดความรับผิดชอบให้ประชาชนของรัฐบาล”²⁰⁴, “จดหมายเปิดผนึกของสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน เรื่อง การเคลื่อนไหวก่อนหน้าปัญหาปากท้องของประชาชนสืบเนื่องจากรัฐบาลขึ้นราคาน้ำมันอย่างไม่เป็นธรรม”²⁰⁵, “จดหมายเปิดผนึก จาก สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน คัดค้านการขึ้นราคาน้ำมันและแก๊สอย่างไม่รับผิดชอบของรัฐบาล”²⁰⁶ หรือ “บันทึกแสดงความเห็นเกี่ยวกับการขึ้นค่าโดยสารรถ

²⁰² กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการขึ้นราคาน้ำมัน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A1.5/14, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 3.

²⁰³ สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน, “จดหมายเปิดผนึก ถึง พ่อแม่พี่น้องประชาชน จาก สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.7/7, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 16 สิงหาคม 2522.

²⁰⁴ สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน, “ข้อคิดเห็นจากสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน เรื่อง คัดค้านการปิดความรับผิดชอบให้ประชาชนของรัฐบาล,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.7/2, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 6 สิงหาคม 2522.

²⁰⁵ สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน, “จดหมายเปิดผนึกของสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน เรื่อง การเคลื่อนไหวก่อนหน้าปัญหาปากท้องของประชาชนสืบเนื่องจากรัฐบาลขึ้นราคาน้ำมันอย่างไม่เป็นธรรม” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.7/6, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 14 สิงหาคม 2522.

²⁰⁶ สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน, “จดหมายเปิดผนึก จาก สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน คัดค้านการขึ้นราคาน้ำมันและแก๊สอย่างไม่รับผิดชอบของรัฐบาล,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.7/9, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 15 กุมภาพันธ์ 2523.

ประจำทาง จาก สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน²⁰⁷ เนื้อหาในการการเคลื่อนไหวมีลักษณะ “เปิดโปงชนชั้นปกครอง เปิดโปงจักรวรรดินิยม” เช่นกล่าวว่า “โรงกลั่นน้ำมันที่ทำการกลั่นอยู่ในขณะนี้ เช่น ชัมมิตไทยออยล์ เป็นต้น ถูกดำเนินการโดยบริษัทต่างชาติทั้งสิ้น การกำหนดราคาจึงถูกกำหนดโดยบริษัทต่างชาติเหล่านี้ โดยรัฐบาลไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้” และ “การดำเนินนโยบายของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยล้วนแต่รับใช้ผลประโยชน์ของนายทุนผูกขาดต่างชาติทั้งสิ้น” มีท่าที “ประชาชนจะฟังฟังกลุ่มปกครองไม่ได้แล้วจริงๆ...แต่นักศึกษาเข้าใจปัญหาของประชาชนมากขึ้น ได้รับการต้อนรับจากประชาชนอย่างอบอุ่นและได้กลายเป็นที่พึ่งพิงอันสำคัญของประชาชน” และ “เพื่อผ่อนคลายความทุกข์ยากให้กับพ่อแม่พี่น้องประชาชน อย่างน้อยกลุ่มจุฬา-ธิปไตย กลุ่มนักศึกษา 7 คณะ มร. และกลุ่มนักศึกษาพิทักษ์ผลประโยชน์ประชาชน มธ. ก็ได้แสดงจุดยืนที่พิทักษ์ผลประโยชน์ประชาชน” จะเห็นได้ว่าการออกแถลงการณ์ของเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันนอกจากมีความต้องการรุดทางการเมืองต่อรัฐบาลด้วยเนื้อหาที่ “เปิดโปงชนชั้นปกครอง” และ “เปิดโปงจักรวรรดินิยม”²⁰⁸ แล้ว เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันยังได้พยายามเคลื่อนไหวเพื่อ “ช่วงชิงมวลชน” จากกรณีปัญหาเศรษฐกิจและค่าครองชีพอีกด้วย

ผู้ปฏิบัติงานพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยคนหนึ่งวิเคราะห์ประเมินความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนักศึกษา 18 สถาบันว่า “...ในปีที่แล้ว หลังจากขบวนการนักศึกษาผ่านการเคลื่อนไหวอย่างผลิผลามหลับหูหลับตาในการเคลื่อนไหวคัดค้านรัฐบาลเวียตนามในกรณีผู้อพยพไปแล้ว ก็เป็นช่วงที่รัฐบาลเกรียงศักดิ์ประกาศขึ้นราคาน้ำมันครั้งที่ 1 และกระแสคัดค้านก็ดังไปทั่ว การที่ขบวนการนักศึกษาประกาศเข้าร่วมการคัดค้านในครั้งนี้เป็นการกระทำที่ถูกต้องอย่างยิ่ง รูปแบบการต่อสู้ที่ขบวนการนักศึกษาใช้นั้นพัฒนาขึ้นไปจนถึงขั้นระดมกำลังกันออกเคาะประตูแล้วประมวลความคิดเห็นของประชาชนนำเสนอรัฐบาล โดยใช้รูปแบบการจัดตั้ง “สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน” เป็นหลัก ...ด้านหนึ่งมันเป็นจังหวะที่ทำให้ขบวนการนักศึกษามีความเป็นไปได้ที่จะ

²⁰⁷ สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน, “บันทึกแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการขึ้นค่าโดยสารรถประจำทาง จาก สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.7/14, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

²⁰⁸ ชุมนุมอนุรักษธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “จุลสารชุดตีบุกการกอบโกยยังไม่จบสิ้น,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A1.5 (18-24), เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2522, หน้า 11-17., สำหรับกรณีการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมเป็นกรณีเล็กๆกรณีหนึ่งที่ใช้เนื้อหา “เปิดโปงจักรวรรดินิยม” ด้วยเช่นกัน

เผชิญหน้ากับรัฐบาลได้มากขึ้น..”²⁰⁹ จากการวิเคราะห์นี้แสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวของ ขบวนการนักศึกษาในเมือง “มาถูกทาง” หลังจากนั้นกระแสคัดค้านการขึ้นราคาค่าไฟฟ้าของ รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ก็พุ่งขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยที่นักศึกษา “ได้หนุนให้พรรคฝ่ายค้านออกไป เป็นผู้เผชิญหน้ากับรัฐบาล” ต่อจากนั้น รูปแบบการต่อสู้ของนักศึกษาก็พัฒนาไปเป็น “การชุมนุม ย่อย” ที่หน้ารัฐสภาโดยมีกรรมกรเป็นพันธมิตรอันสำคัญ จนทำให้รัฐบาลต้องชะลอการขึ้นราคา เอาไว้ อย่างไรก็ตามรัฐบาลก็ได้ประกาศขึ้นราคาอีกในภายหลังและนักศึกษาก็ได้เคลื่อนไหวอะไร มากนัก²¹⁰

ประเด็นสำคัญที่ถูกนำมาใช้ชูเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาใน เมืองยุครัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ก็คือ “ปัญหาทางเศรษฐกิจ” เนื่องจาก “ปัญหาทาง เศรษฐกิจเป็นปัญหาที่มีความแหลมคม...หากยังเปิดเผยแนวโน้มให้เห็นอีกว่ามันกำลังแปรไปสู่ ปัญหาประชาธิปไตย” จึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญสำหรับการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา เนื่องจาก “ล้วนเกิดจากการเข้าไปแนบแน่นกับปัญหาปากท้องของประชาชนแทบทั้งสิ้น” การ เคลื่อนไหวของนักศึกษาเป็นปัจจัยทำให้ “พรรคฝ่ายค้านลุกลั่นกลองเสนอหน้าออกมาเป็นปากเป็น เสียงให้แก่ประชาชนในการคัดค้านรัฐบาล”²¹¹ ฉะนั้น เงื่อนไขทางการเมืองที่สำคัญสำหรับ ขบวนการนักศึกษาก็คือเงื่อนไขปัญหาเศรษฐกิจ การนำเงื่อนไขปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาค่า ครองชีพมาเป็นประเด็นนำในการเคลื่อนไหวจึงได้ผลในทางการเมือง และทำให้ขบวนการ นักศึกษามีสถานะทางการเมืองที่เด่นสูงขึ้นไปในสายตาของมวลชน (ประชาชน)

การเคลื่อนไหวกรณีน้ำตาลขาดตลาดเป็นอีกกรณีหนึ่งที่ขบวนการนักศึกษาได้ดำเนินการ เคลื่อนไหว กรณีนี้เกิดขึ้นในช่วงกลางปีจนถึงปลายปี พ.ศ.2523 ระยะเวลาที่เครือข่ายนักศึกษาระหว่าง สถาบัน (ระยะนี้เรียกว่า 19 สถาบัน) ได้ทำการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลทำการแก้ไขปัญหา เนื่องจากเกิดการกักตุนสินค้าน้ำตาลทราย ราวเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2523 “พรรคนักศึกษา 4

²⁰⁹ “การเคลื่อนไหวอย่างมีสำนึกของขบวนการนักศึกษากับยุทธศาสตร์และยุทธวิธีทางการเมืองของชนชั้นกรรมาชีพ”, หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A8.6/3, เอกสารชุดพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 23.

²¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

²¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

สถาบัน”^{*}ได้รวมตัวเคลื่อนไหวด้วยเหตุผลคือ “ต้องทำการ คว. สร้างกระแสออกไปก่อน แล้วจึงค่อยให้ 19 สถาบันจับการ คว. ต่อไป เพราะพรรค นศ. มีบทบาทต่อการ คว. ในสถาบันเป็นหลัก” และ “ความเข้าใจต่อบทบาทของพรรค นศ. 4 สถาบัน ใน 2 ด้านที่เป็นศูนย์การทำงานภายในสถาบันและการแสดงบทบาทนำการ คว. ภายนอก”²¹² จากนั้นพรรคนักศึกษา 4 สถาบันจึงทำการเคลื่อนไหวยื่นหนังสือคัดค้านต่อรัฐบาล จากนั้นไม่นาน 19 สถาบันจึงดำเนินการเคลื่อนไหวคัดค้านรัฐบาลต่อจากพรรคนักศึกษา 4 สถาบันทั้งการขอเข้าพบพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีและการจัดการชุมนุมประท้วงรัฐบาลที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดโครงการ “ออกสำรวจภาวะน้ำตาลทรายขาดแคลน” ในกรุงเทพฯ และชุมนุมที่สนามหลวงพร้อมกับแนวร่วมองค์กรอื่นๆ เช่น องค์การลูกจ้างแห่งประเทศไทย โดยปรากฏว่ามีกลุ่ม “นวพล” มาแจกเอกสารคัดค้านการชุมนุมของนักศึกษาด้วย²¹³ นอกจากนี้ยังปรากฏว่ากลุ่มนักศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ออกเอกสารวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในรัฐบาลกับบริษัทน้ำตาล เพื่อหวังผลในการ “เปิดโปงชนชั้นปกครอง” ในกรณีปัญหาน้ำตาลทรายโดยการสรุปว่าปัญหาน้ำตาลทรายเกิดจากการผูกขาดของบริษัทน้ำตาลโดยที่คนในรัฐบาลบางกลุ่มเข้าไปเกี่ยวข้อง ทำให้ประชาชนต้องเดือดร้อน²¹⁴ ดังนั้น ทั้งกรณีน้ำมันและกรณีน้ำตาล การ “กดขี่ผู้ดรีด” ของบริษัทผูกขาดนำไปสู่การสะสมกำไรสูงสุดและนโยบายของรัฐในเรื่องเหล่านี้สามารถนำมาใช้เป็น

* พรรคนักศึกษา 4 สถาบัน ได้แก่ พรรคสังคมนิยม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พรรค จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พรรคนักศึกษา 7 คณะ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และ พรรครวมมหิดล มหาวิทยาลัยมหิดล

²¹² “พรรคนักศึกษา 4 สถาบันกับการคัดค้านการขึ้นราคาน้ำตาล,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.3/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

²¹³ “เอกสารสรุปงานน้ำตาล,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.7.3/2, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 5.

²¹⁴ ข้อมูล อบจ., “จับประเด็น ชุด...ปัญหาการขาดแคลนน้ำตาลทราย,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.2.4/5, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1-2.

เครื่องมือเคลื่อนไหวกองการเมืองได้อีกด้วย มีข้อนำสังเกตว่าลักษณะการวิเคราะห์ของกลุ่มจุฬาริปไตยได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองจุฬาอย่างมาก²¹⁵

สรุปการเคลื่อนไหวกองการเมืองปัญหาค่าครองชีพและปัญหาเศรษฐกิจของขบวนการนักศึกษาในเมือง พบว่าการเคลื่อนไหวกองการเมืองของนักศึกษาได้รับอิทธิพลจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยทั้งเนื้อหา,อุดมการณ์, เป้าหมาย, วิธีการ รวมไปถึงด้านยุทธศาสตร์ทางการเมือง การเคลื่อนไหวกองการเมืองของขบวนการนักศึกษาในเมืองโดยการชูประเด็นปัญหาด้านเศรษฐกิจทำได้ผล สามารถทำให้เกิดแรงสะเทือนในทางการเมืองต่อรัฐบาลได้โดยตรง เนื่องจากขบวนการนักศึกษาเคลื่อนไหวกองสามารถ “จุดชนวน” ความไม่พอใจต่อรัฐบาลไปในวงกว้างได้ และสามารถทำให้ประชาชน กรรมกร หรือฝ่ายค้านในรัฐบาลต้องออกมาเคลื่อนไหวกองการเมืองร่วมด้วย

4.7 ความถดถอยของขบวนการนักศึกษาในเมือง (Urban Student Movement Decline)

การวิเคราะห์อธิบายในหัวข้อนี้ผู้วิจัยต้องการชี้ว่าความถดถอยของขบวนการนักศึกษาในเมือง (Urban Student Movement Decline) โดยเฉพาะนักศึกษาฝ่ายซ้าย เกิดจากตัวแปรสำคัญในเชิงทฤษฎี คือความขัดแย้งในขบวนการปฏิบัติและความถดถอยทางอุดมการณ์การเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (Ideology Conflict and Decline) วัตรธรรมสำคัญที่สุดก็คือราวปลายปี พ.ศ.2525 เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันซึ่งเป็นองค์กรภายใต้อิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยสลายตัวลงอย่างสิ้นเชิง และไม่มีบทบาทใดๆอีกต่อไป

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันจะล่มสลายลงนั้น ผู้วิจัยค้นพบว่า มี “ปัจจัยสะสม” ที่ทำให้เกิดความถดถอยภายในขบวนการนักศึกษาเอง ปัจจัยสะสมต่างๆ เหล่านี้ อาทิเช่น ปัญหาภายในขบวนการ ปัญหาภายนอกขบวนการ ปัญหาเชิงโครงสร้าง เป็นต้น ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้สะสมตัวอยู่ตลอดเวลาแม้ว่าในเชิงปรากฏการณ์แล้วจะมีการเคลื่อนไหวกองการเมืองของขบวนการนักศึกษาในเมืองระหว่างปี พ.ศ.2521-2525 มองเห็นได้อย่างชัดเจนก็ตาม เพียงแต่ในช่วงเวลาที่ขบวนการนักศึกษายังตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยนั้นขบวนการนักศึกษาในเมืองสามารถเคลื่อนไหวกองการเมืองได้อย่าง “ครึกโครม” แม้ที่กำลังเผชิญหน้ากับปัจจัยสะสมเหล่านี้ในเวลาเดียวกัน ดังนั้น ก่อนที่จะสรุปในทางทฤษฎีว่า

²¹⁵ ดูรายละเอียดเชิงเปรียบเทียบได้ใน, กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการขึ้นราคาน้ำมัน,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, A1.5/14, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารไวเนียนว, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

ความถดถอยของขบวนการนักศึกษาเกิดจากความขัดแย้งในขบวนการปฏิวัติและความถดถอยทางอุดมการณ์การเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยโดยรูปธรรมสูงสุดคือการล่มสลายของเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบัน ผู้วิจัยจะขอสำรวจและวิเคราะห์ปัจจัยสะสมต่างๆเหล่านั้น เพื่อให้การวิเคราะห์งานในประเด็นนี้เห็นภาพชัดเจนมากยิ่งขึ้นไปอีก

ปัจจัยสะสมที่ก่อให้เกิดกระแสตกต่ำของขบวนการนักศึกษาในเมืองเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่หลัง 6 ตุลาฯ หากพิจารณาจากเอกสารวิพากษ์ขบวนการนักศึกษาในเมืองของผู้ปฏิบัติพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ.2522-2523 ส่วนหนึ่งมีสาเหตุจากความเปลี่ยนแปลงในทางการเมือง กล่าวคือ กระแสความเปลี่ยนแปลงเชิงเปรียบเทียบระหว่างรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร กับ รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ภาพพจน์ของรัฐบาลในสายตาของ ปช. โดยทั่วไปยังอยู่ในเกณฑ์ดี ไม่เหมือนยุคทราชที่ ปช. มีแต่ความเคียดแค้นซึ่งชั่งต่อเผด็จการและถูกกดขี่มาก จึงง่ายต่อการปลุกกระดมและนำมา คว. คัดค้านชนชั้นปกครอง”²¹⁶ กล่าวได้ว่าภาพลักษณ์ของรัฐบาลในสายตาของสังคมดีขึ้นมากกว่ายุคเผด็จการเบ็ดเสร็จ สะท้อนโครงสร้างระบอบการเมืองที่มีความเปิดกว้างมากยิ่งขึ้น จึงทำให้การปลุกกระดมต่อต้านรัฐทำได้ยากกว่ายุคก่อน การวิเคราะห์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในประเด็นนี้ ธงชัย วินิจกุล อดีตนักกิจกรรมก่อน 6 ตุลาฯ วิเคราะห์คล้ายกันว่า “ผมว่าสถานการณ์มันเปลี่ยน การที่เราจะหวังให้เขาคึกคักหรือมีกิจกรรมเหมือนเดิมนั้นผมว่ามันคงเป็นไปได้...มองจากเงื่อนไซทางสังคมแล้วก็มองจากที่เราได้สัมผัสพวกเขา จริงอยู่ตอนนี้สังคมมันแย่ลง แต่บางที่ปัจจัยที่ทำให้เกิดขบวนการของคนหนุ่มสาวที่มีพลังเหมือนแต่ก่อน มันไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงแต่ว่าสังคมมันแย่ลง ผมว่าปัจจัยอย่างอื่นยังมีอีกเยอะ ตอนนี้การประนีประนอมอะไรต่างๆนี้มันสูงขึ้น แล้วความพยายามในการปรับตัวของคนที่มีอำนาจก็สูงขึ้นด้วย แม้ความจริงสังคมจะแย่ลงแต่เขาก็สร้างทัศนนะให้รู้สึกว่สังคมกำลังดีขึ้น คนจึงไม่รู้สึกขัดแย้งและปะทะต่อสังคมที่เป็นอยู่อย่างรุนแรงนัก”²¹⁷ จากการวิเคราะห์ของธงชัยชี้ให้เห็นว่าสภาพสังคมเปิดกว้างมากขึ้น มีการประนีประนอมมากขึ้น ผู้มีอำนาจรัฐมีการปรับตัวไปในทางที่ดีขึ้นเช่นกัน สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวของนักศึกษาในแง่ที่ทำให้ลักษณะกิจกรรมและความเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเข้มข้นเช่นที่เคยเกิดขึ้นในช่วงระบอบการเมืองปิดลดความเข้มข้นลง

²¹⁶ ประชา นรินทร์, “ขบวนการนักศึกษาควรหันกลับมามองตัวเองกันเสียที,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/11, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

²¹⁷ ธงชัย วินิจกุล, “ผมรู้สึกว่วิญญูณชนถ่มนหายไป,” ปจรายสาร 12(ธันวาคม-มกราคม 2527-2528): 57.

แม้ว่าความเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในเมืองในระยะปี พ.ศ.2521-2523 จะสามารถสร้างกระแสการต่อสู้ให้เห็นเป็นรูปธรรม และคู่มือพลัง แต่ปัญหาภายในขบวนการเคลื่อนไหวก็มีการสะสมตัวตัวอยู่ เช่นการเกิดสภาวะที่เรียกว่า “ไร้การมีส่วนร่วมจากสังคมและนักศึกษา” สังคมและนักศึกษาไม่ได้รู้สึกว่ามีอารมณ์ร่วมกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษา เกิดปัญหา “เป็นแต่การ คว. ที่มีมวลชนก้าวหน้าจำนวนหนึ่งเท่านั้นไปร่วมด้วย เป็นการนำพาแค่ส่วนหัวของ ขบก. ไป คว. แต่ทิ้งมวลชน นศ. ส่วนข้างมากไว้เบื้องหลัง” หากพิจารณาจากปัจจัยนี้จะพบว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาจึงเป็นลักษณะที่มีแต่มวลชนก้าวหน้าจำนวนหนึ่งที่เข้าร่วมแต่กลับทิ้งมวลชนจำนวนมากไว้เบื้องหลัง นอกจากนี้การเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษา “การแสดงบทบาททางการเมืองก็ยังไม่ได้มีบทบาทที่เป็นตัวแทนของ นศ. ที่เด่นชัด แต่กลับมีบทบาทเป็นกลุ่ม คว. ทางการเมืองที่คอยหาจังหวะ คว. สร้างสถานการณ์ คอยประท้วง คอยคัดค้าน คอยเดินขบวน โดยมีคนจำนวนไม่มากเข้าร่วม” ดังนั้น ปัญหาที่สะสมตัวประการหนึ่งคือมวลชนยังไม่ค่อยมีความรู้สึกร่วมต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา²¹⁸

บทความเรื่อง “ขบวนการนักศึกษาอย่าสับสน” ของผู้ใช้นามปากกาว่า “นักศึกษาคนหนึ่ง” ที่ตีพิมพ์ใน สยามนิกร ฉบับที่ 192 วันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ.2523 คือการวิเคราะห์ปัญหาภายในขบวนการนักศึกษา บทความนี้นำเสนอปัญหาว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาแต่ละครั้งถูกจำกัดอยู่ในสูตร “มีเหตุผล ได้ประโยชน์ รู้ประมาณ” ทำให้การจัดการปัญหาหลายครั้งมีลักษณะ “ตายตัว” และ “วางเป้าของปัญหาไม่ชัดเจน” และยังเสนอว่าปัญหาหลายประการในการเคลื่อนไหวเกิดจากปัญหาบริหารจัดการภายในขบวนการนักศึกษา²¹⁹ หลังจากบทความชิ้นนี้เผยแพร่ สุภา สติธรรม จึงได้เขียนบทความ “ขบวนการนักศึกษาปัญหาอยู่ที่ไหนกันแน่” ออกมาตอบโต้ว่ามองปัญหาพื้นฐานในขบวนการนักศึกษาไม่ครอบคลุม โดยชี้ว่าปัญหาพื้นฐานของขบวนการนักศึกษาเกิดจากขบวนการนักศึกษาพยายามรักษาลักษณะของความเป็นปัญญาชนมากเกินไป ต้องรอให้พร้อมจริงๆก่อนจึงเคลื่อนไหวซึ่งอาจไม่ทันต่อสถานการณ์ในบางครั้ง ประเมินพลังของตนเองสูงเกินไปจริง รูปแบบและเนื้อหาการเคลื่อนไหวมีเนื้อหาการเมืองลดน้อยลงไปมากและเน้นรูปแบบงานอื่นๆที่ไม่ใช่การเมืองมากเกินไป ยึดติดความเป็นเอกภาพขององค์กรเคลื่อนไหวอย่างตายตัวไม่ยืดหยุ่น ต้องรอการชี้้นำการทำงานมากกว่าการริเริ่มด้วยตัวเอง การ

²¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

²¹⁹ สุภา สติธรรม, “ขบวนการนักศึกษาปัญหาอยู่ที่ไหนกันแน่,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/15, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

จัดการองค์กรไม่ค่อยรองรับงานเฉพาะหน้าที่ต้องเคลื่อนไหวนวดเร็ว เน้นแต่งงานประจำปีซึ่งสามารถกำหนดงานได้ล่วงหน้า ดังนั้นจึงมีปัญหากับงานเฉพาะหน้า เกิดความสับสนในขบวนเนื่องจากประเมินสถานการณ์สับสนจึงทำให้กำหนดการเคลื่อนไหวนวดไปด้วย งานประจำวันตามตารางทำให้นักศึกษาส่วนหนึ่งเกิดความเฉื่อยชาในการรับรู้ทางการเมือง ขาดความห่วงใยในทางการเมือง ขาดลักษณะสร้างสรรค์ ขาดความเข้าใจในทางการเมืองทำให้เป็นอุปสรรคในการกำหนดการเคลื่อนไหวนวด และมักยึดติดรูปแบบและวิธีการเดิมๆของการเคลื่อนไหวนวด ไม่ก้าวหน้า²²⁰

ปัญหาของการเคลื่อนไหวนวดของนักศึกษาเกิดจากรูปแบบการเคลื่อนไหวนวดที่ฉาบฉวย ทั้งมวลชนนักศึกษาและมวลชนอื่นๆไว้เบื้องหลังในขณะที่ส่วนหัวขบวนที่ก้าวหน้ามีบทบาท “ล้าหน้า” ในการเคลื่อนไหวนวดและมีจำนวนน้อยมากกว่า หัวขบวนเหล่านั้นก็ได้มีบทบาทเป็นตัวแทนของมวลชนนักศึกษาออกไปต่อสู้เรียกร้องด้วยเช่นกัน ในบทความ “ขบวนการนักศึกษาควรหันกลับมามองตัวเองกันเสียที” พูดถึงประเด็นนี้อย่างน่าสนใจว่า

“ในปัจจุบันเรายังห่างเหิน นศ. ในสถาบันอยู่มาก โดยทั่วไปยังไม่มีความรู้สึก ร่วมกับการ คว. ของ ขบก. การเคลื่อนไหวนวดไม่ได้เริ่มจากความตื่นตัวของมวลชน แต่กลับเริ่มจากความต้องการที่จะ คว. แต่เพียงด้านเดียว ทำให้มีลักษณะล้าหน้ามวลชน...ที่ผ่านมากการ คว. ของเราเริ่มต้นจากความต้องการทางอัตวิสัยของคนก้าวหน้า...โดดเดี่ยวจากมวลชนกลางๆ การ คว. ของ ขบก. เป็นการ คว. ของส่วนหัวที่หลุดออกไปจากมวลชน ขาดพื้นฐานมวลชนที่แน่นหนาพอ นศ. รู้สึกห่างเหินจาก 18 สถาบัน มอง 18 สถาบันเป็นกลุ่มการเมืองกลุ่มหนึ่ง ไม่ได้มอง 18 สถาบันเป็นตัวแทนของพวกเขา เพราะการ คว. ของ 18 สถาบันไม่ใช่ความเรียกร้องต้องการของพวกเขา พวกเขาไม่ได้มีส่วนรับรู้หรือเกี่ยวข้องกับมันเลยแม้แต่น้อย” และ “ที่ผ่านมาเรา คว. งานภายนอกมาก ละเลยงานภายใน พอมีงานภายนอกก็ละทิ้งงานภายในไปปฏิบัติงานภายนอก ทำให้การยึดกุม การยกระดับมวลชนไม่เป็นจริง” และ “การ คว. ที่ผ่านมาไม่ได้ให้การศึกษากับมวลชนในสถาบัน มุ่งแต่จะแสดงบทบาททางการเมือง ไม่ได้ยึดกุมว่าการ คว. แต่ครั้งจะให้การศึกษาแก่มวลชนได้ อย่างเป็นบ้าง” และ “ไม่สามารถเข้าถึง(มวลชน)ได้เพราะจริงๆแล้วเราไม่รู้จักมวลชน เราสัมพันธ์กับเขาน้อยมาก”²²¹

²²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2-7.

²²¹ “ขบวนการนักศึกษาควรหันกลับมามองตัวเองกันเสียที”, หอจดหมายเหตุ

เมื่อพิจารณาจากปัจจัยสะสมภายในในประเด็นนี้จะพบว่าปัญหาใหญ่ที่สำคัญประการหนึ่งของขบวนการนักศึกษาก็คือปัญหาการถูกข่มขู่จากมวลชน และปัญหาในกระบวนการทำงานภายใน

ปัญหาภายในองค์กรผู้ปฏิบัติงานของนักศึกษาแม้ว่าขบวนการนักศึกษาจะสามารถเคลื่อนไหวได้ แต่ภายในกระบวนการทำงานนั้นมีปัญหาสะสมหลายประการ เช่น “ปัญหาประชาธิปไตยรวมศูนย์” ความขัดแย้งระหว่างชั้นบนชั้นล่าง ความเฉื่อยเนือยของผู้ปฏิบัติงาน ปัญหาทำที่ ชีวิตรวมหมู่ การถนอมรัก เอาใจใส่กัน “ปัญหาการศึกษา” คือการยกระดับทฤษฎีและความคิด ความตื่นตัวทางการเมือง ปัญหาความเข้าใจต่อบทบาททั้งของขบวนการ นศ. ในแง่ยุทธศาสตร์ระยะยาวและยุทธศาสตร์เฉพาะหน้าและบทบาทของตนเอง รวมไปถึงปัญหาจิตใจ อีกหลายประการไม่ว่าจะเป็น “องค์กรและ ผปง. ไม่พร้อมบ้าง งานเคลื่อนไหวเร็วไปบ้าง ซ้อนกับงานภายใน งานเฉพาะบ้าง งานมากเหลือเกิน” เป็นต้น²²² ปัญหาของขบวนการนักศึกษาส่วนหนึ่งเกิดจากองค์กรผู้ปฏิบัติที่มีลักษณะรวมศูนย์ และไม่สามารถบริหารจัดการงานเคลื่อนไหวต่างๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ขบวนการนักศึกษา “เหินห่างจากมวลชนขึ้นทุกที เปรียบเสมือนตั้งกำลังจะกลับไปสู่ความพ่ายแพ้ก็ปาน” รวมไปถึงข้อวิจารณ์องค์กรผู้ปฏิบัติงานนักศึกษาที่เกิดขึ้นทั่วไปในเวลานั้นว่า “การที่องค์กร ผปง. ไม่สามารถแสดงบทบาทที่ในงานส่วนเปิดได้อย่างจริงจัง ประกอบกับการรวมตัวในหน่วย ผปง. เป็นไปอย่างหลวมๆ ทั้งฝ่ายศึกษาในส่วนเปิดก็สามารถจัดทำได้ จึงเห็นควรว่าจะยุบองค์กร ผปง. เสียเลย แล้วเสนอให้ ผปง. ไปแสดงบทบาททางการเมืองในงานส่วนเปิด” และ “แกนมหาลัยก็มี กก. เคลื่อนไหวแสดงบทบาททางการเมืองโดยตรงอยู่แล้ว ดังนั้นแกนมหาลัยก็ไม่ได้ทำงาน 3 ด้าน จึงควรยุบเสีย”²²³ และมีเอกสารชื่อว่า “การสร้าง นศ. ในปัจจุบันควรจะยอมรับความจริงกันเสียที” กล่าวยืนยันว่าขบวนการนักศึกษาโดยเฉพาะ 18 สถาบันมีลักษณะ “ปัญหาความยอมรับของ นศ. ต่อ 18สถาบัน” นอกจากนี้ยังกล่าว ว่า “ตามความคิดของผู้เขียนเองคิดว่างานในช่วงนี้เราล้าหน้า มช. (มวลชน) อยู่ โดยเฉพาะการออกไป คว. ในรูปของ 18สถาบัน และมักเคลื่อนตามสถานการณ์ทางการเมือง เป็นสิ่งที่ไม่น่าทำ

²²² เอกชัย ประชาเจริญ, “วิพากษ์ขบวนการนักศึกษาในปัจจุบัน เราจะก้าวไปอย่างไร ท่ามกลางมรสุมของปัญหาความขัดแย้งต่างๆภายในขบวนการ,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/76, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 15 กรกฎาคม 2523, หน้า 1-2.

²²³ “ประเด็นอภิปราย,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/52-53, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

อย่างยิ่ง ถึงแม้จะไม่มี นศ. ออกมาคัดค้าน แต่ฐานการครอบงำขององค์การผู้ปฏิบัติงานหรือคนทำกิจกรรมต่างๆในมหา'ลัยจะทำให้เกิดบรรยากาศเฉื่อยเนือยในมหา'ลัย และแบบแผนการทำงานเช่นนี้เป็นสิ่งอันตรายอย่างมากในระยะยาว”²²⁴

หากสรุปโดยวิเคราะห์จะเห็นว่าแม้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ทำการจัดตั้งขึ้น และสร้างรูปแบบของคณาธิการนักศึกษาให้มีลักษณะคล้ายคลึงกับพรรคฯ แต่ก็ยังประสบกับปัญหาสะสมอยู่ในหลายประการด้วยกันแม้ว่าในเชิงปรากฏการณ์ขบวนการนักศึกษาจะสามารถเคลื่อนไหวทางการเมืองได้อย่างดีก็ตาม

สภาวะความสับสนทางความคิดของขบวนการนักศึกษาในเมืองยังปรากฏสะสมให้เห็นอย่างต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ.2524 บทความวิพากษ์ขบวนการนักศึกษาขึ้นหนึ่งสะท้อนสภาวะดังกล่าวไว้ว่า “ในช่วงปีที่ผ่านมานับเป็นช่วงปีแห่งความยากลำบาก เป็นปีแห่งการทดสอบขบวนการฝ่ายประชาชนอย่างแท้จริง ขบวนการนักศึกษาเองก็ไม่ได้พ้นไปจากสถานภาพเช่นนี้ ความสับสน-คำถามมากมายหลังพฤษุเข้ามาในขบวนการ การทบทวนในบทบาทและจังหวะก้าวของตนเองเป็นไปอย่างกว้างขวาง ท่ามกลางกระแสแห่งความเฉื่อยเนือยในบรรยากาศทางการเมืองที่ปกคลุมอยู่โดยทั่วไป แม้ในปัจจุบันความสับสนบางอย่างจะคลี่คลายไปแล้วบ้างก็ตาม แต่คำถามที่ว่า นศ. จะก้าวไปทางไหนยังคงเป็นที่สนใจของ นศ. และ ปชช. ทั่วไป การ คว. ตลอดปีที่ผ่านมา นศ. ไม่สามารถเอาชนะทางการเมืองต่อชนชั้นปกครองและไม่สามารถสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงานในขบวนการ ความพ่ายแพ้ในการเลือกตั้งของ นศ. ฝ่ายก้าวหน้าในบางสถาบัน ตลอดจนความเข้มแข็งของ นศ. ฝ่ายล้าหลังในหลายๆสถาบัน ทำให้เกิดความวิตกขึ้นโดยทั่วไปและทำให้มองเห็นถึงแนวโน้มที่น่ากลัวของ นศ.”²²⁵ ขบวนการนักศึกษามีความ “สับสนในอุดมการณ์สังคมนิยม” ท่ามกลาง “ความขัดแย้งในขบวนการปฏิวัติ” จึงทำให้ “ผู้คนถอนตัวออกจากขบวนการ ยิ่งเพิ่มความสับสนให้กับฝ่ายก้าวหน้าเป็นอย่างยิ่ง” นอกจากนี้ “นโยบายของ

²²⁴ “การสร้าง นศ. ในปัจจุบันควรจะยอมรับความจริงกันเสียที,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/7, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

²²⁵ วารินทร์ ชัยรัตน์, “ขบวนการนักศึกษาถอยกลับสู่แนวตั้งรับ,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/13, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 29 มีนาคม 2524, หน้า 1.

รัฐบาลเปรมมีลักษณะหลอกลวง ชาญฉลาด เปิดประชาธิปไตยมากขึ้น ทำให้ ปชช. ส่วนหนึ่งมองภาพพจน์ดีและฝากความหวังไว้บ้าง”²²⁶

กลุ่มนักศึกษาที่มีบทบาทเป็นหัวขบวนสามารถรับรู้ความรู้สึกและความเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็วกว่านักศึกษาคนอื่นๆมากและเกิดสถานการณ์ “คนส่วนนี้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากสาเหตุต่างๆกัน เช่น มีปัญหาไม่แน่ใจแนวทางและอุดมการณ์ที่ตนได้ยึดกุมมาตลอดเวลาที่เข้ามาทำงานในขบวนการ นศ. ชัดแย้งในปัญหาทางการทำงาน วิธีคิด ตลอดจนวิธีการทำงาน จนต้องออกไปจากขบวน ท้อแท้จากการทำงานที่ไม่เห็นอนาคต ไม่ได้รับผลสำเร็จจากการทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจที่ผ่านมา...สืบเนื่องจากปัญหาด้านความคิดอุดมการณ์ ทำให้ขบวนการ นศ. ในปัจจุบันไม่มีแนวทางการเมืองที่เป็นเอกภาพ แต่ละสถาบันต่างก็ทำงานไปในแนวทางที่เป็นข้อสรุปจากการค้นคว้าภายในสถาบันเอง แทบจะกล่าวได้ว่าขบวนการ นศ. ในปัจจุบันไม่มีลักษณะที่เป็นขบวน เหลืออยู่อย่างกระจัดกระจายทั้งด้านการจัดตั้งและทางด้านการเมือง”²²⁷ และ “ขบวนการนักศึกษาติดตามปัญญาชนเสรีนิยมหัวใหม่ หลัง 14 ตุลาฯ – ปี 24 ก็ติดตามอุดมการณ์ของ พคท. และช่วงปัจจุบันขบวนการนักศึกษายังหาอุดมการณ์ที่ตนจะติดตามไม่ได้”²²⁸ เช่นความขัดแย้งภายในขบวนการนักศึกษาเกิดขึ้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อปี พ.ศ. 2523 มีสาเหตุคือ “การที่ผู้นำขบวนการกลับกำหนดให้มีนโยบายในการทำงานภายในสถาบันเป็นหลักในปีการศึกษานี้ (โดยมุ่งเน้นไปที่การทำงานประจำ งานประเพณีหรืองานธุรการต่างๆ) โดยมีเหตุผลเพียงเพื่อสร้างการยอมรับแก่มวลชนนักศึกษานั้นถือได้ว่าเป็นการละทิ้งภาระหน้าที่อันยิ่งใหญ่ของขบวนการนักศึกษา และแม้ว่าจะจะมีการเคลื่อนไหวประเด็นเหล่านี้ในโอกาสต่อไปก็ยิ่งถือเป็นการสูญเสียจังหวะก้าวที่สำคัญ และประเด็นนั้นก็ลดความสำคัญลงไป” นอกจากนี้ยังมี “ปัญหาระบบงานขบวนการนักศึกษา” และ “ปัญหาความเคลื่อนไหวขององค์กรอิสระในมหาวิทยาลัย” เกิดในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วย สิ่งเหล่านี้เรียกกันว่า “กรณีตึกจักรฯ” และมีผู้นำนักศึกษาใน

²²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

²²⁷ ฝ่ายสาธารณนิยากร องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับฝ่ายข่าวพรรคสังคมนิยม, “หนังสือพิมพ์แคว้นธรรม ฉบับ ขบวนการนักศึกษาภายใต้ความสับสนและแสงเงา(ตุลาคม 2524),” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/28, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, ม.ป.ท., หน้า 1.

²²⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 2

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย²²⁹ ปัญหาเดียวกันนี้เกิดขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วย เอกสารบันทึกการประชุมขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ช่วงปี พ.ศ.2525 กล่าวถึงปัญหาไว้ว่า “อมธ. 2521 เป็นปีแรกหลัง 6 ตค. 19 ที่เริ่มมีสโมสรนักศึกษา ยังไม่มีทิศทางหรือแนวทางที่ชัดเจน อมธ. ปี 2522 แนวงานของ อมธ. คือพยายามช่วงชิงการทำงานเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อเปิดบทบาทของขบวนการนักศึกษาออกสู่ประชาชนและสังคมภายนอก อมธ. 2523 มีการปรับแนวทางใหม่เนื่องจากการเสนอแนวงานเคลื่อนไหวไม่สามารถเข้าถึงนักศึกษาทั่วไป ไม่สามารถนำงานเคลื่อนไหวมายกระดับความคิดนักศึกษาและคนทำกิจกรรมได้ นักศึกษารู้สึกเห็นห่าง อมธ. จึงมีการเสนอแนวงานใหม่ในตอนต้นปี 2523 คือแนวงานบริการและแนวงานวิชาการ แต่พอถึงกลางปี 2525 เริ่มรู้สึกว่าเกิดปัญหาการทำงานบริการ ไม่พัฒนาความคิดคนทำงานและไม่สามารถทำให้นักศึกษายอมรับ อมธ. ได้อย่างแท้จริง สร้างงานวิชาการก็ไม่ชัดเจน”²³⁰ สภาวะดังกล่าวทำให้ “สภาพของขบวนการนักศึกษปัจจุบันได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ไปต่างๆ นานา... การหยุดงาน พักงานของผู้ปฏิบัติงานจำนวนมาก อันเป็นให้เกิดความระส่ำระสายขององค์กรหลายๆ แห่งจนกระทั่งต้องยุบและหดตัวลงได้เริ่มเกิดอย่างชัดเจนในประมาณกลางปีนี้”²³¹ ขณะที่ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล วิเคราะห์ว่า “ภาวะซบเซาของ นศ. ตอนนี้อยู่กับปัจจัย 2 อย่าง 1. เป็นผลมาจากขบวนการฝ่าย ปชช. ทั้งหมดรวมทั้งขบวนการ นศ. เองโดยตรง 2. อีกอันหนึ่งเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมทางภววิสัยบางอย่างในปัจจุบันที่ยังไม่มีลักษณะที่จะดึง นศ. ออกมาสู่ท้องถนนได้ ผมมองว่ารูปแบบการปกครองที่เป็น ปชต. แบบนี้สามารถหยุดนายทุนน้อยได้ระดับหนึ่ง ส่วนทางด้านเศรษฐกิจในขณะนี้ที่ว่าแย่นั้น อจ.ณรงค์ ก็บอกว่ากล่าวถึงวิกฤติก็ต้องใช้เวลาอีกอย่าง

²²⁹ ฉัตรพงษ์ วงษ์สุข และ ชัยวัฒน์ จริเกษม, “จดหมายเปิดผนึกถึงเพื่อนกรรมการบริหารและเพื่อนผู้ปฏิบัติงาน,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.2.4/3, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 2.

²³⁰ “ประเด็นสัมมนาสภาฟ อมธ.,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.14/5-7, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 3.

²³¹ “บทบาทขบวนการนักศึกษาและการปรับแนวทางในปี 2525,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.14/4, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 1.

น้อย 5 ปี จะจริงหรือไม่จริงก็ตาม แต่ที่แน่ๆก็คงไม่เกิดขึ้นในปี 2 ปีนี้แน่นอน ผมมองว่านี่คือภ
 วลภัยที่ทำให้เกิดภาวะชบเซาใน ๒๐๐๐. ช่วงนี้”²³²

บทความใน ๒๐๐๐ “สุนทรียภาพทางอุดมการณ์ ความกึ่งดิบกึ่งดีของฝ่ายก้าวหน้า
 ไทย” มีเนื้อหาสะท้อนในแง่ความถดถอยในเชิงอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายของขบวนการนักศึกษาว่า “...
 แน่นนอนการมีศรัทธาต่อประชาชนและการสร้างสรรค์สังคมใหม่เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจ แต่มีโยว่าฝ่าย
 ก้าวหน้าจะบอกว่าเขามองประชาชนและสังคมใหม่ด้วยระบบคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์หรือแบบวัตถุ
 นิยมประวัติศาสตร์วิภาษวิธีอะไรก็ตามที่ แต่นั่นเป็นเพียงการลวงตัวเองด้วยความรู้สึกแบบโรแมน
 ดิก หรือยูโทเปียอีกรูปหนึ่งเท่านั้น ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อไม่สามารถยึดอำนาจรัฐได้ภายใน 3 ปี 5 ปี
 ตามที่โฆษณาบั่นน้ำเป็นตัวกันไว้ ทั้งด้านที่ตรงกันข้ามกับคำโฆษณาชวนเชื่อของรัฐสังคมนิยม
 ในทางสากลก็เป็นที่เปิดเผยข้อผิดพลาดออกมาทุกที ประกอบกับมีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงภายใน
 ขบวนการเอง จึงทำให้เกิดภาวะอันเป็นที่รู้จักกันดีว่า “วิกฤติศรัทธา” โดยในระยะแรกๆนั้นใครๆ
 ต่างก็หวังกันว่าวิกฤตินี้จะนำไปสู่คุณภาพใหม่และเป็นนิมิตหมายว่าเราจะได้ศรัทธาที่ดีกว่า แต่
 แล้วกลับปรากฏว่าคนหนุ่มสาวจำนวนไม่น้อยไม่เพียงหันหลังให้กับขบวนการพรรคที่พวกเขาเคย
 บูชาประดุจเทพปรณมเท่านั้น หากยังเสื่อมถอยไปจากศรัทธาในมนุษย์และการรับใช้สังคมด้วย
 ...”²³³ การสะท้อนของ สันติสุข โสภณศิริ ได้พูดถึงปัญหาสำคัญของความถดถอยเชิงอุดมการณ์
 แบบฝ่ายซ้ายในขบวนการนักศึกษา ซึ่งถ้าหากวิเคราะห์ลงไปมากกว่านั้นก็พบว่าความถดถอย
 ของขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายในเมืองคือช่วงเวลาเดียวกันกับความถดถอยของอุดมการณ์ปฏิวัติ
 ทางชนชั้นโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาท่ามกลางสภาพความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของ
 โลกสังคมนิยมทำให้เกิดสถานการณ์สับสนทางความคิดในขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายภายใน
 เมืองและไม่สามารถหาข้อยุติได้ จึงส่งผลให้นักศึกษาถอนตัวออกจากขบวนการเคลื่อนไหว
 รูปธรรมก็คือถอนตัวออกจากการเคลื่อนไหวของเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันมากขึ้น

²³² สมศักดิ์ เจียมธีระสกุล, “รายงานปัญหาใน ๒๐๐๐. ยุทธวิธีในสถานการณ์ปัจจุบัน,” ใน คำ
 ประกาศ 2:1 (มิถุนายน 2524), หอจดหมายเหตุมหาวิทาลัยธรรมศาสตร์, D4.7/2, เอกสารชุด
 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, วารสาร, ม.ป.ท., หน้า 15-16.

²³³ สันติสุข โสภณศิริ, “สุนทรียภาพทางอุดมการณ์ ความกึ่งดิบกึ่งดีของฝ่ายก้าวหน้าไทย,”
อาจารย์สาร 11 (ตุลาคม-พฤศจิกายน 2527): 29.

เรื่อย ๆ²³⁴ นอกจากนี้หลักวิธีคิดแบบสังคมนิยมที่ขบวนการนักศึกษาเข้ามาเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองของตนเองก็ตกอยู่ในสภาพถูกทำลายจากความขัดแย้งในโลกสังคมนิยม หากวิเคราะห์จากเหตุผลเหล่านี้ก็จะพบว่าสอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในมหาวิทยาลัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาคนทำกิจกรรม ปัญหาในตัวผู้นำนักศึกษา ปัญหาการวิเคราะห์สภาพการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษา และการถูกทำลาย “แนวความคิด หลักธงความคิด” ทางอุดมการณ์สังคมนิยมของขบวนการนักศึกษาในเมือง²³⁵

ปัญหาเชิงอุดมการณ์แบบฝ่ายซ้ายของขบวนการนักศึกษาในเมือง “เป็นการหลงทางยุคที่ 2”²³⁶ หมายถึง ขบวนการนักศึกษามีจุดอ่อนในเรื่องการสร้างอุดมการณ์และวิพากษ์วิจารณ์อุดมการณ์ทางการเมืองที่ตนเองกำลังยึดถืออยู่ “ไม่มีการหล่อหลอมพื้นฐานทางความคิด ทฤษฎีการเมืองและสังคมที่เป็นของตัวเอง เข้าทำนองที่ว่าทำกิจกรรมเคลื่อนไหวมากแต่ศึกษาน้อย”²³⁷ จึงละเลยการตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์สิ่งที่ตนเองยึดถืออยู่ เช่นตัวอย่างการรับอุดมการณ์พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยของนักศึกษา “ประกอบเข้ากับกระแสความคิดที่หลากหลายที่เสนอตัวเข้ามาโดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวสังคมนิยม ทำให้ขบวนการนักศึกษารับเอากระแสความคิดแบบเหมาๆ เข้ามาอธิบายอะไรต่อมิอะไรได้อย่างง่ายดาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมันสามารถตอบปัญหาต่างๆ ได้ทั้งหมด ตั้งแต่เรื่องเอกราช ประชาธิปไตย ระบบสังคม เรื่อยไปจนถึงการเสนอทางออกให้กับมัน.. ขณะเดียวกัน วิธีคิดและทฤษฎีที่ใช้อธิบายยังต้องหยาบยืม อาศัย และพึ่งพิงจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย”²³⁸ ดังนั้นในแง่อุดมการณ์แบบฝ่ายซ้ายของขบวนการนักศึกษา จึงมีลักษณะ “ใช้ศรัทธานำ” มากกว่าการตั้งคำถามหรือวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎี นอกจากนี้ขบวนการนักศึกษาในเมืองยังมีการเคลื่อนไหวโดยได้รับอิทธิพลทั้งรูปแบบและเนื้อหาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอีกด้วย ทำให้ขบวนการนักศึกษาขาดภาวะการสร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหาใหม่ๆ ใน

²³⁴ “หนึ่งทศวรรษประวัติศาสตร์เดือนตุลาฯ สัมภาษณ์ สุธรรม แสงประทุม,” อาทิตย์สยามใหม่ (30 กันยายน 2526): 27-28.

²³⁵ “สัมภาษณ์พิเศษ สุธรรม แสงประทุม อดีตเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (2519),” ข่าวพิเศษอาทิตย์ (7-13 ตุลาคม 2530): 13.

²³⁶ ธีรยุทธ บุญมี, “ผมอยากจะเรียกการแสวงหายุคที่ 2 ว่าการหลงทางยุคที่ 2,” ป๋ายรายสาร 12 (มีนาคม-เมษายน 2528): 51-52.

²³⁷ บุญมา ชัยเสถียรทรัพย์, “วิกฤติการณ์ขบวนการนักศึกษา บทวิจารณ์จากคนรุ่นใหม่,” ป๋ายรายสาร 12 (กันยายน-ตุลาคม 2528): 24.

²³⁸ เรื่องเดียวกัน

การเคลื่อนไหว ตัวอย่างรูปธรรมที่เห็นได้ชัดก็คือรูปแบบการเคลื่อนไหวที่มีอยู่ไม่ก็รูปแบบ ไม่ค่อยมีความหลากหลาย กิจกรรมต่างๆของนักศึกษามักเป็นงานเฉพาะหน้า เน้นตั้งรับ ไม่ค่อยคิดค้นรูปแบบและเนื้อหาสำหรับอนาคต หรืองานเคลื่อนไหวที่เป็นฝ่ายรุดทางการเมือง²³⁹ ลักษณะที่ขบวนการนักศึกษาเข้าไปสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในลักษณะศรัทธา ส่งผลให้เกิดความผิดพลาดซึ่งเคยเกิดขึ้นกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมาแล้ว คือ ขาดการศึกษาค้นคว้า ผลที่ตามมาคือคุณภาพทางความคิดของนักศึกษาไม่เติบโต และมีสภาพ “ยึดติดคัมภีร์” เช่นเดียวกันกับพรรคฯ ดังนั้น เมื่อเกิดการตั้งคำถามถึงทฤษฎีทางการเมือง แทนที่จะศึกษาค้นคว้าต่อแต่กลับกลายเป็นหันมาจ้องจับผิดและตั้งคำถามผู้ที่สงสัยว่า “เป็นพวกลัทธิแก้” (อิทธิพลในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมในประเทศจีนทำให้แนวโน้มนี้ชัดเจนมากขึ้นในขบวนการนักศึกษา) เกิดผลต่อเนื่องมา คือ ลัทธิบูชาคัมภีร์และบูชาตัวบุคคล²⁴⁰

ความถดถอยของขบวนการนักศึกษาในเมืองที่เกิดขึ้นสะท้อนความเป็นจริงหลายประการ ได้แก่ เป้าหมายหรือแรงจูงใจของนักศึกษาที่เข้ามาทำงานเคลื่อนไหวทางการเมืองมีไม่เท่ากัน บางคนมีเป้าหมายต้องการสร้างประชาธิปไตย บางคนมีเป้าหมายสร้างสังคมนิยม บางคนมีเป้าหมายเพื่อแค่เพียงได้ทำกิจกรรมเท่านั้น การรับอิทธิพลจากภายนอกมาจนเกินไปจนละเลยการตั้งคำถามวิพากษ์วิจารณ์อุดมการณ์และแนวทางที่ตนเองรับอยู่ ทำให้ขบวนการนักศึกษาไม่เป็นตัวของตัวเอง มีความอ่อนแอในทางความคิด เกิดวิกฤติทางอุดมการณ์ในหมู่คนทำกิจกรรม ทำให้นักกิจกรรมบางส่วนและคนทำกิจกรรมรุ่นพี่ปลีกตัวออกจากการทำงานเคลื่อนไหว ในขณะที่คนใหม่ที่ก้าวเข้ามาทำงานเต็มไปด้วยความสับสน ไม่ชัดเจนในสิ่งที่จะทำ คนรุ่นเก่าไม่ถ่ายทอดประสบการณ์ต่างๆให้แก่รุ่นน้องเนื่องจากผิดหวังจากความคิดของตนเอง²⁴¹

เมื่อพิจารณาปัจจัยต่างๆที่ผ่านมามาหมดสามารถสรุปได้ว่าขบวนการนักศึกษาในเมืองหมายถึง เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบัน ระหว่างปี พ.ศ.2521 ถึง พ.ศ.2525 ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต้องยุติบทบาทของตนเองลงไปยังอย่างสิ้นเชิงจากปัญหาหลายประการ หากสรุปในเชิงทฤษฎีแล้ว ขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายในเมืองถดถอยและต้องยุติบทบาทของตนเองลงเนื่องจากความขัดแย้งและความเสื่อมถอยทางอุดมการณ์ของ

²³⁹ กลุ่มเพื่อนไทยในยุโรป, วิกฤติการณ์ฝ่ายก้าวหน้าไทยปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วลี, 2525), หน้า 61-62.

²⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62-63.

²⁴¹ ธีรารัง ปัทมภาส, “ขบวนการนักศึกษา กทม. ต่างคนต่างไปในยุคสมัยปัจจุบัน,” ปรากฏสาร 12 (กันยายน-ตุลาคม 2528): 30.

ขบวนการปฏิวัติ (พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) หลังจากสถานการณ์ดังกล่าวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 ถึง พ.ศ.2531 ขบวนการนักศึกษาในเมืองหาทางที่จะรื้อฟื้นขบวนการขึ้นมาใหม่เพื่อต้องการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองต่อไป แต่ก่อนที่จะไปสู่การวิเคราะห์ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยค้นพบความเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจในมหาวิทยาลัยรามคำแหงเนื่องจากมีข้อมูลปรากฏว่าหลังจากที่ขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายในมหาวิทยาลัยรามคำแหงถดถอยลงไปมากแล้ว ก็ได้เกิดบทบาท “ขบวนการมาเฟีย” ขึ้นในขบวนการนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง

4.7.1 ความเปลี่ยนแปลงในมหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ.2527 ถึง พ.ศ.2531: จากขบวนการนักศึกษาสู่แนวโน้มขบวนการแบบมาเฟีย และการช่วงชิงมวลชนนักศึกษาโดยรัฐ

ขบวนการนักศึกษาในมหาวิทยาลัยรามคำแหงนับว่ามีลักษณะที่แตกต่างไปจากมหาวิทยาลัยอื่นๆ อยู่บ้าง เช่น ลักษณะที่เป็นมหาวิทยาลัยเปิดซึ่งเปิดรับนักศึกษาทุกคนโดยที่ไม่ต้องสอบเข้าหรือสอบเอนทรานซ์ (Entrance) เข้าศึกษาต่อ นักศึกษาสามารถเลือกเรียนวิชาต่างๆ ได้ตามความสนใจ ในขณะที่ขบวนการนักศึกษาที่เคลื่อนไหวทางด้านสังคมการเมืองก็มีบทบาทอยู่ไม่น้อยเช่นเดียวกัน นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงคือหนึ่งในผู้นำการต่อสู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญและขับไล่รัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร ก่อน 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 มีการเคลื่อนไหวต่อสู้ด้านประชาธิปไตยและต่อสู้เพื่อความไม่เป็นธรรมในสังคมอย่างกว้างขวางก่อน 6 ตุลาคม 2519 จนกระทั่งกิจกรรมนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงซบเซาลงไปภายหลังเหตุการณ์ล้อมปราบ 6 ตุลาฯ และฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ภายหลังการต่อสู้เรียกร้องการปกครองตัวเองในนาม “กลุ่มนักศึกษา 7 คณะมหาวิทยาลัยรามคำแหง” บางส่วนของสมาชิกมาจากส่วนที่เหลือของ “พรรคสังคมนิยม” ซึ่งเป็นพรรคนักศึกษาสายก้าวหน้าก่อน 6 ตุลาฯ หลัง 6 ตุลาฯ สมาชิกพรรคสังคมนิยมส่วนใหญ่เดินทางเข้าป่าเพื่อเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ดังนั้น สมาชิกที่เหลือในเมืองจึงทำการเคลื่อนไหวต่อเนื่องภายในมหาวิทยาลัยของตนเอง²⁴²

กลุ่มนักศึกษา 7 คณะ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ตั้งขึ้นมาจากการรวมนักศึกษาจากคณะต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยมีจุดมุ่งหมายที่แจ่มชัดในการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตย และปกป้องผลประโยชน์ของนักศึกษารามคำแหง นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวภายนอกมหาวิทยาลัย

²⁴² “รายงานพิเศษ ชิงองค์การนักศึกษารามฯ ชี้ทางอธิการบดี,” มติมหาชน (31 มกราคม-6 กุมภาพันธ์ 2528): 18.

กับเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันด้วย²⁴³ ในช่วงแรกของการก่อตั้งกลุ่มเป็นช่วงยุค รัฐบาล เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ อันมีนโยบายผ่อนปรนทางการเมืองและการทำกิจกรรมของนักศึกษาใน มหาวิทยาลัยต่างๆ ต่อมา กลุ่มนักศึกษา 7 คณะ จึงเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มหาวิทยาลัยจัดตั้ง สโมสรนักศึกษาโดยการต่อสู้กับฝ่ายผู้บริหารมหาวิทยาลัยเพื่อร่างกฎระเบียบข้อบังคับออกมาให้ นักศึกษาส่วนใหญ่พึงพอใจ กลุ่มนักศึกษา 7 คณะต่อสู้จนกระทั่งได้เข้าไปนั่งเป็นกรรมการร่าง ข้อบังคับในที่สุด จนกระทั่งกลุ่มนักศึกษา 7 คณะสามารถผลักดันให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยต้อง ยอมให้มี 1. องค์การนักศึกษา (อศ. มร.) 2. สภานักศึกษา (สมร.) 3. ให้สิทธิแก่นักศึกษาในการ ตรวจสอบและวิจารณ์การทำงานของผู้บริหารมหาวิทยาลัยได้ (ซึ่งข้อนี้แตกต่างจากมหาวิทยาลัย อื่นๆ เนื่องจากนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงสามารถเลือกตั้งผู้บริหารมหาวิทยาลัยได้โดยตรง) รูปธรรมความสำเร็จต่างๆ เหล่านี้เกิดขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2522 จากความสำเร็จของการต่อสู้ จึงทำให้กลุ่มนักศึกษา 7 คณะได้รับความไว้วางใจอย่างสูงจากบรรดานักศึกษารามคำแหง ไม่นาน ต่อมา ทางกลุ่มจึงได้ยกระดับมาเป็น “พรรคนักศึกษา 7 คณะ มหาวิทยาลัยรามคำแหง”²⁴⁴ จากนั้นไม่นานทางพรรคจึงร่างธรรมนูญพรรคและมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2523 เป็นต้นมา²⁴⁵ พรรคนักศึกษา 7 คณะได้รับความวางใจได้รับการเลือกตั้งแทบทุกสมัยและได้รับการสนับสนุนทาง การเมืองจากชมรมต่างๆ ในรามคำแหง เช่น ชมรมค่ายทักษิณ, ชมรมค่ายอาสาพัฒนา, ชมรมค่าย รามลานนา, ชมรมค่ายรามอีสาน, ชมรมศึกษาพัฒนาชาวไทยภูเขา, ชมรมศึกษาปัญหาแหล่ง เลื่อมไทรม, ชมรมศึกษาปัญหายาเสพติด, ชมรมศึกษาปัญหาเกษตรกรไทย, ชมรมบำเพ็ญ ประโยชน์และสาธารณะภย, ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ชมรมปาฐกถาและไต่สวน,

²⁴³ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง, “เขมรและความเป็นไป,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B58, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, กรุงเทพมหานคร, ม.ป.ป.

²⁴⁴ พรรคนักศึกษา 7 คณะ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, “จุลสารขานรับการเลือกตั้ง (2523),” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, D8/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, จุลสาร, ม.ป.ท., หน้า 4-5.

²⁴⁵ พรรคนักศึกษา 7 คณะ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, “ธรรมนูญพรรคนักศึกษา 7 คณะ มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ.2523,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.5/1, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว.

ชมรมรัฐศาสตร์และชมรมแนวร่วมอื่นๆอีกมากมาย²⁴⁶ จนกระทั่งปี พ.ศ.2527-2528 มีความเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งเกิดขึ้นในขบวนการนักศึกษารามคำแหง

ความเปลี่ยนแปลงภายในพรรคนักศึกษา 7 คณะ คือ “...พรรคนักศึกษา 7 คณะได้มีสมัชชาขึ้นในวันที่ 16 มกราคม 28 เพื่อสรรหาตัวผู้ลงสมัครตำแหน่งนายกองค์การนักศึกษา และในขณะที่มีการเลือกสรรและแข่งขันกันเป็นการภายในนั้นได้เกิดกรณีขัดแย้งและเป็นที่ไม่พอใจกันเนื่องจากการใช้รูปแบบที่ไม่ค่อยนิมิตนวลระหว่างกันในบรรดาแต่ละฝ่ายที่ต่างๆก็สนับสนุนคนที่ตัวเองเชื่อถือและบรรยากาศสมัชชาก็ตั้งเครียดขึ้นถึงขั้นแสดงความก้าวร้าวต่อกัน” และ “แต่ถึงอย่างไรประเพณีของเราก็คือการให้โอกาสซึ่งกันและกันในการพิสูจน์ตัวเองจากการทำงานเพียงแต่ความเปลี่ยนแปลงบางอย่างที่เกิดขึ้นนั้นเราควรเอาใจใส่และดูแลมันให้ดำเนินไปในทิศทางที่เป็นผลดีต่อขบวนการนักศึกษาและควรรักษาสำนึกที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมไว้ให้ดี และต้องสืบทอดเจตนากันด้วยแนวความคิดไม่ใช่ด้วยอิทธิพล”²⁴⁷ จากข้อมูลนี้สะท้อนว่าพรรคนักศึกษา 7 คณะ ในมหาวิทยาลัยรามคำแหงซึ่งมีภาพลักษณ์ว่าเป็นพรรคฝ่ายซ้าย กำลังมี “กระบวนการแบบมาเฟีย” เกิดขึ้นที่ละน้อยภายในพรรค ในระยะหลังเริ่มตกต่ำลงพร้อมกับกระแสขบเซาของขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายในระดับภาพรวมทั้งประเทศ มีความเปลี่ยนแปลงภายในพรรคค่อนข้างสูงและเป็นไปในทิศทางที่เลวร้ายลงจนถึงขั้นที่ถูกตั้งคำถามว่า “พรรคนักศึกษาในรามคำแหงล้าหลังแสวงหาผลประโยชน์กันทั้งนั้นหรือ ?”²⁴⁸

พรรคคู่แข่งเช่น “พรรคกระแสนิยม”²⁴⁹ ถือว่าเป็นพรรคคู่แข่งทางการเมืองของพรรคนักศึกษา 7 คณะมาโดยตลอด ข้อนำสังเกตรของพรรคกระแสนิยมก็คือ “แบ็คที่สำคัญของพรรคนี้เป็นที่รู้กันว่ามีทั้งนักทฤษฎี นักการเมืองและเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐบางคนให้การสนับสนุนอยู่พร้อมทั้งเมื่อถึงฤดูเลือกตั้งคราวใด เงินทุนก็สะพัดเข้ามาอย่างไม่อั้นทีเดียว ถึงขนาดแผ่นปลิวไปสเตอร์ คัทเอาท์อย่างดี สามารถนมรมิตให้เสร็จได้ในรูปแบบที่สวยงามและเวลาที่รวดเร็วเพียงชั่ว

²⁴⁶ “รายงานพิเศษ ชิงองค์การนักศึกษารามฯ ชี้ทางอริการบดี,” มติมหาสาร (31 มกราคม-6 กุมภาพันธ์): 16.

²⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16-17.

²⁴⁸ “พรรคอธิปัตย์รามฯ จุดแตกหัก “พรรค 7 คณะ,” มติมหาสาร (17-23 เมษายน 2528): 20.

²⁴⁹ “รายงานพิเศษ ชิงองค์การนักศึกษารามฯ ชี้ทางอริการบดี,” มติมหาสาร (31 มกราคม-6 กุมภาพันธ์): 20., มีข้อสังเกตคือบทบาทของพรรคเริ่มตกต่ำลงพร้อมกับการหมดอำนาจทางการเมืองของ พลเอกสายหยุด เกิดผล อดีตผู้บัญชาการทหารสูงสุด

ข้ามคืนเดียว” พรรคกระแสดรรมสามารถเอาชนะพรรคนักศึกษา 7 คณะได้ครั้งหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2525 และในการบริหารงานโดยพรรคกระแสดรรมมีรายงานว่าเกิดปัญหาความไม่ชอบมาพากลบางอย่างขึ้นจนกระทั่งเกิดความขัดแย้งอย่างหนักภายใน จนทำให้กรรมการบริหารบางคนลาออกจากตำแหน่งกลางคันและบางส่วนแยกตัวออกจากพรรคกระแสดรรมเพื่อไปตั้งพรรคใหม่ ซึ่งในปี พ.ศ. 2526 พรรคกระแสดรรมก็พ่ายแพ้การเลือกตั้งเนื่องจากอ่อนแอและไม่สามารถสู้พรรคนักศึกษา 7 คณะได้ นอกจากนี้มีการเปิดเผยข้อมูลว่าพรรคเทอดรามซึ่งเป็นพรรคนักศึกษารวมคำแห่งพรรคหนึ่งในเวลานั้นก็ได้รับการสนับสนุนอย่างลับๆจาก “ผู้มีพระคุณท่านหนึ่งซึ่งยังเป็นข้าราชการระดับสูงอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ (พ.ศ. 2528)”²⁵⁰

ด้วยลักษณะพิเศษของมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่นักศึกษาสามารถเลือกตั้งผู้บริหารมหาวิทยาลัยได้โดยตรงนั้น การเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาในรามคำแหงจึงมีความสลับซับซ้อนมากกว่ามหาวิทยาลัยอื่นๆอย่างเห็นได้ชัด คือ “การเลือกตั้งอธิการบดีที่จะถึงในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ที่จะถึงนี้ไม่สามารถแยกออกได้จากผลของการเลือกตั้งองค์การนักศึกษาและสภานักศึกษาในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ที่จะถึงนี้ได้ เนื่องจากเวลานี้ การวางสายในหมู่นักศึกษาเพื่อจะสนับสนุนอาจารย์คนใดคนหนึ่งเพื่อให้ขึ้นมาเป็นอธิการบดีได้เริ่มมานานแล้ว การจัดวางกำลังในพรรคนักศึกษาบางพรรคนั้นถึงขนาดส่งผลถึงการกำหนดตัวบุคคลของพรรคนั้นๆด้วยทีเดียว ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการขัดขากันเองในระหว่างการทำงาน”²⁵¹

การเลือกตั้งและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษารามคำแหงส่งผลต่อการเมืองระดับชาติอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมอ ถ้าหากจะเปรียบเทียบการเมืองของนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยแล้ว รามคำแหงเป็นมหาวิทยาลัยที่มีการเลือกตั้งที่คล้ายคลึงกับการเลือกตั้งในระดับประเทศเพราะการเลือกตั้งและการเมืองภายในรามคำแหงมีทุกรูปแบบ เช่น ประกอบไปด้วยเทคนิค กลยุทธ์และเล่ห์เหลี่ยมทางการเมืองมากมาย และสิ่งสำคัญของการเคลื่อนไหวแทบทุกครั้งก็คือ “เงินทุน” ซึ่งมีการทุ่มทุนกันอย่างมหาศาลในการจัดทำโปสเตอร์หาเสียง ทั้งของจริงและโปสเตอร์เถื่อนโจมตีกันใต้ดิน แผ่นป้ายโฆษณา ค่าหัวคะแนนนักศึกษา ค่าเลี้ยงดูผู้ที่จะมาลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ค่ารถขนนักศึกษามาลงคะแนน ค่าดนตรีแสดงคอนเสิร์ตประกอบการหาเสียง จนมีคำพูดว่า “ไม่มีเงิน อย่าเล่นการเมืองในรามดีกว่า”²⁵² เมื่อมหาวิทยาลัยรามคำแหงเป็นแหล่งผลประโยชน์มหาศาลสำหรับหลายฝ่าย ทุกฝ่ายก็จับตามองและ “หาทางช่วงชิงเข้าแทรกแซง

²⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

²⁵¹ เรื่องเดียวกัน

²⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

ขบวนการนักศึกษา” เพราะพลังนักศึกษาที่มหาศาลของรามคำแหงและเป็นพลังสำคัญในขบวนการนักศึกษาแล้ว องค์การทางการเมืองระดับชาติจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้ามาเป็นผู้อยู่เบื้องหลังทั้งองค์การของรัฐบาล ทหาร ขบวนการฝ่ายซ้าย ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่สลับซับซ้อน²⁵³

มีการเคลื่อนไหวของ กอ.รมน. ในหมู่นักศึกษารามคำแหงเพื่อต่อต้านและแย่งชิงมวลชนนักศึกษาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่เคลื่อนไหวภายในมหาวิทยาลัย กอ.รมน. เข้าแทรกแซงความคิดทางวิชาการในหมู่นักศึกษาและอาจารย์บางส่วนในขณะที่พรรคอภิปัตย์และสมาพันธ์นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงเคลื่อนไหวต่อต้าน “คนของรัฐ” อย่างหนัก เนื้อหาการโจมตีมุ่งเน้นไปที่ประเด็นการแทรกแซงการเรียนการสอนของอาจารย์ โจมตีว่าคนของรัฐพยายามเข้าแทรกแซงขบวนการนักศึกษาภายในโดยการหนุนหลังพรรคนักศึกษาบางพรรค คนของรัฐเหล่านี้มีรูปแบบการทำงาน เช่น จะคอยส่งรายงานหรือจัดทำแฟ้มประวัติบุคคลหรือกลุ่มในหมู่นักศึกษาและอาจารย์เพื่อรายงานไปยังหน่วยต้นสังกัด หากข้าราชการอาจารย์คนไหนถูกทำรายงานก็อาจโดนโยกย้ายหรือโดนกลั่นแกล้งบางอย่าง หากเป็นนักศึกษาก็จะถูกประกบหรือถูกยื่นข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่ง คนของรัฐเหล่านี้บางคนอาจเป็นตัวอาจารย์เอง (เรียกว่า นักวิชาการกองกำลัง) หรือไม่ก็เป็นนักศึกษาด้วย²⁵⁴

การสร้างอำนาจทางการเมืองภายในมหาวิทยาลัยรามคำแหง เช่น อาจารย์บางกลุ่มที่ชอบสร้างฐานอำนาจของตนเองด้วยมวลชนนักศึกษา สามารถแบ่งได้ชัดเจนคือฝ่ายของรัฐกับฝ่ายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งต่างฝ่ายต่างพยายามช่วงชิงมวลชนนักศึกษาเข้าไว้กับฝ่ายตนเองให้มากที่สุดด้วยวิธีการต่างๆ บทบาทของอาจารย์เหล่านี้มีอิทธิพลการเรียนการสอนในรามคำแหงอย่างมากมาด้วยกัน โดยเฉพาะฝ่ายที่วางท่าที่ตนเอง “ขวาจัด” มองคนที่คิดต่างจากตนว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือเป็นคนที่หลงผิด อาจารย์กลุ่มนี้มักมีความกระตือรือร้นที่จะจัดทำรายงานส่งให้แก่รัฐอยู่เสมอ บางครั้ง กลุ่มอาจารย์เหล่านี้อาจจัดทำค่ายสัมมนาให้แก่นักศึกษา เช่น ในราวต้นปี พ.ศ.2526 รัฐพยายามแทรกแซงอาจารย์มหาวิทยาลัยรามคำแหงอย่างหนัก มีความพยายามจัดฝึกอบรมนักศึกษาพานักศึกษาไปเข้าค่าย มีหลักสูตร “จัดตั้ง” ครอบคลุมกระบวนการ การเคลื่อนไหวของฝ่ายรัฐมักมีผู้บริหารมหาวิทยาลัยบางส่วนอยู่เบื้องหลังให้การสนับสนุน เมื่อนักศึกษากลุ่มดังกล่าวผ่านการอบรมทางการเมืองมาก็มักออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านนักศึกษาอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งทำกิจกรรมเช่นเดียวกัน²⁵⁵

²⁵³ เรื่องเดียวกัน

²⁵⁴ “ศึกใต้ดินในรามคำแหง กอ.รมน. กับ พคท.,” หลักไท (24 ตุลาคม 2528): 21-22.

²⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

มีรูปแบบการแทรกแซงอีกรูปแบบหนึ่งก็คือ “การเงิน” ที่สนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ แบบ “นอกระบบ” ปรากฏว่ากลุ่มต่างๆที่เคลื่อนไหวแทรกแซงในรามคำแหงนี้จะได้รับเงินจากหน่วยงานบางหน่วยและพรรคการเมืองภายนอกมหาวิทยาลัยเป็นมูลค่าปีละหลายล้านสิบล้านบาท และมีการยืนยันออกมาจากปากของอาจารย์บางคนว่า เงินที่ส่งมาสนับสนุนนี้เป็นเงินราชการลับส่วนหนึ่งด้วย แต่ในช่วงที่เกิดความขัดแย้งกันเองระหว่างสายเหยี่ยวกับสายพิราบ ทำให้งบประมาณถูกฉีกออกไปเป็นเหตุให้องค์กรของหน่วยงานนั้นในรามคำแหงพลอยขาดเงินไปด้วย กิจกรรมขององค์กรจึงทรุดตัวลง ทำให้บทบาทและการแทรกแซงทางสายของอาจารย์มีสูงขึ้นเป็นการชัดเจน นอกจากนี้ยังมีการแทรกแซงวิทยาเขตอื่นของรามคำแหงด้วยเช่นกัน

มีนักสังเกตการณ์การเมืองในรามคำแหงคนหนึ่งที่ใช้ชื่อนามแฝงว่า “ผู้สังเกตการณ์” เขียนบันทึกเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ *มติมหาสารภูฏี* มีการวิเคราะห์ที่น่าสนใจและยืนยันได้ว่า ขบวนการนักศึกษาในรามคำแหงกำลังกลายสภาพไปเป็น “และพร้อมๆกับความต่อเนื่องของบรรยากาศประชาธิปไตยก็ย่อมหมายถึงกระแสเงิน อิทธิพลมืด และผลประโยชน์ที่เดินสะพัดไปทั่วทั้งรามคำแหงเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในยุคสมัยนี้ที่อิทธิพลผลประโยชน์เข้าครอบงำถึงแก่นนำของพลังนักศึกษาไปเสียแล้ว” เนื่องจาก “พรรคนักศึกษาวิ่งสู่วงจรอำนาจ” ที่หมายถึงตำแหน่งอธิการบดีที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจากนักศึกษาถ้าหากสามารถควบคุมหรือสร้างแนวร่วมกับนักศึกษาภายในรามคำแหงได้ นั่นหมายถึงผลประโยชน์อันมหาศาลที่จะได้รับในอนาคต²⁵⁶ ท่ามกลางความ “ผู้สังเกตการณ์” ได้ให้ข้อสังเกตว่า “แต่ที่แน่ๆในวันนี้ ขบวนการนักศึกษาฝ่ายก้าวหน้าได้มาถึงจุดแห่งความสับสนแตกแยกครั้งใหญ่อีกครั้งระหว่างภาพของความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง กับทิศทางของการวิ่งเข้าสู่วงจรอำนาจที่อิทธิพลมาเพียงเป็นเครื่องสนับสนุน โดยที่มีทางออกด้วยการประนีประนอมและแตกหักในเล็อกอยู่เบื้องหน้า”²⁵⁷ และมีกรณีจัดตั้งกองกำลังอาวุธเคลื่อนไหวในช่วงการเลือกตั้งนักศึกษารามคำแหงระหว่างพรรคนักศึกษา 7 คณะ กับ พรรคกระแสนธรรม ต่างฝ่ายต่างมีกองกำลังติดอาวุธเป็นของตัวเองแต่เป็นไปในลักษณะไม่เปิดเผย²⁵⁸

กล่าวโดยสรุป โดยภาพรวมของการเคลื่อนไหวและการเลือกตั้งองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงเองก็เป็นการจำลองภาพของความเลวร้ายของการเมืองภายนอกเข้าไปไว้

²⁵⁶ ผู้สังเกตการณ์, “ขบวนการนักศึกษาแตกอีกครั้งที่รามคำแหง,” *มติมหาสารภูฏี* (7-13 กุมภาพันธ์ 2528): 30.

²⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

²⁵⁸ “เลือกตั้งนักศึกษารามฯ เกมการต่อสู้ภายใต้อิทธิพลและผลประโยชน์,” *ข่าวพิเศษ อาทิตย* (3-9 กุมภาพันธ์ 2529): 17.

ในการเมืองในมหาวิทยาลัยแทบจะครบบริบูรณ์ ซึ่งในบางส่วนก็เท่ากับเป็นการทำลายศรัทธาและการยอมรับในหมู่นักศึกษาสถาบันอื่นด้วยตนเอง ดังนั้น นอกจากการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในมหาวิทยาลัยรามคำแหงได้รับการตั้งคำถามจากนักศึกษาด้วยตนเองแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ยังกลายเป็นจุดอ่อนส่วนหนึ่งที่ทำให้การยอมรับจากสังคมสูญหายไปด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังสะท้อนภาพอย่างชัดเจนว่าขบวนการนักศึกษาตกเป็นเป้าของการเข้าแทรกแซงจากอำนาจภายนอกไม่ว่าฝ่ายนั้นจะเป็นขบวนการฝ่ายซ้าย (พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) หรือฝ่ายรัฐก็ตาม

4.8 การรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาในเมืองครั้งใหม่ พ.ศ.2526 ถึง พ.ศ.2531: ความพยายามรื้อฟื้นขบวนการท่ามกลางกระแสต่ำของขบวนการนักศึกษา

ความพยายามรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาครั้งใหม่หลังจากการล่มสลายของเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบัน หากอธิบายวิเคราะห์ในเชิงทฤษฎี การระดมทรัพยากรนักศึกษา (Student Resource Mobilization) เพื่อจัดตั้งขบวนการเคลื่อนไหวเกิดขึ้นครั้งแรกในราวปี พ.ศ. 2526 ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเมืองของนักศึกษา 4 แนวงานด้วยกัน คือ แนวงานทางการเมือง โดย “สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย” , แนวงานอาสาพัฒนาชนบท โดย “สหพันธ์ค่ายอาสาพัฒนาชนบทแห่งประเทศไทย” , แนวงานเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม โดย “คณะกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบัน” และแนวงานสุดท้ายคือแนวงานภายใน โดย “เครือข่ายสภานักศึกษา” อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวทั้ง 4 แนวงานนี้มีได้แยกออกจากกันเสียทีเดียวเนื่องจากการเคลื่อนไหวในบางประเด็น เช่น ประเด็นสิ่งแวดล้อม นักศึกษาก็สามารถระดมการเคลื่อนไหวร่วมกันได้ในเชิงประเด็น อย่างไรก็ตาม บทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาระยะเวลานี้มีความโดดเด่นในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมมากที่สุด ในกรณีเขื่อนน้ำโจน และมีแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจเชิงอุดมการณ์ของขบวนการนักศึกษาในเมือง กล่าวคือ หลังจากอุดมการณ์ปฏิวัติทางชนชั้นแบบพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้หมดอิทธิพลลงไป ขบวนการนักศึกษาจึงได้แสวงหาอุดมการณ์ใหม่เพื่อนำมาใช้เคลื่อนไหวทางการเมือง หนึ่งในนั้นก็คือ “อุดมการณ์สิ่งแวดล้อม” ซึ่งผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ต่อไป

ในรายละเอียด ความเคลื่อนไหวก่อนความพยายามรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาขึ้นใหม่มีจุดเริ่มต้นมาจากการพูดคุยกันระหว่างนักศึกษาระหว่างสถาบันที่กำลังชบเซาในการทำกิจกรรมตลอดปี พ.ศ.2525-2526 ซึ่งมีแนวความคิดที่จะรื้อฟื้นองค์กรกลางในการเคลื่อนไหวทำกิจกรรมใน

ระดับประเทศขึ้นมาใหม่หลังจากเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันกำลังสืบสวนทางความคิดและกำลังจะล่มสลายลง

การ “*ปรับขบวนครั้งใหญ่*” หลังจากการล่มสลายของเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบัน และหลังจากความพ่ายแพ้ของฝ่ายก้าวหน้าในมหาวิทยาลัยต่างๆ ความคิดในการรวมตัวขององค์กรนักศึกษาต่างๆ ได้ก่อรูปขึ้นภายหลังจากการเคลื่อนไหวคัดค้านการขึ้นค่าโดยสารรถเมล์ขององค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ ในปี พ.ศ. 2525²⁵⁹ การพูดคุยดำเนินไปจนถึงราวกลางปี พ.ศ. 2526 เมื่อหลายสถาบันได้พูดคุยแลกเปลี่ยนถึงการทำงานของขบวนการนักศึกษาแล้วได้ข้อสรุปคือ

- “1. ขบวนการนักศึกษาขาดการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ
2. ขาดข้อมูลในการเคลื่อนไหวแต่ละครั้ง เพราะไม่มีองค์กรหรือหน่วยงานของขบวนได้เก็บข้อมูล
3. มีปัญหาในการใช้ชื่อองค์กรในการเคลื่อนไหวสร้างความสับสนให้กับประชาชน”²⁶⁰

หลังจากนั้นแนวความคิดในการปรับขบวนการนักศึกษาในเมืองเริ่มสูงขึ้น มีการถกเถียงกันมากขึ้น รวมทั้งเป็นข่าวการเคลื่อนไหวทางสื่อมวลชนอยู่ตลอดเวลา มีการขานรับจากทบวงมหาวิทยาลัยในการจัดตั้งศูนย์ประสานงานนักศึกษาทั่วประเทศ โดยทางทบวงมหาวิทยาลัยจะเป็นผู้รับผิดชอบในด้านงบประมาณและสถานที่และอื่นๆ ทั้งหมดและสนับสนุนการสัมมนาผู้นำนักศึกษาทั่วประเทศครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 12-15 มกราคม 2527 ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น และได้ข้อสรุประดับหนึ่งว่าทุกสถาบันเห็นด้วยในหลักการที่จะมีการปรับขบวนการนักศึกษาใหม่และระบบการประสานงานให้มีประสิทธิภาพ แต่ก็ยังไม่มีผลการผลักดันข้อสรุปของผลการสัมมนาให้เป็นจริงภายใต้เหตุผลที่ว่าผู้นำนักศึกษาในบางสถาบันค่อนข้างสับสนและไม่ไว้วางใจในส่วนของทบวงมหาวิทยาลัย²⁶¹

สรุปว่าสถานการณ์ “*วิกฤติศรัทธา*” ทางความคิดอุดมการณ์ของการเคลื่อนไหวทางการเมือง ทำให้การเคลื่อนไหวของ 19 สถาบันซบเซาหายไป ภาวะความซบเซาดังกล่าวเกิดขึ้นในหลายๆสถาบันโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร จนเกิดการตั้งคำถามว่า “*ขบวนการนักศึกษาดาย*

²⁵⁹ “ลำดับเหตุการณ์การคัดค้านขึ้นค่ารถเมล์,” หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B2/72, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, ม.ป.ท., 2525, หน้า 1.

²⁶⁰ เทพไท เสนพงศ์, “จุดยืนและทิศทางที่แจ่มชัด สหพันธ์นักศึกษาในสถานการณ์สับสน,” *มติมหาสารวัตร* (7-13 มิถุนายน 2527): 20-21.

²⁶¹ เรื่องเดียวกัน

แล้ว ?” ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีความเคลื่อนไหวให้เห็นชัดเจน ในปีต่อมา ช่วงปี พ.ศ.2525 มีความพยายามที่จะปรับระดับประกองการเคลื่อนไหวของนักศึกษา เกิดการถกเถียงปัญหาที่เกิดขึ้นในทุกๆ เรื่องไม่ว่าจะเป็นเรื่องบทบาทและแนวทางของขบวนการนักศึกษา วิชาพัชการทำงานเคลื่อนไหวในลักษณะเก่าๆ ลักษณะผูกขาดทางความคิด ระบบจัดตั้งของขบวนการที่ไม่เอื้อให้เกิดการริเริ่มสิ่งใหม่ๆ การล่มสลายทางความคิดและการล่มสลายขององค์กรผู้ปฏิบัติงาน คนกลุ่มดังกล่าวคือคนในขบวนการนักศึกษาเอง เช่น พรรคนักศึกษา 7 คณะ (มหาวิทยาลัยรามคำแหง), กลุ่มอิสระมหิดล, กลุ่มอิสระศิริราช, กลุ่มศึกษาปัญหาแรงงานจุฬาฯ (กศร.) และพรรคแสงธรรม (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) เป็นต้น²⁶² ขบวนการนักศึกษาเริ่มแสดงตัวอีกครั้งในนาม “องค์การนักศึกษา 14 สถาบัน” ช่วงนี้มีการเคลื่อนไหวกรณีขึ้นค่าโดยสารรถเมล์อีกครั้ง มีการเคลื่อนไหวคัดค้านการแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2521 ให้มีลักษณะเผด็จการมากขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ.2526 รัฐบาลประกาศยุบสภาหลังจากมติการแก้ไขรัฐธรรมนูญตกไปและประกาศให้มีการเลือกตั้งใหม่ องค์การนักศึกษา 14 สถาบันจึงได้จัดโครงการกิจกรรมเชิญชวนประชาชนออกไปเลือกตั้ง นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นครั้งที่สอง (ครั้งแรกเกิดขึ้นก่อน 14 ตุลาฯ) เกิดขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2527 นักศึกษาทำการรณรงค์ให้หันมาใช้ของไทยต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น แต่การเคลื่อนไหวครั้งนี้ของนักศึกษาในสถาบันต่างๆ จากกล่าวได้ว่าไม่ค่อยเป็นขบวนการมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีความคิดเห็นที่เป็นเอกภาพในการเคลื่อนไหว บางคนก็ตั้งคำถามว่า “ในเงื่อนไขปัจจุบันทำไมไม่เคลื่อนไหวในปัญหาสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน” ขณะบางคนเห็นว่าปัจจุบันนี้สภาพสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว “ต้องยอมรับว่าปัจจุบันไม่ใช่ปัญหาการแสดงเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน” แต่ในที่สุดการแลกเปลี่ยนข้อมูลการเคลื่อนไหวของแต่ละสถาบันก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรถึงแม้ว่าจะออกไปเคลื่อนไหวเดินขบวนรณรงค์ในย่านธุรกิจต่างๆ ในกรุงเทพฯ แต่กลับได้รับการต่อต้านจากเจ้าของห้างหรือเจ้าของธุรกิจ โดยนักศึกษาถูกมองว่าไม่เข้าใจเรื่องเศรษฐกิจ²⁶³

²⁶² “บทบาทขบวนการนักศึกษาและการปรับแนวทางในปี 2525,” หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, B1.1.14/4, เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, เอกสารโรเนียว, หน้า 2.

²⁶³ “นักศึกษายุคเคลื่อนไหวเมดิอินไทยแลนด์,” มติมหาสารภูฏี (20-26 ธันวาคม 2527): 24.

ต้นปี พ.ศ.2527 มีแนวคิดการจัดสัมมนากิจกรรมองค์การนักศึกษาทั่วประเทศโดยองค์การนักศึกษา 14 สถาบันเพื่อหาทางปรับขบวนใหม่ภายหลังจากอยู่ในภาวะชะงักงันมาเป็นเวลา 2 ปี²⁶⁴ บุญแทน ต้นสุเทพวีระวงศ์ อดีตเลขาธิการสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยปี พ.ศ.2527 ให้ข้อมูลความเคลื่อนไหวทางความคิดของนักศึกษาก่อนการรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาขึ้นมาใหม่ ภายหลังจากเกิดวิกฤติศรัทธาว่าการพูดคุยกันระหว่างนักศึกษาสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 แนวงาน เคลื่อนไหวด้วยกัน ได้แก่ 1.แนวงานเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง กลายมาเป็นสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) 2. แนวงานด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ กลายมาเป็นคณะกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบัน (คอทส.) 3.แนวค่ายอาสาพัฒนาชนบท กลายมาเป็นสหพันธ์ค่ายพัฒนาชนบทแห่งประเทศไทย (สคท.) และ 4.แนวงานภายใน กลายมาเป็นเครือข่ายสภานักศึกษา แต่ที่น่าสังเกตก็คือ ในส่วนสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และ คณะกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบัน สามารถทำงานเคลื่อนไหวต่อเนื่องได้ในขณะที่อีกสองแนวทาง คือ สหพันธ์ค่ายอาสาพัฒนาชนบท และ เครือข่ายสภานักศึกษา แทบไม่มีบทบาทใดๆในการเคลื่อนไหวทางสังคมเลย แล้วก็หายไปในที่สุด²⁶⁵ เหตุผลที่เครือข่ายสภานักศึกษาหมดบทบาทไปอย่างรวดเร็ว คือ “ความแข็งตัวของความคิด” ความแข็งตัวของความคิดของคนในเครือข่ายสภานักศึกษาคือความคิดว่า “ยังคงมองว่าถ้าไม่เคลื่อนไหวโครงสร้างชั้นบนจะแก้ไขปัญหาอะไรไม่ได้ แล้วก็มักเล่นแต่เรื่องภายในมหาวิทยาลัย ไม่ค่อยออกมาข้างนอก”²⁶⁶ กล่าวได้ว่าปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากความแข็งตัวของความคิด ไม่ปรับความคิดเพื่อเคลื่อนไหวงานกิจกรรม จึงมีบทบาทลดลงไปในที่สุด

นอกจากนี้ ปัญหาช่วงแรกของการรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษา จากข้อมูลของ นิโรธ สังข์สุวรรณ อดีตผู้ปฏิบัติงานนักศึกษา แสดงให้เห็นว่า

“พี่เคยไปคุยกับเด็กธรรมศาสตร์ช่วงนั้น เขาก็กำลังคุยกันเรื่องวิเคราะห์สังคม เรื่องโครงสร้างชั้นบน โครงสร้างชั้นล่างกัน ซึ่งเราพยายามจะเสนอว่าการเคลื่อนไหวของยุคสมัยมันเปลี่ยนไปแล้ว มันไม่ใช่เรื่องการปะทะ การปฏิวัติด้วยกำลัง แนวคิดปะทะชนกับรัฐโดยตรงมันล้ม

²⁶⁴ “สัมภาษณ์ บุญแทน ต้นสุเทพวีระวงศ์ เลขาธิการสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย,” ปาจารย์สาร 12(กันยายน-ตุลาคม 2528): 80.

²⁶⁵ สัมภาษณ์ บุญแทน ต้นสุเทพวีระวงศ์, อดีตเลขาธิการสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ.2527 และเลขาธิการคณะกรรมการณรงค์เพื่อสิทธิมนุษยชน, 27 เมษายน 2553.

²⁶⁶ สัมภาษณ์ นิโรธ สังข์สุวรรณ, อดีตผู้ปฏิบัติงานนักศึกษาในเมือง, 25 พฤษภาคม 2555.

สลายลง เป็นวิกฤติศรัทธา เราก็เลยไปนำเสนอว่าเราต้องจับประเด็นในการเคลื่อนไหวกันใหม่ ต้องเปลี่ยน แต่น้องๆที่อยู่ใน สนทน ตอนนั้นก็ตอบโต้ออกมาในเชิงทฤษฎีว่าถ้าเราไม่รู้เรื่อง โครงสร้างชั้นบนเราจะไปเคลื่อนไหวในโครงสร้างชั้นล่างได้อย่างไร แต่ตอนนั้นเราจะชี้ให้เห็นว่าการไปสู่ กับโครงสร้างชั้นบน ปะทะกับรัฐโดยตรงมันทำไม่ได้แล้ว เพราะรัฐมันปรับตัวแล้ว เราก็เสนอว่าควร จะต้องจับประเด็นพวกเรื่องสิ่งแวดล้อม ประเด็นปัญหาการศึกษา ประเด็นปัญหาใน section ต่างๆของสังคม สนทน สมัยนั้นก็แข็งตัวมาก ยังมองประเด็นอะไรในรูปแบบเดิม พูดถึงประเด็น วิกฤติศรัทธากันน้อย ไม่พูดกันลึกๆว่าทำไมจึงมีปัญหาทางความคิดกัน อันนี้ในช่วงนั้นนะ ถอด บทเรียนเรื่องนี้กันน้อยมาก พี่ยังจำได้ว่ามีคำพูดตลกๆออกมาจากพวกเด็กสันตนาการกลุ่มหนึ่ง ออกมาว่าไอ้พวกนี้ (หมายถึง สนทน) คือพวกสิ่งชำรุดทางประวัติศาสตร์ (หัวเราะ) กลายเป็นเรื่อง สนุกสนานเฮฮาเอามาล้อเลียนอะไรกันไป ขบวนการนักศึกษาที่สามารถจุดประเด็น จุดชนวน ได้ ครีกโครมที่สุด ดังที่สุดในยุคนั้นก็คือ คอทส. คือกรณีน้ำใจ²⁶⁷ กล่าวได้ว่าปัญหาร่วมๆกัน โดยทั่วไปในเวลานั้นเกิดจากความแข็งตัวทางความคิดของนักกิจกรรมเอง ความแข็งตัวทาง ความคิดนั้นไม่ค่อยเชื่อมโยงกับความเปลี่ยนแปลงของบริบทต่างๆจนทำให้ไม่สามารถเคลื่อนไหว กิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากนัก แต่ขบวนการเคลื่อนไหวในประเด็นอื่นที่ไม่ใช่เรื่องการเมือง โดยตรงอย่างขบวนการสิ่งแวดล้อมกลับสามารถทำงานเคลื่อนไหวได้อย่างมีผลมากกว่า

มีประเด็นที่น่าสังเกต คือ ความเคลื่อนไหวช่วงกระแสตกต่ำของขบวนการนักศึกษาของ ฝ่ายต่างๆโดยเฉพาะจากฝ่ายรัฐมีความคึกคักมากเป็นพิเศษ มีการเสนอแนวความคิด “จัดตั้ง ขบวนการนักศึกษาโดยรัฐ” เพื่อ “ช่วงชิงมวลชนนักศึกษา” ปลายปี พ.ศ.2526 มีความพยายามรื้อฟื้นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาขึ้นมาใหม่โดยรัฐ ก่อนหน้าข้อเสนอหรือฟื้นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาของ ทบวงมหาวิทยาลัย มีความพยายามของอดีตผู้นำนักศึกษาจำนวนหนึ่งพยายามจัดตั้งองค์กรกลาง ของนักศึกษาขึ้นมาใหม่โดยใช้แนวคิดจากนโยบาย 66/2523 เป็นหลักในการเคลื่อนไหวจัดตั้งแต่ ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากความไม่พร้อมที่จะรวมตัวกันเป็นองค์กรกลาง ประกอบกับนักศึกษา ในช่วงปี พ.ศ.2525-2526 ระมัดระวังตัวในการรวมตัวเป็นพิเศษ ต่อมา ทบวงมหาวิทยาลัย มี แนวคิดที่จะรื้อฟื้นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาขึ้นมาใหม่ ทบวงมองแนวคิดของตนเองว่าสำนักงาน (ศูนย์กลางฯ)ที่จะจัดตั้งขึ้นนี้จะศูนย์กลางติดต่อประสานงานขององค์การนิสิตนักศึกษาจาก สถาบันต่างๆ และเป็นหน่วยประสานงานกับราชการกับตัวแทนนักศึกษาระหว่างประเทศ โดยทาง ทบวงจะเป็นผู้อำนวยการความสะดวกทั้งด้านสถานที่และงบประมาณ เรื่องการรื้อฟื้นนี้ ทบวงมหาวิทยาลัยกล่าวว่ามี การพูดคุยกับตัวแทนนักศึกษาอย่างไม่เป็นทางการก่อนหน้านี้แล้ว

²⁶⁷ เรื่องเดียวกัน.

นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวผลักดันเรื่องนี้อย่างจริงจังโดยมีการจัดตั้งสำนักงานดังกล่าว โดยเฉพาะขึ้นภายในทบวงมหาวิทยาลัย “เรามองบทบาทนักศึกษาในลักษณะบวก เพราะเดี๋ยวนี้ทางรัฐบาลเองมีแนวนโยบายในการบริหารที่ก้าวหน้าขึ้น โดยจะเห็นได้จากนโยบาย 66/2523 หรือ 65/2525 ก็ตาม นักศึกษาก็สามารถมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคมได้เช่นกัน”²⁶⁸

ขบวนการนักศึกษาไม่ได้ถูกแทรกแซงโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้นหากแต่ฝ่ายรัฐยังหาทางเข้าครอบงำแทรกแซงขบวนการนักศึกษาด้วยเช่นกัน เช่นในกรณีข้อเสนอหรือฟันองค์กรกลางของนักศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย และการแทรกแซงขบวนการนักศึกษาโดย กอ.รมน. และความพยายามทำลายสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เช่น การมีนายทหารบางกลุ่มจัดตั้งองค์กรนักศึกษาอื่น ๆ ขึ้นมาเพื่อหาทางลดความชอบธรรมและทำลายสหพันธ์นิสิตนักศึกษาลงไป เช่น สภานักศึกษาแห่งชาติ, องค์กรนักศึกษาแห่งชาติ หรือ สหภาพเยาวชนนิสิตนักศึกษาแห่งชาติ กลุ่มที่เคลื่อนไหวต่อต้านสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเหล่านี้มีการแจกใบปลิวโจมตีแนวความคิดของ สนนท. พยายามเคลื่อนไหวทางการเมืองตรงกันข้ามกับ สนนท. องค์กรตรงข้ามเหล่านี้ถูกจัดตั้งราวปลายปี พ.ศ.2529 โดยใช้แนวความคิดของ ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร มีแผนการที่จะแย่งชิงและสลายขบวนการนักศึกษา เช่นการกระจายคนจากสภาปฏิวัติออกไปพุดจาโน้มน้าวให้นักศึกษาร่วมกันจัดตั้งองค์กรต่อต้าน สนนท. มีการกล่าว “สภานักศึกษาจะต่อต้าน สนนท. ทุกรูปแบบ” ในขณะที่สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยตอบโต้ว่ามีพวก “สี่เขียว” อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวโจมตี และกล่าวว่าการจัดตั้งสภาประชาชนของ ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร สอดคล้องกับแนวคิดและการเคลื่อนไหวของ “บิ๊กจิ๋ว” หรือพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ²⁶⁹

ปฏิกิริยาต่อการเคลื่อนไหวของฝ่ายรัฐครั้งนี้ วรพจน์ โสธการรัตน์ นายกองค้การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปี พ.ศ.2526 ตั้งคำถามว่า “สิ่งที่รัฐเสนอนั้นเราเห็นว่าไม่ใช่เป็นส่วนทั้งหมดของปัญหาซึ่งดำรงอยู่ระหว่างนักศึกษากับรัฐบาล เรื่องนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องใหม่ เพราะจริงๆ แล้วทบวงฯมีหน้าที่โดยตรงอยู่แล้วที่จะต้องให้ความสนับสนุนนักศึกษาในด้านต่างๆ แต่สิ่งที่สำคัญกว่านั้นก็คือว่า ภาพพจน์ของนักศึกษาในสายตาของรัฐบาลในปัจจุบันนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นมากน้อยแค่ไหน” ในขณะที่ สุพจน์ จริงจิตร รองนายกองค้การนักศึกษามหาวิทยาลัย

²⁶⁸ “ฟื้นศูนยนิสิตฯ ข้อเสนอที่ผิดพลาดของทบวงมหาวิทยาลัย,” อาทิตย์เคลื่อนดับ (24-30 ธันวาคม 2526): 21-22.

²⁶⁹ “สนนท. Vs สภานักศึกษาแห่งชาติ เป้าของการช่วงชิง-แยกสลาย,” ข่าวพิเศษอาทิตย์ (29 เมษายน-5 พฤษภาคม 2530): 17.

รามคำแหงฝ่ายนอกขณะนั้นยังให้ความเห็นไปในทิศทางเดียวกัน “เราไม่ค่อยให้ความสำคัญกับข้อเสนอมากนัก เพราะขึ้นอยู่กับตัวนักศึกษาเราเองมากกว่าว่าต้องการที่จะมีองค์กรกลางในการประสานงานของเราหรือไม่ ไม่ใช่เกิดจากการหยิบยื่นให้จากส่วนใดส่วนหนึ่ง” สุธรรม แสงประทุม ตั้งข้อสังเกตว่า “แต่ในอดีตที่ผ่านมา การที่รัฐยื่นมือเข้ามานั้นเป็นการเข้ามาเพื่อแทรกแซงควบคุมนักศึกษามากกว่า ซึ่งเป็นการทำลายนักศึกษา ฉะนั้น การเสนอของรัฐครั้งนี้รัฐควรจะให้ความอิสระแก่นักศึกษาในการที่จะดำเนินงานด้วยตัวของนักศึกษาเอง”²⁷⁰ จากมุมมองของผู้นำนักศึกษาและอดีตผู้นำนักศึกษาทั้งสามคนน่าจะวิเคราะห์ได้ว่านักศึกษายังคง “ไม่ไว้วางใจรัฐ” แม้ว่ารัฐจะเสนอตัวเข้ามามีหรือฟื้นฟูองค์กรกิจกรรมนักศึกษาในสภาพที่ขบวนการนักศึกษากำลังตกต่ำอย่างมากก็ตาม

4.8.1 สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.)

การประชุมสัมมนาใหญ่ขององค์การนักศึกษา 14 สถาบันในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2527 เพื่อหาทางรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาขึ้นใหม่ มีประเด็นที่น่าสนใจประเด็นหนึ่งก็คือการพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องการวิเคราะห์สภาพสังคมไทย วรพจน์ โอสถาภิรัตน์ มีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับงานทางความคิดว่าด้วย “การวิเคราะห์สภาพสังคมไทย” ของนักศึกษาที่เข้าประชุมในช่วงเวลาดังกล่าว ข้อมูลนี้ยังสะท้อนสถานะความสับสนเชิงบทบาทของขบวนการนักศึกษาในเมืองด้วย กล่าวคือ การพูดคุยวิเคราะห์สถานการณ์ทั้งระดับทฤษฎีและระดับข้อเท็จจริงมีความรู้แตกต่างกันหลายระดับ การพูดคุยจึงสะเปะสะปะไม่เป็นระบบ โดยเฉพาะการพูดคุยถึงแนวทางในการวิเคราะห์สภาพสังคมไทยนั้นมีปัญหาที่สุดเนื่องจาก “ในระยะ 3-4 ปีมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะหลังที่ขบวนการนักศึกษาได้ห่างเหินออกจากกิจกรรมทางการเมืองและสังคมมากขึ้น ทำให้ทั้งด้านข้อมูลความเข้าใจและบุคลากรที่สนใจในเรื่องการมองสังคมเพื่อนำมาพิจารณาบทบาทมีน้อยลง และกลายมาเป็นข้อจำกัดประการสำคัญประการหนึ่งในการกำหนดบทบาทการเคลื่อนไหวทางสังคมของนักศึกษารุ่นหลังว่าสมควรจะมีบทบาทอย่างไร กรณีไหนเคลื่อนไหว และไม่ควรเคลื่อนไหว ถ้าเคลื่อนไหว เคลื่อนไหวในระดับไหน เป็นต้น”²⁷¹ จากข้อมูลดังกล่าวทำให้วิเคราะห์ได้ว่า นักศึกษายังคงสับสนทั้งแนวทางและความคิดอยู่ไม่น้อย และมีความสับสนแบบเดียวกันกับความขัดแย้งภายในของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยว่าด้วยการวิเคราะห์สภาพ

²⁷⁰ เรื่องเดียวกัน

²⁷¹ “สหพันธ์นิสิตนักศึกษา บทเริ่มต้นที่รอการพิสูจน์” อาทิตย์เคล็ดดับ (26 พฤษภาคม-1 มิถุนายน 2527): 20.

สังคมไทย แต่ขบวนการนักศึกษามีข้อจำกัดมากกว่าทั้งในเรื่องข้อจำกัดการรับรู้ความจริงทางสังคมและข้อจำกัดการศึกษาในเชิงทฤษฎีอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นจึง “...ทำให้เห็นได้ว่าที่สุดแล้วในแต่ละสถาบันยังไม่แน่ใจว่าบทบาทต่างๆที่พูดคุยแลกเปลี่ยนนั้นจะเหมือนกันทั้งหมดในรายละเอียดหลายส่วนโดยเฉพาะสถาบันในส่วนภูมิภาคก็ยังไม่แน่ใจในความคิดเห็นของตนเอง หรือสงวนท่าทีต่างๆอยู่ไม่น้อย”²⁷² ข้อมูลนี้ได้ชี้ว่าขบวนการนักศึกษา “หลัง พคท.” ต้องประสบปัญหาทางความคิดและทฤษฎีทางการเมืองอยู่มาก

อย่างไรก็ตาม ที่ประชุมมีมติจัดตั้ง “สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย” จุดประสงค์สำคัญของการจัดตั้งสหพันธ์ก็คือเพื่อเป็นองค์กรกลางในการประสานงานและสร้างเอกภาพในการเปิดบทบาทของนักศึกษาออกไปสู่สังคมในช่วงต่อไป โครงสร้างของสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในระยะแรกประกอบไปด้วยสองส่วนใหญ่ๆ คือ กรรมการกลาง ที่เป็นตัวแทนระดับบริหารจากแต่ละสถาบัน เพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายการทำงานและตัดสินใจในการกำหนดบทบาทต่อกรณีต่างๆ โดยมีประสานงานที่เป็นแกนกลางของกรรมการอยู่ 1 คน อีกส่วนคือกรรมการบริหารซึ่งแบ่งออกเป็นฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายกองเลขาฯ ฝ่ายข้อมูลและเอกสาร ฝ่ายการเงิน และฝ่ายกิจกรรม โดยมีเลขาธิการเป็นตัวประสานงานซึ่งแต่ละสถาบันจะส่งบุคลากรมารับผิดชอบแต่ละฝ่ายความเหมาะสม²⁷³ จะเห็นได้ว่าโครงสร้างดังกล่าวมีลักษณะเป็นองค์กรเชิงประสานงานมากกว่าองค์กรที่มีลักษณะรวมศูนย์เพื่อผลักดันการเคลื่อนไหวในทางการเมืองของนักศึกษา ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งจะเห็นได้ว่าความพยายามที่จะมีองค์กรกลางที่มีลักษณะโครงสร้างที่แน่นอนขึ้นมารองรับนี้อยู่บนพื้นฐานที่ยังมีข้อแตกต่างหรือความไม่ชัดเจนร่วมกันในประเด็นของการมองสังคมไทยและการกำหนดบทบาทของนักศึกษาต่อการเคลื่อนไหวทางสังคม

ภายหลังการจัดตั้งสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยขบวนการนักศึกษาก็เริ่มเข้าร่วมเข้ารวมมากขึ้น เนื่องจากการเข้าร่วมสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยของนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆดำเนินไปได้ด้วยดี มีความคิดไปในทิศทางเดียวกันถึง 11 องค์กรจากทั่วประเทศ และยังปรากฏว่ามีองค์กรนักศึกษาอิสระที่ต้องการเข้าร่วมอีกหลายองค์กร เกิดการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่นักศึกษาทุกกลุ่มที่จะเข้าร่วมกับสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เช่น กลุ่มที่เคลื่อนไหวทางศาสนา กลุ่มอาสาพัฒนาต่างๆ หรือกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองอิสระที่ไม่เอาแนวทางแบบสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ฉะนั้น การจัดตั้งสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยจึงสามารถถือขึ้น

²⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

²⁷³ เรื่องเดียวกัน

ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ในระดับหนึ่งแม้ว่าจะไม่สามารถรวบรวมนักศึกษาให้เป็นเอกภาพในการเคลื่อนไหวได้มากนักก็ตาม²⁷⁴

การเคลื่อนไหวของสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยช่วงรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ อาจถือได้ว่าเป็นความต่อเนื่องมาจากความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันในอดีต ประเด็นการเคลื่อนไหวส่วนใหญ่ของสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยยังคงวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาล เช่น การเคลื่อนไหวคัดค้านการต่ออายุผู้บัญชาการทหารบกในปี พ.ศ.2528 โดยมองว่าการต่ออายุราชการคือการสร้างฐานอำนาจของทหารมากกว่าเรื่องอื่น²⁷⁵ การเคลื่อนไหววิพากษ์วิจารณ์การจัดซื้อเครื่องบินรบ F-16 ว่าสิ้นเปลืองงบประมาณโดยเปล่าประโยชน์ในขณะที่เศรษฐกิจในประเทศกำลังย่ำแย่²⁷⁶ การเคลื่อนไหวในประเด็นเศรษฐกิจโดยกล่าวว่รัฐบาลแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจไปไม่ถึงโครงสร้าง ลดความเหลื่อมล้ำไม่ได้²⁷⁷ นอกจากนี้ยังเคลื่อนไหวในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาโลกาภิวัตน์ เช่น ประเด็นเรื่องสิทธิบัตรยา ประเด็นกฎหมายลิขสิทธิ์ และปัญหาสิ่งทอ เป็นต้น สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยมองว่าปัญหาเหล่านี้เกิดจากประเทศมหาอำนาจข้ามชาติ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาที่ต้องการเข้ามาเอารััดเอาเปรียบประเทศไทยผ่านกฎหมายฉบับต่างๆของรัฐบาล²⁷⁸ และยังเคลื่อนไหวกรณีแรงงานด้วย²⁷⁹ และมีลักษณะการทำงานแนวร่วมกับองค์กรเคลื่อนไหวอื่น ๆ และไม่มีลักษณะถูกชี้นำ บุญแทน ต้นสุขเทพวิวัฒน์ ซึ่งว่า การเคลื่อนไหวของ สนนท. ยังไม่ค่อยไปเชื่อมโยงกับ NGO มากนัก แต่จะประสานความร่วมมือและรณรงค์ทางการเมืองร่วมกันกับสถาบันวิชาการมากกว่า การเคลื่อนไหวทางการเมืองจะเป็นไปในลักษณะ “แนวร่วมเชิงประเด็น” มากกว่าจะเป็นการขึ้นนำการทำงานระหว่างกัน “ส่วนจะให้ไปเคลื่อนไหวกับนักศึกษา ไม่มี NGO ที่ไหนมาร่วมเคลื่อนไหวกับ

²⁷⁴ อภิชาติ ขำเดช, “ศัตรูหลักของขบวนการประชาธิปไตยในปัจจุบันก็คือทหารการเมือง,” ข่าวพิเศษอาทิตย์ (29 เมษายน-5 พฤษภาคม 2530): 18.

²⁷⁵ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เอกสารสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย แฟ้มแถลงการณ์ สนนท. พ.ศ.2525-2544 หน้า 11.

²⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12-15.

²⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-10.

²⁷⁸ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เอกสารสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, แฟ้มจดหมายออก สนนท. พ.ศ.2528-2529, หน้า 57-60 และ 65-66.

²⁷⁹ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เอกสารสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, แฟ้มจดหมายออก สนนท. พ.ศ.2530, หน้า 48-49 และ 96-97 และ 100-104.

เราหรือก สมัยนั้นเขาก็เกร็งกันจะตาย อย่างดีก็มีองค์กรด้านสิทธิฯนะแหละที่พอร่วมมือกันบ่อยๆ และเรื่อง NGO ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักกันเท่าไรด้วยซ้ำไป...เพราะฉะนั้นการที่จะมาบอกว่า NGO มาชี้นำ มาครอบงำนักศึกษา อันนี้เป็นการมองไม่ตรงมุม ยังไม่เข้าใจพัฒนาการเหล่านี้ มันเป็นเรื่องการ ถ่ายทอดประสบการณ์ อุดมการณ์จากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง พวกรุ่นพี่ที่จบแล้วมันทำงานเคลื่อนไหวไม่ได้ ถ้าไม่ออกมาจัดตั้งองค์กรทำงาน จัดตั้งมูลนิธิทำงาน ถ้าจะบอกว่าการชี้นำหมายถึงการมายึด เยียดความคิด อันนี้ผมคิดว่าไม่ใช่ ผมคิดว่าช่วงนั้น NGO ไม่ได้มีบทบาทอะไรมากขนาดนั้น นักศึกษามีความเป็นตัวของตัวเองมากกว่า”²⁸⁰ จากข้อมูลดังกล่าวทำให้วิเคราะห์ได้ว่า การเคลื่อนไหวของสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยดำเนินการเคลื่อนไหวของนักศึกษาเป็นไปใน ลักษณะการทำแนวร่วมเชิงประเด็นและเชิงข้อมูลกับองค์กรอื่นๆเท่านั้น มีข้อน่าสังเกตคือการ เคลื่อนไหวในประเด็นต่างๆของสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยนอกจากไม่ได้รับอิทธิพล ทางความคิดหรือว่าได้รับการชี้นำการเคลื่อนไหวโดยตรงจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อย่างชัดเจนเหมือนเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันแล้ว การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา ก็ไม่ได้ถูกชี้นำจาก NGO ในขณะนั้นแต่อย่างใด

ระยะนี้มีการจัดตั้งองค์กรกลางของนักศึกษาอื่นๆขึ้นเพื่อเคลื่อนไหวในประเด็นเฉพาะมาก ขึ้น เช่นในปี พ.ศ.2528 “สหพันธ์ค่ายอาสาพัฒนาชนบทแห่งประเทศไทย” หรือ (สคท.) ก็ได้ก่อตั้ง ขึ้นอย่างเป็นทางการ และได้ร่วมเคลื่อนไหวเป็นพันธมิตรใกล้ชิดกับ สนนท. ในการนำเสนอ ประเด็นการเคลื่อนไหวต่างๆ เช่น ในกรณีปัญหาฟาร์มแอกซ์ และปัญหาราคาข้าวเป็นต้น แต่ เนื่องจากความไม่พร้อมในหลายๆด้านและขาดคนทำงานประสานงาน สคท. จึงอยู่ในสภาพหยุด การเคลื่อนไหวไปโดยปริยาย เพราะองค์กรสมาชิกมีปัญหาภายใน และไม่สามารถผลักดัน สคท. ให้เป็นจริงได้ และต่อมาในช่วงนั้นนอกจากจะมีองค์กรนักศึกษาในส่วนของ สนนท.แล้ว ยังมีอีก องค์กรหนึ่งที่ได้ทำงานเคลื่อนไหวให้ความรู้ความเข้าใจต่อสาธารณะใน ประเด็นปัญหาการแย่งชิง ทรัพยากรท้องถิ่น และปัญหาสิ่งแวดล้อม ในนาม “คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สภาพแวดล้อมระหว่างสถาบัน” หรือ (คทส.)^{*} ซึ่งเคลื่อนไหวคัดค้านกรณีปัญหาโรงงาน

²⁸⁰ สัมภาษณ์ บุญแทน ต้นสุเทพวีระวงศ์, อดีตเลขาธิการสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ.2527 และเลขาธิการคณะกรรมการณรงค์เพื่อสิทธิมนุษยชน, 27 เมษายน 2553.

* ก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ.2522 แต่มีบทบาทเด่นชัดในช่วงปี พ.ศ. 2529-2531 ส่วนชื่อเรียกนั้น ผู้วิจัยขอใช้ชื่อเรียกต่อท้ายว่า “...ระหว่างสถาบัน” เนื่องจากการจัดตั้งกลุ่มนี้มีลักษณะคล้ายคลึง

แพนทาลัมที่ภูเก็ท และระรณรงค์คัดค้านกรณีปัญหาเขื่อนต่างๆที่มีผลกระทบต่อชุมชน และระรณรงค์ให้ยกเลิกสัมปทานป่าไม้ทั่วประเทศ หลังจากเกิดเหตุการณ์พายุและน้ำท่วมที่ภาคใต้ (ปีพ.ศ. 2531) ในขณะที่เดียวกันก็ร่วมเคลื่อนไหวเป็นพันธมิตรกับ สนนท. เช่นกัน คอทส. ได้ยุบตัวและยุติบทบาทลงในช่วงปี พ.ศ.2545 เนื่องด้วยความไม่พร้อมหลายอย่าง ทั้งในเรื่องงบประมาณ และขาดคนทำงานประสานงาน²⁸¹ อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของ คอทส. มีบทบาทสูงมากในระยะปี พ.ศ.2528 ถึง พ.ศ.2531 จากกรณีเขื่อนน้ำโจน และมีอุดมการณ์ที่ใช้ในการเคลื่อนไหวอย่างชัดเจนคืออุดมการณ์สิ่งแวดล้อม

4.8.2 คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบัน (คอทส.)

คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบัน (ต่อไปนี้จะเรียกว่า คอทส.) เกิดขึ้นจากการรวมตัวของนักศึกษาที่เคลื่อนไหวกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัยต่างๆทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและภูมิภาค การรวมตัวดังกล่าวของนักศึกษากลุ่มนี้เกิดขึ้นราวปี พ.ศ.2516 ก่อนหน้าเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ไม่นาน นักศึกษากลุ่มนี้ทำการเปิดโปงกรณีทุ่งใหญ่นเรศวรจนทำให้เกิดแรงกดดันทางการเมืองต่อรัฐบาลทหาร จากนั้นได้ทำการเคลื่อนไหวในประเด็นสิ่งแวดล้อมจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ นักศึกษากลุ่มนี้จึงลดบทบาทลงไปจนถึงราวปี พ.ศ.2521 การระดมตัวครั้งใหม่ของนักศึกษากลุ่มกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมเริ่มมาจากการรวมตัวของนักศึกษาสายกิจกรรมชมรมอนุรักษ์ 8 มหาวิทยาลัย²⁸² ในขั้นแรกเป็นการรวมตัวอย่างหลวมๆจากนักศึกษาสายกิจกรรมสิ่งแวดล้อมจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ในประเด็นไม่ใหญ่มากนัก มีการระดมปัญหาสิ่งแวดล้อมของแต่ละแห่งมารวมกันแล้วจัดทำข้อมูล

กับเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันที่หมดบทบาทไปในช่วงปี พ.ศ.2525 กล่าวคือ ตัวเลขการเข้าร่วมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดแต่ละช่วงเวลา

²⁸¹ ภูมิวัฒน์ นุกิจ, สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) บนเส้นทางแห่งการยุบตัว [ออนไลน์], 10 ตุลาคม 2548. แหล่งที่มา <http://www.thaingo.org/cgi-bin/content/content1/show.pl?0281>

²⁸² ภาณุ แยมศรี, “อิทธิพลและอำนาจของกลุ่มอิทธิพลด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อการตัดสินใจของรัฐบาล: ศึกษาเฉพาะกรณีการคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน 2525-2529,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 69.

เพื่อเคลื่อนไหวทางสังคม ยังไม่มีโครงสร้างชัดเจน การเคลื่อนไหวขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้า จนกระทั่งรวมตัวกันเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวใหญ่มากขึ้นในกรณีเขื่อนน้ำโจนและมีบทบาทมากที่สุดในการนี้ดังกล่าว²⁸³

หลังปี พ.ศ. 2526 คอทส. ได้เคลื่อนไหวกรณีเหมืองแทนทาลัมที่ภูเก็ตก่อนจะเคลื่อนไหวครั้งใหญ่กรณีสร้างเขื่อนน้ำโจน ภายหลังกกรณีแทนทาลัม คอทส. ได้มีการปรับขบวนครั้งใหญ่เนื่องจากการเคลื่อนไหวกรณีแทนทาลัมของขบวนการนักศึกษายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร การเคลื่อนไหวกรณีแทนทาลัมที่จังหวัดภูเก็ตช่วงปลายปี พ.ศ.2528 คอทส. ได้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวเต็มตัวเป็นครั้งแรกภายหลังจากการจัดตั้งองค์กร แต่ว่าการเคลื่อนไหวกรณีดังกล่าว คอทส. ต้องเผชิญหน้ากับความซับซ้อนทางการเมืองทั้งในพื้นที่และในระดับประเทศ มีการเมืองเข้าไปแทรกแซงการเคลื่อนไหวของนักศึกษาและประชาชนอย่างชัดเจน จนในที่สุดได้เกิดความรุนแรงในพื้นที่ จากกรณีดังกล่าวจึงทำให้ คอทส. ต้องถอดบทเรียน สรุปปัญหาการเคลื่อนไหว และทำการปรับขบวนใหม่เพื่อลดจุดอ่อนของตนเอง²⁸⁴

การเคลื่อนไหวของ คอทส. นั้นแม้จะเคลื่อนไหวเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ในเชิงขบวนการนักศึกษาทั้งหมดแล้วก็จะมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันทั้งหมด ไม่แยกจากกันโดยเด็ดขาด “ฉะนั้นเวลาเคลื่อนไหวอะไรต่อไปก็เคลื่อนไหวด้วยกันแล้ว ไม่ได้แยกเป็น คอทส หรือ สนนท แล้ว มันเป็นเพื่อนกันหมด ก็เลยช่วยๆกัน ผมก็ยังไปเคลื่อนไหวเรื่องแรงงานเลย ไปขึ้นเวทีช่วยเพื่อน หรือเรื่องนายกที่ต้องมาจากการเลือกตั้งเราก็ไปช่วยกัน แต่ว่าคุณต้องรับผิดชอบงานหลักของคุณ”²⁸⁵

สำหรับโครงสร้างองค์กร แต่เดิมนั้น คอทส. ใช้ขบวนการนักศึกษา 3 สถาบันเป็นกำลังหลัก มีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีหน้าที่ประสานงาน หรือเรียกว่า “กรรมการผู้ประสานงาน” ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างคล้ายคลึงกับสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย แต่ไม่เหมือนที่เดียว นักมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทำหน้าที่ “ศูนย์ข่าว” (ระยะต่อมาได้ย้ายไปสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าคุณทหารลาดกระบัง) การทำงานจะเป็นการประสานงานระหว่างกรรมการผู้ประสานงานกับศูนย์ข่าว ในสถาบันแต่ละแห่งก็จะมีกรรมการของ คอทส. ที่มาของกรรมการ คอทส. ของแต่ละ

²⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 70-71.

²⁸⁴ สัมภาษณ์ ชัยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, อดีตนักศึกษาและอดีตผู้ประสานงานหลักของ คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบัน พ.ศ.2529-2531, 18 มิถุนายน 2555.

²⁸⁵ เรื่องเดียวกัน

มหาวิทยาลัยนั้นก็จะมาจากรองประธานชมรมอนุรักษ์ ชมรมทุกชมรมก็จะมีประธาน ประธานจะทำงานข้างใน ส่วนรองประธานก็จะถูกส่งมาทำงาน คอทส ทุกเดือนจะมีการประชุมเคลื่อนไหวงานร่วมกัน อีกสถาบันหนึ่งก็คือมหาวิทยาลัยรามคำแหง มีบทบาทหน้าที่ในการระดมกำลังคนเข้าร่วมการเคลื่อนไหว นอกจากนี้ก็จะมีมหาวิทยาลัยอื่นๆ ได้แบ่งบทบาทหน้าที่กันออกไปตามแต่ความถนัด การเคลื่อนไหวงานภายใต้โครงสร้างดังกล่าวมีลักษณะแบบ “แนวราบ” ไม่ใช่แนวตั้งเหมือนสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย สมาชิกและกรรมการทุกคนมีสิทธิในการแสดงความเห็นและลงคะแนนอย่างเท่าเทียม มีอำนาจในการเคลื่อนไหวในนามขององค์กรได้เท่าเทียมกัน เช่น การแถลงข่าว หรือการออกแถลงการณ์ เป็นต้น เพียงแต่ต้องประชุมหารือร่วมกันก่อนปฏิบัติการจริง²⁸⁶

ราวปี พ.ศ.2527 คอทส. สามารถเคลื่อนไหวในแนวนอนของตนเองได้มากที่สุดและเป็นเอกภาพที่สุดถึง 15 สถาบันจากทั่วประเทศ การเคลื่อนไหวในระยะเวลาี้คือการเคลื่อนไหวทางความคิดด้วยการจัดประชุมกันทุกเดือนอย่างต่อเนื่อง และทำงานทางความคิดโดยการจัดค่ายธรรมชาติ ค่ายศึกษาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ปัญหาจริง ศึกษาประเด็นสิ่งแวดล้อมที่กำลังมีปัญหาโดยการลงพื้นที่สำรวจจริง ลงไปเก็บข้อมูลจริงภาคสนาม เน้นกรณีศึกษาอย่างเข้มข้น และร่วมกันจัดตั้งทีมงานเคลื่อนไหวกันอย่างจริงจัง²⁸⁷

การเคลื่อนไหวของ คอทส. ที่โด่งดังและส่งผลสะท้อนในทางสังคมมากที่สุดก็คือกรณีการเข้าร่วมเคลื่อนไหวคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนน้ำโจนที่ จ.กาญจนบุรี การเคลื่อนไหวดังกล่าวของ คอทส. มีลักษณะเป็นแนวร่วมกับองค์กรเคลื่อนไหวอื่นๆ เช่น กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มนักพัฒนาเอกชน กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ กลุ่มสื่อสารมวลชน กลุ่มนักการเมืองที่ไม่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อนและกลุ่มต่อต้านอื่นๆ²⁸⁸ การเคลื่อนไหวในช่วงแรก คือช่วงปี พ.ศ.2525-2526 คอทส. ได้ออกแถลงการณ์คัดค้านการก่อสร้างเขื่อนน้ำโจน ในท้ายของแถลงการณ์ลงชื่อสถาบันต่างๆ คือ 1. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 3. มหาวิทยาลัยขอนแก่น 4. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 5. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 6. มหาวิทยาลัยมหิดล 7. มหาวิทยาลัยรามคำแหง 8. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตบางแสน 9. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

²⁸⁶ เรื่องเดียวกัน

²⁸⁷ เรื่องเดียวกัน

²⁸⁸ ภาณุ แยมศรี, “อิทธิพลและอำนาจของกลุ่มอิทธิพลด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อการตัดสินใจของรัฐบาล: ศึกษาเฉพาะกรณีการคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนน้ำโจน 2525-2529”, หน้า 70-71.

วิทยาเขตปทุมวัน 10.มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 11.มหาวิทยาลัยศิลปากร 12. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และ 13.สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าบางมด ประเด็นของการคัดค้านคือการเรียกร้องให้มีการทบทวนและพิจารณาผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมของการก่อสร้างเขื่อนน้ำโจนและจำเคลื่อนไหวต่อไปถ้า “ตราบไดถ้าการพัฒนาประเทศโดยการสร้างเขื่อนยังไม่คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ คุ่มค่า และมีประโยชน์ต่อประชาชนมากที่สุด” และเรียกร้องให้สาธารณชนติดตามเรื่องนี้อย่างใกล้ชิด²⁸⁹ และวิพากษ์วิจารณ์นโยบายรัฐบาลเรื่องข้ออ้างเรื่องการสร้างเขื่อนจะทำให้เศรษฐกิจเจริญเติบโต มีการพัฒนา โดยกล่าวว่า “เป็นข้ออ้างที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนน้อยของสังคม ถึงแม้ว่าจะมีผลทางอ้อมต่อเศรษฐกิจของประเทศบ้าง แต่ผลกระทบจะมีต่อผู้ที่อยู่ในระดับท้องถิ่นมากและประชาชนโดยทั่วไปไม่ได้รับผลประโยชน์”²⁹⁰ ต่อมาในเดือนธันวาคม พ.ศ.2525 คอทส. ได้ร่วมกับกลุ่มนักศึกษาอื่นๆ คือ กลุ่มนักศึกษามหาบัณฑิตสิ่งแวดล้อม 9 สาขา มหาวิทยาลัยมหิดลที่เคลื่อนไหวประเด็นเขื่อนน้ำโจนออกทำกิจกรรมอีกครั้งหนึ่งโดยใช้รูปแบบอุปสมบทหมู่นักศึกษาเพื่อสร้างกระแสการคัดค้านสร้างเขื่อนน้ำโจน คอทส. กล่าวว่าเมื่ออุปสมบทเสร็จก็จะจาริกเทศนาแก่ประชาชนเรื่องคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน และชี้ให้เห็นว่าธรรมชาติอาจถูกทำลายถ้าหากมีการสร้างเขื่อน²⁹¹ และร่วมกันจัดทำรายงานผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและข้อบกพร่องของการสร้างเขื่อนน้ำโจนเพื่อรายงานต่อคณะรัฐมนตรีในช่วงปลายปี พ.ศ.2525 ยังชี้ว่าบริเวณเขตก่อสร้างเขื่อนน้ำโจนอยู่ในพื้นที่ที่เสี่ยงแผ่นดินไหว การก่อสร้างเขื่อนไม่สามารถเทปูนซีเมนต์ในพื้นที่เก็บกักน้ำได้ทั้งหมด น้ำที่ไหลเข้ามาจะมีปริมาณมากจนเกินกว่าที่เขื่อนจะรับได้อาจทำให้แผ่นดินเกิดการยุบตัว และอาจสร้างความเสียหายแก่ประชาชน²⁹² อย่างไรก็ตาม กลุ่มนักศึกษามหาบัณฑิตสิ่งแวดล้อม 9 สาขายุติบทบาทของตนเองลงไปในราวปี พ.ศ.2526 เนื่องจากไม่ปรากฏการเคลื่อนไหวให้เห็นอีกเลย

ช่วงประมาณปี พ.ศ.2529-2531 คอทส. และกลุ่มนักศึกษากิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่ไม่ใช่ คอทส. ยังคงเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2529 ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จัดเวทีเรื่อง “เขื่อนน้ำโจน ความเคลื่อนไหวที่ยังคงอยู่” ซึ่งเนื้อหาการอภิปรายยังคงเน้นการคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนและวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในเดือนกันยายน พ.ศ.2530 คอทส. จัดอภิปรายเรื่อง “เขื่อนน้ำโจน บน

²⁸⁹ มติชน 19 กรกฎาคม 2525.

²⁹⁰ “ใครจะรับผิดชอบหากเกิดผิดพลาดเขื่อนน้ำโจน,” มติชน 15 กุมภาพันธ์ 2526.

²⁹¹ มติชน 20 ธันวาคม 2525.

²⁹² มติชน, 21 ธันวาคม 2525.

เส้นทางการพัฒนาจริงหรือ ?”²⁹³ นอกจากนี้ คอทส. ยังเคลื่อนไหวเชิงข้อมูลคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจนโดยการออกหนังสือเล่มสำคัญคือ “เขื่อนน้ำโจน การพัฒนาประเทศผิดแนวทาง (ความพินาศของชีวิตและธรรมชาติ)”²⁹⁴ สู่อสาธนะ

การเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนของ คอทส. ขึ้นสู่จุดสูงสุดในปี พ.ศ.2531 ปราบฏกรรมนี้สะท้อนมาจากคำบอกเล่าของ ภินันท์ โชติรสเศรณี ชาวบ้านในพื้นที่ก่อสร้างเขื่อนน้ำโจน จ.กาญจนบุรี ที่เข้าร่วมการคัดค้านก่อสร้างเขื่อนช่วงปี พ.ศ.2529-2531 โดยกล่าวว่า “... สมัยก่อนมาคนที่ละร้อยกว่าคน มาลงพื้นที่ตามอำเภอต่างๆจัดนิทรรศการ ... ตอนนั้นรัฐบาลก็ไม่ยอมเลิกโครงการ ใช้คำว่าระงับไว้ก่อน นักศึกษาก็ทำท่าว่าจะไม่ยอมจะให้ยกเลิกให้ได้ ตอนนั้นประมาณปี 2531”²⁹⁵

ในประเด็นการจัดตั้งทางอุดมการณ์ การเคลื่อนไหวทางความคิดและอุดมการณ์ของ คอทส. จะใช้วิธีการ “เอาพวกงานฝ่ายซ้ายมาอ่านกัน อ่านกันจริงจัง เช่นหนังสือของเสนีย์ เสาวพงศ์ เรื่องปีศาจ หนังสือเรื่อง แม่ อะไรแบบนี้ จัดตั้งความคิดกันเข้มข้น ขนาดผมเนี่ย ครั้งแรกๆ ผมสมัครไปค่ายผมยังสอบตก อย่างที่ลาดกระบังเนี่ย ผมสอบตก พวกรุ่นพี่สายอนุรักษ์ก็จะมองว่าพวกสายลมแสงแดด ตอนแรกผมไปอยู่องค์การนักศึกษา ก่อน พอองค์การมันล้มผมก็เลยลงมาอยู่ชมรมอนุรักษ์ ช่วงนั้นต้องยอมรับว่าค่ายอนุรักษ์ของลาดกระบังกำลังอยู่ในช่วงสร้างคน ส่วนค่ายที่เข้มแข็งที่สุดก็คือสายเกษตรศาสตร์”²⁹⁶ จากข้อมูลนี้ทำให้พบว่าการจัดตั้งอุดมการณ์ของขบวนการนักศึกษาสายสิ่งแวดล้อมช่วงแรกๆยังคงหยิบยืมงานเขียนของฝ่ายซ้ายในการทำงานทางความคิดกันอยู่ และในกระบวนการทำงานทางความคิดก็จะมีเรื่องการแบ่งแยกนักกิจกรรมโดยการประเมิน “ท่าที” ทางความคิดว่าเป็นพวก “สายลมแสงแดด” หรือไม่ แต่ในความเป็นจริงแล้ว “ต้องเข้าใจว่ารุ่นพวกผมคือยุคที่พยายามรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาขึ้น มันเป็นยุคที่ต้องดิ้น

²⁹³ วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ, “เขื่อนน้ำโจน ความเคลื่อนไหวสำคัญๆ,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 34,36(21-27 กุมภาพันธ์ 2531): 17-19.

²⁹⁴ โปรดดู, คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 15 สถาบัน, เขื่อนน้ำโจน การพัฒนาประเทศผิดแนวทาง (ความพินาศของชีวิตและธรรมชาติ) (กรุงเทพมหานคร:คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 15 สถาบัน, 2530).

²⁹⁵ “แม่ค้าผู้นำการปิดป่าขวางโครงการท่อก๊าซไทย-พม่า ภินันท์ โชติรสเศรณี,” สารคดี 13,156 (กุมภาพันธ์ 2541): 87.

²⁹⁶ สัมภาษณ์ ชัยณรงค์ เศรษฐเชื้อ

รณแสวงหากันเอง การวิเคราะห์การเมืองอะไรต่อมิอะไรพวกเราเน้นอ่านศึกษาจากหนังสือพิมพ์ที่วิเคราะห์กันในสมัยก่อนๆ อย่างพวก ชัชวรินทร์ ชัยวัฒน์ คำหนู สติธิสมาน อะไรพวกนี้ แต่อันนี้ยุคหลังพวกผมแล้วนะ ยุคพวกผมนี้ต้องศึกษากันเอง ทำกันเองหมด พวกเราจะต้องรู้ประวัติศาสตร์ การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา ในส่วนของพวกเราก็ต้องรู้เรื่องการเคลื่อนไหวของขบวนการสิ่งแวดล้อมโดยตรงตั้งแต่อดีตจนถึงยุคที่พวกเราเคลื่อนไหว...อุดมการณ์ที่เรายึดถือกันตอนนั้นก็คืออุดมการณ์สิ่งแวดล้อม เราศึกษาและเทรนนิ่งกันเข้มข้นมาก และในเวลานั้นเราพยายามรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษากันด้วย มันก็เลยประจวบเหมาะพอดี ดังนั้น พวกเราจึงได้อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมตอนที่กำลังสร้างขบวนการนักศึกษาขึ้นมาใหม่ นักศึกษาเลยเยอะมาก”²⁹⁷

การทำงานทางความคิดของ คอทส. จึงใช้วิธีการแสวงหากันเอง และระมัดระวังตัวในการถูกแทรกแซงทางความคิด “พวกเราระวังตัวกันมาก จะพยายามไม่ให้ใครหรือองค์กรใดเข้ามาควบคุมความคิดหรือการทำงาน คือเราฟังหมดทุกคน เราเก็บเกี่ยวประสบการณ์ แต่ไม่ยอมให้ใครเข้ามาชี้นำพวกเราได้ อันนี้คือสิ่งที่เห็นพ้องต้องกันในคณะทำงาน” จากข้อมูลนี้ทำให้เห็นภาพว่าการจัดตั้งทางอุดมการณ์ของ คอทส. มีทั้งการแสวงหาความคิดฝ่ายซ้ายในสมัยก่อนและการจัดตั้งโดยใช้สถานการณ์จริง การทำงานอุดมการณ์ในช่วงเวลานั้นใช้วิธีการเรียนรู้ของจริงมากกว่าวิธีการอื่นๆ วิธีการดังกล่าวก็คือการฝังตัวในพื้นที่เป็นเวลาหลายเดือนติดต่อกันเพื่อทำงานทางความคิดกับชาวบ้าน ทำงานความคิดกับชุมชนรอบๆพื้นที่ที่ขัดแย้ง มีการจัดตั้งนักศึกษาเป็นกลุ่มๆลงพื้นที่คราวละ 10-20 คนเพื่อเรียนรู้ปัญหาและทำงานทางความคิดในพื้นที่จริง สลับกับการเคลื่อนไหวต่อสู้ร่วมกันกับชาวบ้าน มีการจัดเวทีปราศรัย ออกแบบกิจกรรมให้คนเข้าร่วม และกระจายนักศึกษาออกไปทำงานทางความคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมตามโรงเรียนต่างๆในชุมชน หลังจากการเคลื่อนไหวทุกครั้งก็จะกลับมาสรุปปัญหาถอดบทเรียนร่วมกัน และจัดตั้งอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมอย่างเข้มข้นผ่านสถานการณ์จริง²⁹⁸

การเคลื่อนไหวกรณีเขื่อนน้ำโจนของ คอทส. ไม่ใช่การเคลื่อนไหวเฉพาะประเด็นสิ่งแวดล้อมเพียงมิติเดียวเท่านั้น แต่มันคือการ “ต่อสู้ทางการเมือง” ไปในเวลาเดียวกัน “ตอนนั้นเรามีความคิดว่าเราเคลื่อนไหวต่อสู้เรื่องเขื่อนน้ำโจนเรากำลังต่อสู้กับเผด็จการทหารด้วย เพราะในตอนนั้นเราศึกษากันเยอะมาก เราศึกษาการต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมต่างๆทั่วโลก เราศึกษาการต่อสู้

²⁹⁷ เรื่องเดียวกัน

²⁹⁸ สัมภาษณ์ หาญณรงค์ เยาวเลิศ, อดีตนักศึกษาและนักกิจกรรมมหาวิทยาลัย

รามคำแหง เคยทำงานร่วมกับคณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบันในกรณีเขื่อนน้ำโจน, 2 กรกฎาคม 2555.

เรื่องสิ่งแวดล้อมในฟิลิปปินส์ สมัยมาร์กอส มันมีมิติการต่อสู้ทางการเมืองเข้มข้นมากเพราะต้องต่อสู้กับเผด็จการทหารด้วย เราเลยได้ความคิดจากตรงนั้นมาเพราะตอนนั้นเรากำลังเผชิญอยู่กับปัญหาทางการเมืองยุคเปรม เราเลยเข้าใจว่าทำไมการต่อสู้เรื่องเขื่อนน้ำโจนจึงเป็นเรื่องการต่อสู้ทางการเมือง คือเป็นการเมืองในสมัยประชาธิปไตยครึ่งใบ” กล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวกรณีเขื่อนน้ำโจนได้ขยายขอบเขตไปสู่การต่อสู้ทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาด้วยประเด็นสิ่งแวดล้อม²⁹⁹

แม้ว่าการเคลื่อนไหวของ คอทส. จะสามารถสร้างแรงสะเทือนในทางสังคมได้จากกรณีเขื่อนน้ำโจน แต่การเคลื่อนไหวในประเด็นอื่นๆกลับมีข้อจำกัด นิโรธ สังข์สุวรรณ อดีต “ผู้ปฏิบัติงาน” นักศึกษาในเมืองช่วงปี พ.ศ.2524-2531 สะท้อนว่าการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมของ คอทส. สามารถสร้างแรงสะเทือนในทางสังคมได้สูงเพราะกรณีเขื่อนน้ำโจนมากกว่ากรณีอื่นๆ แต่มีข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวในประเด็นอื่นๆ นิโรธ มองว่าเป็นปัญหา “ทางชนชั้น” กล่าวคือ เมื่อถึงที่สุดแล้ว นักศึกษาที่เคลื่อนไหวงานกิจกรรมก็จะต้องกลับไปสู่อากเหง้าของตัวเอง ต้องกลับเข้าไปสู่ระบบเดิม จึงไม่สามารถทำงานเคลื่อนไหวเชิงขบวนการได้ตลอดไป หลังจากความเคลื่อนไหวกรณีเขื่อนน้ำโจน “หลังจากเขื่อนน้ำโจนพวกนักศึกษาก็ถดถอยลงมาเยอะ สถานการณ์หลายๆอย่างมันเปลี่ยน ทั้งในตัวขบวนการแล้วก็ฝ่ายรัฐเอง มันเปลี่ยนแปลง”³⁰⁰

กล่าวได้ว่าการระดมทรัพยากรเพื่อจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาครั้งใหม่สามารถทำได้อย่างประสบความสำเร็จ สามารถจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคมได้ การเคลื่อนไหวครั้งใหม่ของขบวนการนักศึกษายังคงใช้รูปแบบของคิรชับเคลื่อนไหวประเด็นปัญหา เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงประเด็นปัญหาอื่นๆ อย่างไรก็ตาม การระดมทรัพยากรจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวของนักศึกษาครั้งนี้ไม่ปรากฏว่าได้รับอิทธิพลเชิงอุดมการณ์และอิทธิพลเชิงการจัดตั้งจากองค์กรภายนอกอื่นๆโดยเฉพาะอิทธิพลจากขบวนการปฏิวัติและการถูกแทรกแซงและตอบโต้จากการขยับเคลื่อนนโยบายมวลชนจากฝ่ายรัฐเหมือนการเคลื่อนไหวของนักศึกษาก่อนหน้านี้ แต่ยังคงมีสายสัมพันธ์ระหว่างรุ่นพี่รุ่นน้อง จากรุ่นสู่รุ่น ความสัมพันธ์นี้มีได้มีลักษณะชี้แนะทางความคิดหรือการทำงานแต่เป็นไปในลักษณะ “แนวร่วม” (Political Allies) ในเชิงประเด็นการเคลื่อนไหว

²⁹⁹ สัมภาษณ์ ชัยณรงค์ เศรษฐเชื้อ

³⁰⁰ เรื่องเดียวกัน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สำหรับการสรุปผลการวิจัยในบทที่ 5 ผู้วิจัยจะใช้กรอบทฤษฎีขอบข่ายการนักศึกษาไทยในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึงปี พ.ศ.2531 มาทำการวิเคราะห์สรุปข้อมูลตัวแปรต่างๆที่ได้ นำเสนอไว้ในบทที่ 3 และในบทที่ 4 อย่างเป็นระบบตามกรอบทฤษฎีที่ใช้ และนำเสนอ ข้อเสนอแนะ (Contribution) ที่ได้จากงานวิจัยชิ้นนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 Political Structure (โครงสร้างทางการเมือง)

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ Political Structure สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยกันคือ คือ 1. International Context และ 2. Political Institutions

5.1.1.1 International Context หมายถึง บริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หากอธิบายเฉพาะเจาะจงลงไปหมายถึงความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายของประเทศต่างๆโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างคอมมิวนิสต์จีนกับสหภาพโซเวียต Weaterby¹ ซึ่งว่าความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจโลกส่งผลกระทบต่อประเทศโลกที่สาม เนื่องจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประเทศโลกที่สามและมหาอำนาจคือรูปแบบความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน การดำเนินนโยบายภายในของประเทศโลกที่สามจึงได้รับอิทธิพลจากตัวแปรภายนอก (External Variable) ซึ่งหมายถึงอิทธิพลจากมหาอำนาจที่ประเทศโลกที่สามนั้นเป็นพันธมิตรอยู่หรือมีแนวโน้มว่าจะยอมรับมหาอำนาจนั้น ทำให้นโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโลกที่สามและมหาอำนาจเกิดความเปลี่ยนแปลง (Relation Change) จนนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ใหม่ๆภายในประเทศโลกที่สามนั่นเอง

ความเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกในยุคทศวรรษที่ 2520 โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเปลี่ยนแปลงเชิงยุทธศาสตร์ของโลกฝ่ายสังคมนิยมอันมีประเทศจีนและสหภาพโซเวียตเป็นหัวขบวนนำ ทั้งสองประเทศนี้เกิดความขัดแย้งกันเองในทางสากล และส่งผลต่อขบวนการปฏิวัติทั่วโลก สำหรับในประเทศไทยนั้น ส่งผลที่สำคัญ 3 ประการ คือ

¹ Josept Weatherby, The Other World : Issue and Politics in the Third World (New York: Mcmillan, 1987), pp.82-93.

ประการแรก พรรคคอมมิวนิสต์จีนเปลี่ยนแปลงนโยบายต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในการสนับสนุนการปฏิวัติ ความเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ของจีนที่มีต่อภูมิภาคอินโดจีนคือความขัดแย้งทางการเมืองกับสหภาพโซเวียต การเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์จีนต้องการขจัดอิทธิพลของสหภาพโซเวียต-เวียดนามในประเทศกัมพูชา ดังนั้น คอมมิวนิสต์จีนจึงทำการเจรจากับไทยเพื่อหาแรงสนับสนุนในทางการเมือง โดยแลกกับการลดความช่วยเหลือพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จึงส่งผลต่อขบวนการปฏิวัติในประเทศไทยเป็นอย่างมากเนื่องจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์จีนมาอย่างยาวนาน และพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็มีความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆในประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งขบวนการนักศึกษา

ประการที่สอง ความสับสนทางความคิดและความสับสนทางการเมืองในขบวนการปฏิวัติสังคมนิยมทั่วโลก ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนกลุ่มต่างๆภายในขบวนการปฏิวัติ (Socialist Conflict) สำหรับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยย่อมเผชิญกับปัญหาดังกล่าวโดยเฉพาะหลังจากที่กองทัพเวียดนามบุกยึดประเทศกัมพูชาทั้งๆที่เป็นประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์เช่นเดียวกัน ทำให้สมาชิกพรรค ผู้ปฏิบัติงาน และแนวร่วมของพรรคต่างตั้งคำถามต่อสิ่งที่เกิดขึ้นและพยายามค้นหาคำตอบที่ถูกต้องในทางสากล แต่ศูนย์การนำของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมิได้มีท่าทีใดๆต่อสิ่งที่เกิดขึ้นมากนัก จนกระทั่งในเวลาต่อมาทางพรรคกลับเคลื่อนไหวโจมตีสหภาพโซเวียตและเวียดนาม ซึ่งสร้างความสับสนยิ่งขึ้นไปอีก (Ideology Confusion)

ประการที่สาม เกิดการตั้งคำถามต่อทฤษฎีการปฏิวัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีการวิเคราะห์สภาพสังคมไทยของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว (ประมาณปี พ.ศ.2522-2525) พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยังคงยืนยันการวิเคราะห์สภาพสังคมไทยว่าเป็น “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” ตามพรรคคอมมิวนิสต์จีน ขบวนการนักศึกษาในบางส่วนเกิดความสับสน (Ideology Confusion) และนำไปสู่การตั้งคำถามและโต้แย้งทางทฤษฎีความขัดแย้งทางความคิด (Ideology Conflict) ดังกล่าวส่งผลให้ผู้คนส่วนหนึ่งในขบวนการปฏิวัติถอนตัว นักศึกษากลับเข้าเมือง เกิดบรรยากาศความขบเซ้าและเกิดสภาพความผิดหวังในการเปลี่ยนแปลงสังคม สิ่งที่เกิดขึ้นส่งผลต่อขบวนการนักศึกษาในเมืองโดยตรงเนื่องจากขบวนการนักศึกษาในเมืองหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ส่วนหนึ่งยอมรับการชี้้นำจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่เมื่อเกิด “วิกฤติศรัทธา” (Ideology Decline) จึงทำให้การเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายต้องลดบทบาทไปในที่สุด

5.1.1.2 Political Institutions หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันทางการเมืองภายใน (Internal Variable) ประเทศโลกที่สามซึ่งมีแนวโน้มได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอก ในที่นี้คือความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายทางการเมืองภายในประเทศโลกที่สามที่จะต้องปรับเปลี่ยนไปตามอิทธิพลของมหาอำนาจที่ประเทศโลกที่สามนั้นยอมรับ ความเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายภายในถือว่าเป็นตัวแปรตาม (Dependent Variable) จากตัวแปรต้นภายนอก คือ ตัวแปรความขัดแย้งระหว่างคอมมิวนิสต์จีนกับสหภาพโซเวียต Levy² ให้คำอธิบายว่านโยบายของรัฐคือตัวแปรที่สำคัญในการกำหนดโครงสร้างโอกาสทางการเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวทางภายในสังคมนั้นๆ

สำหรับประเทศไทยในทศวรรษที่ 2520 ความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจโลกภายนอกส่งผลบางประการต่อกระบวนการกำหนดนโยบายภายใน สำหรับในประเทศไทยช่วงเวลาจากปี พ.ศ.2519 ถึงปี พ.ศ.2531 โครงสร้างโอกาสทางการเมืองในฐานะตัวแปรต้น (Independent Variable) ส่งผลต่อขบวนการเคลื่อนไหวของนักศึกษาในเมืองในฐานะตัวแปรตาม (Dependent Variable) แต่ช่วงเวลา สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงเวลาใหญ่ด้วยกัน ทั้ง 3 ช่วงเวลานี้อยู่ในส่วนการวิเคราะห์แบบกระบวนการทางการเมือง (Political Process) คือ

5.1.2 Political Process and Political Opportunity Structure (กระบวนการทางการเมืองและโครงสร้างโอกาสทางการเมือง)

กระบวนการทางการเมืองในที่นี้ คือ โครงสร้างการดำเนินนโยบายทางการเมืองของรัฐ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 ถึงปี พ.ศ.2531 ส่งผลให้เกิดโครงสร้างโอกาสทางการเมืองต่อขบวนการนักศึกษาในแต่ละช่วงเวลาดังต่อไปนี้

5.1.2.1 โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure) ระหว่างปี พ.ศ.2519 จนถึง พ.ศ.2520 รัฐดำเนินนโยบายแบบเข้มงวด ส่งผลเชิงกดดันทางการเมือง (Political Oppression) ต่อขบวนการนักศึกษาโดยตรง มีผลทำให้ขบวนการนักศึกษาถูกกดทับจากนโยบายทางการเมืองของรัฐ มีโอกาสน้อยในการระดมทรัพยากรนักศึกษาให้เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหว

เมื่อพิจารณาจากการวิเคราะห์ในช่วงเวลาดังกล่าวตามที่ปรากฏในบทที่ 3 จะพบว่ารัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร ดำเนินนโยบายควบคุมทางการเมืองอย่างเข้มข้นเนื่องจากเพิ่งผ่าน

² Daniel Levy, "Student Politics in Contemporary Latin America," in Canadian Journal of Political Science, conclusion.

สถานการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 (ขวาพิฆาตซ้าย) ไม่นาน การควบคุมไม่ใช่เฉพาะนักศึกษา เท่านั้นแต่ยังรวมไปถึงกลุ่มอื่นๆด้วย สำหรับนักศึกษานั้นรัฐบาลออกคำสั่งหลายฉบับเพื่อปิดกั้นโอกาสในการระดมทรัพยากรนักศึกษา (Student Resource Mobilization) ในการจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหว (Student Movement Organization) เพื่อเคลื่อนไหวทางสังคม (Student Movement) จากโครงสร้างทางการเมืองที่ไม่เปิดโอกาสให้แก่ขบวนการนักศึกษาจึงทำให้นักศึกษาเคลื่อนไหวทางสังคมได้อย่างมีข้อจำกัด ทั้งนี้เกิดสภาพกดดันทางการเมือง (Political Oppression) ต่อตัวนักศึกษาโดยตรงเช่นเดียวกัน

5.1.2.2 โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure) ระหว่างปี พ.ศ.2520 ถึงปี พ.ศ.2523 รัฐดำเนินนโยบายผ่อนคลายทางการเมือง จึงทำให้เกิดโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity) ส่งผลให้นักศึกษาสามารถระดมทรัพยากร (Student Resource Mobilization) จนนำไปสู่การจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคม (Student Movement) ขึ้นมาได้

รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เปลี่ยนแปลงนโยบายทางการเมืองอย่างชัดเจนหากเทียบกับรัฐบาลธานินทร์ กรัยวิเชียร การดำเนินนโยบายของรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์นั้นมุ่งเน้นการ “ผ่อนคลายทางการเมือง” เนื่องจากปัจจัย 2 ประการก็คือ 1.ต้องการลดความตึงเครียดภายในประเทศจากการเมืองแบบ “ขวาพิฆาตซ้าย” และ 2.ต้องการลดความตึงเครียดกับประเทศคอมมิวนิสต์โดยรอบเนื่องจากสถานการณ์สากลช่วงเวลานี้เปลี่ยนแปลง จากนโยบายผ่อนคลายทางการเมืองจึงส่งผลให้เกิดการขยายโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity) นักศึกษาที่ต้องการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงสามารถระดมทรัพยากรนักศึกษา (Student Resource Mobilization) เพื่อหาทางจัดตั้งองค์กร (Student Movement Organization) จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคม (Student Movement) ได้ในที่สุด แต่มีตัวแปรอีกหนึ่งตัวแปรเกิดขึ้นก็คือ การจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคมของนักศึกษาในระยะเวลานี้ได้รับอิทธิพลทางอุดมการณ์ (Ideology Relation) โดยตรงจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ส่วนนี้ในหัวข้อตัวแสดงทางการเมือง

5.1.2.3 โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure) ระหว่างปี พ.ศ.2523 ถึงปี พ.ศ.2531 รัฐดำเนินนโยบาย “รุกทางการเมือง” (Political Offensive) ต่อขบวนการปฏิวัติ และต่อขบวนการนักศึกษา ส่งผลให้เกิดแรงกดดันทางการเมืองต่อขบวนการนักศึกษาโดยตรง

การดำเนินนโยบายทางการเมือง 66/2523 ของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ คือ “การรุกทางการเมือง” (Political Offensive) ต่อขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบฝ่ายซ้ายทั้งหมด โครงสร้างโอกาสทางการเมืองในระยะนี้จึงส่งแรงกดดันต่อขบวนการนักศึกษาในเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เนื่องจากขบวนการนักศึกษาในเมืองระหว่างปี พ.ศ.2519 ถึงประมาณ ปี พ.ศ.2525 คือขบวนการ “แนวร่วมเชิงอุดมการณ์” ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การเคลื่อนไหวเชิงนโยบายของรัฐภายใต้ 66/2523 ส่วนหนึ่งต้องการแย่งชิงมวลชนนักศึกษาในเมืองมาจากอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การเคลื่อนไหวแย่งชิงมวลชนนักศึกษาระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายซ้ายเกิดขึ้นอย่างชัดเจนในมหาวิทยาลัยรามคำแหง นักศึกษา “ถูกแทรกแซงทางอุดมการณ์” จากทั้งสองฝ่าย (หมายถึง อุดมการณ์แบบ 66/2523 และอุดมการณ์แบบปฏิวัติ) นอกจากนี้ ผลจากการจัดตั้งองค์กรนักศึกษาโดย 66/2523 ของฝ่ายรัฐมีเป้าหมายเพื่อลดความชอบธรรมของขบวนการนักศึกษาอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ของรัฐ การเคลื่อนไหวดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างชัดเจนที่สุดในช่วงรอยต่อระหว่างความถดถอยของเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันและช่วงที่กำลังรื้อฟื้นขบวนการนักศึกษาครั้งใหม่ในราวปี พ.ศ.2525-2527 ฝ่ายรัฐรุกทางการเมืองต่อขบวนการนักศึกษาอย่างหนักแต่สุดท้ายก็ไม่เป็นผล ขบวนการนักศึกษาที่ไม่ใช่ฝ่ายรัฐยังสามารถดำเนินการเคลื่อนไหวต่อไปได้เพียงแต่ปรับเปลี่ยนเนื้อหาการเคลื่อนไหวไปประเด็นต่างๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งจะกล่าวถึงการวิเคราะห์ส่วนนี้ต่อไป

กล่าวโดยสรุป โครงสร้างโอกาสทางการเมืองเชิงนโยบายทั้งสามช่วงเวลาดังกล่าวสรุปได้ว่า ระยะเวลาที่ 1 โครงสร้างโอกาสทางการเมืองไม่ขยายตัวเนื่องจากรัฐใช้นโยบายเข้มงวดในการควบคุมทางสังคม (Social Control) ระยะเวลาที่ 2 โครงสร้างโอกาสทางการเมืองขยายตัวมากขึ้นโดยการใช้นโยบายผ่อนคลายทางการเมือง จึงทำให้นักศึกษาสามารถระดมทรัพยากรเพื่อจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคมได้มากขึ้น และ ระยะเวลาที่ 3 โครงสร้างโอกาสทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไปสู่การออกนโยบายรุกทางการเมืองโดยรัฐเพื่อหาทางตอบโต้ความเคลื่อนไหวทางสังคมของขบวนการปฏิวัติ รวมไปถึงขบวนการนักศึกษาในเมืองด้วย

5.1.3 Political Actor (ตัวแสดงทางการเมือง)

ตัวแสดงทางการเมืองในฐานะตัวแปรตาม (Dependent Variable) ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐและผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงนอกรัฐ ในการวิเคราะห์นี้มี 2 ตัวแสดง คือ 1. พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในฐานะขบวนการปฏิวัติ (Revolutionary Movement) และ 2. ขบวนการนักศึกษา (Student Movement)

1. Altbach³ ชี้ว่าขบวนการนักศึกษาในประเทศโลกที่สามบางประเทศมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับขบวนการปฏิวัติ ถ้าหากขบวนการปฏิวัติถดถอยก็มักจะส่งผลต่อขบวนการนักศึกษาด้วย สำหรับในประเทศไทยยุคทศวรรษที่ 2520 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยคือขบวนการปฏิวัติที่สำคัญที่สุดและมีความสัมพันธ์เชิงอุดมการณ์ (Ideology Relations) กับขบวนการนักศึกษาในเมืองอย่างชัดเจน

ขบวนการปฏิวัติในประเทศไทยได้รับผลสะท้อนทางการเมือง (Political Oppression) จากนโยบายของรัฐในช่วงปี พ.ศ.2523 ถึงปี พ.ศ.2531 โดยตรง เนื่องจากนโยบายของรัฐในระบอบดังกล่าวต้องการรุดทางการเมืองต่อขบวนการปฏิวัติด้วยการจัดตั้งองค์กรต่างๆในทางการเมืองของรัฐขึ้นทั้งในเมืองและในชนบทเพื่อหาทางตอบโต้การปฏิวัติด้วยกำลังอาวุธและตอบโต้ทางความคิด

ความขัดแย้งในโลกสังคมนิยมระดับสากล ทำให้เกิดความถดถอยทางการเมืองของขบวนการปฏิวัติในประเทศไทยด้วย ประเด็นสำคัญที่สุดคือส่งผลให้เกิดความ “เสื่อมศรัทธาต่ออุดมการณ์การปฏิวัติ” (Ideology Decline) ต่อขบวนการปฏิวัติในประเทศไทย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4 พบว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้เข้ามาเคลื่อนไหวทางการเมืองในหมู่นักศึกษาในเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างปี พ.ศ.2519-2523 การเคลื่อนไหวเรียกร้องการปกครองตนเองของนักศึกษาในสถาบันต่างๆได้รับการชี้นำทั้งยุทธศาสตร์และยุทธวิธี รวมไปถึงอุดมการณ์ทางการเมืองโดยผู้ปฏิบัติงานในเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยผ่านเอกสารลับต่างๆจำนวนหนึ่ง การจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหว “เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบัน” มีอิทธิพลทางความคิดมาจากพรรคคอมมิวนิสต์อย่างชัดเจน เนื่องจากในระบอบดังกล่าวพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกำลังดำเนินยุทธศาสตร์การปฏิวัติในเมืองเพื่อเชื่อมร้อยการปฏิวัติในเขตชนบท พรรคฯมองขบวนการนักศึกษาในเมืองว่าเป็น “กองหน้าสะพานเชื่อม” ในทางทฤษฎีการปฏิวัติ ดังนั้นจึงต้องมีการทำแนวร่วมกับนักศึกษาในเมืองโดยตรงเนื่องจากขบวนการนักศึกษาจะสามารถนำพากระแสการปฏิวัติทางชนชั้นให้สูงขึ้นได้ แต่ลักษณะการทำแนวร่วมนั้นมักอยู่ในอยู่รูปแบบทางความคิด อุดมการณ์ และทางปัญญา (Intellectual Allies) มากกว่ารูปแบบอื่นๆเนื่องจากในทางทฤษฎีของพรรคฯนั้นยังคงมองว่านักศึกษาไม่ใช่ชนชั้นปฏิวัติโดยตรง นักศึกษาคือชนชั้นนายทุนน้อยที่มีองค์กรจัดตั้งมวลชนของตนเองเท่านั้น นักศึกษาจึงมีหน้าที่ทางความคิดเพื่อเชื่อมร้อยการปฏิวัติในเมืองกับ ในชนบทเข้า

³ Philip G. Altbach, Student politics: Perspectives for the eighties (New York: Scarecrow Press, 1981), p.11.

ด้วยกันผ่านทฤษฎีของหน้าสะพานเชื่อม นักศึกษามีบทบาทในทางปัญญาไม่ใช่การเข้าปฏิบัติโดยตรงเหมือนชนชั้นแรงงานและชาวนา อย่างไรก็ตาม การถกเถียงประเด็นทฤษฎีของหน้าสะพานเชื่อมเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและยังไม่สามารถหาข้อสรุปได้ก็เกิดวิกฤติศรัทธาขึ้นมาเสียก่อน

กล่าวโดยสรุป พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงเข้าเคลื่อนไหวทั้งความคิดและจัดตั้งต่อขบวนการนักศึกษาในเมืองโดยตรง เพื่อหวังผลในการปฏิวัติที่ตั้งสรุปมา แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องสะดุดลงไปเมื่อเกิดวิกฤติศรัทธาและความสัมพันธ์ในรูปแบบดังกล่าวไม่เคยปรากฏขึ้นอีกเลยแม้ว่าสถานการณ์วิกฤติศรัทธาผ่านพ้นไปแล้วก็ตาม

2. ขบวนการนักศึกษา นอกจากขบวนการนักศึกษาในเมืองได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐแต่ละช่วงเวลาแล้ว ขบวนการนักศึกษาในเมืองยังมีความสัมพันธ์เชิงอุดมการณ์ทางการเมือง (Ideology Relations) ในรูปแบบความสัมพันธ์เชิงปัญญาชน (Intellectual Allies) กับขบวนการปฏิวัติอย่างชัดเจนโดยเฉพาะช่วงปี พ.ศ.2519 ถึงประมาณปี พ.ศ.2525

หลังจากที่ขบวนการนักศึกษาในเมืองสามารถระดมทรัพยากรเพื่อจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวได้แล้ว สิ่งหนึ่งที่ไม่อาจละเลยในการอธิบายได้ก็คือในระยะเวลาที่นักศึกษาระดมทรัพยากรเพื่อจัดตั้งและเคลื่อนไหวอยู่นั้นนักศึกษารับอิทธิพลทางอุดมการณ์จากมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไปพร้อมๆกัน การระดมทรัพยากรการเข้าร่วมจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหว (เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบัน) จึงเป็นการ “จัดตั้งองค์กรแนวร่วมขบวนการปฏิวัติ” เมื่อพิจารณาจากแนวทางการเคลื่อนไหว ประเด็นการเคลื่อนไหว และอุดมการณ์ในการเคลื่อนไหวตามที่ปรากฏในบทที่ 4 จะพบว่ามีความคล้ายคลึงกับกับการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นกรณีต่อต้านเวียดนามบุกยึดกัมพูชา กรณีผู้อพยพอินโดจีน กรณีค่าครองชีพ เป็นต้น มีเอกสารหลายชิ้นถูกส่งเข้ามาทำงานทางความคิดในขบวนการนักศึกษาในแต่ละประเด็น เอกสารเหล่านั้นมีทั้งให้ข้อคิดเห็น เสนอแนะแนวทางทางการเมือง เสนอยุทธวิธีการต่อสู้ เสนอการทำแนวร่วม รวมไปถึงเสนอเป้าหมายที่แท้จริงในการเคลื่อนไหว ดังนั้น การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในเมืองภายหลังที่สามารถจัดตั้งเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันได้แล้วคือการเคลื่อนไหวที่ล้าไปกับการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ข้อสังเกตหนึ่งที่ผู้วิจัยตั้งเอาไว้ก็คือ การเคลื่อนไหวของเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันอาจจะไม่ทำตามการชี้นำของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหมดทุกเรื่อง เนื่องจากขบวนการนักศึกษาต้องประสบกับข้อจำกัดในทางความคิด มีความพยายามที่จะยืนด้วยตนเองในทางการเมือง แต่ไม่สามารถทำได้เนื่องจาก “ขบวนการนักศึกษาไม่มีทฤษฎีทางการเมืองเป็นของตนเอง” โดยสรุป ขบวนการ

นักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถูกครอบงำทางความคิดโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย นอกจากนี้ยังตกเป็นเป้าการถูกช่วงชิงทางการเมืองจากฝ่ายอื่นๆ เช่น ฝ่ายรัฐ เป็นต้น สภาพดังกล่าวจึงวิเคราะห์ได้ว่าขบวนการนักศึกษา “ไม่เป็นตัวของตัวเอง” ในทางการเมือง เนื่องจากข้อจำกัด เช่น ความอ่อนวัยทั้งวัยวุฒิและประสบการณ์ทางการเมือง ความแหลมคมทางความคิดไม่เพียงพอที่จะทำงานเคลื่อนไหวในประเด็นใหญ่ๆ นักศึกษาบางคนมีลักษณะ “ซ้ายจัด” จนไม่สามารถทำงานเคลื่อนไหวได้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามยังมีตัวแปรแทรกอิสระ (Independent Variable) ปრაกฏขึ้นอีก 2 ตัวแปร คือ “ความขัดแย้งระหว่างสังคมนิยม” (Socialist Conflict Variable) ที่ส่งผลเชิงอุดมการณ์ต่อขบวนการนักศึกษา และ ตัวแปรเชิงประชากรนักศึกษา (Student Populations Variable) ที่ส่งผลต่อสถานภาพบางประการของขบวนการนักศึกษา

“ความขัดแย้งระหว่างสังคมนิยม” (Socialist Conflict) ทำให้เกิดความสับสนทางอุดมการณ์ นำไปสู่ความถดถอยทางอุดมการณ์ของขบวนการนักศึกษาในเมืองซึ่งอุดมการณ์ดังกล่าวนักศึกษาได้รับอิทธิพลมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์ต้องเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงของสังคมนิยมในระดับสากลและไม่สามารถปรับตัวเชิงอุดมการณ์ได้ นักศึกษาจึงถอยออกจากอุดมการณ์ดังกล่าว (Ideology Conflict and Decline) พร้อมกับความถดถอยทั้งขบวนการ (Student Movement Decline)

ความขัดแย้งระหว่างสังคมนิยมในระดับสากลที่ส่งผลสะท้อนทางอุดมการณ์แบบฝ่ายซ้ายของขบวนการศึกษามากที่สุดก็คือความขัดแย้งระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์จีนกับพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ความขัดแย้งขึ้นสู่จุดตึงเครียดมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อกองทัพสังคมนิยมเวียดนามบุกเข้ายึดกัมพูชาเพื่อขับไล่อำนาจรัฐบาลสังคมนิยมกัมพูชา (เขมรแดง) ออกจากอำนาจรัฐ สิ่งที่เกิดขึ้นทำให้ขบวนการปฏิวัติในประเทศไทยเกิดความรู้สึกสับสนโดยทั่วไปเนื่องจากโดยปกติแล้ว “เข้าใจ” กันว่าการปฏิวัติทางชนชั้นเป็นเรื่องสากล การเคลื่อนไหวปฏิวัติในประเทศต่างๆ ล้วนใช้ทฤษฎีและอุดมการณ์อย่างเดียวกัน (มาร์กซิส-เลนินนิสต์) แต่เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างจีนและสหภาพโซเวียตเมื่อทศวรรษที่ 1960 และดำเนินไปจนถึงยุคทศวรรษที่ 1980 ความขัดแย้งได้ลุกลามมาถึงภูมิภาคอินโดจีนและส่งผลกระทบต่อขบวนการปฏิวัติในประเทศไทยโดยตรงเนื่องจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นพันธมิตรที่เหนียวแน่นกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน เมื่อจีนทำการประกาศว่าเวียดนามคือศัตรูจึงสร้างความสับสนต่อคนในขบวนการอย่างมาก นอกจากนี้ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยังมีได้มีท่าทีใดๆ ต่อความสับสนดังกล่าวแต่กลับมีจุดยืนอยู่ข้างจีนเต็มที่และกล่าวโจมตีเวียดนาม แต่ความขัดแย้งระหว่างสังคมนิยมยังไม่ใช่เพียงปัจจัยเดียวเท่านั้น

ที่ทำให้เกิดวิกฤติศรัทธา วิกฤติศรัทธาเกิดขึ้นเพราะว่าเกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีการปฏิวัติ และทฤษฎีการวิเคราะห์สภาพสังคมไทยของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยของพวกเขา ปัญญาชนมากกว่า แต่ปัจจัยความขัดแย้งระหว่างสังคมนิยมก็ส่งผลให้เกิดความเสื่อมศรัทธาต่อแนวทางปฏิวัติสากล เมื่อทั้งสองปัจจัยนี้เกิดขึ้นพร้อมกัน ผู้วิจัยจึงถือรวมเป็นคำอธิบายว่า “วิกฤติศรัทธา” หรือในทางทฤษฎีก็คือ Ideology Conflict and Decline ดังนั้นโดยสรุป ความถดถอยของขบวนการนักศึกษาในช่วงวิกฤติศรัทธาเกิดจากตัวแปร 2 ตัวแปรก็คือ 1. ตัวแปรความขัดแย้งระหว่างโลกสังคมนิยม และ 2. ตัวแปรความเสื่อมศรัทธาต่อทฤษฎีปฏิวัติและทฤษฎีวิเคราะห์สภาพสังคมไทยของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

สำหรับตัวแปรเชิงประชากรนักศึกษา (Student Populations) Altbach⁴ ชี้ว่าสถาบันการศึกษาระดับสูงในประเทศโลกที่สามเป็นสถาบันที่ที่ “พิเศษ” สำหรับกลุ่มคนที่ “พิเศษ” ในการที่จะเข้าไปศึกษาเล่าเรียน คนที่ได้เข้าเรียนมหาวิทยาลัยจะเป็นกลุ่มคนที่มีอภิสิทธิ์ในระดับหนึ่ง คนที่สามารถเข้าไปเรียนในมหาวิทยาลัยได้จะต้องเป็นกลุ่มคนที่มีฐานะทางสังคม-เศรษฐกิจค่อนข้างดีและเป็นคนกลุ่มน้อยภายในสังคม อีกประการหนึ่งก็คือการศึกษาภายในมหาวิทยาลัยมักจะมีช่องทางทางการเมืองและอยู่ใกล้ชิดกับอำนาจอยู่เสมอ แต่ความเปลี่ยนแปลงเชิงจำนวนประชากรนักศึกษาในประเทศไทยในยุคทศวรรษที่ 2520 มีแนวโน้มสูงขึ้น ดังนั้น สถานภาพความเป็น “คนกลุ่มพิเศษ” จึงแปรผกผันกับจำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากนักศึกษาไม่ได้มีแนวโน้มเป็นคนกลุ่มเล็กที่พิเศษในสังคมขึ้นเรื่อยๆ ปัจจัยที่ทำให้จำนวนประชากรนักศึกษาเพิ่มขึ้นก็คือการขยายตัวในระดับอุดมศึกษานั่นเอง

การขยายตัวทั้งจำนวนนักศึกษาและการขยายตัวของการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย พบว่าในทศวรรษที่ 2520 มีแนวโน้มอัตราการขยายตัวสูงขึ้น ทั้งสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา (มหาวิทยาลัยและวิทยาลัย) และจำนวนประชากรนักศึกษา นัยสำคัญของแนวโน้มดังกล่าวอีกประการหนึ่งก็คือหากพิจารณาในบทที่ 4 จะพบประเด็นความเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรต่างๆที่นักศึกษาเข้ามาเรียน กล่าวคือ สาขาวิชากลุ่มวิทยาศาสตร์มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สาขาวิชากลุ่มสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มีแนวโน้มลดลงมา ดังนั้น แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงในหลักสูตรการศึกษาสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สูงขึ้นมันได้สะท้อนความเป็นจริงประการหนึ่งว่านักศึกษาสนใจอนาคตของตัวเองมากกว่าประเด็นทางสังคมเนื่องจากนักศึกษาต้องการตำแหน่งงานที่ว่างอยู่ในเงื่อนไขที่จะต้องมียุทธศาสตร์เฉพาะด้าน (Particular Skill)

⁴ Philip G. Altbach, Student Politics: Perspectives for the eighties, p. 10.

จึงทำให้นักศึกษาลดความสำคัญในการทำกิจกรรมนอกห้องเรียนและเพิ่มความสำคัญในการเรียนของตนเองมากขึ้น ดังนั้น ปัจจัยทางด้านความเปลี่ยนแปลงของประชากรนักศึกษาและความเปลี่ยนแปลงของการศึกษาในระดับอุดมศึกษาจึงส่งผลกระทบต่อสถานภาพ “คนกลุ่มเล็กที่พิเศษ” ของนักศึกษาในเมืองยุคทศวรรษที่ 2520 อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สถานภาพพิเศษดังกล่าวเชื่อมโยงกับภาพลักษณ์ทางการเมือง (Political Symbol) ของนักศึกษาในเชิงปริมาณและคุณภาพ ดังนั้นในทางทฤษฎีจึงหมายถึง แม้ว่าจำนวนนักศึกษาจะมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นแต่นักศึกษาที่เพิ่มขึ้นเหล่านั้นเกิดจากหลักสูตรสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (ถึงแม้ไม่ใช่สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องทั้งหมดก็ตาม) ที่ขยายตัวมากขึ้นจึงทำให้นักศึกษาสาขาวิชานี้มีจำนวนโดยเฉลี่ยมากกว่านักศึกษาสาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ นักศึกษาที่เข้ามาเรียนส่วนใหญ่จึงมีแนวโน้มสนใจเรียนหนังสือมากกว่าการทำกิจกรรมเนื่องจากต้องการตำแหน่งงานที่มีจำกัด ดังนั้น นักศึกษาในประเทศโลกที่สามที่มีสถานภาพเป็น “ประชากรกลุ่มเล็กที่พิเศษ” จึงมีแนวโน้ม “ไม่ใช่ประชากรกลุ่มพิเศษ” มากขึ้นเรื่อยๆ จากปริมาณนักศึกษาที่เพิ่มขึ้นนั่นเอง

อนึ่ง ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าตัวแปรเชิงประชากรนักศึกษานี้ในประเทศไทยนี้แม้จะไม่มีนัยยะต่อความเปลี่ยนแปลงเชิงขบวนการนักศึกษาอย่างเห็นได้ชัดมากเท่าตัวแปรอื่นๆ แต่ถือว่าเป็นตัวแปรที่ไม่สามารถละเลยจากการวิเคราะห์ได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทั้งประชากรนักศึกษาและการขยายตัวในระดับอุดมศึกษายุคทศวรรษที่ 2520 ไม่ได้มีแนวโน้มลดลงเลย ตรงกันข้ามกลับเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

หลังจากขบวนการนักศึกษาถดถอยลงไปเนื่องจากตัวแปรต่างๆที่กล่าวมา ขบวนการนักศึกษาในระยะที่สองจึงมีลักษณะคลี่คลายตัวไปสู่ “ขบวนการนักศึกษาครั้งใหม่” (New Student Movement) หมายถึง นักศึกษาทำการระดมทรัพยากรอีกครั้งหนึ่งเพื่อจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหว แต่มิได้รับอิทธิพลจากภายนอกโดยเฉพาะจากขบวนการปฏิวัติ และได้เข้าร่วมการต่อสู้ทางการเมืองในลักษณะเป็นแนวร่วมกับชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีขบวนการนักศึกษาที่ยังเคลื่อนไหวประเด็นทางการเมืองเช่นเดิมแต่ผ่อนคลายลงไปมากหลังจากความถดถอยเชิงอุดมการณ์แบบพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

หากพิจารณาจากข้อมูลขบวนการนักศึกษาในเมืองตั้งแต่ ปี พ.ศ.2526 ถึง พ.ศ.2531 จะพบว่าภายหลังจากที่เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันหมดบทยาหลงไปพร้อมๆกับอุดมการณ์แบบพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (หมายถึงอุดมการณ์ Marxist-Leninist) ได้เกิดการระดมทรัพยากรนักศึกษาครั้งใหม่ (Student Resource Mobilization) เพื่อหาทางจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหว (Student Movement Organization) ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งนักศึกษาสามารถทำได้

อย่างประสบความสำเร็จแต่มีลักษณะความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดก็คือ ขบวนการนักศึกษาในเมืองช่วงเวลานี้ไม่ได้รับอิทธิพลเชิงอุดมการณ์แบบปฏิวัติอย่างชัดเจน ไม่มีลักษณะเป็นแนวร่วมกับขบวนการปฏิวัติ และเกิดการขยายเนื้อหาเชิงประเด็นในการเคลื่อนไหวมากยิ่งขึ้น

ช่วงเวลานี้เกิดการจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวถึง 4 แนวทางด้วยกัน ได้แก่ 1.แนวงานเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง กลายมาเป็นสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) 2.แนวงานด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ กลายมาเป็นคณะกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบัน (คอทส.) 3.แนวค่ายอาสาพัฒนาชนบท กลายมาเป็นสหพันธ์ค่ายพัฒนาชนบทแห่งประเทศไทย (สคท.) และ 4.แนวงานภายใน กลายมาเป็นเครือข่ายสภานักศึกษา

ประเด็นที่น่าสังเกตก็คือ ในส่วนสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และคณะกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบัน สามารถทำงานเคลื่อนไหวต่อเนื่องได้ในขณะที่อีกสองแนวทาง คือ สหพันธ์ค่ายอาสาพัฒนาชนบทแห่งประเทศไทย และเครือข่ายสภานักศึกษา แทบไม่มีบทบาทใดๆในการเคลื่อนไหวทางสังคมเลย แล้วก็หายไปในที่สุด

การจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวครั้งใหม่ไม่ได้เกิดจากการชี้แนะขององค์กรภายนอกขบวนการนักศึกษาเช่นที่เคยเกิดขึ้นกับเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันแต่อย่างใด แต่เกิดจากการพูดคุยโดยตรงของนักศึกษาด้วยกันเอง ระดมทรัพยากรจัดตั้งกันเองโดยไม่มีอิทธิพลจากภายนอกขบวนการ

สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยยังคงเคลื่อนไหวในประเด็นสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างต่อเนื่อง เช่น การเคลื่อนไหวคัดค้านการต่ออายุผู้บัญชาการทหารบกในปี พ.ศ. 2528 โดยมองว่าการต่ออายุราชการคือการสร้างฐานอำนาจของทหารมากกว่าเรื่องอื่น การเคลื่อนไหววิพากษ์วิจารณ์การจัดซื้อเครื่องบินรบ F-16 ว่าสิ้นเปลืองงบประมาณโดยเปล่าประโยชน์ในขณะที่เศรษฐกิจในประเทศกำลังย่ำแย่ ประเด็นการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 การเคลื่อนไหวในประเด็นเศรษฐกิจโดยกล่าวว่ารัฐบาลแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจไปไม่ถึงโครงสร้างลดความเหลื่อมล้ำไม่ได้ นอกจากนี้ยังเคลื่อนไหวในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาโลกาภิวัตน์ เช่น ประเด็นเรื่องสิทธิบัตรยา ประเด็นกฎหมายลิขสิทธิ์ และปัญหาสิ่งทอ เป็นต้น สหพันธ์นิสิตนักศึกษามองว่าปัญหาเหล่านี้เกิดจากประเทศมหาอำนาจข้ามชาติ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาที่ต้องการเข้ามาเอาเปรียบประเทศไทยผ่านกฎหมายฉบับต่างๆของรัฐบาล และยังคงเคลื่อนไหวกรณีแรงงานด้วย และมีลักษณะการทำงานแนวร่วม (Political Allies) กับองค์กรเคลื่อนไหวอื่นๆ และไม่มีลักษณะถูกชี้นำ

การเคลื่อนไหวทางสังคมของขบวนการนักศึกษาในระยะนี้ที่มีความชัดเจนอีกกลุ่มหนึ่งก็คือ การเคลื่อนไหวของคณะกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบัน (คอบทส.) ในกรณีเขื่อนน้ำโจน การเคลื่อนไหวในกรณีเขื่อนน้ำโจนของขบวนการนักศึกษาสายสิ่งแวดล้อมสามารถสร้างแรงสะท้อนในทางสังคมได้สูงโดยเฉพาะปี พ.ศ.2526-2531 นักศึกษาเคลื่อนไหวโดยเป็นแนวร่วม (Political Allies) กับองค์กรเคลื่อนไหวอื่นๆ โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่การก่อสร้างเขื่อน การเข้าร่วมกับชุมชนท้องถิ่นของขบวนการนักศึกษาในประเด็นสิ่งแวดล้อม ในทางทฤษฎี New Social Movement มองว่าการต่อสู้ของขบวนการทางสังคมในประเทศโลกที่สามมีฐานการต่อสู้ที่ชุมชน และต่อสู้กับโครงสร้างที่กดทับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และปากท้องของชุมชน ดังนั้น ขบวนการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมจึงมีลักษณะเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ที่เพิ่มเข้ามาและมีบทบาทสูง

อย่างก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าขบวนการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมมิได้เพิ่งเกิดขึ้นมาใหม่ในช่วงเวลาดังกล่าว ความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นมาตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 อันที่จริงแล้วมีการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมโดยตลอดตั้งแต่หลัง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เป็นต้นมาเพียงแต่ไม่โดดเด่นเท่าขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเท่านั้น

สรุปจากการวิเคราะห์หามาทั้งหมดข้างต้น งานวิจัยชิ้นนี้ตอบคำถามงานวิจัยที่ว่า “ขบวนการนักศึกษาในเมืองมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไรภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึง ปี พ.ศ.2531 มีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนั้น” ดังนี้

1. ความเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาช่วงปี พ.ศ.2519 ถึง พ.ศ.2520 ตกอยู่ภายใต้อโยบายการทางการเมืองแบบควบคุมอย่างเข้มข้น แม้ว่าจะมีการเคลื่อนไหวปรากฏให้เห็นแต่ว่ามีลักษณะไม่เปิดเผยมากนัก ไม่สามารถระดมนักศึกษาเพื่อจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยที่นักศึกษาไม่ได้รับอนุญาตจากผู้บริหารในการทำกิจกรรมต่างๆ ยกเว้นกิจกรรมที่มหาวิทยาลัยอนุญาตเท่านั้น สรุปคือ ขบวนการนักศึกษาระยะนี้มีข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด

2. ความเปลี่ยนแปลงของขบวนการนักศึกษาช่วงปี พ.ศ.2520 ถึงปี พ.ศ.2531 สามารถแยกช่วงเวลาย่อยได้อีก 2 ช่วง คือ

2.1 พ.ศ.2520 ถึง พ.ศ.2526 จากความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างโอกาสทางการเมือง คือ รัฐเปลี่ยนแปลงนโยบายโดยการผ่อนคลายทางการเมือง ทำให้ขบวนการนักศึกษาสามารถระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อเรียกร้องจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคมขึ้นมาได้ และสามารถทำได้อย่างประสบความสำเร็จจนได้องค์กรหลักของนักศึกษาในระดับประเทศ คือ เครือข่ายนักศึกษาระหว่าง

สถาบัน และนักศึกษาได้ทำการเคลื่อนไหวในประเด็นต่างๆ เช่น ประเด็นทางการเมือง ประเด็นสงครามอินโดจีน ประเด็นปัญหาค่าครองชีพ เป็นต้น

ในกระบวนการระดมทรัพยากรนักศึกษาเพื่อจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวนั้น นักศึกษาได้รับอิทธิพลเชิงอุดมการณ์และการจัดตั้งจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างใกล้ชิด กล่าวได้ว่าในกระบวนการตั้งแต่การเคลื่อนไหวเรียกร้องการปกครองตนเองในช่วงต้นปี พ.ศ.2521 จนถึง พ.ศ.2523 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ส่งผู้ปฏิบัติงานนักศึกษาของพรรคฯเข้าแทรกซึมนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆทั่วกรุงเทพมหานครโดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนมากที่สุด ภายหลังจากที่สามารถจัดตั้ง เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันขึ้นมาได้ ขบวนการนักศึกษาได้ทำการเคลื่อนไหวประเด็นต่างๆภายใต้การชี้นำจากพรรคคอมมิวนิสต์อย่างใกล้ชิดอีกเช่นเดียวกัน

การเคลื่อนไหวของ เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบัน เริ่มเข้าสู่สถานการณ์วิกฤติศรัทธาต่ออุดมการณ์แบบพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในราวปี พ.ศ.2524-2525 เนื่องจากปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1.ความเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมนิยมในระดับสากล ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่าง จีน-สหภาพโซเวียต และลุกลามมาถึงภูมิภาคอินโดจีนผ่านกรณีสงครามอินโดจีน สิ่งที่เกิดขึ้นทำให้ความสัมพันธ์ไทย-จีนเปลี่ยนไปในเชิงบวกแต่ส่งผลกระทบต่อขบวนการปฏิวัติในประเทศไทยโดยตรง ทำให้เกิดการตั้งคำถามต่อแนวทางการปฏิวัติ นอกจากนี้ นโยบาย 66/2523 ของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ยังเป็นตัวแปรสำคัญในการกดดันทางการเมืองต่อขบวนการปฏิวัติและต่อขบวนการนักศึกษาที่ไม่ใช่รัฐโดยตรง 2.เกิดความขัดแย้งในทฤษฎีปฏิวัติและทฤษฎีการวิเคราะห์สภาพสังคมไทยของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งทั่วไปในขบวนการปฏิวัติจนนำไปสู่ วิกฤติศรัทธา ต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยของคนในขบวนการปฏิวัติบางส่วน ผลสะท้อนดังกล่าวทำให้ขบวนการนักศึกษาในเมืองต้องประสบกับความสับสนทางอุดมการณ์ มองว่าอุดมการณ์ของพรรคฯไม่ใช่คำตอบอีกต่อไป (Ideology Decline) และเกิดความเจ็บเหงาในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ในที่สุดจึงเกิดการถดถอยของขบวนการนักศึกษา (Student Movement Decline) โดยทั่วไป เครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบันหมดบทบาทลงอย่างสิ้นเชิงราวกลางปี พ.ศ.2526

อีกประเด็นที่ควรกล่าวถึงก็คือ ในระยะเวลาที่ ขบวนการนักศึกษาในป่าถอนตัวออกจากขบวนการปฏิวัติพร้อมๆกับการล่มสลายลงของเครือข่ายนักศึกษาระหว่างสถาบัน โดยที่จริงแล้วขบวนการนักศึกษาในป่าได้เคลื่อนไหวถอนตัวออกจากขบวนการปฏิวัติก่อนเป็นพวกแรก ในขณะที่ขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายในเมืองได้ถดถอยในทางการเมืองในระยะเวลาไล่เลี่ยกันไม่นานนัก

จากปรากฏการณ์นี้ได้ชี้ชัดอย่างชัดเจนว่าขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายโดยภาพรวมทั้งหมดถดถอย เนื่องจากความถดถอยของขบวนการปฏิวัติโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการนักศึกษาในป่ากับขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายในเมืองจึงถูกยึดโยงโดยอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เมื่ออุดมการณ์ปฏิวัติทางชนชั้นของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยถดถอยลง ขบวนการนักศึกษาฝ่ายซ้ายทั้งหมดจึงถดถอยตามเช่นเดียวกัน

2.2 พ.ศ.2526 ถึง พ.ศ.2531 ขบวนการนักศึกษาได้ระดมทรัพยากรเพื่อจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคมขึ้นใหม่ ในระยะนี้ไม่มีอิทธิพลจากภายนอกขบวนการ (หมายถึงพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและจากฝ่ายรัฐ) เข้ามาในขบวนการนักศึกษาแต่อย่างใด นักศึกษาสามารถจัดตั้งองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองครั้งใหม่ได้ประสบความสำเร็จ ได้แก่ องค์กรสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, องค์กรคณะกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบัน, องค์กรสหพันธ์ค่ายอาสาพัฒนาชนบทแห่งประเทศไทย และเครือข่ายสภานักศึกษาแห่งประเทศไทย แต่มีเพียง 2 องค์กรเท่านั้นที่มีบทบาทเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองอย่างชัดเจน คือ องค์กรสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และ องค์กรคณะกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบัน ส่วนองค์กรที่เหลือไม่มีบทบาทใดๆ มากนักและหายไปในที่สุด การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในระยะเวลา này ยังคงเคลื่อนไหวในประเด็นเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม อาสาพัฒนา และแนววิชาการเช่นเดิมเพียงแต่แบ่งบทบาทการเคลื่อนไหวในแต่ละองค์กรที่เกี่ยวข้องเท่านั้น

5.2 ข้อเสนอแนะ (Contribution)

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ขบวนการนักศึกษาไทย: วิเคราะห์ความเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทยในเมืองช่วงระหว่าง 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ถึงปี พ.ศ.2531” สามารถศึกษาต่อยอดการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาร่วมกันกับขบวนการทางสังคมและขบวนการประชาธิปไตยอื่นๆต่อไปได้โดยเฉพาะในยุคทศวรรษที่ 2530 ซึ่งเป็นยุคเติบโตของขบวนการภาคประชาสังคมและขบวนการประชาธิปไตยของกลุ่มต่างๆ ขบวนการนักศึกษาได้เข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงกับขบวนการประชาธิปไตยอื่นๆ เช่น กรณีพฤษภาคม พ.ศ.2535 และยังเข้าร่วมขบวนการปฏิรูปทางการเมือง เช่น การต่อสู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญที่มาจากประชาชน (รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540) ซึ่งการเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองร่วมกันกับขบวนการประชาธิปไตยอื่นๆสะท้อนให้เห็นว่าขบวนการนักศึกษามีบทบาทอย่างสูงภายในกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทาง

การเมืองของประเทศไทยไปสู่ประชาธิปไตยตลอดทศวรรษที่ 2530 นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาต่อ ยอดขบวนการนักศึกษาต่อไปได้เนื่องจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษายังปรากฏให้เห็นตลอดเวลาถึงแม้ว่าความ “ครึกโครม” ของการเคลื่อนไหวในลักษณะขบวนการจะลดน้อยลงไปก็ตาม การเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาในปัจจุบัน (พ.ศ.2555) เปลี่ยนรูปแบบแทบสิ้นเชิง เกิดเป็นกลุ่มการเมืองอิสระเล็กๆ ขึ้นจำนวนหนึ่งในมหาวิทยาลัยต่างๆ และยังทำการเคลื่อนไหวการเมือง เข้าร่วมการต่อสู้ทางการเมืองในฝ่ายต่างๆ และเคลื่อนไหวในประเด็นที่ใกล้ตัวมากยิ่งขึ้น เช่น ประเด็นเรื่องการศึกษากรณีต่อต้านมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ เป็นต้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- 18 สถาบัน. เอกสารประกอบการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับสาธรรณูปโภคของ 18 สถาบัน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.7/18. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- 18'สถาบันสัมพันธ์ 18-21 เมษายน 2523. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.7/4. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2523.
- 19 สถาบัน. สัมมนา 19 สถาบัน ครั้งที่ 5 15-18 พฤษภาคม 2524. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.2/2. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2524.
- เก่งกิจ กิจดิเรียงลาภ และ เควิน เฮวีสัน บทวิพากษ์ การเมืองภาคประชาชนในประเทศไทย: ข้อจำกัดของแนววิเคราะห์และยุทธศาสตร์การเมืองแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่. วารสารฟ้าเดียวกัน, 2(เมษายน-มิถุนายน 2552): 120-155.
- เข้มมุ่งงานหัวเมือง ปี 2523. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.3/2. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2523.
- เคเทอร์รี่, ซิลเวีย (Catorry, Sylvia). การเดินทางเข้าไปเยี่ยมเขตแดนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (ภาคแรก). หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A1.5/4. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- เฉลิมเกียรติ ผิวฉวนล. ประชาธิปไตยแบบไทย: ความคิดทางการเมืองของทหารไทย 2519-2529. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.
- เชาว์ พงษ์พิชิต. ลูกจิ้งจอกชาติ. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2553.
- เทพไท เสนพงศ์. จุดยืนและทิศทางที่แจ่มชัด สหพันธ์นักศึกษาในสถานการณ์ลับสน มติมหา ราชภัฏ (7-13 มิถุนายน 2527): 20-21.
- เราต้องเล่นการเมืองกับมัน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/106. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- เลนิน, วี ไอ. จักรวรรดินิยม ขั้นสูงสุดของทุนนิยม, แปลโดย ประสาท ลีลาเธียร. กรุงเทพมหานคร: บทพิชการพิมพ์, 2519.

เลนิน, วี ไอ. จักรวรรดินิยม ขั้นสูงสุดของทุนนิยม, แปลโดย ประสาท ลีลาเธียร.

กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2519.

เลือกตั้งนักรู้ศึกษารามฯ เกมการต่อสู้ภายใต้อิทธิพลและผลประโยชน์. ข่าวพิเศษอาทิตย์ (3-9 กุมภาพันธ์ 2529): 17.

เศรษฐกิจ-การเมือง สมธ. เอกสารประกอบการเคลื่อนไหวเรื่องญวนอพยพ ชุดที่ 1. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/100. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

เศรษฐกิจ-การเมือง สมธ. เอกสารประกอบการเคลื่อนไหวเรื่องญวนอพยพ ชุดที่ 2. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/102. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

เศรษฐกิจฉบับพิเศษ 2(กรกฎาคม 2522). หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

B1.1.3/3. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท.), 2522.

เสถียร จันทิมาธร และพรรคซัย บุนปาน. กองทัพพบกับประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2526.

เสรีชน ณ ชาติไทย. ขบวนการนักรู้ศึกษา ปฏิรูป หรือปฏิวัติ. หอจดหมายเหตุ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/18. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 18 เมษายน 2524.

เอกชัย ประชาเจริญ. วิพากษ์ขบวนการนักรู้ศึกษาในปัจจุบัน เราจะก้าวไปอย่างไรท่ามกลางมรสุมของปัญหาความขัดแย้งต่างๆภายในขบวนการ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/76. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 15 กรกฎาคม 2523.

เอกสาร ญวน ชุด 3. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.7/17. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

เอกสารนักรู้ศึกษาสัมพันธ์ เรื่อง สมธ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/99. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

เอกสารประกอบการศึกษารามฯ ขบวนการนักรู้ศึกษาไทย. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/17. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

- เอกสารสรุปงานน้ำตาล. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.3/2. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- เอกสารสำหรับเพื่อนสตีฟที่ออกเคาะ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.7/2. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2522.
- เออิจิ มูราชิม่า. การเมืองจีนสยาม : การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ค.ศ. 1924-1941, แปลโดย วรศักดิ์ มหัทธโนบล. กรุงเทพมหานคร: กูวิลเพรส, 2539.
- แบรดลีย์, วิลเลียม แอล; และจูลซีฟ ชินวรวโรณ. เส้นทางมหาอำนาจ:เอกสารด้านนโยบายต่างประเทศอเมริกาต่อเอเชีย. แปลโดย วริยา ศ. ชินวรวโรณ. กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, 2535.
- แบรดลีย์, วิลเลียม; เดวิด มอแรลล์, เดวิดแซนตัน; และ ย้ง, สตีเฟน. เหตุการณ์ 6 ตุลาในทัศนะนักวิชาการอเมริกัน Thailand: Domino by Default ? The 1976 Coup and Implication for U.S. Policy. แปลโดย เอกรงค์ รั้งประทีป. กรุงเทพมหานคร: แสงรุ่งการพิมพ์, 2522.
- แฟ้มแถลงการณ์ สนนท. พ.ศ.2525-2544. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. เอกสารสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย.
- แฟ้มจดหมายออก สนนท. พ.ศ.2528-2529. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. เอกสารสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย.
- แฟ้มจดหมายออก สนนท. พ.ศ.2530. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. เอกสารสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย.
- แม่ค้าผู้นำการปิดป่าขวางโครงการท่อก๊าซไทย-พม่า ภินันท์ ไชติรสเศรณี. สารคดี 156(กุมภาพันธ์ 2541): 84-94.
- โคทม อารียา. สิทธิราษฎร์ไทย คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2527.
- โครงสร้าง สมธ.. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/105. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- โธโรยสยามรัฐ. รายงานพิเศษ "ข้อมูลใหม่"10 วันหลัง 14 ตุลาคม 2516 จาก "ทูตทหาร" อังกฤษ ประจำกรุงเทพฯ. มติชนสุดสัปดาห์ 1314(ตุลาคม 2548): 25.

- โธโรยสยามรัฐ. รายงานพิเศษ ข้อมูลใหม่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในหอจดหมายเหตุอังกฤษ.
มติชนสุดสัปดาห์ 1313(ตุลาคม 2548): 26.
- โสภกา ชานะมูล. ชาติไทยในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2550.
- ใครจะรับผิดชอบหากเกิดผิดพลาดเขื่อนน้ำโจน. มติชน (15 กุมภาพันธ์ 2526): 6.
- ในด้านเกม. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/55. เอกสารชุดพรรค
 คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- กรรมการนักศึกษา 8 คน. แบบสำรวจความคิดเห็นของ นศ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง
 สโมสรนักศึกษา. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B 1.1.15/6. เอกสารชุด
 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2521.
- กรรมการนักศึกษา 8 คน. ขอเสนอข้อเรียกร้องมายังสภามหาวิทยาลัย. หอจดหมายเหตุ
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.6/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
 เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2522.
- กรรมการพรรคชั่วคราว. สัมมนาพรรคสามัคคี 4 คน. หอจดหมายเหตุ
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.3/4. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
 เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 11-13 มีนาคม 2523.
- กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ. ทัศนะชนชั้นนำของไทยต่อความมั่นคงแห่งชาติ: ความหมาย
 สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 2527.
- กฤษติน สุขศิริ. ความขัดแย้งทางการเมืองในสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์.
 วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.
- กลุ่มเพื่อนไทยในยุโรป. วิกฤติการณ์ฝ่ายก้าวหน้าไทยปัจจุบัน กรุงเทพมหานคร: วลี, 2525.
- กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการ
 ขึ้นราคาน้ำมัน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A1.5/14. เอกสารชุด
 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- กลุ่มนักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย. “ขบวนการ 11 ตุลา”. หอจดหมายเหตุ
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.2/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
 เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

- กลุ่มอิสระมหิดล. คำประกาศ (กันยายน 2524). หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- D4.7/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. วารสาร. (ม.ป.ท.), 2524.
- กองบริการศึกษา สำนักปลัดทบวงมหาวิทยาลัย. “คำสั่งหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เรื่องการดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาและนักเรียน2519”. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B3.2/6. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารเกี่ยวกับกิจการนิสิตนักศึกษา.
- กองหน้าไทย 1:2 (กุมภาพันธ์ 2524). หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. D3/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท.), 2524.
- ก่อนพฐ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/109. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- การเคลื่อนไหว. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- การเคลื่อนไหวอย่างมีสำนึกของขบวนการนักศึกษากับยุทธศาสตร์และยุทธวิธีทางการเมืองของชนชั้นกรรมาชีพ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/32. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- การประชุมนานาชาติและการแก้ไขปัญหายุทธศาสตร์. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/2. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- การประสานการนำที่ปิดลับเข้ากับองค์กรเปิดเผย. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/6. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- การปรับตัวและจัดตั้งองค์กรต่างๆ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/5. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- การพัฒนาทางความคิดของขบวนการนักเรียน นักศึกษาและการเคลื่อนไหวโฆษณาความคิด ก้าวหน้ารวมทั้งการคัดค้านทฤษฎีลัทธิแก้ไขของ ผิน บัวอ่อน ในขบวนการนักเรียน นักศึกษาและประชาชน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/8. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

- การระงับการขึ้นราคาค่าน้ำค่าไฟ, ปัญหาชายแดนอันเนื่องมาจากรัฐบาลเวียดนามก่อสงครามล้าง
เผ่าพันธุ์เขมร. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/45. เอกสารชุด
พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- การสร้าง ขนศ. ในปัจจุบันควรจะยอมรับความจริงกันเสียที. หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/7. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- การล้มมนาตมาชิกสภานักศึกษา. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.12/1.
เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- ก้าวรุดหน้าต่อไป ช่วงชิงใช้สถานการณ์ใหม่ให้เป็นประโยชน์ หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/13. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2522.
- กำลังดันของการปฏิวัติ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A 1.5/31 (31-34). เอกสาร
ชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2521.
- ขบวนการนักศึกษา เอียงขวาหรือเอียงซ้าย. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B 2/16.
เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- ขบวนการปัญญาญท. ความเป็นจริงในสังคมไทย. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
A1.5/12. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.,
ม.ป.ท.).
- ข้อเสนอแนะในการเคลื่อนไหว. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/11.
เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- ขอเสนอข้อเรียกร้องมายังสภามหาวิทยาลัย. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
B1.1.6/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.),
2522.
- ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการ คว. น้ำตาลของ ขนศ.. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
B1.1.15/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.,
ม.ป.ป.).
- ข้อมูล อบจ.. จับประเด็น ชุด...ปัญหาการขาดแคลนน้ำตาลทราย. หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.2.4/5. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

- คณะกรรมการชุมนุม 7 ชุมนุม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. "คำแถลงของคณะกรรมการชุมนุม 7 ชุมนุม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์". หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.5/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2522.
- คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 15 สถาบัน. เขื่อนน้ำโจน การพัฒนาประเทศผิดแนวทาง (ความพินาศของชีวิตและธรรมชาติ). กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 15 สถาบัน, 2530.
- คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน. คำสั่งคำสั่งหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน เรื่อง การดำเนินการเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาและนักเรียน หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B3.2/6. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. หนังสือราชการ. 2521.
- ความเห็นต่อเรื่องงานภายในมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับปัญหาการบ่มเพาะผู้ปฏิบัติงานใหม่. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B 2/25. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- คำชี้แจงเกี่ยวกับสถานการณ์เฉพาะหน้าและหน้าที่ของเรา. หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A6/10. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., 2522).
- คำชี้แจงเกี่ยวกับสถานการณ์และแนวโน้มในเขตปกครองศัตรู ใน พิราบแดง (พฤษภาคม-มิถุนายน 2522). หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. D39. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท.), 2522.
- คำชี้แจงของศูนย์. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A12/22. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., 2522).
- คำชี้แจงบางประการเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันและงานสำคัญของพรรคในปี 2521. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A6/18. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., 2521).
- คำชี้แจงงาน 3 ด้าน ปี 2522. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/29. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2522.
- คำถามที่อาจพบ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/15. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

- คำรายงานการเมืองสมัชชา 4 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. D13. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
จุลสาร. มิตรภาพ ฉบับปฐมฤกษ์. (ม.ป.ท., กันยายน 2525).
- งานการเมือง. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.10/1. เอกสารชุดพรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- งานนักศึกษา. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/31. เอกสารชุดพรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- งานบุ๋ม. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.3/3. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่ง
ประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- จดหมายคัดลายมือ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/108. เอกสารชุดพรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- จดหมายถึงเพื่อน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/37. เอกสารชุดพรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จดหมายคัดลายมือ. (ม.ป.ท.), 2520.
- จรัล ดิษฐาอภิชัย. ก่อนจะถึง 14 ตุลา. กรุงเทพมหานคร: เมฆขาว, 2546.
- จะเป็นผู้ปฏิบัติงานที่ดีได้อย่างไร ใน กองจุใจ 1:1. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
D1/(1-10). เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- จังหวัดก้าวในช่วงนี้. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/44. เอกสารชุดพรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- จางหยวน ประธานาธิบดีคนแรก. ไทยนิกร 3(30)+90 (กรกฎาคม 2522): 16-20.
- จตุ, ม. เพื่อนรัก. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/46. เอกสารชุดพรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- จุฬาริปไตยและกลุ่มอิสระ 14 คนละ. ขบวนการนักศึกษา อดีต ปัจจุบัน อนาคต...?. หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B238. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทย. อักษรศาสตร์ปริทัศน์ 9(กุมภาพันธ์ 2517).
- ฉัตรพงษ์ วงษ์สุข และชัยวัฒน์ จริเกษม. จดหมายเปิดผนึกถึงเพื่อนกรรมการบริหารและเพื่อนผู้
ปฏิบัติงาน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.2.4/3. เอกสารชุดพรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

- ฉันทนา ธีญญะเศรษฐ์. ขบวนการนักศึกษาไทยกับการพัฒนาประชาธิปไตย. วิทยานิพนธ์
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2530.
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา. พลวัตสิทธิชุมชน กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์
มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546.
- ชัยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. อดีตนักศึกษาและอดีตผู้ประสานงานหลักของคณะกรรมการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบัน พ.ศ.2529-2531. สัมภาษณ์,
18 มิถุนายน 2555.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ. จากป่าสู่เมือง การศึกษาเปลี่ยนแปลงในอุดมการณ์ของนักศึกษา
ไทยจากปี 2519. กรุงเทพมหานคร: สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ คณะ
รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: นำอักษรการพิมพ์,
2519.
- ชาญณรงค์ หาญอมรเศรษฐ์. รายงานเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์จีนกับพรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: (ม.ป.ท.), 2527.
- ชุมนุมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. “จุลสารชุดดีบุกการกอบโกย
ยังไม่จบสิ้น”. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A1.5 (18-24). เอกสารชุด
พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2522.
- ชูวิทย์ สิงห์จันทร์. อดีตนักศึกษารามคำแหงรหัส 2517 ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยผู้ว่าการ การไฟฟ้าฝ่าย
ผลิตแห่งประเทศไทย. สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2554.
- ชูศักดิ์ จรยุทธสวัสดิ์. ระบบเศรษฐกิจและพัฒนาระบบเศรษฐกิจไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพมหานคร: เสริมมิตรการพิมพ์, 2548.
- ด่วน! ตั้งอนุ กก แก้วไขข้อบังคับ ใน มดแดง 1:2 (มกราคม 2522). หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.15/8. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
เอกสารโรเนียว. จุลสาร. (ม.ป.ท.), 2522.
- ดาวเหนือ 3 (กันยายน 2522). หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. D21/2. เอกสารชุด
พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท.), 2522.
- ดาวเหนือ 7 (มกราคม 2523). หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. D 21/5. เอกสารชุด
พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท.), 2523.

- ถึงเพื่อนร่วมอุดมการณ์ที่รักยิ่ง. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/41. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จดหมายคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- ทบวงมหาวิทยาลัย. หนังสือด่วนมาก เรื่อง ขอให้ทุกมหาวิทยาลัยและทุกสถาบันประกาศรับนิสิตนักศึกษาที่ต้องพ้นสภาพหลังวันที่ 6 ตุลาคม 2519. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B3.1/2. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. หนังสือราชการ. กรุงเทพมหานคร, 2521.
- ทรงชัย ณ ยะลา. เศรษฐกิจศาสตร์การเมือง (ภาคพิศดาร) ตอนที่ 1 วิวาทะว่าด้วยสังคมกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาของไทย. กรุงเทพมหานคร: น้ำหยาด, 2524.
- ทั่วไป, sit. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/110. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- ทำไมต้องมีองค์กรผู้ปฏิบัติงาน ?. ใน กองทุน 1:1 (ธันวาคม 2522)". หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. D1/4. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท.), 2522.
- ธเนศ อารณีสวรรณ. 6 ตุลาคม คืออะไร ?. ใน ฝ่ายวิชาการสำนักงานคณะกรรมการประสานงาน 20 ปี 6 ตุลาคม. เราไม่ลืม 6 ตุลาคม. หน้า 7. กรุงเทพมหานคร: ชนนิยม, 2539.
- ธเนศ อารณีสวรรณ. ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาไทยในยุคแรก. ใน วิทยากร เชียงกูล, ขบวนการนักศึกษาไทย จาก 2475-14 ตุลาคม 2516. กรุงเทพมหานคร: สายธาร, 2546.
- ธง แจ่มศรี. สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2555.
- ธารธรรมพิเศษ ฉบับ ต่อสู้เพื่อสิทธิประชาธิปไตย วันที่ 14 ก.พ. 2521. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B 1.1.15/3. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2521.
- ถำรง ปัทมภาส. ขบวนการนักศึกษา กทม. ต่างคนต่างไปในยุคสมัยปัจจุบัน ปาจารย์สาร 12 (กันยายน-ตุลาคม 2528): 30.
- ธิกานต์ ศรีนารา. หลัง 6 ตุลาคม ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: 6 ตุลารำลึก, 2552.
- ธีรยุทธ บุญมี. ผมอยากจะเรียกการแสวงหายุคที่ 2 ว่าการหลงทางยุคที่ 2. ปาจารย์สาร 12 (มีนาคม-เมษายน 2528): 51-52.

นนทพันธ์ ภัคดีผดุงแดน. คำแถลงนโยบายของรัฐบาลต่อรัฐสภา พ.ศ. 2474-2543.

กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊ค, 2543.

นภาพร อติวานิชยพงศ์. ประวัติศาสตร์ความคิดเศรษฐกิจการเมืองไทย. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์, 2552.

นภาพร อติวานิชยพงศ์. พัฒนาการความคิดเศรษฐกิจการเมืองไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475-ปัจจุบัน
กลุ่มศึกษาเศรษฐกิจการเมือง สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์, 2523.

นักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. จดหมายถึงเพื่อน
ร่วมงาน จากกลุ่มนักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.2/3.

เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2521.

นักศึกษายุคเคลื่อนไหวเมดอินไทยแลนด์. มติมหาษฏร์ (20-26 ธันวาคม 2527): 24.

นิโรธ สังข์สุวรรณ. อดีตผู้ปฏิบัติงานนักศึกษาในเมือง, สัมภาษณ์. 25 พฤษภาคม 2555.

บทนำ ใน ปลวเทียน 1:6 (1-15 กรกฎาคม 2522). หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

D35/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท.), 2522.

บทบาทขบวนการนักศึกษาและการปรับแนวทางในปี 2525. หอจดหมายเหตุ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.14/4. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.

เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

บทบาทที่แท้จริงของขบวนการนักศึกษา. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/46.

เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

บทบาทที่แท้จริงของขบวนการนักศึกษา. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B 2/47.

เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2523.

บรรจง เรืองธรรม. ทำไมต้องยุบองค์การผู้ปฏิบัติงาน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

A8.6/40. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.),
2523.

บันทึกกฎ ผนอออกมาเพื่อทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของ พคท. ไทยนิกร 3(30)+89 (กรกฎาคม
2522): 14-18.

บันทึกการประชุม. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/12. เอกสารชุดพรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2522.

- บันทึกรายงานสรุปผลการสัมมนา สรุปวิเคราะห์และประเมินกรณี 14 ตุลาคม 16 (วันที่ 3,5,8 กันยายน 2521). หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/52. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2521.
- บันทึกรายงานสรุปสัมมนา สรุป วิเคราะห์และประเมินกรณี 14 ตุลาคม 16. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A1.5/27. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- บุญแทน ต้นสุเทพวีระวงศ์. เลขาธิการคณะกรรมการณรงค์เพื่อสิทธิมนุษยชน. สัมภาษณ์, 27 เมษายน 2553.
- บุญมา ชัยเสถียรทรัพย์. วิกฤตการณ์ขบวนการนักศึกษา บทวิจารณ์จากคนรุ่นใหม่. ปาจายสาร 12 (กันยายน-ตุลาคม 2528): 24.
- ปฏิบัติการในอินโดจีน บทพิสูจน์ธาตุแท้ของลัทธิแก้ ใน ดาวเหนือ 1:7 (มกราคม 2523). หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. D21/5. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท.), 2523.
- ประเด็นสัมมนาสาต้าฟ อมธ.. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.14/5-7. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- ประเด็นอภิปราย. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/52-53. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- ประเมินผู้บริหารต่อการเคลื่อนไหวของเรา. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/64. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- ประจวบ อัมพะเสวต. พลิกแผ่นดิน ตอน ขบวนการสังคมนิยมในไทย. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2546.
- ประจวบ อัมพะเสวต. พลิกแผ่นดิน ตอน ประวัติการเมืองไทย 24 มิถุนายน 2475-14 ตุลาคม 2516. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, 2543.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ...:การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. โครงการจัดพิมพ์หนังสือเนื่องในวาระครบรอบ 20 ปี 6 ตุลา.องค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยของฉัน. กรุงเทพมหานคร: แปลนพริ้นติ้ง, 2539.

ประชา นรินทร์. ขบวนการนักศึกษาควรหันกลับมาองตัวเองกันเสียที. หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/11. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

ปวย อึ้งภากรณ์. อันเนื่องมาแต่ 6 ตุลาคม 2519. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2523.

ปัญหาเกี่ยวกับศูนย์นำการเคลื่อนไหว. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/56. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2522.

ปัญหาในขณะนี้คือ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/112. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างงานภายในกับงานส่วนกลาง ระหว่างการเคลื่อนไหวต่อสู้ของ ขบวนการฯกับการยึดกุมมวลชนภายในสถาบัน ชุดที่ 1. หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/58. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

ปัญหายุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการทำงานมวลชนในงานนักศึกษาปัจจุบัน หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/60. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

ผาสุก พงษ์ไพจิตร. ทำความเข้าใจกับผลงานและความไฝฝืนของอาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ใน 60 ปี ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. หน้า 248. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจ การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

ผู้สังเกตการณ์. ขบวนการนักศึกษาแตกอีกครั้งที่รามคำแหง. มติมหาสารวัตร (7-13 กุมภาพันธ์ 2528): 30.

ฝ่ายวิชาการรับสมาชิกใหม่. ปัญหาการทำงานสมาชิกใหม่. หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/65. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

- ฝ่ายสารานุกรม ออกร่วมกับนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับฝ่ายข่าวพรรคแสงธรรม
“หนังสือพิมพ์แคว้นธรรม ฉบับ ขบวนการนักศึกษาภายใต้ความสับสนและแสวงหา
(ตุลาคม 2524)”. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/28. เอกสารชุดพรรค
 คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท.), 2524.
- ฝ่ายสำรวจความคิดเห็นประชาชน 18 สถาบัน. “คู่มือการออกสำรวจปัญหาปากท้องประชาชน”.
 หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.7/3. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์
 แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- พคท. กบการปฏิวัติประเทศไทย ใน ผู้บุกเบิก 3 (กรกฎาคม-สิงหาคม 2522). หอจดหมายเหตุ
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. D36/3. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุล
 สาร. (ม.ป.ท.), 2522.
- พรรคนักศึกษา 4 สถาบันกับการคัดค้านการขึ้นราคาน้ำตาล. หอจดหมายเหตุ
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.3/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
 เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- พรรคนักศึกษา 7 คนะ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. “ธรรมนูญพรรคนักศึกษา 7 คนะ มหาวิทยาลัย
รามคำแหง พ.ศ.2523”. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.5/1. เอกสาร
 ชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2523.
- พรรคนักศึกษา 7 คนะ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. จุลสารขานรับการเลือกตั้ง (2523). หอ
 จดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. D8/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่ง
 ประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท.), 2523.
- พรรคอธิปัตย์รามฯ จุดแตกหักพรรค 7 คนะ. มติมหาประชุม (17-23 เมษายน 2528): 20.
 พิมพ์นธ์ เดชะคุปต์ และ ทิศนา แคมมณี. พัฒนาการด้านการศึกษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 9.
 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- พิศาล มูลศาสตรสาทร. การเอาชนะศึก ผกค. ตามแนวความคิดในการจัดตั้งและใช้ประโยชน์ของ
มวลชนในเชิงปฏิบัติ เอกสารรักษาดินแดน เล่มที่ 4. กรุงเทพมหานคร: กรมการ
 ปกครอง, 2524.
- ฟื้นศุณย์นิตยฯ ข้อเสนอที่ผิดพลาดของทบวงมหาวิทยาลัย. อาทิตย์เคล็ดลับ (24-30 ธันวาคม
2526): 21-22.

ภาณุ แย้มศรี. อิทธิพลและอำนาจของกลุ่มอิทธิพลด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมต่อการตัดสินใจของ
รัฐบาล: ศึกษาเฉพาะกรณีการคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน 2525-2529. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2531.

ภูมิวัฒน์ นุกิจ. สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนนท.) บนเส้นทางแห่งการยุบตัว
[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://www.thaingo.org/cgi-
bin/content/content1/show.pl?0281](http://www.thaingo.org/cgi-bin/content/content1/show.pl?0281) [10 ตุลาคม 2548]

มติชน (19 กรกฎาคม 2525).

มติชน (20 ธันวาคม 2525).

มติชน (21 ธันวาคม 2525).

มันตั้งรับไม่ได้รุก. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/111. เอกสารชุดพรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

ยี่ดกมยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีการต่อสู้ให้มัน ยืนหยัดนำมวลชนนักศึกษาต่อสู้เพื่อสิทธิประชาธิปไตย
อย่างรัดกุมและรอบคอบ ขยายบทบาทของแนวร่วมให้กว้างขวาง สนใจปัญหาความคิด
และปรับปรุงระบบงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น บดขยี้แผนทำลายขบวนการ
นักศึกษาอย่างเด็ดเดี่ยว. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/61. เอกสาร
ชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 23 มิถุนายน 2521.

ยืนหยัดคัดค้านเผด็จการอย่างเด็ดเดี่ยวต่อไป. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
B2/63. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท.,
ม.ป.ป.).

ยุค ศรีอารียะ. บันทึกกบฏ บันทึกทำทลายความศักดิ์สิทธิ์ของ พคท. กรุงเทพมหานคร: เส้นทาง,
2522.

ยุค ศรีอารียะ. บันทึกกบฏฉบับที่ 4 วิชาภักษ์ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีในการปฏิวัติของ พคท.. ไทยนิกร
3:(30)+98 (3 กันยายน 2522), หน้า 34-42.

ยุทธियง ลิมเลิศวาที. กัมพูเจีย : ประวัติศาสตร์การเมืองแห่งความบอบช้ำ. กรุงเทพมหานคร:
นาบอนอิงค์, 2546.

ระวี ภูไทย. ข้อเสนอและความเห็นบางประการต่องานนักศึกษา. หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/18. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 8 กรกฎาคม 2523.

รายงาน ความแตกแยกของสิ่งชำรุดทางประวัติศาสตร์. อาทิตย์เคล็ดลับ (25 กุมภาพันธ์-2 มีนาคม 2527): 32-33.

รายงานการสัมมนาของนักศึกษา ก.ค.23. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
B1.1.13/80. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2523.

รายงานจากภาคเหนือ สุสานที่ม่นภาคเหนือปลายปี 22. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์. A8.6/69. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., 2522).

รายงานพิเศษ ชิงองค์การนักศึกษาธรรมฯ ชี้ทางอธิการบดี. มติมหาษฏา (31 มกราคม-6 กุมภาพันธ์ 2528): 17-20.

รุ่งมณี เมฆโสภณ. อำนาจ: ลอกคราบการเมืองไทย อุดมการณ์ เพื่อชาติ และญาติมิตร.
กรุงเทพมหานคร: บ้านพระอาทิตย์, 2554.

รู้สึกเพื่อนๆจะทอดทิ้งไปมาก. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/107. เอกสาร
ชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

ลำดับเหตุการณ์การคัดค้านขึ้นค่ารถเมล์. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/72.
เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2525.

วัฒน์ชัย วินิจจะกุล. สมุดภาพเดือนตุลา. กรุงเทพมหานคร: สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
และพรรคแสงธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.

วารินทร์ ชัยรัตน์. ขบวนการนักศึกษาถอยกลับสู่แนวตั้งรับ. หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/13. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 29 มีนาคม 2524.

วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ. เชื้อน้ำใจ ความเคลื่อนไหวสำคัญๆ. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 36(21-27
กุมภาพันธ์ 2531): 16-20.

ศกน. ข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวเรื่อง สภา, พรรค. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
B1.7.4/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.,
ม.ป.ป.).

ศิลาธรรม. เอกสารประกอบการศึกษาขบวนการนักศึกษาไทย. หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/17. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2523.

- ศึกไต้ดินในรามคำแหง กอ.รมน. กับ พคท. หลักไท (24 ตุลาคม 2528): 21-22.
- ศึกษาบทเรียนในอดีต แก้ไขอุปสรรค ร่วมกันสร้างสรรค์ขบวนการนักศึกษาให้ปรากฏเป็นจริง. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.6/79. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. ลำดับเหตุการณ์และคำชี้แจง กรณีการเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชประกาศความเป็นไทยของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/73. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. ใบปลิว. (ม.ป.ท.), มีนาคม 2519.
- สโมสรมนศ. 18 สถาบัน ประเทศไทย. บันทึกถึง ฯพณฯ เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.7/13. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 16 กรกฎาคม 2522.
- สโมสรมนศศึกษา 12 สถาบัน. สโมสรมนศศึกษา 12 สถาบันรับบริจาคช่วยผู้ประสบอุทกภัย. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.8/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2521.
- สโมสรมนศศึกษา 16 สถาบัน. 12 ปีที่เรียนมา. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.6. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท.), 2522.
- สโมสรมนศศึกษา 18 สถาบัน. แถลงการณ์จากสโมสรมนศศึกษา 18 สถาบัน ฉบับที่ 2. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.7/10. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- สโมสรมนศศึกษา 18 สถาบัน. การแก้ปัญหาเกี่ยวกับค่าครองชีพ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/71. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- สโมสรมนศศึกษา 18 สถาบัน. การรुक้าเข้าเขตแดนไทยของเวียดนาม. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.14/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- สโมสรมนศศึกษา 18 สถาบัน. ข้อคิดเห็นจากสโมสรมนศศึกษา 18 สถาบัน เรื่อง คัดค้านการปิดความรับผิดชอบให้ประชาชนของรัฐบาล. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.7/2. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 6 สิงหาคม 2522.

- สโมสรมักศึกษา 18 สถาบัน. จดหมายเปิดผนึก จาก สโมสรมักศึกษา 18 สถาบัน คัดค้านการขึ้นราคาน้ำมันและแก๊สอย่างไม่รับผิดชอบของรัฐบาล. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.7/9. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 15 กุมภาพันธ์ 2523.
- สโมสรมักศึกษา 18 สถาบัน. จดหมายเปิดผนึก ถึง พ่อแม่พี่น้องประชาชน จาก สโมสรมักศึกษา 18 สถาบัน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.7/7. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 16 สิงหาคม 2522.
- สโมสรมักศึกษา 18 สถาบัน. จดหมายเปิดผนึกของสโมสรมักศึกษา 18 สถาบัน เรื่อง การเคลื่อนไหวปัญหาปากท้องของประชาชนสืบเนื่องจากรัฐบาลขึ้นราคาน้ำมันอย่างไม่เป็นธรรม. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.7/6. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 14 สิงหาคม 2522.
- สโมสรมักศึกษา 18 สถาบัน. ญวนจะบุกไทยจริงหรือ!: นิทรรศการปัญหาญวน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B74. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- สโมสรมักศึกษา 18 สถาบัน. บันทึกแสดงความเห็นเกี่ยวกับการขึ้นค่าโดยสารรถประจำทาง จาก สโมสรมักศึกษา 18 สถาบัน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.7/14. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- สโมสรมักศึกษา 18 สถาบัน. บันทึกของสโมสรมักศึกษา 18 สถาบัน ถึง ฯพณฯ ฟาม วัน ดง ฉบับที่ 2. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.7/12. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 13 กรกฎาคม 2522.
- สโมสรมักศึกษา 18 สถาบัน. ปัญหาน้ำมันและผลกระทบต่อปากท้องของประชาชน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B51. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท.). 2522.
- สโมสรมักศึกษา 18 สถาบัน. แบบสอบถามโครงการสำรวจความเดือดร้อนของประชาชนต่อการขึ้นราคาน้ำมัน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/61. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- สโมสรมักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ข้อมูลเกี่ยวกับสมาชิกเพื่อนนักศึกษา. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/10. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

- สโมสรมักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ข้ออ้างของรัฐบาลที่ประกาศขึ้นค่าน้ำค่าไฟ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/3. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.)
- สโมสรมักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ข่าวจากสโมสรมักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (สมธ.). หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/5. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 5 มกราคม 2522.
- สโมสรมักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ข่าวถึงเพื่อนร่วมงาน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/7. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- สโมสรมักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. คำปฏิญาณของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประกาศ ณ วันที่ 10 ธันวาคม 2521. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/17. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2521.
- สโมสรมักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. จดหมายถึงเพื่อนนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/40. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 6 กุมภาพันธ์ 2522.
- สโมสรมักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สินค้าขึ้นราคา ชาวประชาชนจะอดตาย รัฐบาลต้องแก้ไข. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/75. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- สโมสรมิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การเลือกตั้งสโมสรมิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B 1.2.4/2. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 11 มกราคม 2522.
- สโมสรมิสิตนักศึกษา 12 สถาบัน. ค่าแถมร่วมกันของสโมสรมิสิตนักศึกษา 12 สถาบัน เรื่อง คินสถานักศึกษาให้แก่นักศึกษา. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.8/2. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).
- สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุรพล มุละดา. จากรากหญ้าถึงขอบฟ้า: อดีต ปัจจุบัน และอนาคตขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย. กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, 2544.
- สจม. การขึ้นราคาน้ำมัน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.2.4/12. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

สถานการณ์ ปัญหากรรมการในการประสานงาน. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

B1.1.13/88. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ.

(ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

สถานการณ์อินโดจีนและภาระหน้าที่ของเรา ใน เปลวเทียนฉบับพิเศษชุดสถานการณ์ปัจจุบัน 1

(2522). หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A1.3/82. เอกสารชุดพรรค

คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. (ม.ป.ท.), 2522.

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า(บางมด). ปัญหาน้ำมันและพลังงานทดแทน. หอจดหมายเหตุ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.4/1. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.

เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

สนนท. Vs สภานักศึกษาแห่งชาติ เป้าของการช่วงชิง-แยกสลาย. ข่าวพิเศษอาทิตย์ (29 เมษายน-

5 พฤษภาคม 2530): 17.

สมธ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/90. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่ง

ประเทศไทย. เอกสารคัดลายมือ. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

สมศักดิ์ เจียมธีระสกุล. รายงานปัญหาใน ขนศ. ยุทธวิธีในสถานการณ์ปัจจุบัน ใน คำประกาศ

2:1(มิถุนายน 2524)". หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. D4.7/2. เอกสาร

ชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. วารสาร. (ม.ป.ท.), 2524.

สมศักดิ์ เจียมธีระสกุล. สังคมไทย: จากศักดินาสู่ทุนนิยม. วารสารธรรมศาสตร์ 2(กุมภาพันธ์

2525): 138-139.

สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สี่จจะท

ยุค หนังสือประกอบงานรำลึกเดือนตุลา ปี 2529. กรุงเทพมหานคร: (ม.ป.ท.), 2529.

สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. คือตำนานวีรชนคนกล้าสมุดภาพเดือนตุลา ประมวลภาพ

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519. กรุงเทพมหานคร: ทางไท, 2533.

สหพันธ์นิสิตนักศึกษาฯ บทเริ่มต้นที่รอการพิสูจน์ อาทิตย์เคล็ดลับ (26 พฤษภาคม-1 มิถุนายน

2527): 20.

สหยาภูมิ. จีนเป็นสังคมนิยมหรือทุนนิยม [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

[http://www.firelamtung.com/index.php?option=com_content&view=article&id=](http://www.firelamtung.com/index.php?option=com_content&view=article&id=118:-&catid=28&Itemid=19)

[118:-&catid=28&Itemid=19](http://www.firelamtung.com/index.php?option=com_content&view=article&id=118:-&catid=28&Itemid=19) [16 มิถุนายน 2554]

สันติสุข โสภณศิริ. สุญญากาศทางอุดมการณ์ ความกึ่งดิบกึ่งดีของฝ่ายก้าวหน้าไทย. ปราชญ์

สาร 1 (ตุลาคม-พฤศจิกายน, 2527): 6-29.

สัมพัทธ์ประชา สํารวจปัญหาค่าครองชีพ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.13/45.

เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. สโมสรนักศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

สัมภาษณ์ น.ต.ประสงค์ สุ่นศิริ เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 11(
กันยายน 2525): 8-9.

สัมภาษณ์ บุญแทน ต้นสุเทพวีรวงศ์ เลขาธิการสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. อาจารย์
สาร 12 (กันยายน-ตุลาคม 2528): 80.

สัมภาษณ์ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. เนชั่นสุดสัปดาห์ 437(ตุลาคม 2543): 28-30.

สัมภาษณ์พิเศษ สุธรรม แสงประทุม อดีตเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
(2519). ข่าวพิเศษอาทิตย์ (7-13 ตุลาคม 2530): 13.

สารคดี ฉบับครบรอบ 20 ปี เหตุการณ์ 6 ตุลา 19 140(ตุลาคม 2539).

สุจิต บุญบงการ และกนรา สุขพานิช-ชนทปราบ. งานกิจการพลเรือนของกองทัพไทย. และ .งาน
กิจการพลเรือนของกองทัพภาคที่ 1. ใน ระบบทหารไทย บทศึกษากองทัพในบริบททาง
สังคม-การเมือง, สุรชาติ บำรุงสุข, หน้า 29-59. กรุงเทพมหานคร: สถาบันศึกษาความ
มั่นคงและนานาชาติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

สุชาย ตรีรัตน์. วิเคราะห์ สภาพสังคมไทย ด้วยวิธีการเศรษฐศาสตร์การเมือง. วารสาร
เศรษฐศาสตร์การเมือง 1(มกราคม-กุมภาพันธ์ 2524): 56-117.

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. รศ.ดร. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์, 26 เมษายน 2553.

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. ลัทธิชาตินิยมใหม่กับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกาในสมัย 14 ตุลาคม
2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519. ใน, เอกสารชุดเศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) ฉบับที่
15 : คำประกาศชาตินิยมใหม่, ณรงค์ เพชรประเสริฐ, หน้า 57-80. กรุงเทพมหานคร:
เอ็ดดิสันเพรส, 2543.

สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. หนังสือ 60 ปี ประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพมหานคร: ศรีเอทีพี พับลิชชิ่ง,
2536.

สุภา สติธรรม. ขบวนการนักศึกษาปัญหาอยู่ที่ไหนกันแน่. หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B2/15. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.).

- สุวินัย ภรณวลัย. ความคิดที่กำลังข้ามพ้นความคิดสังคมนิยม. ใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เศรษฐศาสตร์การเมือง สถาบันวิจัยสังคม ห้องประชุมสารนิเทศ, แลไปข้างหน้า แคนิปิตะ ลิสม์: สำรวจกระแส 5 ปี เศรษฐศาสตร์การเมืองไทย เอกสารประกอบการประชุม สัมมนาประจำปี 2529, หน้า ก2/25-ก2/26. 29 พฤศจิกายน 2529. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)
- สุวินัย ภรณวลัย. สถานภาพของเศรษฐศาสตร์การเมืองไทยในทศวรรษที่ 1980. ใน ไกรยุทธ ธีร ตยาคีนันท์, ความรู้ันักเศรษฐศาสตร์ไทย ปี 2529, หน้า 197-198. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 2530.
- หนึ่งทศวรรษประวัติศาสตร์เดือนตุลาฯ สัมภาษณ์ สุธรรม แสงประทุม. อาทิตย์สยามใหม่ (30 กันยายน 2526): 27-28.
- หนึ่งทศวรรษประวัติศาสตร์เดือนตุลาฯ สัมภาษณ์พิเศษ สุลักษณ์ ศิวรักษ์. อาทิตย์สยามใหม่ 96 (กันยายน 2526): 29-30.
- หาญณรงค์ เยาวเลิศ. อดีตนักศึกษาและนักกิจกรรมมหาวิทยาลัยรามคำแหง เคยทำงานร่วมกับ คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมระหว่างสถาบันในกรณี เชื้อนน้ำโจน. สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2555.
- องค์การธรรมศาสตร์รักษาติ. ระเบียบการองค์การธรรมศาสตร์รักษาติ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. A8.3/11. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2523.
- องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง. เขมรและความเป็นไป. หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B58. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. จุลสาร. กรุงเทพมหานคร: (ม.ป.ป.).
- องค์การนักศึกษา 18 สถาบัน. แถลงการณ์องค์การนักศึกษา 18 สถาบัน ฉบับที่ 2. หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.7.7/11. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 8 กรกฎาคม 2523.
- องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ชี้แจงข้อเท็จจริงของการจัดการเลือกตั้ง คณะกรรมการนักศึกษาและคณะกรรมการบริหารนักศึกษาคณะและแผนกอิสระ. หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.14/3. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 2523.

- องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สรุปผลงานขององค์การนักศึกษา (ปี 2523). หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. B1.1.14/9. เอกสารชุดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย. เอกสารโรเนียว. (ม.ป.ท.), 10 กุมภาพันธ์ 2524.
- องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หนังสือต้อนรับเพื่อนใหม่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2526 ฐิติกแห่งยุคสมัย. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2526.
- อภิชาติ ชำเดช. ศัตรูหลักของขบวนการประชาธิปไตยในปัจจุบันก็คือทหารการเมือง. ข่าวพิเศษอาทิตย์ (29 เมษายน-5 พฤษภาคม 2530): 18.
- อรุณ เนตรบุตร, พันตำรวจเอก. คำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิชย์, 2519.

ภาษาอังกฤษ

- Albach, Philip G. Student politics: Perspectives for the eighties. New York: Scarecrow Press, 1981.
- Anderson, Benedict. Withdrawal Symptoms: Social and Cultural Aspects of the October 6 Coup. Bulletin of Concerned Asian Scholars 3(July – September, 1977).
- Asian Wall Street Journal (18 August 1978): 1-10
- Bakke, E. Wight. Roots and Soil of Student Activism. In Lipset, Seymour Martin, Student Politics, New York: Basic Books, 1967
- Bottomore, Thomas B. Sociology as Social Criticism. New York: Basic Book, 1975
- Califano, Joseph A. The Student Revolution: a global confrontation. New York: Norton, 1969.
- Dunn, Stephen P. The Fall and The Rise of the Asiatic Mode of Production. London: Routledge and Kegan Paul, 1982.
- Dyke, Nella Van. Hotbeds of Activism: Locations of Student Protest. Social Problems 45,2(May 1998): 205-220.

- Farnsworth, D. University Psychiatrist looks at campus protest. Psychiatric Opinion 6 (1969): 6-11.
- Feuer,Lewis S. The Conflict of Generations: The Character and Significance of Student Movements. New York: Basic Books, 1969.
- Flakes, R. Social and Cultural meaning of student revolt: Some informal comparative observation. Social Problem (Winter 1970): 340-357.
- Flakes, R. The Liberated Generation: An Exploration of the roots of student protest. Journal of Social Issues 23:3 (1967): 52-75.
- Flynn, Simone I. Structure-Strain Theory. in Sociology Reference Guide : Theories of Social Movements, pp.125-127. New Jersey: Salem Press, 2011.
- Gamson,William A. Introduction. In Social Movements in an Organizational Society: collected essays, Mayer N. Zald and McCarthy, John D., pp. 18-20. New Brunswick: Transaction Books, 1987.
- Giddens,Anthony. Sociology. Cambridge : Polity Press, 2009.
- Gitlin, Todd. The Whole World is Watching: The Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left. Berkley: University of California Press, 1981.
- Guigni, Marco G. Was It Worth the Effort? The Outcomes and Consequences of Social Movements. Annual Review of Sociology 24(1998): 371-393.
- Hall, Melvin G. Poor People's Social Movement Organizations: the goal is to win. Westport: Praeger, 1995.
- Hook, S. Academic freedom and academic anarchy. New York: Coeles Book, 1970.
- Inglehart, Ronald. Culture Shift in Advanced Industrial Society. New Jersey: Princeton University Press, 1990.
- Jackson,Karl D. Bureaucratic Polity: A Theoretical Framework for the analysis of Power and Communications in Indonesia. in Jackson, Karl D. and Pye, Lucian W. Political Power and Communications in Indonesia. Berkley: University of California Press, 1980.
- Jenkins,Craig J. The Politics of Insurgency: the farm worker movement in the 1960s. New York: Columbia University Press, 1985.

- Kelman, Steven. Push Comes to Shove: The Escalation of Student Protest.
Boston: Houghton Mifflin, 1970.
- Kerdphol, Saiyund. The Struggle for Thailand: Counter Insurgency 1965-1985.
Bangkok: S. Research Center, 1987, pp.166-167, อ้างถึงใน อรรถณรงค์ น้อยวงศ์,
กัมพูชา: นโยบายต่างประเทศไทยสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์, หน้า 140.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541.
- Klineberg, Otto. Students Values and Politics: A Crosscultural Comparison. New York:
Free Press, 1979.
- Kriesi, Hanspeter., Koopmans, Ruud Jan Duyvendak and Marco Guigni. New Social
Movements and Political Opportunities in Western Europe. In Social
Movements: Readings on Their Emergence, Mobilization, and Dynamics,
McAdam, Doug and Snow, David. Los Angeles: Roxbury Publishing Company,
1997.
- Krivtsov, V.I. Maoism: Through the eyes of Communists, trans. David Skvirsky. Moscow:
Progress Publisher, 1970.
- Laothamatas, Anek. Business and Politic in Thailand. Asian Survey 28:4(1988): 451-
470.
- Levin, Molly and Spiegel, John. Point and Counterpoint in the Literature on Student
Unrest. In Light, Donald Jr. and Spiegel, John The Dynamics of University
Protest. Chicago: Nelson-Hall Publishers, 1977.
- Levy, Daniel. Student Politics in Contemporary Latin America. In Canadian Journal of
Political Science. 14, 2(Jun, 1981): 353-376.
- Linda Dlon, B. Burton and W.C. Soderland. Who Was the Principal Enemy ? Shifts in
Official Chinese Perceptions of the Superpowers 1968-1969. Asian Survey 2:5
(15 May 1977): 456-473.
- Lipset, S. M. University Students and Politics in Underdeveloped Countries.
Comparative Education Review 10:2 (June, 1966): 132-162.

- Lipset, S. M. and Sheldon S. Wolin. The Berkley: Student Revolt Facts and Interpretations. New York: Doubleday and Company, 1965.
- Lipset, S. M. and, G. M. Schaflander. Passion and Politics: Student Activism in America. Boston: Brown, 1971.
- Lipset, Seymour Martin and Altbach, Philip G. Students in Revolt. Boston: Beacon Press, 1970.
- Lyonns, Glen. The police car demonstration: A survey of participants. Lipset, S. M. and Sheldon S. Wolin, The Berkley: Student Revolt Facts and Interpretations, pp. 519-529. New York: Doubleday and Company, 1965.
- Mandel, Ernest. The revolutionary student movement: theory and practice . University of California: Pathfinder Press, 1971.
- Marcuse, Herbert. One Dimensional Man. Great Britain: Sphere Book Ltd., 1964.
- McAdam, Doug. Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930-1970. Chicago: University of Chicago Press, 1982.
- Meyer, John W. and Rubinson, Richard. Structural Determinants of Student Political Activity: A Comparative Interpretation. Sociology of Education 1(Winter 1972): 23-46
- Nations, Richard. Paving the Way to the Polls. Far Eastern Economic Review (29 September 1978): 10.
- Olsen, Mancur. The Logic of Collective Action. Harvard University Press, 1965.
- Phillips, Donald E. Student Protest 1960-1970: an analysis of the issues and speeches. Lanham: University Press of America, 1985.
- Phongpaichit, Pasuk. Theories of Social Movements and their Relevance for Thailand. Position paper for project on Social Movements in Thailand, a project supported under the Thailand Research Fund's methi wichai awuso programme. August 1999. (Unpublished Manuscript)
- Piven, Frances F. and Clowardm, Richard A.. Poor People's Movements: why they succeed, how they fail. New York: Pantheon Books, 1977.

- Race, Jeffrey. The January 1975 Thai Election: Preliminary Data and Inference. Asian Survey 15:4(April 1975): 376.
- Ramsay, Ansil. Thailand 1978: Kriangsak – the Thai Who Binds. Asian Survey 2(February 1979): 105.
- Reynold, C.J. Marxism in Thai Historical Studies. The Journal of Asian Studies 43:1 (November 1983): 77-104.
- Roueck, Joseph. The Political Role of Students in Undeveloped Countries. Comparative Education 3(March 1967): 115-121.
- Schram, Stuart R. Chinese and Leninist Components in the Personality of Mao Tse-tung. In . Bertsch, Gary K. and Thomas W. Ganschow, Comparative Communism: The Soviet, Chinese, and Yugoslav Models, p. 15. San Francisco: W.H. Freeman and Company, 1976.
- Sinsawasdi, Narong and Prizzia, Ross. History of Student Activism in Thailand. In Prizzia, Ross and Sinsawasdi, Narong. Thailand: Student Activism and Political Change, p. 17. Bangkok: Douangkamol, 1974.
- Somers, Robert H. The mainspring of the Rebellion: A survey of Berkeley students in November 1964. in Lipset, S. M. and Sheldon S. Wolin, The Berkley: Student Revolt Facts and Interpretations, pp. 549-550. New York: Doubleday and Company, 1965.
- Statera, Gianni. Student Politics in Italy: From Utopia to Terrorism. In Albach, Philip G., Student politics: Perspectives for the eighties, pp.91-102. New York, Scarecrow Press, 1981.
- Strong, Anna Louise. The Thought of Mao Tse-tung. in Schram, Stuart R. Chinese and Leninist Components in the Personality of Mao Tse-tung. In Comparative Communism: The Soviet, Chinese, and Yugoslav Models, Bertsch, Gary K. and Thomas W. Ganschow, p. 15. San Francisco: W.H. Freeman and Company, 1976.
- Thailand Update. Union of Democratic Thais (14 August 1978): 2-4.

- Touraine, Alain. The Post-Industrial Society. Tomorrow's Social History: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society. New York: Random House, 1971.
- Trent, J. W. and Craise, J. L. Commitment and conformity in the American college. Journal of Social Issues 23 (1967): 34-51.
- Turner, Bryan S. The Cambridge Dictionary of Sociology. New York: Cambridge University Press, 2006.
- Valte, Maricris. Philippine Student Movement: Prospects for a Dynamic Student Politics. Philippine Journal of Third World Studies : 3(1987)
- Weatherby, Josept. The Other world : Issue and Politics in the Third World. New York: Mcmillan, 1987.
- Westby, D. L. and Braungart, R. G. Class and politics in the family backgrounds of student political activists. American Sociological Review (October 1966): 690-692.
- Winichakul, Thongchai. Remembering/Silencing the Traumatic Past. In Tanabe, Shigeharu and Charles F. Keyes, Cultural Crisis and Social Memory: Modernity and Identity in Thailand and Laos, pp. 243-283. London: Routledge, 2002.
- Wittfogel, Karl A. Oriental Despotism: A Comparative Study of Total Power. New Heaven: Yale University Press, 1957.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ – นามสกุล

นายภาคิไนย์ ชมลินทรัพย์มัน

การศึกษา

พ.ศ.2546-2550

ศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตที่คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ สาขาวิชาศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยบูรพา

พ.ศ.2551-2554

ศึกษาระดับปริญญาโทบัณฑิตที่คณะรัฐศาสตร์
สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย